

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

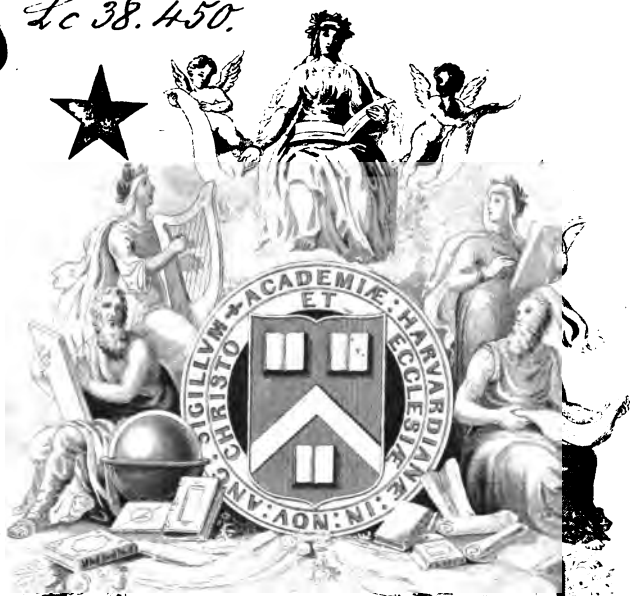
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

LC 38.450.

Oct 10 1857

The Gift of the
Editor,
Dublin, Ireland

Rec^d 20 April 1857.

3-4
3-7

51 Fulton
April 1,

Sir,

The accompan-
ies were handed
Mr. Allen in a
short time a-
resting that I^{R.}
toward the Sa-
m University,

Resting your
edgment of the
+ your action
I am Sir^r

West Jera

Chas Combs

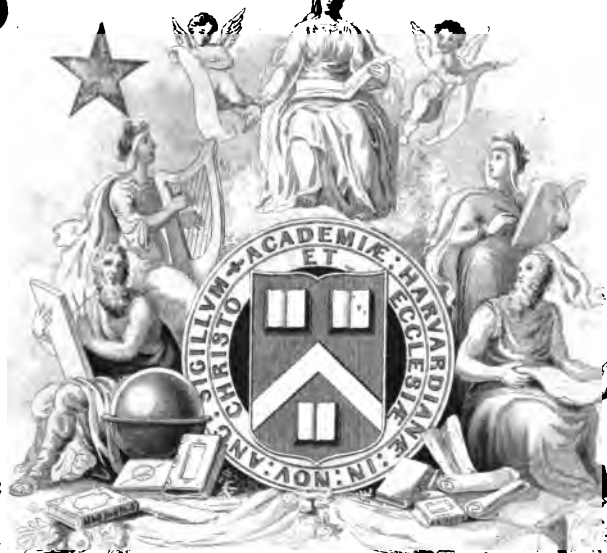
Agent of
University
in Boston

7
M. TULLII CICERONIS

C A T O M A J O R.

LC 38.450.

25 Nov 1857

*The Gift of the
Editor,
Dublin, Ireland*

Rec^d 20 April 1856.

3566
7

St. Fulton,
April 1,

Sir,

The accompan-
ies were handed
Mr. Allen in
short time a
requesting that I
toward the sa-
me University.

Respectfully
your obedient servant
I am Sir

IONIS

J O R.

Best Jero
Chas Com

Dept of
University
Boston

7

2

7

M. TULLII CICERONIS

C A T O M A J O R.

(

OPERA HENRICI ALANI LITERARIA

JAM EDITA SUNT.

I.

DOCTRINA COPULARUM LINGUAE LATINAE; sive de vi atque usu elegantiori Particularum *AC, ATQUE, ET, -QUE*, deque earum formula, Commentarius. 12. *Londinii*, 1830.

II.

C. SALLUSTII CRISPI de Catilinae Conjuratone deque Bello Jugurthino libri. Codd. scriptis simul impressisque quadraginta amplius collatis recensuit, etc. 12. *Ibid.* 1832.

III.

M. TULLII CICERONIS de Natura Deorum libri tres. Codicibus Musei Britannici collatis sex recensuit atque animadversionibus criticis instruxit—. 12. *Ibid.* 1836.

IV.

— de Divinatione libri duo; ejusdem liber de Fato. Cum Codicibus Harleianis contulit atque emendavit —. 12. *Ibid.* 1839.

V.

CONJECTURAE Animadversionesque Criticae in M. Cornelii Frontonis et M. Aurelii Imperatoris Reliquias a V. C. Angelo Maio anno MDCCCXXXI. Romae editas auctiores. 8. *Dublinii*, 1841.

VI.

M. TULLII CICERONIS de Officiis libri tres. Emendavit, et adnotatione prae critica ac philologica instruxit—. 12. *Ibid.* 1842.

AB EODEM PARATUR

CICERONIS LAELIUS.

M. TULLII CICERONIS
=

C A T O M A J O R

SIVE

D E S E N E C T U T E

LIBER.

CODD. MSS. DUOBUS SUIIS COLLATIS

RECENSUIT,

COMMENTATUS EST TUM CRITICE TUM PHILOLOGICE

HENRICUS ALANUS.

DUBLINII: APUD HODGES ET SMITH.

LONDINII: APUD SIMPKIN, MARSHALL, ET SOCIO^s.

MDCCCLII. —

Lc 38. 450

1854
H. H. Gill
Dublin, Ireland

DUBLIN:
TYPIS EXPRESSIT M. H. GILL,
ACADEMIAE TYPOGRAPHUS.

31-64
7

PRAEFATIO.

CATONEM MAJOREM Ciceronis paranti mihi recensere commodum non erat thesaurum illum literarum, unde aliis in libris opes meas criticas hauseram, adire. Neque res tantopere postulare videbatur. Quippe ex Codicibus Ciceronianis, qui per hos aliquot annos Londinii venales facti sunt, pauci quidam (studiis meis amico meo G. Burgesio favente) etiam ad me pervenerunt; in his duo *Catonis*. Tam multi autem in hoc libello Codices jam sunt a VV. DD. collati, ut non magnopere poenitendum sit plures non contulisse.

Ceterum nolo Codices meos laudibus extollere: sunt nec meliores multo nec multo deteriores, quam turba codicum esse solet. Etsi semel quidem (17. 60) lectionem paulo notabiliorem ex utroque recepi, nondum, quod sciam, ex ullo allatam (unus Ox. respicere videtur), ubi vulgata, nemini adhuc suspecta, mihi ne Latina quidem esse videtur. Sed nolo codicibus meis laudem aliquam singularem arrogare, nec dubito quin eadem lectio incuria collatorum omissa multis in Codicibus haereat. *Prior*, scil. quem membranis, quibus constat, hoc dedi, prius ut conferendum putarem, ra-

tionem meritorum si velis habere, longe secundus ponendus est. *Secundus* chartaceus est ille quidem, sed exemplarsatis antiquum reddere videtur. Uterque saeculi XV.; junctus uterque in volumine cum *Laelio* et *Paradoxis*. At secundum volumen etiam Philologo quodam Ciceroniano auctum est: quem bis jam manu mea emendatiorem descripsi, si ornatu aliquo adnotationis instruxero, mox (ut spero) typographis traditurus.

Editiones autem adfuerunt tum aliae quaedam tum Gernhardi, Ottonis, Klotzii, Hutteri, De-Gelderi, Madvigii.

Fuit etiam tertius quidam recensiois fons, conjectura mea; qua profecerim aliquid necne, aliorum est judicium.

In adnotatione res plurimas tum criticas tum philologicas quam brevissime vel attigi vel indicavi, neque collectaneis meis peperci, quae, dum aliquot annos sileo potius quam cesso, accreverunt.

Dublinii, Idibus Septembr. MDCCCLII.

M. TULLII CICERONIS
C A T O M A J O R
SIVE
DE SENECTUTE

LIBER

AD T. POMPONII ATTICUM.*

I. 1. *O Tite, si quid ego adjuto¹ curamve² levasso³,
Quas nunc te coquit⁴ et versat⁵ in⁶ pectore⁷ fixa,
Ecquid erit praemi⁸?*

LICET enim versibus⁹ iisdem mihi affari te, Attice,
quibus affatur Flaminium vir¹⁰ ille¹⁰

— *haud magna cum¹¹ re¹², sed plenu¹³ fidei.*

* Cf. ad A. xvi. 3, 1., 11. 3.

I. 1. (1) Sic codd. et edd. vet. :
nim. praes. pro fut., ut post *si* sae-
pissime; vid. Buechner. ad p. *Rosc.*
A. p. 314.; adde in *Verr.* i. 33. 88.,
iii. 46. 111. bis, v. 48. 126., ad A.
i. 4. 3., xiii. 1. 1. Intelligo autem,
non (te) *adjuto* sed *adjuto* (cu-
ram), tamquam onus: cf. Terent.
Hec. iii. 2. 24., "Tu pueris curre
obviam atque eis *onera adjuta*;"
quem locum male Forcellinus ad
hypallagen revocat. At bene edi-
tor Forcellini Germanicus monet
in *adjutandi* verbo latere *levandi*
notionem, conferens et alia Teren-
tiana et *Phorm.* i. 2. 49., "Ne-
que... quisquam aderat, qui *ad-
jutaret funus*." Edd. rec. varie
adjero, adjuero, adjuvero; et in ed.
Forcellini Germanica translatum
adeo est exemplum hoc ab *adju-
tandi* verbo ad *adjuvandi*, frustra.
(2) I. e. *adjuto* (curam) *curamve*
levasso; *adjuto curam levassove*:
vid. Wopkens. *LL. TT.* p. 106.

[146. H.] idemque *Misc. Obs.* v.
VII. p. 394., Ellendt. ad *de Or.*
v. II. p. 32., nos *Doctr. Copular.*
p. 120., seq., ad Sallust. *C.* 53., ad Cic.
de N. D. p. 107., *de D.* p. 52., 59.,
72., 130. (3) I. e. levavero: vv.
Zumpt. *Gr.* § 161. n., Madvig. *Op-
uscul.* II. 73. Cf. ad A. i. 18. 1. (4) I. e.
consumit, conficit: cf. Virg. *Aen.*
vii. 345. (5) I. e. conturbat, vex-
at: cf. Senec. *Epist.* 9. m., "Sol-
licitudo nos... *versat*." Produ-
citur autem *t* finale in caesura h.
quidem l., sed etiam sine caes. 4.
10. (6) Al. *sub.* (?) *ilibu'* MS.
quidam viro doctissimo cognitus
editori Forcellini Londinensi (vide
in *Adjuto*), ex var. lect. praeposi-
tionis, opinor, ortum. Et dubito
an unquam *ilia* ad mentem trans-
feratur. (8) Praemittunt his codd.
fere *Et qua deprimeris*; nim. ex
corruptis his ipsis ortum. (9) *is-*
dem m. aff. te versibus 2. Abundat
quodammodo *versibus*: cf. 6. 20.,
poetas. (10) Sic 1., Dr. 2.: vulgo

Quamquam¹⁴ certo¹⁵ scio¹⁵, non, ut Flaminium¹⁶,

Sollicitari te, Tite, sic noctesque¹⁷ diesque¹⁷.

Novi¹⁸ enim moderationem¹⁹ animi²⁰ tui et aequitatem²¹; teque non cognomen²² solum Athenis deportasse²³, sed humanitatem²⁴ et prudentiam intelligo. Et tamen suspicor²⁵ iisdem rebus, quibus me ipsum²⁶, interdum gravius commoveri²⁷. Quarum²⁸ consolatio²⁸ et²⁹ major³⁰ est et in aliud tempus differenda³¹. Nunc autem visum³² est mihi de senectute

scilicet quasi integrum efficiunt versiculum, *Ille vir haud*. (11) Hand. *Tursell.* v. II. p. 145. § 4. (12) Sc. familiari: cf. Hor. *Serm.* ii. 5. 8., "cum re"; Cic. *p. Caes.* 32. 78., "sine re." Ceterum de Ennio 5. 14. (13) De litera s detracta vid. Cic. *Orat.* 48. 161.: sic 5. 14., *confectu*'. (14) Particula se corrigentis: sic 4. 10., 7. 24., 9. 30., 14. 47., 15. 51., 19. 67. et 69. (15) Formula urbanitatis: i. e. arbitror, credo, existimo, non dubito quin, puto, ut opinio mea fert; quibus verbis solet Cic. etiam permutare, ut *p. Lig.* 5. 13., *Philipp.* i. 11. 27., *ad F.* i. 9. 22., x. 26. 2., xii. 23. 2., 28. 3. (cf. vi. 5. 1.): sic mox iterum. (16) I. e. ut *F. us* (solicitor): sic mox *me ipsum*; 8. 26., 12. 39., 40. 41., 22. 80.: vidd. Wunder. *ad p. Planc.* p. 103., seq., Madvig. *ad de F.* p. 150. et 294., Moser. *ad Tusc.* t. I. p. 131., nos *ad de N. D.* i. 29. et *de D.* ii. 32., Ochsner. p. 399. et 456. ed. 1828., Krueger. *de Attract.* p. 286. (17) Zumpt. *ad Ferr.* p. 86. et 927. (18) Cf. *Philipp.* i. 11. 27., *ad F.* i. 9. 22., ii. 7. 1., x. 26. 2., xiii. 1. 4., 29. 6. (19) Cf. *ad F.* i. 9. 22. (20) Nota interpos. gen.: sic 2. 4., 15. 53., 17. 59., 20. 73., 21. 77. bis, et 78. Quamquam etiam extra genitivum ate patet res: vid. Madvig. *Epist.*

Crit. ad Orell. p. 54. mox *A. deportasse*; § 2. *etiam*; 5. 14. bis, 6. 15. et 16., 7. 24., 8. 26., 9. 28. et 29., 12. 41., 14. 47., 15. 52., 16. 58., 17. 59., 19. 70., 20. 72., bis, et 75., 23. 82. et 83. (21) Cf. *Tusc.* i. 40. 97. Adhibe etiam Plaut. *Rud.* ii. 3. 71., Hor. *Od.* ii. 1. 1. (22) Cf. *de F.* v. 2. 4.: vid. Bakius *ad de L.* p. 263. 4. (23) Zumpt. *ad Ferr.* p. 23. De interpositione autem supra ad "animi." (24) Sapientiam hominis disciplina exculti; vid. Gell. xiii. 16.: Nizolii autem exemplis adde in *Ferr.* iii. 4. 8. Cf. § 2., "modice ac sapienter." (25) Addunt codd. varie alio atque alio loco pron. *te*, quod jam terque quaterque supra quum adsit, optime omittit l. cum Drr. duobus. Nam, quod subjectum mutatur, mutatur, in *eum* quidem omisso, etiam 10. 34. Sed ipsum *te* tollendum est etiam in *Lael.* 11. 37. (26) I. e. quibus ego ipse (commovere): vide supra ad "ut *F.*" (27) Cf. *de N. D.* i. 4. 9., *Lael.* 2. 8. (28) I. e. quas consolari et majus est opus et . . . differendum. (29) Valet hic tantum fere geminatum *et*, quantum atque simplex valeret: cf. 4. 10., 11. 34. (30) De comparativo Giea. *ad de D.* p. 29., Ochsner. p. 72.: cf. 7. 24., 12. 41. (31) Cf. *de N. D.* li. 1. 3. (32) I. e. placuit,

aliquid³³ ad te conscribere³⁴. 2. Hoc enim onere¹, quod mihi commune tecum est, aut jam urgentis aut certe² adventantis senectutis³, et te et me ipsum levare⁴ volo: etsi⁵ te quidem id modice⁶ ac sapienter, sicut omnia⁷, et ferre et laturum esse certo⁸ scio⁹. Sed⁹ mihi, quum de senectute vellem aliquid¹⁰ scribere¹¹, tu occurrebas¹² dignus eo munere, quo uterque nostrum communiter uteretur. Mihi quidem ita jucunda hujus libri confectio fuit, ut non modo omnes absterserit¹³ senectutis molestias, sed effecerit mollem¹⁴ etiam¹⁵ et jucundam¹⁶ senectutem. Numquam igitur satis laudari digne¹⁷ philosophia poterit, cui¹⁸ qui¹⁸ pareat, omne tempus aetatis sine molestia possit degere. 3. Sed de ceteris¹ et diximus² multa et saepe dicemus³: hunc³ librum de se-

volui: sic ad *A.* xii. 28. quinquies.

(³³) Cf. *Laet.* 1. 4., *de Off.* i. 2. 4.

(³⁴) Bakius ad *de L.* p. 312. et 489.: cf. 23. 83.

2. (¹) Cf. 2. 4. (²) Hand. I.

555. 1. (³) Gen. epexegeticus:

vid. Henrichsen. *de Or.* 199. (⁴)

Reflexive; np. opera mea; v. ad

11. 35.: cf. 11. 36. (⁵) Hand.

II. 605. 7.; adde ad *F.* p. 167.,

198., 211., 212., 298., 333., 357.

ed. Or. (⁶) Cf. *de Or.* i. 29. 132.,

Philipp. xi. 3. 7., *de F.* i. 14. 46.,

Tusc. i. 46. 111., iv. 17. 40. (⁷)

Sc. fers. soles ferre: cf. *Philipp.*

viii. 6. 19., "ut omnia." (⁸) V.

ad § 1.: etsi certe h. l. K., M.

(⁹) Ellendt. *Brut.* 127. b., Moser.

Tusc. I. 419. et 504., nos *de Off.*

ii. 21. 73.; adde *de Or.* iii. 19. 70.,

32. 129., in *Verr.* v. 15. 38., 67.

173., *Philipp.* i. 11. 27., *Acad.* ii.

32. 102. (¹⁰) Cf. § 1. (¹¹) No-

luit compositum iterum ponere;

vid. Wopkens. *LL. TT.* 216. [295.

H.]; adde *de D.* i. 55. 117., "*te-*

semus;" ii. 27. 59., "*rosum*." (¹²)

Moser. *Tusc.* I. 163., Gies. *de D.*

8. (¹³) Cf. *Tusc.* iii. 18. 43.

De perf. ad *de Off.* ii. 22. 76.; add.

Scheller. *Obs.* 45., Otto *de F.* 415.,

seqq., Madvig. *Epist. Crit.* 102. et

de F. 253. (¹⁴) Nonius p. 347.

ed. Merc. Cf. 2. 5., "*molliter*."

(¹⁵) V. ad § 1.: cf. 7. 21., 9. 28.

(¹⁶) Cf. 16. 56. (¹⁷) *s. d. l.* 1.,

2. Delant aliquot, frustra: vid.

Ochsner. 401.; adde in *Verr.* i.

32. 82.: cf. *p. Rosc. A.* 12. 33.

(¹⁸) Cf. 11. 38., 18. 64., *Laet.* 9.

32., 10. 35., 20. 75.

3. (¹) Np. praeter senect.: v.

ad *de D.* i. 3., *de Off.* ii. 6. 19.;

add. Stuerenb. *p. Arch.* 44.: cf.

2. 4. et 5., 17. 59. et 60., 22. 80.

(²) Cf. *Tusc.* iv. 3. 5., 15. 34., *de*

Fa. 2. 4. (³) Quasi—hoc libro,

quem nunc ad te mittimus, de se-

nectute diximus; sive—hic liber,

quem ad te mittimus, est de senec-

tute. Sic saepe via praedicativa

quasi transfertur: cf. 2. 4., 4. 11.,

8. 26., 10. 33., 12. 39., 40., 42.,

14. 48. et 50., 15. 54. extr., 17.

60., 19. 70., 21. 78., 23. 85., *Laet.*

13. 45. et 47., 27. 102. et 104.

nectute ad te misimus.⁴ Omnem autem sermonem tribuimus non Tithono, ut Aristo⁵ Ceus⁶ (parum enim⁷ esset auctoritatis in fabula), sed M. Catoni seni, quo maiorem auctoritatem⁷ haberet oratio. Apud quem⁸ Laelium et Scipionem facimus⁹ admirantes, quod is tam facile senectutem ferat, iisque¹⁰ eum¹⁰ respondentem. Qui⁸ si eruditius videbitur disputare, quam consuevit ipse in suis libris, attribuito literis Graecis¹¹, quarum constat eum perstudiosum¹² fuisse in¹³ senectute. Sed quid opus est plura¹⁴? Jam enim ipsius Catonis sermo¹⁵ explicabit¹⁶ nostram omnem de senectute sententiam.

II. 4. SCIPIO. Saepenumero¹ admirari soleo² cum hoc³ C. Laelio, quum⁴ ceterarum⁵ rerum⁶ tuam excel-

(⁴) I. e. tibi inscripsimus: vid. H.; add. Gies. *de D.* 211. (⁵) De quo *de F.* v. 5. 13. Ceus autem correxit K., pro Chius. (⁶) Sic 1., K.: vulg. *ne p. e.* (⁷) Cf. *de F.* v. 5. 13., *Lael.* 1. 4. (⁸) I. e. Apud hunc vero: vidd. Wopkens. *LL. TT.* 199. [272. H.] et *M. Obs.* Nov. X. 148., Zumpt. § 803., Moer. *de Rep.* 64. b. Cf. mox "*Qui si—*;" inf. 2. 5., 4. 11. et 12., 9. 27., 15. 53. extr., 17. 59., *Lael.* 1. 5., 16. 56., 17. 62. et 64., 20. 71., 24. 88., 26. 97., 27. 100. et 102. (⁹) I. e. inducimus: vv. Nizol. et Ochsner.; adde *Tusc.* i. 10. 21., 40. 97., *de N. D.* iii. 16. 41., inf. 15. 54. (¹⁰) Sic saepissime duo casus pronominis *is* concurrunt: vid. Mueller. *CC. SS.* ad *p. Sext.* 53; adde *de Or.* i. 11. 48., iii. 2. 7., 14. 54., *in Ferr.* i. 17. 46., 25. 64., ii. 28. 69., iii. 48. 114., iv. 28. 64., 42. 92., 47. 105., 64. 142., v. 24. 60., *Philipp.* v. 3. 7., vi. 3. 6., xi. 12. 30., *ad A.* xv. 8. 1., *Acad.* i. 5. 20., *de Rep.* i. 42. 65., *de L.* ii. 20. 50., *de N. D.* i. 8. 20., ii. 32. 81., *de Off.* iii. 22. 86. (¹¹) Cf. 8. 26., 11. 38. (¹²)

Cf. Tusc. i. 3. 5. (¹³) I. e. senem; vid. Hand. III. 280.: cf. *Acad.* ii. 2. 5., *Lael.* 2. 6. (¹⁴) *Se dicere.* (¹⁵) Poterat dicere ipse Cato (*cf. Lael.* 1. 5.); sed libenter utitur amplificatione: cf. 6. 16., 7. 22., 15. 52. extr., 20. 75. (¹⁶) V. Klotz. *Lael.* 93.

II. 4. (1) Vidd. Cortius ad *Salust.* C. 52. 7., Wopkens. *M. Obs.* VI. 309. (2) Nota saepe soleo: cf. *de Or.* ii. 57. 233., *ad F.* i. 7. 3., iii. 2. 7., *ad A.* ii. 21. 2., *Tusc.* i. 21. 48., iii. 4. 8., *Lael.* 8. 26.: sic etiam interdum et nonnumquam, ut *in Ferr.* ii. 20. 49., *p. Planc.* 3. 8., *Acad.* ii. 20. 65., *de F.* ii. 4. 12.; add. Scheller. *Obs.* 165. (3) Cf. *de Or.* i. 35. 163., *Lael.* 2. 7., 9. 32. (4) Sic 2., ut recte O.; cf. *de L.* i. 22. 58.: al. *tum.* Accedit Vetus Philologus noster, qui formulae, *quum—*, *tum—*, hunc ipsum locum affert exemplum: de qua Zumpt. *Ferr.* 142., 227., 741., Matth. *p. Mil.* 1. 2., Stuerenb. *p. Arch.* 166-176; adde inf. 18. 65., 19. 68. (5) V. ad 1. 3. (6) Junge *cet. rer. sapientiam*, i. e. in ceteris rebus: vidd. Cortius

lentem, M. Cato, perfectamque sapientiam, tum vel⁷ maxime⁷, quod numquam senectutem tibi gravem⁸ esse senserim⁹; quae plerisque senibus sic odiosa¹⁰ est, ut onus se¹¹ Aetna¹² gravius dicant sustinere. CATO. Rem¹³ haud¹⁴ sane¹⁵, Scipio¹⁶ et Laeli¹⁶, difficilem admirari videmini¹⁷. Quibus enim nihil est in ipsis¹⁸ opis ad bene beateque vivendum, his omnis gravis est aetas: qui autem omnia bona¹⁹ a se ipsis²⁰ petunt, his nihil potest malum videri, quod naturae necessitas²¹ afferat. Quo²² in²² genere²³ est in primis senectus; quam ut adipiscantur, omnes optant²⁴; eandem accusant²⁵ adepti²⁶. Tanta²⁷ est²⁸ inconstantia stultitiae²⁹

ad Sallust. C. 52. 11., Madvig. *Opuscc.* I. 402. n.: cf. *de Or.* ii. 37. 154., iii. 16. 59. (7) Non habet idem ille Philologus noster vel maxime: cf. p. Rosc. A. 25. 69., p. Flacco 38. 94. (8) Nominus 315. (9) I. e. quod numquam senectus tibi gravis sit, ut sensi: v. ad *de Off.* i. 13. 40.; add. Zumpt. *Gr.* § 551. et ad *Verr.* p. 349., Moser. *de Rep.* 57., Gies. *de D.* 58., Klotz. *Lael.* 150., Beier. *de Off.* II. 397. et *Fragm.* 130., Kritz. ad Sallust. C. 230., Gernhard. *Opuscc.* 108., Frotscher. ad Muret. II. 227.: cf. 5. 13., 12. 39., 17. 61., 18. 63. e., 19. 67., 23. 84. (10) Cf. 14. 47., 18. 65. (11) Cf. *Tusc.* i. 45. 109., iii. 28. 68. (12) Contulit Muret. Eurip. *Herc. F.* 637., Plaut. *Merc.* iv. 1. 5., seq., *Menaech.* v. 2. 4., seq. (13) I. e. res, quam admiramini, haud sane difficilis videtur; v. ad 1. 3.: cf. *Acad.* i. 2. 4., "Rem a me saepe deliberatam requiris; *Philipp.* ii. 18. 45., "Sciane, me de rebus mihi notissimis dicere?" inf. 14. 48. (14) aut 2., i. e. haut: *Hand.* III. 15. (15) Idem V. C. p. 24. (16) Sunt vocativi quasi monentis ut animum advertant et hoc quidem secum auferant sibi-

que persuaderi penitus patientur: cf. 3. 9., 11. 35., 21. 77., *Lael.* 12. 40., 14. 50., 27. 100. (17) Poterat dicere admiramini: vid. Zumpt. *Gr.* § 751. et ad *Verr.* p. 979.; adde *de Or.* i. 62. 262., inf. 7. 22., 14. 46., 16. 55. (18) Adhibe *Tusc.* v. 10. 30., 14. 42., *de N. D.* iii. 36. 88. (19) Del. Trev., frustra: cf. *Tusc.* v. 10. 30. (20) Cf. *Tusc.* v. 12. 36., *Parad.* ii. 17., v. 1. 34., *de N. D.* iii. 36. 88., *Lael.* 2. 7., 9. 30. (21) Cf. in *Cat.* iv. 4. 7., *de D.* ii. 6. 17., *de Fa.* 9. 19., *de Off.* iii. 1. 3., inf. 21. 77. (22) Cf. 6., 19., *cujus a.* (23) I. e. Cujus generis in rebus: v. ad *de Off.* ii. 3. 10.; add. Zumpt. *Verr.* 385.: cf. 13. 45., *Lael.* 4. 15. (24) exopt. 2. (25) Cf. 5. 13. (26) Sic 2., ut recte K.: al. tam. Laudat De-G. Burmann. et Heyn. ad Virg. *Aen.* iv. 692., Cor-tium ad Sallust. C. p. 49., Arntzen. ad Panegg. Vett. 561. Ad sententiam conferunt VV. DD. versus Menecratis et Cratetis apud Stobaeum, Quin etiam Latinos versiculis in his querebat Gulielm. (27) De epiphonemate Beier. *de Off.* I. 87.; adde 13. 44. (28) Al. T. inest stultitiae, male: *Hand.* III. 254. (29) De interpos. gen.

atque perversitas! Obrepere³⁰ aiunt eam citius, quam putassent³¹. Primum, quis³² coëgit eos falsum putare? qui³³ enim citius adolescentiae senectus, quam pueritiae adolescentia obrepat? Deinde, qui minus gravis esset iis senectus, si octingentesimum annum agerent, quam octogesimum³⁴? Praeterita enim aetas, quamvis³⁵ longa, quum effluxisset³⁶, nulla consolatione permulcere posset stultam³⁷ senectutem. 5. Quocirca, si¹ sapientiam meam admirari soletis (quae² utinam³ digna esset opinione vestra vestroque⁴ cognomine⁵!) in⁶ hoc sumus⁷ sapientes, quod naturam⁸ optimam ducem⁹, tamquam deum, sequimur eique paremus: a qua, non verisimile est⁹, quum ceterae¹⁰ partes aetatis bene descriptae¹¹ sint, extremum actum¹², tamquam¹³

ad 1. 1. (30) Cf. 11. 38. e. (31) Cf. *de Off.* i. 23. 81. (32) Cf. *de N. D.* iii. 31. 76. (33) *Quid enim?* G., frustra: cf. apud M. *Tusc.* v. 31. 89., 37. 109. (34) I. e. quam octogea. *si agerent.* Frustra O. q. si o.: cf. *de D.* ii. 36. 78., "efficere, ut aut ne fieri possit auspiciū, aut, si fiat, *videri*," sc. *ne possit*; ubi itidem frustra Lamb. *ne videri*. (36) I. e. quantumvis: v. ad *de Off.* i. 25. 86.; add. Mosser. *Tusc.* I. 157.: cf. 7. 25., *Lael.* 5. 17. (36) Cf. 19. 69., *Sallust.* J. 1. 4. (37) Del. 1.

5. (1) I. e. quoniam: cf. § 6., 19. 67. (2) I. e. at utinam digna esset ea—: v. ad 1. 3.: cf. 6. 19. (3) ut 2. (4) Nim. active; i. e. quod vos mihi addere soletis: ne videatur in isto cogn. Cato tamquam plane sibi debito acquiescere. Cf. p. *Rab.*, *P. R.*, 5. 16. "*vestri honores*," i. e. a vobis dati. De chiasmo autem adjectivi Ellendt. *de Or.* II. 171. Sic uterque; nec secus Goëzius: vulg. *nostroque*; quod frustra Beier. excusat *de Off.* II. 209. (5) Np. Sapientis: cf. *Lael.* 2. 6. (6) Cf. 23. 85. (7) Nota

ad plur. transit.: cf. *de Or.* i. 17. 78., ii. 18. 74., iii. 3. 9., *Orat.* 28. 102., *Brut.* 32. 123. 94. 323., in *Cat.* i. 8. 19., p. *Lig.* 7. 20., *Philipp.* iii. 5. 13., v. 13. 35. bis, vii. 3. 7., xii. 10. 24., *Acad.* ii. 3. 11. *de F.* i. 1. 1., *de L.* i. 11. 32., *de N. D.* i. 3. 6. bis, *de Off.* i. 22. 76., inf. 14. 50.; add. Ochsner. 250. et 486. (8) — (9) Cf. *de F.* i. 21. 71. *de L.* i. 6. 20., *de N. D.* i. 1. 2., ii. 51. 128., *Lael.* 5. 19., *de Off.* i. 7. 22. (9) Nota intercisam orat.: vidd. Beier. *de Off.* I. 103. et 112., seq., Ochsner. 69. et 251., Krueger. *de Attract.* 245.: cf. 9. 28., 11. 38., 18. 62., 22. 80. Nim. jungo cum O. a qua . . . *descriptae*. (10) V. ad 1. 3. (11) I. e. dispositae: Beier. *de Off.* I. 122. (12) Cf. 18. 64., 19. 70., 23. 85., ad *Q. Fr.* i. 1. 16. § 46. (13) I. e. quemadmodum; Madvig. *Opuscul.* I. 494.: mox iterum. Comparatio contrahitur: q. d., extremam partem esse neglectam, quemadmodum ab inerti poëta actus extremus fabulae solet: v. ad *de Off.* i. 17. 54., 88. 136.; add. Goerenz. *Acad.* ii. p. 60. b, *de F.* 289., *de L.* 89., Beier.

ab inerti poëta, esse neglectum¹⁴. Sed tamen¹⁵ necesse¹⁶ fuit esse¹⁶ aliquid extremum et, tamquam¹⁷ in¹⁸ arborum bacis terraeque frugibus¹⁹, maturitate tempestiva quasi vietum²⁰ et caducum: quod ferendum est molliter²¹ sapienti. Quid est enim²² aliud²³ gigantum modo bellare²⁴ cum diis²⁴, nisi naturae repugnare? 6. LAELIUS. Atqui¹, Cato, gratissimum² nobis, ut³ etiam pro Scipione pollicear³, feceris, si, quoniam speramus⁴, volumus⁵ quidem certe⁶, senes fieri, ante⁷ multo⁸ a te didicerimus⁹, quibus facillime rationibus ingravescentem¹⁰ aetatem ferre possimus. CATO. Faciam¹¹ vero¹², Laeli; praesertim si¹³ utrique vestrum, ut dicis¹⁴, gratum¹⁴ futurum¹⁵ est¹⁵. LAELIUS. Volumus sane, nisi¹⁶ molestum est¹⁶, Cato, tamquam longam aliquam

de Off. II. 307.: cf. 11. 35., 36., 37., 14. 47., 23. 83., Lael. 27. 101.

(¹⁴) Np. ab ipsa: vidd. Wopkens. LL. TT. 217. [296. H.] et M. Obs. N. X. 18. et 103., Krueger. de Attract. 239., seqq., Madvig. Epist. Crit. 106., seqq., et 185., Klotz. Qu. Phil. I. 16., seqq., et 68., Bakius Bibl. Crit. Nov. V. 38., Matth. ad p. Sext. 59. 127. (¹⁵) I. e., opinor, neglecta quamvis non sit senectus a natura: v. ad 18. 65. (¹⁶)—(¹⁸) Goerenz. de F. 517. (¹⁷) Supra ad h. §. (¹⁸) Hand III. 265. 28. (¹⁹) fructibus 1., M.: at cf. de D. i. 51. 116.; add. Beier. de Off. II. 249. (²⁰) Laudat Gies. ad de D. 249. Zinzlerling. Promuls. Crit. c. 5. (²¹) Nota in bonam partem: vidd. Nonius 347., Goerenz. de F. 218., Beier. de Off. I. 168., interpp. ad Sallust. J. 82. 2. (²²) Hand. II. 399. 5. (²³) Notanda inversio quaedam, pro: Quid est enim aliud naturae repugnare, nisi g. m. b. c. d.: vidd. Ochsner. 253., Buechner. p. Rosc. A. 213. (²⁴)—(²⁴) Cf. Tusc. iii. 25. 60.

6. (¹) Hand. I. 517. 5. (²) Cf. Lael. 4. 16. (³)—(³) Cf. de

Or. ii. 89. 362., Brut. 32. 122., Acad. i. 8. 33., de Rep. i. 21. 34., Lael. 4. 16., 9. 32. (⁴) Debet spei quidem aliquid subesse rationis: cf. 19. 68., ad F. p. 36., 58., 66., 85., 87., 110. ed. Or. (⁵) volumus 2., et mox iterum. Cf. de Off. i. 39. 138.: v. Bakius de L. 496. (⁶) Hand. II. 27. 19., Mueller. p. Sext. 44. et CC. SS. item 44. (⁷) Hand. I. 374. 10. (⁸) Idem V. C. III. 665. 4.; etsi mei m. a. (⁹) Eodem redit res, ac si dixisset nos docueris. Et maluit post interposita illa speramus volumus una in persona pergere. (¹⁰) Cf. ad F. ii. 1. 2., ubi vid. Manut., Lael. 10. 33. (¹¹) Perinde respondet C., ac si nos docueris a Laelio audisse sibi visus esset. (¹²) Kuehner. et Moser. ad Tusc. i. 11. 24.; adde de N. D. i. 7. 17. (¹³) V. ad § 5. (¹⁴)—(¹⁴) Gratiss. dixerat L. quidem: cf. de N. D. i. 6-7. (¹⁵) Potius quam gratum facturus sum, ne presse nimis Laelii verba sequatur. Et sic mavult plerumque variare: v. ad 14. 50. e., 15. 53. Cf. Lael. 4. 16. (¹⁶)—(¹⁶) Formula urbanitatis: Hand. IV. 230.;

viam¹⁷ confeceris, quam¹⁸ nobis quoque ingredien-
dum¹⁸ sit, istud¹⁹, quo pervenisti, videre¹⁹, quale sit.

III. 7. CATO. Faciam, ut potero¹, Laeli. Saepe² enim interfui querelis aequalium³ meorum (pares au-
tem⁴, veteri⁵ proverbio⁶, cum paribus facillime⁷ con-
gregantur⁸), quae⁹ C. Salinator, quae⁹ Sp. Albinus,
homines consulares, nostri fere aequales³, deplorare
solebant; tum quod voluptatibus carerent, sine¹⁰ qui-
bus vitam nullam¹¹ putarent; tum quod spernerentur
ab iis¹², a quibus essent coli¹³ soliti. Qui¹⁴ mihi non
id videbantur accusare, quod esset¹⁵ accusandum¹⁶.
Nam, si id culpa senectutis accideret, eadem mihi usu
evenirent¹⁷ reliquisque omnibus maioribus natu: quo-

adde de F. ii. 2. 5., *Tusc.* i. 12. 26.,
v. 29. 82., de Rep. i. 30. 46., de
Fa. 2. 4. (17) Cf. 18. 66. Notan-
dum etiam homeoteleuton: vidd.
Wopkena. *LL. TT.* 22. [30. H.]
idemque *M. Obs.* N. X. 149.,
Ochsner. 100. et 352., *Matth. de*
Arte L. Ser. 51. et *Oratt. Sex*
381., Ellendt. de Or. II. 17. et
361., Orell. p. *Planc.* 158., Moser.
Tusc. i. 39. et 355., II. 354., 441.,
Osann. de Rep. 469., seqq., Gies.
de D. 212., seq., Beier. de Off. I.
143., seq., et *Lael.* 122. et 137.
(18) — (18) Zumpt. § 649. (19)
Junge *istud* . . . *videre*: vidd.
Matth. p. L. M. 12. 34., *Madvig.*
de F. 386. et 719., Moser. *Tusc.*
i. 183. et 519., Davis. de N. D.
i. 26., Gies. de D. 320., Dietrich.
Qu. Gr. 51., seqq., Hutter. *Lael.*
51. et 57., Ochsner. 50. et 221.,
Kritz. ad *Sallust. J.* 277., Krue-
ger. de *Attract.* 135., 443.

III. 7. (1) Cf. de Or. iii. 52.
199., de Rep. i. 24. 38. (2) Est e
Plat. de Rep. i. 3. p. 329. E.
(3) Iterum mox, inf. 4. 10., 14. 46.,
Lael. 11. 37. (4) Hand. i. 570.
10.; adde de Off. i. 1. 2., 6. 18.,
33. 120., iii. 33. 121. (5) Sic in

e 1., 2.: v. Zumpt. *Verr.* 8. (6) De
abl. Moser. *Tusc.* i. 91. (7) Lu-
bentissime: v. ad de Off. ii. 19.
66. (8) I. e. se congregant; nim.
reflexive: cf. de Off. ii. 5. 18.
(9) Quas aliquot, frustra: cf. ad
F. ii. 8. 2., apud O., "*sermoni-*
bus . . . quae—" (10) I. e. quibus
carentem; quasi adjectivum: sic mox,
"*sine querela*:" cf. de F. i. 20.
66., *Tusc.* ii. 3. 7., inf. 16. 58. e.;
adde mox ad "*nullam*." (11) Cf.
de Or. ii. 5. 20., ad F. vii. 1. 2.,
Lael. 23. 86., de Off. ii. 4. 15.
(12) *his* 1., 2.: v. Ellendt. de Or.
II. 193., seq. (13) Cf. 4. 10., 8.
26., 23. 83. (14) V. ad 1. 3.
(15) Nota subj. in praeterita cogita-
tione ipsius loquentis: cf. ad F.
xiii. 1. 1., ad A. xv. 22. (16) De
participio Zumpt. § 650., *Madvig.*
de F. 15., seq.: cf. ad F. ii. 8. 2.,
ix. 16. 5., xii. 23. 1., xiii. 18. 2.,
29. 1., inf. 9. 29., *Lael.* 12. 41. et
43., 20. 72., 22. 83., 84., 23. 86.
(17) u. m. ev. 2.; *venirent* edd.
recc. fere, Latinum sit necne usu
evenire, inter se digladiantibus
Lindemann ad *Rhetoric.* p. 699.,
seqq., et Orellio ad Wolfii Scholas
ad *Tusc.* i. 80. 73. Equidem me-

rum ego¹⁸ multorum cognovi senectutem sine¹⁹ querela; qui se et²⁰ libidinum vinculis²¹ laxatos²¹ esse non²² moleste²² ferrent nec²³ a suis²⁴ despicerentur. Sed omnium istiusmodi querelarum in moribus²⁵ est culpa, non in aetate. Moderati²⁶ enim et nec difficiles²⁷ nec inhumani²⁸ senes tolerabilem senectutem²⁹ agunt²⁹; importunitas³⁰ autem et inhumanitas omni aetati³¹ molesta est. 8. LAELIUS. Est¹, ut dicis¹, Cato: sed fortasse dixerit² quispiam³, tibi propter opes⁴ et⁵ copias⁴ et⁵ dignitatem tuam tolerabiliorem⁶ senectutem videri; id autem non posse multis⁷ contingere. CATO. Est istud quidem, Laeli, aliquid⁸; sed nequaquam in⁹ isto sunt omnia⁹. Ut Themistocles¹⁰ fertur Seriphio cuidam in jurgio respondisse, quum ille dixisset, non eum sua, sed patriae gloria splendorem assecutum; *Nec hercule, inquit¹¹, si ego Seriphius essem, nobilis¹²,*

liis *evenire* de eo quod semel cuique fit et de ultimo eventu dici arbitror. (18) Cf. *de Or.* i. 51. 219., iii. 18. 68., *de F.* ii. 13. 39., *Parad.* v. 33., inf. 16. 55., 23. 84. (19) I. e. vacuum q.; v. supra ad h. c.: cf. *de Off.* ii. 23. 82. (20) Nota et quasi e suo loco transpositum: vv. Wopkens. *LL. TT.* 32. [45. H.], Zumpt. *Verr.* 156., 158., 554. V. *Madvig. de F.* 73 et 162., Bakius *de L.* 458., adde *Brut.* 26. 100., et; 61. 220., nec; *Orat.* 21. 70., et; 27. 92., quum; *Tusc.* iv. 3. 5., et; 36. 78., aut; *de N. D.* iii. 20. 52., aut; *Lael.* 13. 44., et; 17. 64., aut; *de Off.* ii. 16. 56., vel. (21) Cf. 22. 81. (22) I. e. libenter, facile, laete. Ad rem cf. 14. 47. (23) V. *Doctr. nostr.* ii. 205. (24) Quasi substantive; np. amicis; v. Palairret: cf. *Lael.* 19. 70., 20. 71. (25) Cf. *Plat. de Rep.* i. 2. p. 329. D., inf. 18. 65. (26) Qui sibi moderantur; reflexive. (27) Cf. 18. 65. (28) Obliti conditionum, quibus nati sunt et vivunt homi-

nes. (29) Dictum, ut *vitam, aetatem agere*. (30) Noluit *difficultas*: etsi dixit *p. Mur.* 9. 19. (31) - *te* aliquot, male: cf. 19. 68.

8. (1) Cf. *de Or.* ii. 13. 54., 36. 152., *de F.* iii. 5. 19. v. 1. 3., 25. 75., *de Rep.* i. 40. 62. (2) Cf. *de N. D.* iii. 31. 76., *de Off.* iii. 6. 29., 19. 76., 27. 100., 28. 102. (3) Klotz. *Lael.* 153. (4) — (4) Cf. *Lael.* 14. 51. (5) Cf. 13. 44. (6) - *lem* 2. Saepe abundat quodammodo vis comparativi: cf. 5. 15., 16. 56., 18. 65., *Lael.* 4. 14. et 15. bis, 6. 22. e., 16. 59., 18. 66., 19. 70. (7) Cf. 5. 13. (8) V. ad *de D.* ii. 52.: cf. 13. 44. (9) — (9) Cf. *ad A.* i. 16. 2., *Tusc.* iii. 22. 52. (10) Cf. *de Or.* ii. 71. 286. (11) Supra est *fertur respondisse*. Nunc addit *inquit*, ipsa reddens verba respondentis. vv. Priscian. xvii. 1. 4., Soldan. *p. Deiot.* 212., seq. Ochsner. 379.; adde *Liv.* i. 45., vii. 16., inf. 22. 81. (12) Communi utuntur Graeci scriptores epitheto. Sed licuit Ci-

*nec*¹³, *tu*¹⁴ *si Atheniensis esses, clarus*¹⁵ *umquam*¹⁶ *fuis-*
ses. Quod¹⁷ eodem modo de senectute dici potest¹⁷.
Nec¹⁸ enim in¹⁹ summa inopia levis esse senectus pot-
est ne²⁰ sapienti quidem²¹, nec insipienti etiam in
summa copia non gravis. 9. Aptissima omnino¹
sunt, Scipio² et Laeli², arma³ senectutis artes exerci-
tationesque virtutum; quae in⁴ omni aetate cultae,
quum diu⁵ multumque⁵ vixeris, mirificos efferunt⁶
fructus; non solum quia numquam deserunt⁷, ne ex-
tremo⁸ quidem tempore aetatis⁹ (quamquam¹⁰ id qui-
dem¹⁰ maximum est), verum¹¹ etiam quia conscientia
bene actae vitae multorumque bene factorum recor-
datio jucundissima est.

IV. 10. Ego Q.¹ Maximum, eum², qui Tarentum
recepit³, senem⁴ adolescens⁴ ita⁵ dilexi, ut⁵ aequalem⁶.
Erat⁷ enim in⁷ illo viro⁸ comitate⁹ condita¹⁰ gravitas,
nec senectus mores¹¹ mutaverat¹¹: quamquam¹² eum

ceroni variare. ⁽¹³⁾ Hand. IV. 126. ⁽¹⁴⁾ Sic malui distinguere; vulg. *nec tu, si*—: cf. *Tusc.* i. 6. 13., *de N. D.* iii. 6. ed. nostr. ⁽¹⁵⁾ V. ad. 4. 12. ⁽¹⁶⁾ Abundat fere *umquam*: cf. 9. 27., in *Ferr.* iii. 1. 3. Sic etiam *numquam* pro *non* 4. 11. ⁽¹⁷⁾—⁽¹⁷⁾ Cf. *de F.* ii. 22., 72. ⁽¹⁸⁾ *Neque* G.: v. supra ad h. §. ⁽¹⁹⁾ I. e. quum est summa inopia: v. Hand. III. 256. 14., 258. 16.: cf. 4. 12., 7. 22., 9. 28., 10. 34., 12. 40., 18. 65., 20. 76. ⁽²⁰⁾ Tollo distinctionem post *potest*, ut sit continua negatio. ⁽²¹⁾ Hand. IV. 64. 7.

9. ⁽¹⁾ Hand. IV. 378. 11. ⁽²⁾—⁽²⁾ Cf. 2. 4. ⁽³⁾ Cf. *de Or.* i. 38. 172., *Brut.* 2. 7., *de H. R.* 4. 7. ⁽⁴⁾ I. e. per omnem v.: vidd. Hand. III. 285. (etai aliter ipse 282.), Zumpt. *Ferr.* 42.; adde in *Caecil.* 12. 40., *ad F.* xv. 4. 16., *ad A.* v. 20. 6., *Lael.* 8. 12., inf. 8. 26., 19. 66. ⁽⁵⁾—⁽⁵⁾ Al. *ma-*
dque: v. Hand. II. 289. 9. ⁽⁶⁾

Cf. *Brut.* 4. 16., *de Rep.* ii. 4. 9., *de N. D.* ii. 60. 151., *de Off.* i. 15. 48. ⁽⁷⁾ Adhibe *Acad.* i. 10. 38., *Tusc.* ii. 14. ⁽⁸⁾ in *extr.* 1., 2.; v. Hand. III. 281.: cf. 9. 30. ⁽⁹⁾ Inclusit O.: cf. 9. 30. ⁽¹⁰⁾—⁽¹⁰⁾ Cf. 9. 80. Et sic uterque addit *quidem*. ⁽¹¹⁾ Del. 2.: v. Garaton. ad *Philipp.* iii. 1.

IV. 10. ⁽¹⁾ *E. quidem* M. G., male. ⁽²⁾ *Ferrar.* ad *Philipp.* ix. 2., Goerenz. *de L.* 70., Ochsner. 359.: cf. 11. 35., 21. 78. ⁽³⁾ Cf. § 11. ⁽⁴⁾ Cf. *Philipp.* viii. 4. 13.; add. Klotz. *Lael.* 92. ⁽⁵⁾ Cf. in *Ferr.* ii. 36. 89., *de Off.* i. 41. 149., inf. 22. 81.: add. Mueller. *p. Sext.* 23. ⁽⁶⁾ Cf. 3. 7. ⁽⁷⁾—⁽⁷⁾ Hand. III. 254.; adde *de Rep.* ii. 1. 1., 20. 35., inf. 10. 34., 11. 34., 17. 61. ⁽⁸⁾ Cf. § 12.; vv. El-
lendt. *de Or.* II. 355., seq. Zumpt. *Ferr.* 148. ⁽⁹⁾ V. ad *de Off.* iii. 5. 24. ⁽¹⁰⁾ Cf. *p. Mur.* 31. 66. ⁽¹¹⁾ Cf. *Lael.* 10. 33. ⁽¹²⁾ Cf. 1. 1. ⁽¹³⁾ Cf. 3. 7. ⁽¹⁴⁾ Hand

colere¹³ coepi non admodum¹⁴ grandem¹⁵ natu¹⁶, sed tamen jam aetate provectum¹⁶. Anno¹⁷ enim post¹⁸ consul primum fuerat, quam¹⁸ ego natus sum; cumque eo quartum consule adolescentulus miles profectus sum ad¹⁹ Capuam, quintoque anno post ad¹⁹ Tarentum. Quaestor²⁰ deinde quadriennio post factus sum: quem²¹ magistratum²¹ gessi consulibus Tuditano et Cethego, quum²² quidem²² ille admodum²³ senex suator legis Cinciae de donis et muneribus fuit. Hic et²⁴ bella gerebat ut adolescens, quum plane grandis²⁵ esset, et Hannibalem juveniliter exsultantem²⁶ patientia sua mollebat²⁷: de quo praeclare familiaris²⁸ noster Ennius²⁹:

*Unus homo³⁰ nobis cunctando restituit rem;
Non enim³¹ rumores³² ponebat³³ ante salutem:
Ergo postque magisque viri nunc gloria claret.*

11. Tarentum vero qua vigilantia¹, quo consilio recepit! quum² quidem³ me audiente Salinatori³, qui amisso oppido fugerat in arcem, glorianti atque⁴ ita dicenti⁴: *Mea opera, Q. Fabi, Tarentum recepisti: Certe⁵, inquit ridens; nam, nisi tu amisisses, numquam⁶*

L. 172. 2.; adde mox et 9. 30. ⁽¹⁵⁾ Cf. 18. 63. ⁽¹⁶⁾ Cf. Brut. 34. 129., Tusc. i. 39. 94., de D. ii. 2. 5., Lael. 10. 34. ⁽¹⁷⁾ Cf. 6. 19., Lael. 3. 11. ⁽¹⁸⁾—⁽¹⁹⁾ Hand. IV. 497. 11. Falso aliquot *postquam* c. p. f., ego n. s. ⁽¹⁹⁾ Hand. I. 80.

⁽²⁰⁾ Sic Pighius quidem: nam codd. fere ad T. quaestor; deinde aedilis, q. p. f. s. praetor. ⁽²¹⁾ Cf. ad F. iii. 10. 11., inf. 9. 30., 11. 36. ⁽²²⁾ Cf. § 11., inf. 12. 41., Brut. 20. 80., Orat. 8. 26., ad F. i. 9. 19., vii. 26. 1., ad A. v. 9. 1., de L. ii. 6. 14., de N. D. i. 26. 72., de D. i. 33. 72. ⁽²³⁾ Supra ad h. §. ⁽²⁴⁾ Cf. 1. 1. ⁽²⁵⁾ Cf. 6. 16. ⁽²⁶⁾ Nonius 301. ⁽²⁷⁾ Idem 347. Cf. Flor. ii. 6.

"maceravit." ⁽²⁸⁾ Cf. de N. D. i. 44. 123., ii. 34. 88. ⁽²⁹⁾ Cf. de Off. i. 24. 84. ⁽³⁰⁾ unus qui l., 2., nim. ex Virg. Aen. vi. 847. ⁽³¹⁾ Hand. II. 404. 6. ⁽³²⁾ Liv. xlv. 22. ⁽³³⁾ Cf. de D. i. 48. 107.,—"uter esset induperator."

11. ⁽¹⁾ I. e. Quanta vero illa v., qua T. recepit: v. ad 1. 3. ⁽²⁾ V. ad § 10. ⁽³⁾ Cf. de Or. ii. 67. 273. Etsi non Salinatori Livio, sed Macato responsum hoc est. ⁽⁴⁾—⁽⁴⁾ Debetur declaratio verbis extra structuram grammaticam ponendis. ⁽⁵⁾ Hand. II. 24. 13. ⁽⁶⁾ Nota pro non: vidd. Scheller. Obs. 287., Ochsner. 90., Rau VP. LL. 168., Hand. IV. 328. 2.; adde Tusc. iii. 8. 16., iv. 3. 5., 16.

recepissem. Nec vero in⁷ armis praestantior, quam in⁷ toga; qui⁸ consul iterum, Sp. Carvilio collega quiescente⁹, C. Flaminio, tribuno plebis, quoad¹⁰ potuit, restitit¹¹, agrum Picentem et Gallicum viritim contra senatus auctoritatem¹² dividendi¹³, augurque quum¹⁴ esset, dicere ausus¹⁵ est, "*optimis auspiciis¹⁶ ea geri, quae pro reipublicae salute gererentur; quae contra rempublicam¹⁷ ferrentur, contra auspicia ferri.*" 12. Multa in¹ eo viro² praeclara cognovi; sed nihil est³ admirabilius⁴, quam quo modo ille⁵ mortem M⁶. filii tulit⁷; clari⁸ viri et consularis. Est in manibus⁹ laudatio¹⁰ quam¹¹ quum legimus¹¹, quem philosophum non contemnimus¹²? Nec vero ille in luce¹³ modo atque in

36., 19. 44., *Lael.* 16. 57., *de Off.* iii. 29. 108. (7) Hand. III. 260. 19. (8) I. e. is enim: v. ad 1. 3. (9) Cf. *p. Sext.* 38. 81., *ad A.* vii. 9. 2. (10) Cf. *de L.* iii. 16. 36. (11) Cf. *de L.* iii. 16. 36., *de Off.* ii. 24. 84. (12) Erat ista forma senatusconsulti sine vi, quum quacumque de causa senatus, ne S. C. faceret, impediretur; vid. Dio Cassius l. lv.: cf. *ad F.* i. 2. 4., 7. 4., viii. 8. 4., xi. 7. 2. (13) Conanti dividere: Cf. *de Or.* i. 40. 181., *dedidisset*; *p. Sulla* 17. 49., *eripiebant*; *p. Mil.* 4. 9., *eriperet*; *Philipp.* i. 14. 35., *flectem*; *ad F.* i. 4. 1., *transferebant*; *ad A.* i. 14. 5., *facienti*; *Parad.* vi. 2. 48., *dabat*; *de D.* i. 35. 77., *differebat*; et ii. 31. 67., *evellebat*; *Lael.* 20. 75., *impedientem*; et 25. 96., *insuebat*; et ibid. *transferebatur*: add. Curtius ad Sallust. *J.* 66. 2., 109. 3., item Kritz. ad 27. 1. Ad rem vero adhibe *Brut.* 14. 57. (14) V. ad 16. 55. (15) Klotz. *Lael.* 85. (16) *Ἐὶς αὐτῶνδς*—Cf. *de D.* ii. 37. 79. (17) I. e. reip. salutem.

12. (1) I. e. fere *ejus viri*: cf. 18. 64. (2) V. ad § 10. (3) Del. aliquot, nim. repetentes *cognovi*;

frustra: cf. *de Or.* ii. 46. 192. u. v. Henrichsen.; adde nos *ad Off.* i. 20. 69. Neque ista ratione addi poterat mox ille. (4) Not. variatum adj.: v. ad *N. D.* ii. 45., *de Off.* iii. 4. 19. (5) Intel ligis, nihil admirabilius dici, neque in ipso isto neque in aliis. (6) Omittunt edd. recce. fere notan *M.*, scil. quia non Marco esset, sed Quinctio cognomen. At ego pro *Maximi* accipio! Sic Cael. ad Cic. patrem (*ad F.* viii. 15. e.), "*Ciceroni F. S. D.*;" sic solet Cic. *Catulus pater, Catulus filius*. (7) Quam modus, quo tulit: Buechner. *p. Rosc. A.* 264., Zumpt *Ferr.* 366., seq., Moser. *Tusc.* 1. 99., Hand. ad Wopkens. 203. Daehn. ad Seebod. *M. Cr.* II 254., Kritz. ad Sallust. *C.* 282 et *J.* 21. Ad verbum cf. *Lael.* 2. 7. et 9.; ad rem *ad F.* iv. 6. 1. *Tusc.* iii. 28. 70. (8) Cf. *F.* 22. *de Rep.* iii. 3. 5., *de L.* i. 5. 17. *Lael.* 2. 6., *de Off.* iii. 29. 108. (9) Np. hominum: cf. *Lael.* 25. 96. v. Hand. III. 249. 3. (10) Sc. qui pater filium in funere laudavit (11)—(11) Cf. *Tusc.* i. 31. 76. (12) Ochsner. 45. et 238. (13) Cf. *ad*

oculis¹⁴ civium magnus, sed intus domique¹⁵ praestantior¹⁶. Qui sermo¹⁷! quae praecepta! quanta notitia antiquitatis! quae¹⁸ scientia juris augurii¹⁹! Multae etiam, ut²⁰ in²¹ homine Romano²², literae²³. Omnia memoria²⁴ tenebat²⁴, non domestica²⁵ solum, sed etiam externa²⁶ bella. Cujus²⁷ sermone²⁸ ita²⁹ tunc cupide fruebar, quasi³⁰ jam divinarem id, quod evenit, illo extincto fore, unde³¹ discerem, neminem³².

V. 13. Quorsum¹ igitur² haec³ tam multa de Maximo? Quia profecto⁴ videtis⁵, nefas esse dictu, miseram fuisse talem⁶ senectutem. Nec⁷ tamen⁷ omnes⁸ possunt esse Scipiones⁹ aut Maximi¹⁰, ut¹¹ urbium expugnationes¹², ut pedestres¹³ navalesve¹⁴ pugnas, ut

Q. Fr. i. 1. 2. § 9.; add. Hand.

III. 250. 4. (M) V. ad de Off.

iii. 1. 3.; add. Hand. III. 250. 4.

(N) Cf. Philipp. ii. 28. 69. (M)

I. e. sed etiam . . . , et quidem

major ibi: cf. 11. 36., 13. 44., 19.

70., Lael. 12. 43. De variato autem

adj. supra ad h. §. (N) Nolo

luc in nominativo ipsius Maximi

pergere: cf. 10. 34., 11. 37., Lael.

13. 44. (M) Accipe pro altero

quanta: cf. in Ferr. v. 56. 145.,

de Off. ii. 3. 10. (M) Cf. ad F.

iii. 9. 3. (M) I. e. ut haberi pos-

sunt multae in h. R.: cf. Brut.

7. 27., 10. 39., 28. 107., de F. iv.

1. 1., Tusc. i. 8. 15., de Rep. i.

37. 58., de D. ii. 13. 30. (M) I. e.

quum esset homo R.; v. ad 3. 8.

(M) Cf. de Fa. 2. 4. Ad rem Sal-

lust. C. 8. (M) Sc. erant in eo.

Cf. Brut. 35. 132., 76. 265., Phil-

ipp. ii. 45. 116. (M) -ae 1., Ox.

ψ; et quasi formulae memorias

tenere habet rationem Vetus Philo-

logus noster § 63. Interim cf.

ad F. p. 41., 95., 109., 111., 153.,

154., 297. ed. Or. (M) I. e. nos-

trae reip.: cf. de Off. ii. 8. 26.

(M) Cf. 6. 20. (N) V. ad 1. 3.

(M) Cf. de Rep. ii. 1. 1. (M) ita

c. f. tunc 1., 2.: v. ad 11. 35. (M)

Hand. III. 469. 2.: cf. 8. 26.

(M) Gronov. Obs. iv. 11. et ibi

Frotscher. p. 427., Cortius ad Sal-

lust. J. 14. 22. (M) Soldan. p.

Lig. 92., Borgers. Parad. 62.,

Stuerenb. de Off. 189., necnon

Ciceronianus noster § 12.

V. 13. (1) -us O.; v. Moser.

Tusc. I. 198.: cf. 13. 44., Lael.

12. 42. (M) Cf. Tusc. i. 25. 60.,

inf. 13. 44. (M) Inclusit O., frus-

tra. (M) Hand. IV. 596. 3.: cf.

23. 84., Lael. 1. 2., 13. 48., 19.

70. (M) I. e. Quia, sicut prof. v.,

nefas est d.: v. ad 2. 4. (M) Se-

nect., quae talis esset: cf. Sallust.

C. 23. 4., J. 112. 3. (M) V. ad

de Off. ii. 21. 74.; adde de Or.

iii. 26. 103. (M) Cf. 3. 8. (M) Ta-

les, qualis Scipio (Africanus, de

Or. ii. 48. 210.) fuit; cf. Brut. 17.

67., "Hyperidae voluntesse." (M)

Alterum addendum erat exem-

plum, ut posset lata quae sequitur

uti exegesi. (M) V. ad de Off. iii.

3. 15.; add. Faesius in Seebod.

M. Cr. II. 707., Ellendt. de Or.

II. 7. et 179.: cf. 10. 33., 23. 82.,

Lael. 19. 70. (M) De plur. El-

lendt. de Or. II. 380. (M) I. e.

bella a se gesta, ut¹⁶ triumphos recordentur. Est etiam¹⁶ quiete¹⁷ et pure atque¹⁸ eleganter¹⁹ actae aetatibus²⁰ placida ac lenis²¹ senectus; qualem accepimus Platonis²², qui uno²³ et octogesimo anno scribens²⁴ est²⁵ mortuus; qualem Isocratis²⁶, qui eum librum, qui Panathenaicus inscribitur, quarto²⁷ et nonagesimo²⁷ anno scripsisse dicitur²⁸ vixitque quinquennium postea: cuius magister Leontinus²⁹ Gorgias centum et septem complevit annos neque umquam in³⁰ suo studio atque³¹ opere cessavit³²; qui, quum ex³³ eo quaereretur, cur tam diu vellet esse³⁴ in vita³⁴, *Nihil habeo*³⁵, inquit³⁶, *quod*³⁵ *accusem*³⁷ *senectutem*. 14. Praeclarum¹ responsum² et docto³ homine dignum⁴! Sua enim vitia insipientes⁵ et suam culpam in senectutem conferunt⁵.

terrestres; nim. a parte maiora nomen: v. Davis. ad Hirt. *de B. Alex.* 26. ⁽¹⁴⁾ *n.que* O., frustra. Intellige: p. alias, alias n.: cf. 16. 57. ⁽¹⁵⁾ Del. 1.: v. ad 7. 23. ⁽¹⁶⁾ Deminutive; v. *Doctr. nostr.* ii. 42.: cf. 14. 48. ⁽¹⁷⁾ Cf. *de Off.* i. 21. 73. ⁽¹⁸⁾ *ae* 1., et mox 2.: vv. Mahn. *Misc. Lat.* 1.-16., Osann. *de Rep.* 462., seqq. ⁽¹⁹⁾ Cf. *p. Sulla* 28. 79., *p. Planc.* 12. 31. ⁽²⁰⁾ I. e. eorum, qui eleganter egerunt aetatem: cf. 11. 34., 14. 46., 16. 57., 19. 68., *de Off.* i. 34. 122., ii. 13. 45. ⁽²¹⁾ *levis* 2.: cf. 8. 26. ⁽²²⁾ Sc. *senect.*: v. ad 9. 27. Ad rem Val. Max. viii. 7. 3. ⁽²³⁾ Cf. *ad F.* viii. 8. 3., xiv. 5. 1. ⁽²⁴⁾ I. e. dum scribit: cf. *ad F.* x. 3. 1., *ad A.* vii. 11. 5. ⁽²⁵⁾ Sic 2.; al. *m. est*: cf. *Acad.* ii. 19. 61., *de N. D.* iii. 32. 81. ⁽²⁶⁾ Val. Max. viii. 7. 9. ⁽²⁷⁾—⁽²⁷⁾ *n. q.* 1., *n. et q.* 2.: v. Scheller. *Obss.* 70. ⁽²⁸⁾ Sic 1., 2.: edd. rec. *se dicit*, acil. quia ipse dicat initio libri. Sed potuit senex noster dissimulare, quasi potius audisset quam legisset: cf. 21. 78., "*Audiebam*." ⁽²⁹⁾ De praemissio pa-

trio Ellendt. *de Or.* II. 219., Orell. *Orat.* 33., Otto *de F.* 80.: cf. 13. 43., *Last.* 23. 88. ⁽³⁰⁾ Cf. 7. 23., u. v., 14., 46. et 49. ⁽³¹⁾ *ac* 2., ut supra paulo 1. ⁽³²⁾ Cf. 6. 18., *de Off.* iii. 1. 1. ⁽³³⁾ V. ad 13. 43. ⁽³⁴⁾—⁽³⁴⁾ Cf. *ad Q. Fr.* i. 3. 5. ⁽³⁵⁾—⁽³⁵⁾ I. e. nihil novi, nihil habeo cognitum, compertum, exploratum; v. ad 19. 68.: cf. *in Verr.* ii. 37. 90., "Dicebant se illi *nihil habere*, quod dicerent;" *ad F.* ii. 8. 2., "Neque . . . *habeo*, quod te accusem." ⁽³⁶⁾ Sic cum praeterito *Tusc.* i. 43. 104., *de N. D.* i. 22. 60. ⁽³⁷⁾ *inc.* edd. multae, contra et codd. et morem: cf. 2. 4., 3. 7.

14. ⁽¹⁾ De epiphonemate Gorenz. *de F.* 224. b, Gies. *de D.* 211., Beier. *de Off.* I. 87. ⁽²⁾ V. ad 1. 1. ⁽³⁾ I. e. philosopho: cf. *de Off.* ii. 1. 2., iii. 1. 3.: v. Bakius *de L.* 358., seq. ⁽⁴⁾ Cf. *de Off.* iii. 1. 1. ⁽⁵⁾ I. e. totam transferunt. ⁽⁶⁾—⁽⁶⁾ Del. 1. *Ennius*, frustra: cf. *Brut.* 81. 279., *de Off.* ii. 7. 26. ⁽⁷⁾ *Hand.* III. 643. 2.; adde inf. 18. 63. ⁽⁸⁾ V. ad 18. 63. ⁽⁹⁾ Sic. 2.; vulg.

Quod non faciebat is⁶, cujus⁶ modo⁷ mentionem⁸ feci⁹,
Ennius⁴:

*Sicut equus⁹ fortis, spatio qui saepe supremo
Vicit Olympia¹⁰, nec¹¹ senio confectus¹² quiescit.*

Equi fortis et victoris¹³ senectuti¹⁴ comparat suam.
Quem¹⁵ quidem probe¹⁶ meminisse¹⁵ potestis. Anno
enim undevicesimo¹⁸ post ejus mortem¹⁷, hi¹⁸ consules,
T. Flaminius et M. Acilius, facti¹⁹ sunt: ille autem
Caepione et Philippo, iterum, consulibus mortuus est;
quum ego quidem²⁰ quinque et sexaginta annos natus
legem Voconiam²¹ voce magna²² et bonis²³ lateribus²³
suavissem²⁴. Annos septuaginta natus (tot enim vixit
Ennius²⁵) ita ferebat due²⁶, quae maxima putantur²⁷,
onera, paupertatem et senectutem, ut eis paene delectari
videretur. 15. Etenim¹, quum complector² animo,

f. e.: cf. Soph. *El.* 25. Exstat autem Ennii locus p. 178. ed. Lips. 1825. ⁽¹⁰⁾ *Se. certamina*: nim. acc. Gr.; Ochsner. 275. ⁽¹¹⁾ Sic 2.; i. e. ne senio quidem (Hand. IV. 105. 15.), id quod longe melius vulgato *vane* Sophocleis respondet. Ceterum ad utrumque, censeo, pariter, et ad particip. et ad verb., pertinebit negatio: ne senio quidem confectus est et quiescit: cf. *de N. D.* ii. 44. 114., *de D.* ii. 62. 128., inf. 11. 35. ⁽¹²⁾ V. ad 1. 1. ⁽¹³⁾ Cf. in *Ferr.* v. 37. 97., p. L. M. 9. 25. ⁽¹⁴⁾ -tem 2. Fortasse: *Equo fortis et v. senect. comp. suam*: v. ad *de N. D.* i. 5., *de Off.* i. 22. 76. Ceterum, quoniam haec frustra inclusit O., cf. similem *de N. D.* ii. 35. 89. enumerationem. ⁽¹⁵⁾ -⁽¹⁶⁾ -⁽¹⁷⁾ Cf. *de Or.* iii. 50. 194. De acc. autem personae Zumpt. § 440., Henrichsen. *de Or.* iii. 33. 153.: cf. 9. 30. ⁽¹⁸⁾ Non dicit Cic. *nonusdecimus*. ⁽¹⁹⁾ Cf. 6. 19., *Lael.* 1. 3. et 5., 12. 43. ⁽²⁰⁾ I. e. qui sunt hujus anni: Curtius ad F. 63., Ochsner. 130., Kritz. ad Sallust. J. p. 26.; cf. 14.

50., 23. 84. ⁽²¹⁾ V. ad 16. 56. ⁽²²⁾ Deest codd. fere; et del. M.: sed facile potuit ante *quinque* (sic mei) excidere: cf. 4. 10. ⁽²³⁾ Cf. *de Rep.* iii. 10. 17. ⁽²⁴⁾ m. v. 1., 2. De chiasmo ad 2. 5. ⁽²⁵⁾ Cf. 9. 28.: v. Ellendt. *de Or.* ii. 69. et *Brut.* 146. ⁽²⁶⁾ Cf. *Brut.* 23. 89., *de Off.* iii. 30. 109. Notandus acc. definitae significationis contra Zumpt. § 385. et Ellendt. *de Or.* ii. 29. ⁽²⁷⁾ Abundat fere *Ennius*. Sed sic saepe reddit proprium, ubi rei grammaticae quidem poterat pron. satisfacere; ut *de Or.* i. 7. 24., ii. 68. 276., *Brut.* 7. 26., in *Ferr.* i. 13. 35., ii. 24. 59., p. L. M. 11. 30., *Philipp.* xiv. 3. 9., 4. 9., *de D.* ii. 66. 135., inf. 10. 31., 17. 59.; add. Wopkens. *M. Obs.* N. X. 96., seq.: cf. *de Or.* ii. 55. 224., "tot enim... *Bruti* libri." ⁽²⁸⁾ Cf. p. Mur. 28. 58., ad A. x. 8. 6., *de F.* ii. 4. 13., 13. 40., *de Rep.* ii. 10. 17., 14. 27., *de N. D.* ii. 15. 40., *de Off.* iii. 1. 1. ⁽²⁹⁾ *duo maxima (quae putantur) onera?* 15. ⁽¹⁾ Hand. II. 641. 2. ⁽²⁾ Sic 1., 2.; vulg. *contemplor*: cf.

quatuor³ reperio⁴ causas, cū⁵ senectus misera videatur; unam, quod avocet⁶ a rebus gerendis; alteram, quod corpus faciat infirmius⁷; tertiam, quod privet⁸ omnibus fere voluptatibus; quartam, quod haud procul absit a morte. Earum, si placet⁹, causarum¹⁰, quanta quamque¹¹ sit justa unaquaeque, videamus¹².

VI. A rebus gerendis senectus abstrahit¹. Quibus? an² iis³, quae in iuventute⁴ geruntur⁵ et viribus? Nullaene⁶ igitur res sunt seniles, quae, vel infirmis corporibus⁷, animo⁷ tamen administrentur? Nihil ergo⁹ agebat Q. Maximus; nihil L. Paullus, pater tuus, Scipio¹⁰, socer optimi¹¹ viri¹², filii mei; ceteri senes, Fabricii¹³, Curii, Coruncanii, quum rem publicam¹⁴ consilio¹⁵ et auctoritate¹⁵ defendebant, nihil agebant. 16. Ad App. Claudii¹ senectutem accedebat² etiam³, ut caecus esset⁴: tamen is, quum sententia⁵ senatus⁵ in-

de Or. i. 5. 19., ad F. v. 17. 4., de Off. i. 32. 117. (3) quattuor 1.: vv. Schneider. I. 446., Ellendt. de Or. I. 418. Praeponunt autem numerale uterque, recte: vulg. rep. q. c. Reperit enim C., non ille quidem ipsas causas, sed esse causas numero quatuor: cf. Lael. 16. 56., "tres video—" (4) Cf. 6. 20., 12. 41. e., Tusc. iv. 3. 5. (5) in quibus s. v. m. 2. (6) Np. senes: sic mox "privet;" 6. 15., "abstrahit;" 19. 66., "angere." (7) -um 1. 2.: v. ad 3. 8. (8) V. ad "avocet" supra. (9) Formula urbanitatis: cf. 23. 82., de Or. iii. 24. 90., Brut. 75. 262., de D. i. 24. 52., Lael. 11. 36., de Off. iii. 18. 73. (10) V. ad de N. D. ii. 53. e. (11) Stuerenb. p. Arch. 37. (12) V. ad 23. 82.

VI. (1) Nota variatum verbum: cf. Lael. 16. 57.: v. ad 15. 53. (2) Hand. I. 353. 13. (3) ab iis 1., frustra: cf. in Verr. i. 56. 146., in Pis. 37. 91. Vidd. Wopkens. LL. TT. 4. et 15. [6. et 21. H.] et M. Obs. VIII. 23., seq., M.

Obs. Nov. II. 104., Otto de F. 407., Moser. Tusc. I. 326., Ochsner. 254. et 485., nos de Off. i. 31. 112. (4) Al. in j. (5) V. ad 1. 1. (6) Tollit -ne uterque. (7) Nota corporibus, animo: contra 22. 81. (8) Ironiam esse intelligo; itaque signa tollo interrogationis. (9) Hand. II. 455. 5., Ellendt. de Or. II. 375. (10) Del. uterque. (11) Cf. 19. 68., 23. 84. (12) Del. 2. (13) I. e. Fabricius et similes Fabricii: Ellendt. de Or. II. 120., seq., Brut. 179., Mueller. p. Sext. 179., Ochsner. 195.: cf. Lael. 6. 21. (14) rē populi 2. De separata autem scriptione Cl. Maius ad de Rep. i. 3. (15) - (16) Cf. § 17.

16. (1) -di 2. Cf. de Appio Tusc. v. 38. 112., inf. 11. 37.: qui tamen a nonnullis traditus est simulasse caecitatem; v. Wolf. de H. R. 360. (2) Matth. p. Rosc. A. 31. 86. (3) Hand. II. 548. adde ad F. p. 62., 69., 117., 147., 156. ed. Or. (4) foret 2. (5) I. e. senatus: v. ad 1. 3. e. (6) V. ad 1.

clinaret ad pacem cum Pyrrho⁶ foedusque faciendum⁷, non dubitavit⁸ dicere⁹ illa, quae versibus persecutus⁹ est Ennius :

*Quo vobis mentes, rectas quae stare solebant
Antehac¹⁰, dementis¹¹ sese flexere vietas¹²?*

ceteraque¹³ gravissime; notum¹⁴ enim vobis carmen¹⁵ est: et tamen¹⁶ ipsius Appii exstat¹⁷ oratio¹⁷. Atque¹⁸ haec¹⁹ ille egit septem et decem annis²⁰ post alterum consulatum, quum inter duos consulatus anni decem interfuissent²¹ censorque ante superiorem consulatum fuisset. Ex quo intelligitur, Pyrrhi²² bello²³ grandem²³ sane fuisse: et tamen²⁴ sic a patribus accepimus²⁵. 17. Nihil¹ igitur afferunt¹, qui in re gerenda versari senectutem negant, similesque³ sunt ut², si⁴ qui gubernatorem in navigando nihil agere dicat⁵, quum alii⁶ malos scandant, alii per foros cursent, alii sentinam exhauriant; ille autem clavum⁷ tenens quietus sedeat⁷ in puppi. Non facit⁸ ea, quae juvenes: at vero multo

1. (7) Drak. ad Liv. i. 13. 4. (8) Sic cum infin. 7. 25., Lael. 1. 1. (9) V. ad de Off. ii. 24. 87.; adde inf. 16. 55., Lael. 13. 45. (10) Strictae hac dementi sese flexere vietas 2. Cf. Virg. Aen. ix. 394., x. 824., Manil. i. 767. (11) Ita scripsi: nam codd. fere dementi, absorpta litera. Interpretor autem: Quo . . . sese flexere, ut dementes factae sint. Cf. Virg. Aen. i. 659., "furentem," ut furat; iiii. 141., "steriles," ut steriles flerent; iv. 22., "labentem," ut labet. (12) Codd. plerique vias, unde Lamb. vias (nim. jam inde a Quo suspendens), quod verum magis videtur quam sensum explere. Oxx. autem duo vietas; qui conjecturae favent Scalligeri vietas, quam cum Goesio praeferendam putavi. Aliquot (1., 2.) ruina. (13) Cf. de F. ii. 32. 106. (14) Cf. p. Planc. 24. 59., ad F. viii. 28. 2., "Nocti cetera."

(15) Cf. 17. 61. (16) I. e. quamquam; et sic mox iterum: vid. Doctr. nostr. ii. 94.; add. Madvig. de F. 287. (17) Cf. Brut. 16. (18) Vid. Doctr. nostr. i. 3. (19) Al. hanc, male. (20) Al. annos, male: vidd. Osann. Analect. 40. n., Hand. IV. 493.: cf. § 19. (21) interfusus. aliquot, male: cf. 17. 60. (22) V. ad de Off. iiii. 22. 86. (23) Cf. 4. 10. (24) Supra ad h. §. (25) Manut. ad p. Sext. 66. 139.: cf. 12. 41.

17. (1) — (1) Cf. de N. D. iiii. 9. 23. (2) De copula ad de Off. i. 7. 22.; adde inf. 20. 72. et 73. (3) iis qui Graev., male: cf. de D. ii. 64. 131., de Off. i. 25. 87. (4) sis 2.; si quis Aldini quinque: v. Moser. Parad. 45. (5) Sic 2., ut recte Manutius: vulg. dicant. (6) m. alii: v. ad 5. 14. (7) — (7) Cf. ad F. ix. 15. 3. (8) — las 1., 2. Concessio quaedam ironica: q. d.,

majora et meliora facit⁹. Non enim¹⁰ viribus aut velocitatibus¹¹ aut celeritate corporum res magnae geruntur, sed consilio¹², auctoritate¹³, sententia¹³: quibus non¹⁴ modo non¹⁴ orbari, sed etiam augeri senectus solet. 18. Nisi¹ forte¹ ego vobis, qui et miles² et tribunus² et legatus² et consul² versatus sum in vario genere³ bellorum³, cessare⁴ nunc videor, quum bella non gero. At⁵ senatui, quae⁶ sint⁷ gerenda⁸, praescribo⁹, et quomodo¹⁰: Carthagini male¹¹ jam¹² diu¹² cogitanti¹¹ bellum multo ante denuntio¹³; de qua vereri non ante desinam, quam illam excisam¹⁴ esse cognovero. | 19. Quam¹ palmam² utinam dii immortales, Scipio, tibi reservent³, ut⁴ avi reliquias⁵ persequare⁶! cujus a⁷ morte⁸ tertius⁹ hic et tricesimus¹⁰ annus est: sed memoriam illius viri omnes excipient¹¹ anni consequentes. Anno¹² ante¹² me censorem¹³ mortuus est, novem¹⁴ annis¹⁵ post meum consulatum, quum consul

Non facit (np. senex) ea, quae sunt juvenum, ea quae non sunt suae aetatis, ea quae ne debet quidem facere: cf. 13. 44., "Caret epulis—." Ad rem vero adhibe de Off. i. 34. 123. (9) -iat iterum 1., 2. (10) Sic uterque addit enim: v. Matth. p. Mil. 4. 11., Hand. IV. 273. (11) V. ad de Off. i. 22. 78. (12) Cf. § 15. (13) scientia Pal. 2., male: cf. § 19. (14) —(15) Hand. IV. 289. 18.: cf. 16. 57.

18. (1) Hand. IV. 232. (2) cf. 4. 10., 10. 32. (3) I. e. in bellis varii generis: cf. in Ferr. iii. 38. 86., v. 10. 25., Lael. 3. 12., 25. 93. (4) Cf. 5. 13. (5) I. e. Ego vero non gero, at —. Male autem Hand. I. 428. jungit: c. n. videor, q. b. n. gero, at —. (6) Sc. bella. (7) sunt 2.: vv. Zumpt. Ferr. 366, 7., Bakius de L. 353, 4. (8) eger. 2. (9) Cf. 9. 27. (10) Cf. ad A. iii. 15. 6., Tusc. iii. 15. 33. (11) — (12) Cf. ad F. viii. 12. 1. (13) Hand. II. 287. 4. † adde in Cat. i.

1. 2., 7. 17. e., 13. 31., Acad. i. 6. 24., de L. i. 2. 5., 3. 8. (13) Beier. de Off. I. 185. (14) Cf. de Off. i. 22. 76.

19. (1) I. e. At utinam palmam eam—: v. ad 2. 5. Idem interpretandum cujus rei: vidd. Madvig. de F. 258., Kuehner. Tusc. 92. b. ed. 3., Bakius de L. 534., Scheller. Obs. 275. (2) Cf. de Or. ii. 56. 227. (3) Np. hoc ex eventu fingit: cf. de F. v. 2. 4., Lael. 4. 15., 12. 43. (4) Cf. 5. 13. (5) Cf. Virg., "reliquias Danaum." (6) Cf. ad B. i. 3. (7) Hand. I. 20, 21.; adde de Rep. i. 37. 58. De interpositione autem Stuerenb. p. Arch. 60., seq.; adde 17. 60. et 61., Lael. 8. 27., 26. 99. (8) Cf. 5. 14. (9) Corrigit VV. DD. quintus. (10) treges. 2. (11) Alius post alium: cf. p. Sext. 68. 143. (12) Cf. 4. 10. (13) Zumpt. § 674., Hand. I. 367. 3.; add. Manut. ad in Ferr. iii. 27. 67.: cf. 13. 43. (14) Corrigitur iidem decem. (15)

iterum me consule creatus esset. Num¹⁶ igitur, si ad¹⁷ centesimum annum vixisset, senectutis eum¹⁸ suae poeniteret? Nec enim¹⁹ excursionem nec saltu nec eminens hastis aut²⁰ cominus gladiis²¹ uteretur²²; sed consilio²³, ratione²⁴, sententia²⁴. Quae nisi essent in²⁵ senibus, non summum consilium majores nostri appellassent senatum²⁶. 20. Apud Lacedaemonios quidem ii, qui amplissimum magistratum gerunt, ut sunt¹, sic etiam² nominantur senes³. Quod⁴ si⁴ legere⁵ aut audire⁶ volitis⁶ externa⁷, maximas res⁸ publicas⁸ ab adolescentibus labefactas⁹, a senibus sustentatas¹⁰ et restitutas¹¹ reperietis¹²:

Naevius 480-550. *vid. ed.*

Cedo²³, quā vestram rem publicam tantam amisistis tam cito?

Sic enim percontantur¹⁴, ut est¹⁵ in Naevii poetae¹⁶ *Ludo*: respondentur et¹⁷ alia et haec¹⁸ in primis¹⁷:

Cf. § 16. (8) Hand. IV. 320. 7.: cf. 7. 21., 22., 23., 10. 33., 16. 56., 20. 76. (17) Hand. I. 86.: cf. 7. 22. (18) Cf. 16. 55. (19) V. ad 10. 31. (20) Del. 1. (21) -to Erf. e corr., frustra: v. ad *de Off.* iii. 17. 68.; add. Ellendt. *de Or.* II. 381. (22) Discretive: q. d., Etenim, etiam excursionem... non uteretur, uteretur consilio: v. ad *de N. D.* i. 9. e., *de D.* i. 33., ii. 45.; add. Wopkens. *LL. TT.* 39. et 120. [56. et 167. *H.*], Matth. p. *L. M.* 1. 2. et alibi, Madvig. *Emend.* 25., seqq., *de F.* 34., Gies. *de D.* 339.: cf. 10. 32. (23) Cf. 19. 67. (24) Cf. § 17. (25) Cf. 4. 10. (26) Cf. *de Rep.* ii. 28. 50.

20. (1) V. ad *de Off.* i. 19. 65. (2) Cf. *Laet.* 5. 19. (3) Cf. *de Rep.* ii. 28. 50., *de D.* i. 43. 95. (4) Zumpt. § 807., Ernest. *Cl. C.*, Gies. *de D.* 342., Beier. *de Off.* I. 301., Ochsner. 20. et 242., Kritz. ad Sallust. *C. p.* 10.: cf. 14. 46. et 48., 23. 85. (5) —(6) Cf. 23. 83., in *Verr.* i. 31. 79., p. *Sext.* 21. 47., *Philipp.* iv. 1. 3., ad *F.* v. 16.

4.; adde Sallust. *C.* 53. (6) Voluntas pro re, quasi periphrastice: cf. 20. 75., ad *F.* p. 42., 124., 276., 294., 318., 325. ed. Or., *Laet.* 3. 11., 20. 75. (7) Cf. *de D.* i. 43. 95., *de Off.* ii. 8. 26., supra 4. 12. (8) V. ad § 15. De plur. Beier. *de Off.* II. 220.: cf. 12. 40. (9) *labefactas* 2.: cf. *de F.* i. 13. 43. (10) *subst.* 2., idemque 10. 33., 11. 34. *substinere*: v. Moser. *Tusc.* II. 409. (11) Nota inaequalem orat.: vidd. Scheller. *Obs.* 123., seq., Cortius ad Sallust. *C. p.* 38. b. (12) Cf. 5. 15. (13) Nota numerum singularem: cf. *accipe* in versu quodam Enniano *de Off.* i. 12. 38.: add. Garaton. ad *Philipp.* viii. 6. 18. (14) -*labor* 2., bene: cf. 1. 1., "Licet enim—." (15) V. ad *de Off.* i. 25. 87.; adde *Brut.* 10. 42., *Philipp.* ii. 27. 66., ad *A.* xi. 7. 2., *Tusc.* i. 2. 3., inf. 14. 46. (16) Delent plerique hodie poetae: cf. 1. 1. *versibus*. Ceterum *Ludum* Naevii laudasse creditur etiam Festus in *redhostire*. (17) —(17) Vid. *Doctr. nostr.* ii. 186.: cf. 17. 60. (18)

Proveniebant¹⁹ oratores novi²⁰, stulti adolescentuli²¹.

Temeritas²² est videlicet florentis²³ aetatis, prudentia²⁴ senescentis²⁵.

VII. 21. At¹ memoria minuitur. Credo², nisi eam exerceas³, aut etiam⁴ si sis⁵ natura tardior⁶. Themistocles⁷ omnium civium perceperat⁸ nomina: num⁹ igitur censetis eum, quum aetate⁹ processisset⁹, qui¹⁰ Aristides esset, Lysimachum¹¹ salutare¹¹ solitum? Equidem¹² non modo eos novi¹³, qui¹⁴ sunt¹⁵, sed eorum patres etiam¹⁶ et avos. Nec, sepulcra legens¹⁷, vereor¹⁷, quod aiunt¹⁸, ne memoriam¹⁹ perdam¹⁹: his enim ipsis legendis²⁰ in memoriam²¹ redeo²¹ mortuorum.

King of
Thrace
after Alex.
221.

hoc 2. Correctio videtur. ⁽¹⁰⁾ Cf. Sallust. C. 8. 3. Frustra Lamb. *Prouchebantur ad res novi.* ⁽²⁰⁾ Esse trochaic. tetrametr. catalect. monet Or., quum quidem novi sit monosyll., ut in Plaut. *Mil.* iii. 1. 30. ⁽²¹⁾ Cf. Sallust. C. 49. 2. ⁽²²⁾ Beier. *de Off.* I. 335. ⁽²³⁾ Kritz. ad Sallust. C. 38. 1. ⁽²⁴⁾ Cf. *de Off.* i. 34. 122. ⁽²⁵⁾ Cf. 11. 38. e.

VII. 21. ⁽¹⁾ Hand. I. 432. 3.: cf. 10. 33., 11. 35., 14. 47. ⁽²⁾ Est saepe tecte et dissimulanter refutantis: cf. *de D. i.* 14. 23., inf. 14. 47. ⁽³⁾ De subj. Zumpt. § 524; cf. 9. 28., 15. 52. ⁽⁴⁾ Sic uterque addit *etiam*: v. Hand. I. 555. 1. ⁽⁵⁾ Cf. *de Or.* i. 28. 127. De compar. ad 1. 1. e. Sed nota etiam praegnantem orationem: quasi addere voluisset—*Et quidem augetur, si exerceas*: v. ad *de Off.* i. 11. 35. In hanc enim partem exemplum est Themistocles. ⁽⁶⁾ De exemplo abruptius ponendo Beier. *de Off.* I. 271.: cf. mox § 22., inf. 10. 33., 11. 35. et 37., 13. 44., 14. 47. et 49., 18. 63. De Themistocle autem *de Or.* ii. 74. 299., 86. 351., *Acad.* ii. 1. 2., *de F.* ii. 32. 104. ⁽⁷⁾ V. Nizol. ⁽⁸⁾ Cf. 6. 19. ⁽⁹⁾ Cf. *Orat.* 52. 176., *Philipp.* v. 18. 50., inf. 14. 50. ⁽¹⁰⁾ I. e. cum qui—: v. Kritz. ad Sallust.

C. 13. 2., J. 54. 1., 110. 4. ⁽¹¹⁾ I. e. Lysimachi nomine salutare: cf. *Philipp.* ii. 24. 58., ad *A.* xiv. 12. 2. ⁽¹²⁾ Mire sonat, ut saepe, *Ego quidem*; pro quo aperte habebat *p. Cacl.* 3. 6.: cf. 9. 28., 21. 77., 23. 83. Contra Hand. ii. 422., seqq., assentiente Mosero *Tusc.* iii. 216. ⁽¹³⁾ Np. sic, ut nomina eorum perceperim et teneam. ⁽¹⁴⁾ *eos qui sunt novi* 1., frustra: vidd. Wopkens. *M. Obs.* N. X. 78., Scheller. *Obs.* 297., Soldan. *p. Lig.* 80.; adde *de F.* i. 16. 53., *Lael.* 15. 54. ⁽¹⁵⁾ V. ad *de Off.* ii. 19. 65.; adde *Brut.* 7. 27., 28., 29., 9. 35., 36., 10. 40., 41., 31. 117., 41. 151., 83. 288. ⁽¹⁶⁾ Cf. 1. 2. ⁽¹⁷⁾—⁽¹⁷⁾ Junge: Nec vereor, ne a. l. m. p.: v. ad 2. 5. Saepe sic interponi vereor, docet Beier. *de Off.* I. 103.; adde *Lael.* 4. 14., inf. (*metuo*) 9. 28.: v. ad 2. 5. ⁽¹⁸⁾ Cf. *ad F.* vii. 25. 2. ⁽¹⁹⁾ Proverbium obscurius (frustra conferunt *de F.* v. 1. 3.), fortasse ex dicto faceti alicujus ortum, quum videret nihil nisi laudes sepulcris etiam indignissimorum inscribi. Laudationes quidem funebres quam solerent mentiri, docet Cic. in *Bruto* 16. 62. ⁽²⁰⁾ Cf. *de Off.* i. 1. 2. ⁽²¹⁾ Cf. *de Inv.* i. 52. 98., p. Qu. 18. 57., in *Verr.*

Nec vero quemquam senem²² audivi²³ oblitum, quo loco thesaurum obruisset. Omnia, quae curant, meminerunt; vadimonia²⁴ constituta²⁴; qui sibi, cui ipsi debeant. 22. Quid¹? jurisconsulti, quid²? pontifices, quid²? augures, quid²? philosophi senes quam multa meminerunt? Manent ingenia senibus, modo⁴ permaneat⁵ studium et⁵ industria; nec ea solum in⁶ claris⁷ et honoratis⁸ viris⁹, sed in vita¹⁰ etiam¹¹ privata et quietas¹². Sophocles¹³ ad¹⁴ summam senectutem tragoedias fecit; quod propter¹⁵ studium quum rem negligere familiarem videretur¹⁶, a filiis in iudicium vocatus est, ut, quemadmodum nostro more¹⁷ male rem gerentibus patribus bonis interdici¹⁸ solet, sic illum¹⁹ quasi²⁰ desipientem²¹ a re²² familiari removerent iudices. Tum senex dicitur eam fabulam, quam in manibus²³ habebat et proxime scripserat²⁴, Oedipum Coloneum, recitasse iudicibus quaesisseque, Num²⁵ illud

i. 46. 119. (22) Al. *senum*, male. (23) Notanda *μειωσις* quaedam ironica: cf. 14. 46. (24) Gronov. Obs. i. 1. p. 15. Frotsch., Ern. in Cl.

22. (1) Formula instantis atque urgentis et exemplum exemplo continuantis: cf. Acad. ii. 26. 86., 28. 89., 43. 133., 44. 135., de F. i. 2. 6., ii. 19. 60., 62., 24. 79., 31. 102. Vulgo autem distinguunt: Quid jurisconsulti? quid. p.? Vid. Matth. p. Rosc. A. 33. 92. Sed non potes isto modo omnia: ut in Lael. 7. 25. e., 9. 30. At omnino interrogandi notam tolli volebat Beier. Lael. 43. et *Fragm.* 144. b. (2) Cf. de Or. i. 9. 37., 10. 39. (3) Cf. ad A. viii. 8. 5. (4) Hand. III. 634. 10.; adde ad A. xv. 3. 1. et 2., 13. 4., inf. 10. 33., 19. 70. (5) — (6) De verbo sing. Zumpt. § 373. n. 1.; adde inf. 10. 34., 11. 37. (6) V. ad 3. 8. (7) V. ad 4. 12. (6)

Cf. Brut. 81. 281., de L. i. 11. 32., de Off. i. 39. 138. (9) Del. 2. (10) I. e. in hominibus, qui vitam sequuntur p. et q.: sic saepe v. *communis*; ut Lael. 11. 38., de Off. ii. 4. 13. (11) Cf. 16. 56. (12) Cf. 23. 82. (13) De exemplo ad § 21. (14) Cf. 6. 19. (15) propter q. 1., 2. Utroque modo ad A. viii. 7. 2., x. 4. 1. Multi autem qui propter studium, suum illud; non male: v. Cortius ad Sallust. J. 4. 2. (16) V. ad 2. 4. (17) Cf. Tusc. iii. 5. 11. (18) Vid., monente O., Beck. p. Domo 18. 68. (19) Addit propter interposita: vid. Huelsenmann. Acad. 455., Madvig. Opusc. I. 468.; adde de Or. ii. 77. 310., Tusc. iv. 30. 64., Lael. 27. 101., inf. 19. 68. e. (20) Cf. 8. 26. (21) Cf. ad F. i. 9. 18. (22) Puta administranda. (23) Np. ineditam: cf. ad A. xvi. 5. 2. (24) De hystorologia ad 15. 52. (25) Cf. 6.

*carmen desipientis*²⁰ *videretur*²¹? Quo²² recitato, sententia²³ iudicium²⁴ est liberatus. 23. Num²⁵ igitur²⁶ hunc, num Hesiodum, Simonidem²⁷, Stesichorum²⁸, num, quos ante²⁹ dixi, Isocratem, Gorgiam, num Homerum³⁰, num³¹ philosophorum principes, Pythagoram, Democritum, num Platonem, num Xenocratem, num postea Zenonem, Cleanthem, aut eum, quem³² vos etiam vidistis Romae, Diogenem³³ Stoicum coëgit in³⁴ suis studiis obmutescere³⁵ senectus? an³⁶ in³⁷ omnibus his studiorum agitatio vitae³⁸ aequalis³⁹ fuit? 24. Age⁴⁰, ut⁴¹ ista divina⁴² studia⁴³ omittamus⁴⁴, possum⁴⁵ nominare⁴⁶ ex⁴⁷ agro Sabino rusticos⁴⁸ Romanos⁴⁹, vicinos et familiares meos, quibus absentibus⁵⁰ numquam fere ulla in agro maiora⁵¹ opera fiunt⁵², non⁵³ serendis, non⁵⁴ percipiendis fructi-

19. (20) V. ad 9. 27.: cf. de D. ii. 54. 111. (21) Cf. Acad. ii. 47. 146. (22) Np. carminis. (23) Sive a iudiciis: v. ad 6. 16.

23. (1) Hand. IV. 395. 17. (2) — (3) Recte M. bis delevit num, omittae anaphorae exempla conferens in Verr. v. 51. 133. (hoc), p. Cast. 14. 33. (son), p. Mil. 8. 20. (qui); adde p. Planc. 25. 60. (quis), supra 5. 13. (ut), Lael. 3. 23. (qui). (4) Cap. 5. § 13. (5) Retraxit Homerus Graevius et ante Hesiodum collocavit. Equidem suspicio: nam H., [principem poetarum], philos. princ., P., D. (6) Del. 2. (7) — (8) Cf. Tusc. iv. 3. 5. (9) Hand. III. 258.: cf. 5. 13. (10) Cf. Brut. 94. 324. Mire autem Wopkens. LL. TT. 252. [341. H.] obtum. sibi visus est legisse. (11) Sic plures, omisso non: v. ad de Off. i. 15. 43.; add. Bakius de L. 465. et 484. Contra Otto de F. 373. (12) Hand. III. 269. 34.: cf. 11. 35., 14. 46. et 49. 17. 59. (13) Cf. Philipp. xi. 13. 33.

24. (1) Hand. I. 207., seq. (2) — (3) Cf. de F. i. 7. 24., iii. 2. 4.,

Lael. 17. 64. (3) V. Nizol. (4) Del. 2., frustra: v. ad 10. 32. Accipe autem, quasi—istorum d. studiorum homines: cf. de F. iii. 2. 4. (5) V. ad de N. D. ii. 3. e.; add. Beler. Orat. 21. 73., Matth. in Cat. iii. 9. 22., Moser. Tusc. I. 279., 288., 553., Bakius de L. 498., Gies. de D. 267., Otto ad 16. 55. infra. (6) I. e. nominatim proferre sive laudare: cf. p. Rosc. A. 16. 47., Tusc. ii. 19. 45., iii. 24. 57. (7) Hand. II. 618. 7.; adde p. Rosc. A. 16. 47., in Verr. v. 64. 165. (8) Cf. p. Sest. 45. 97., ad F. xvi. 31. 7. (9) Mire De-G.; "Ab urbe scilicet." Ridicule etiam Scheller. Obs. 239.: "h. e. non tam laborant servi, quam cum adsunt." Sensus apertus est: non tantum sibi villae sumunt, ut audeant quidquam maioris rei per sese administrare. (10) Cf. i. 1., Acad. ii. 20. 64., de D. i. 16. 28., 54. 122., Lael. 27. 102. (11) In eadem formula subiectivus est Tusc. ii. 19. 45. Sed in hominibus notis recte indicativo utitur etiam p. Rosc. A. 16. 47. V. ad 19. 69. (12) — (13)

bus¹², non¹² eondendis. Quamquam¹⁴ in¹⁵ aliis¹⁶ minus hoc mirum est¹⁷; nemo enim¹⁸ est tam¹⁹ senex, qui se²⁰ annum non putet posse²¹ vivere: sed iidem²² in eis elaborant²³, quae sciunt nihil²⁴ ad se omnino pertinere²⁵: serunt²⁶ —

Arbores²⁷, quae alteri seculo prosient²⁸,

ut ait Statius noster in²⁹ Synephebis. 25. Nec vero dubitet¹ agricola, quamvis² senex, quaerenti³, cui serat, respondere: *Diis immortalibus; qui me non accipere modo haec a maioribus voluerunt, sed etiam posteris prodere⁴.*

VIII. Melius¹ Caecilius de sene alteri seculo propiciente, quam illud¹ idem¹:

*Edepol², senectus, si ni³ quidquam aliud viti
Apportes⁴ tecum, quum advenis⁵, unum id sat⁶ est,
Quod diu vivendo multa, quae non vult⁷, videt⁸.*

Nota. anaphoram exegeticam post *namquam*. ⁽¹²⁾ Sic interponunt satis multi: cf. de N. D. ii. 62. 156., inf. 19. 70.: v. ad 1. 1. ⁽¹⁴⁾ V. ad 1. 1. ⁽¹⁵⁾ Hand. III. 269. 34.: cf. 11. 35. ⁽¹⁶⁾ Np. quam quae sciunt nihil ad se pertinere: v. ad Sallust. C. 48. Sic 1. 2.: al. in illis, male. ⁽¹⁷⁾ m. sit 1. 2.: vidd. Krarup. Obs. 20., Madvig. de F. 448. et Opusc. I. 184., II. 222. n. ⁽¹⁸⁾ Ellendt. de Or. II. 407. ⁽¹⁹⁾ Cum subet. etiam in Verr. ii. 22. 54. Quamquam jam adj. est senex. ⁽²⁰⁾ Del. 2.: v. ad 10. 34. ⁽²¹⁾ Del. aliquot: vidd. Zumpt. Verr. 565., Heusinger. de Off. ii. 23. 7., Scheller. Obs. 145., nos Animadv. in Fronton. 19. ⁽²²⁾ idem 1., 2. ⁽²³⁾ Cf. 8. 26. e., 11. 38.: add. Ellendt. Brut. 25., Zumpt. Verr. 94. et 113. ⁽²⁴⁾ Sic saepe pro adv. est nihil: cf. 9. 30., in Verr. ii. 49. 121., 67. 162., Philipp. x. 11. 23., ad F. p. 120., 143., 155., 331., ad A. p.

321., 365. ed. Or.; add. Kritz. ad Sallust. C. 80. ⁽²⁵⁾ Cf. de F. ii. 31. 100., v. 9. 24., Lael. 4. 13. ⁽²⁶⁾ Sic pluraliter 1. 2., ut quasi ipsius Catonis sit, fortasse ex singulari poetae accommodatum, sed tamen. Cf. 17. 59., de Rep. iii. 9. 16. ⁽²⁷⁾ Cf. Tusc. i. 14. 81. ⁽²⁸⁾ Sic margo Regii, Creticum verum efficiens: al. prosint. ⁽²⁹⁾ Cf. Tusc. i. 14. 31., Lael. 24. 89., 26. 99.

25. ⁽¹⁾ Respondet participio modus. ⁽²⁾ q. s. sit 1., q. sit 2.; cf. 19. 67.: contra 2. 4. Male autem H. jungit cui serat quamvis senex. ⁽³⁾ I. e. si quis quaerat. ⁽⁴⁾ Nonius 363.; adde ad Q. Fr. i. 1. 44.

VIII. ⁽¹⁾ — ⁽¹⁾ Cf. de N. D. ii. 25. 65., mox iterum. ⁽²⁾ Rudd. I. 312. 11. ⁽³⁾ Inf. ad 16. 57. ⁽⁴⁾ Cf. Terent. Andr. i. 1. 46. ⁽⁵⁾ Nonius 247. ⁽⁶⁾ Inf. ad 14. 48. ⁽⁷⁾ Np. senex: sic mox sentire; et § 26. cuiusque: v. ad 20. 72.

Et⁸ multa fortasse, quae vult ! atque⁹ in¹⁰ ea quidem¹¹, quae non vult, saepe etiam adolescentia incurrit¹⁰. Il-lud¹ vero idem Caecilius vitiosius¹² :

Tum¹³ equidem in senecta¹⁴ hoc deputo¹⁵ miserrimum, Sentire¹⁶, ea aetate esse se odiosum¹⁷ alteri.

26. Jucundum potius, quam odiosum ! Ut enim adolescentibus bona indole praeditis sapientes senes delectantur¹, leviorque² fit³ senectus eorum, qui a juventute coluntur⁴ et diliguntur⁵, sic adolescentes⁶ senum⁶ praeceptis gaudent, quibus ad virtutum studia ducuntur⁷. Nec minus intelligo⁸ me⁹ vobis, quam¹⁰ mihi vos esse¹⁰ jucundos¹⁰. Sed videtis, ut¹¹ senectus non modo languida atque iners non sit, verum etiam sit operosa et semper agens aliquid¹² et moliens¹³; tale scilicet, quale cujusque¹⁴ studium in¹⁵ superiore vita fuit. Quid, quod¹⁶ etiam addiscunt¹⁷ aliquid ? ut¹⁸

(³) Nota et refutantis : y. Bakius de L. 619. (⁹) In aequiparatione poni monet H., conferens Lael. 9. 30., "Ac." (¹⁰)—(¹⁰) atque etiam ea 1. : sed Ciceronis est praep. geminare. Isto modo P. Syrus : "Heu quam poenitenda incurrunt homines vivendo diu !" (¹¹) Del. uterque. (¹²) Cf. de F. ii. 13. 41. (¹³) Jam tum q. 2. Fortasse : vitiosius jam : Tum— (¹⁴) Nonius 1. Est revera particip., sc. aetate, quod etiam addunt Lucret. et Plaut. (¹⁵) Verbum antiq. et poet. : Madvig. Opuscul. 11. 11. (¹⁶) Sc. senem : v. supra ad "vult, videt." (¹⁷) Effer, ut trisyll. sit.

26. (¹) Cf. 9. 28, 29. (²) Cal-limachus i. 11. apud G., Γηράσκει δ' ὁ γέρον κείνος ἑλαφρότερον, Κοῦροι τὸν φιλέουσι. (³) Ique est 1., l. estque 2. : cf. Brut. 96. 330. ; "mortuo viverentque," de Rep. v. 2., "qui colerenturque," de N. D. ii. 25., "quem patremque," de Off. i. 17. 58., "Est eaque—,"

sic enim R. 2. (⁴) Cf. 3. 7. Ad-hibe etiam de Off. i. 34. 122. ii. 13. 46., Lael. 27. 101. (⁵) Cf. 23. 83. (⁶) Cf. 14. 46. (⁷) Nonius 283. (⁸) Cf. 14. 46. (⁹) me intell. v. 1., ut e Dr. 2. Otto, q. v. etiam de F. 422. (¹⁰)—(¹⁰) Duplex attractio est : de infin. ad 1. l. ; de adj. ad de Off. i. 23. 80. ; adde Krueger. § 29. (¹¹) I. e. quomodo : cf. Brut. 65. 231., Orat. 70. 233., p. Lig. 3. 8., ad F. ix. 24. 3., de F. v. 18. 48., 20. 55., Tusc. ii. 21. 50., v. 33. 93., de Rep. ii. 26. 47., de N. D. ii. 28. 70., inf. 10. 31. (¹²) V. ad 1. l. (¹³) Nonius 346. Cf. de N. D. i. 1. 2., de Off. iii. 28. 102. (¹⁴) Sc. senis : v. ad § 25. (¹⁵) Cf. 3. 9. (¹⁶) qui Or. At omnes, dum vivunt, discunt. Quid quod autem, i. e. Quid dicam, quod—? cf. Acad. ii. 8. 26., 29. 95., de N. D. i. 38. 108., de Off. iii. 25. 94., inf. 23. 83. (¹⁷) disc. 2. Non displicet : cf. de Or. iii. 23. 89. Nam, quod sequitur

Solonom¹⁹ versibus²⁰ gloriantem videmus²¹, qui se quotidie aliquid addiscentem²² senem fieri dicit²³; ut ego feci, qui literas Graecas²⁴ didici senex²⁵; quas quidem sic²⁶ avide arripui²⁷, quasi²⁸ diurnam sitim ex-
plere cupiens²⁹, ut ea ipsa mihi nota essent, quibus me³⁰ nunc exemplis³⁰ uti videtis. Quod quum fecis-
se Socratem³¹ in³² fidibus audirem, vellem equidem etiam³³ illud³⁴; discebant enim fidibus³⁵ antiqui³⁶: sed in³⁷ literis certe elaboravi³⁷.

X IX. 27. Nec¹ nunc quidem² vires desidero³ ad-
lescentis⁴ (is enim erat locus⁴ alter⁴ de vitiis senectutis)
non⁷ plus⁷, quam adolescens tauri⁸ aut elephantis⁹
desiderabam. Quod est¹⁰, eo decet uti; et, quidquid
agas, agere pro¹¹ viribus. Quae enim vox¹² potest

addisc., vidd. Wopkens. *LL. TT.* 215. [294. *H.*], Garaton. ad *p. Mil. extr.* (26) *ut et S. cum codd.* aliquot *ML.*, sine codd. autem inf. *et ego.* Non placet sic Catonem se cum Solone copulare. (26) *I. e.* ut Solon fecit, quem . . . videmus: v. ad *de Off.* i. 8. 25.; add. *Madv. de F.* 172. (26) *Exstat versus:* γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος. (21) *Cf.* 10. 31.: vidd. Moser. *Tusc.* II. 263., 383., 446., 466., Beier. *Laet.* 89., Ochsner. 221. et 367. (22) *I. e.* se q. a. addiscere, dum senex fieret: vidd. Cortius ad Sallust. *C.* 57. 2., nos *de N. D.* ii. 45., supra 1. 3.; add. *p. Deiot.* 15. 42., ad *F.* iv. 4. 2., ad *A.* i. 10. 3., ad *Q. Fr.* ii. 14. 1., *Tusc.* ii. 23. 54. (23) *dicat s. f. 1.; s. f. aiebat 2.* Tuetur vulg. Wopkens. *LL. TT.* 85. [116. *H.*] (24) *Cf.* 1. 3. (25) *I. e.* quum iam eram senex: cf. 14. 50. (26) *Cf.* 4. 12. (27) *Cf. p. Mur.* 30. 62., Nep. *Cat.* 3. (28) — (28) *Cf.* 7. 22. (29) *Cf.* 18. 62., 23. 84., ad *F.* i. 8. 3., iv. 4. 5., xvi. 24. 1., ad *A.* i. 11. 3., xii. 40. 2., *de F.* iv. 1. 1., *Laet.* 4. 15., 8. 26. (30) *I. e.*

ut . . . nota essent exempla, quibus—: v. ad *de Off.* i. 6. 19., 21. 71., 38. 137., iii. 25. 95.; add. Scheller. *Obs.* 294., Krueger. 190. (31) *Valer. Max.* viii. 7. 8. (32) *Hand.* III. 266., seq. (33) Sic etiam mei: vulg. *et.* (34) *Sc.* didicissem. (35) *Sc.* canere: cf. ad *F.* ix. 22. 3., “Socratem fidibus docuit;” Terent., “*f. scire.*” (36) *Cf. Tusc.* i. 2., 3., iv. 2. 3. (37) — (37) *Cf.* 7. 24.

IX. 27. (1) *Hand.* IV. 142. (2) *sq. G.*, prob. *Hand.* IV. 146. (3) *Cf.* 20. 76. (4) *I. e.* tales, quales sunt a.: sic mox tauri, inf. 10. 33. bis, 15. 51., 19. 69., supra 7. 22. (5) *V. ad de Off.* i. 6. 18., 19. 65., 43. 152. (6) *Np.* quod corpus faciat senectus infirmius: cf. 5. 15. (7) *V. ad de Off.* iii. 23. 89.; add. Zumpt. *Verr.* 255. (8) Supra ad “*adolesc.*,” sc. vires; cf. 12. 40., 14. 46.; vidd. Beier. *Laet.* 90. et *de Off.* I. 185., Ochsner. 223., Kritz. ad Sallust. *J.* 490. (9) *-tis* 1., 2. (10) *Cf. Parad.* ii. 1. 18., vi. 3. 52., “satis est, quod est.” (11) *Hand.* IV. 584. 9. (12) *I. e.* dictum: cf. *in Verr.* iii. 57. 132.,

esse contemptior¹³, quam Milonis Crotoniatæ? qui¹⁴, quum jam senex esset athletasque exercentes¹⁵ in curriculo videret, adspexisse¹⁶ lacertos suos dicitur¹⁶ illacrymansque dixisse¹⁷, *At¹⁸ hi quidem mortui jam¹⁹ sunt.* Non vero²⁰ tam isti, quam tu ipse, nugator²¹! Neque enim ex²² te²³ umquam²⁴ es nobilitatus, sed ex lateribus²⁵ et lacertis tuis. Nihil Sex. Aelius²⁶ tale²⁷, nihil multis annis ante Ti. Coruncanius²⁸, nihil modo P. Crassus²⁹; a quibus jura civibus praescribentur³⁰; quorum³¹ usque ad extremum spiritum³² est provecta³³ prudentia. 28. Orator, metuo¹, ne languescat senectute: est enim munus ejus non ingenii² solum, sed laterum³ etiam⁴ et virium. Omnino⁵ canorum⁶ illud in⁷ voce splendet⁸ etiam⁹, nescio¹⁰ quo

v. 65. 168., in *Pis.* 24. 56., *Philipp.* ii. 10. 24., viii. 5. 16., xii. 6. 14., *de F.* ii. 30. 98., *Tusc.* iii. 14. 30., *Lael.* 11. 37., 16. 59., *de Off.* iii. 1. 1. ⁽¹³⁾ I. e. contemptu dignior: cf. *Brut.* 25. 96., *Lael.* 9. 32., *Sallust.* J. 14. 24., *Liv.* ii. 55.: vidd. Heusinger. *de Off.* i. 17. 9., Beier. *de Off.* I. 309., seq., Kritz. ad *Sallust.* J. 401., seq., Luebker. *de Participiis* 24., seq. ⁽¹⁴⁾ I. e. hic enim—: v. ad. 1. 3.: cf. 15. 53. ⁽¹⁵⁾ Sic *Oxx.* duo, *Trev.*, *Dr.* 2., omisso *se*: cf. *de Or.* ii. 71. 287. ⁽¹⁶⁾—⁽¹⁶⁾ I. e. dicitur, quum l. a. adspiceret, illacrymans dixisse: cf. *Sallust.* J. 35. 10. ⁽¹⁷⁾ Wopkens. *LL. TT.* 187. [258. *H.*]; adde in *Verr.* iii. 88. 204., iv. 33. 73. ⁽¹⁸⁾ *Hand.* I. 441. ⁽¹⁹⁾ *Sic* 2., *R.*, *E.*, postpos. *jam*: *Hand.* III. 129. ⁽²⁰⁾ Est quasi respondentis: *Hand.* IV. 272. 2. ⁽²¹⁾ *Catoniana* vox: *Gell.* xi. 8. 4. ⁽²²⁾ *Hand.* II. 617. 5. ⁽²³⁾ I. e. mente tua: *de Rep.* vi. 24. 26. ⁽²⁴⁾ Cf. 3. 8. ⁽²⁵⁾ *V. Ernest. Cl. C.* ⁽²⁶⁾ *De quo de Or.* i. 45. 198., *Brut.* 20. 78. ⁽²⁷⁾ *Sc. dixit.* ⁽²⁸⁾ Cf. 6. 15., 13. 43. ⁽²⁹⁾ Cf. 17. 61. ⁽³⁰⁾

Cf. 6. 18. ⁽³¹⁾ I. e. horum enim: v. ad. 1. 3. ⁽³²⁾ Cf. 11. 38. ⁽³³⁾ I. e. processit.

28. ⁽¹⁾ *V.* ad 7. 21.: cf. *ad F.* iv. 4. 4. ⁽²⁾ I. e. non ingenii solummodi quasi pars est. ⁽³⁾ Cf. in *Verr.* iv. 30. 67.: v. *Ernest. Cl. C.*; adde 5. 14. ⁽⁴⁾ Cf. 1. 2. ⁽⁵⁾ I. e. totam rem si spectes: *Scheller. Obs.* 155., *Hand.* IV. 375. 6., 377. 9., *Beier. de Off.* II. 122. et 139.: cf. 13. 45. ⁽⁶⁾ Cf. *de Or.* iii. 7. 28., *Brut.* 27. 105., 66. 234., *de Off.* i. 37. 133. ⁽⁷⁾ I. e. vocis: cf. *de Or.* i. 12. 50., 25. 117., ii. 1. 1., *p. Rosc. A.* 21. 59., *Tusc.* v. 34. 99., *Lael.* 6. 22., 12. 40., 25. 96., inf. 18. 64. et 65., 20. 75.; add. *Ellendt. de Or.* II. 437. ⁽⁸⁾ Cf. *de Or.* iii. 31. 125., 38. 156., *Brut.* 27. 104., 55. 203., *Orat.* 31. 110., 48. 164., *de F.* i. 2. 6., iv. 3. 6., v. 4. 11., *de Off.* i. 1. 4., iii. 4. 20. ⁽⁹⁾ *V.* ad *de Off.* i. 34. 123.; adde in *Verr.* v. 47. 124., *ad F.* iv. 1. 2., v. 15. 3., x. 3. 3., inf. 20. 72. ⁽¹⁰⁾—⁽¹⁰⁾ Nota in bonam partem: cf. *de L.* ii. 2. 4., *Lael.* 1. 4., 23. 87. ⁽¹¹⁾ I. e. quum est a.; v. ad 3. 8.; cf. 10.

pacto¹⁰, in¹¹ senectute: quod equidem¹² adhuc¹³ non amisi: et¹⁴ videtis annos¹⁵. Sed tamen¹⁶ est decorus¹⁷ senis sermo quietus¹⁸ et remissus¹⁹, facitque persaepe²⁰ ipsa²⁰ sibi audientiam²¹ deserti²² senis compta²³ et mitis²⁴ oratio. Quod²⁵ si²⁶ ipse exsequi²⁷ nequeas²⁸, possis tamen Scipioni²⁹ praecipere³⁰ et Laelio³¹. Quid enim jucundius senectute stipata studiis³¹ juventutis? 29. An ne eas quidem vires senectuti relinquimus¹, ut adolescentulos doceat, instituat, ad omne officii² munus² instruat? quo quidem opere quid³ potest esse praeclarius⁴? Mihi vero Cn. et P. Scipiones⁵ et avi tui duo⁶, L. Aemilius et P. Africanus, comitatu nobilium juvenum fortunati videbantur: nec⁷ ulli⁷ bonarum artium magistri⁸ non⁷ beati putandi⁹, quamvis connumerint vires¹⁰ atque defecerint. Etsi¹¹ ista ipsa de-

34., 20. 76. (12) Cf. 7. 21. (13) Hand. I. 166. 17. (14) I. e. atqui: v. ad *de D.* ii. 32.; add. Hand. II. 497. 5. (15) Np. quam multi sint: cf. 10. 32. Ex re talia interpretanda sunt: nam contrarie Virg. "gravis annis" et Juv. "improbus annis." (16) Refer ad omnino. (17) Del. Nonius. (18) Cf. *de Off.* i. 1. 3. (19) Nonius 383. Cf. *de Or.* ii. 23. 95. (20) *per se ipsam* 1. (21) Cf. in *Caecil.* 13. 42. (22) Cf. *de Or.* i. 21. 94., 95., *Orat.* 5. 18. (23) Cf. *Orat.* 23. 78., Tacit. *Hist.* i. 19., *Ann.* vi. 15. (24) Nonius 343. (25) *Quam* 1. 2., frustra: cf. 11. 38.: etsi sermonem exsequi, monet De-G., apud Plautum esse *Trinum* ii. 2. 5. (26) V. ad 11. 38. (27) Cf. 10. 34., 11. 35. et 38., 20. 72. (28) V. ad 7. 21. (29) — (29) Sc. alius; cf. 5. 15.: i. e. discipulo uni et alteri, sicut ego nunc facio. (30) V. ad 1. 1. (31) Abstr. pro concr.: Zumpt. § 92., 672. Cf. 8. 26.

29. (1) Sic recte M., q. v. *Opuscc.* II. 40. 42.; accedit 1.: vulg. *-emus*. (2) Cf. 11. 35., 20. 72. (3) Cf. 15. 53. (4) Cf. *de D.* ii. 2. 4.

(5) Zumpt. § 785. (6) Cf. *Brut.* 58. 212., 213., in *Verr.* iv. 10. 22., *de N. D.* iii. 19. 48., inf. 23. 82. (7) — (7) — (7) Cf. Liv. viii. 26., xxii. 54., xxxviii. 25. (8) V. Nizol. (9) V. ad 3. 7. (10) V. ad 1. 1. (11) Cf. 1. 2. (12) Poterat addere *ac senium*. Cf. *Laet.* 24. 90. Sic saepe in nominibus: v. ad 11. 36. (13) *etenim*. G., male: Hand. II. 544. 30. (1) Vid. H. ad 20. 73.; add. Moser. *Tusc.* I. 169. (2) Hand. I. 409. 6.: cf. 10. 31., 22. 79. (3) Vertit ipsum c. 22. (4) Cf. 22. 79., *de F.* ii. 30. 96., *Tusc.* iii. 28. 69., *de D.* i. 30. 65. (5) Cf. *de Or.* ii. 11. 45., 47. 196., *Tusc.* i. 24. 57., *de Rep.* vi. 9., *Laet.* 1. 3. bis. (6) V. ad 4. 10. (7) Del. Dr. 1.; cf. *Acad.* i. 2. 7., "negat Epicurus... suspicari:" vidd. Hand. ad Wopkens. 13., Ellendt. *de Or.* II. 357., seq., Zumpt. *Verr.* 141., Matth. p. *Mur.* 3. 7., p. *Sulla* 5. 14., 13. 39., 23. 65., Winckler. *Philipp.* ii. 82., Moser. *Tusc.* I. 538., II. 248. (8) Cf. *de Off.* ii. 13. 47. (9) V. ad 5. 14. (10) Cf. *Quinctil. Inst.* viii. 3. 31., "memini juvenis," apud

fectio¹² virium adolescentiae vitis efficitur saepius, quam senectutis: libidinosa enim¹³ et intemperans adolescentia effetum corpus tradit senectuti.+ 30. Cyrus quidem¹ apud² Xenophontem eo sermone³, quem moriens⁴ habuit⁵, quum admodum⁶ senex esset, negat se⁷ umquam sensisse senectutem suam imbecillio-rem factam, quam adolescentia⁸ fuisset. Ego L. Metellum⁹ memini¹⁰ puer¹⁰ (qui, quum quadriennio¹¹ post alterum consulatum pontifex maximus factus es- set, viginti¹² et duos¹³ annos ei¹³ sacerdotio praefuit) ita bonis esse¹⁴ viribus extremo tempore aetatis, ut adolescentiam non requireret¹⁵. Nihil¹⁶ necesse est¹⁷ de me ipso¹⁸ dicere¹⁹: quamquam²⁰ est id quidem²¹ senile²² aetatique nostrae conceditur.

X. 31. Videtisne¹, apud² Homerum ut³ saepissime⁴ Nestor de virtutibus⁵ suis praedicet? Tertium enim⁶ jam aetatem⁷ hominum vivebat⁸; nec erat ei verendum⁹, ne vera praedicans de se nimis¹⁰ videretur aut insolens¹¹ aut loquax. Etenim, ut ait Homerus¹², *ex ejus lingua melle¹³ dulcior¹³ fluebat oratio*. Quam ad suavitatem¹⁴ nullis egebat corporis viribus. Et ta-

Heindorf. ad Hor. Sat. ii. 2. 113.

(¹¹) *quatr.* 2.; et idem 10. 32. (¹²) *d. et v.* edd. vett. quaed.: v. Ochsner. 382. et 481. (¹³) Del. 1.: v. ad 4. 10. (¹⁴) De infin. praesentis cum *memini* Zumpt. § 589. (corrigere in *Verr.* iv. 14.); adde in *Verr.* iii. 7. 16., iv. 66. 147., ad *F.* p. 81., 135. bis, 209., 214., 265., 373., ad *A.* p. 137., 199., 362. bis, 368., *Lael.* 1. 2. (¹⁵) Matth. p. L. M. 2. 6., Garaton. p. Mil. 1., Ochsner. 362.: cf. 10. 33. bis, 20. 76. (¹⁶) Cf. 7. 24. (¹⁷) Sic 2. cum aliquot, om. *miki*: v. mox ad "*dicere*." (¹⁸) Beier. de *Off.* I. 278. (¹⁹) Sc. *me*: cf. *Brut.* 41. 151., Sallust. J. 85. 4. (²⁰) Cf. 1. 1. (²¹) Cf. 3. 9. (²²) Cf. 23. 82.

X. 31. (1) Cf. 8. 26. Nonne v.: Hand. IV. 74. (2) Cf. 9. 30. (3)

Sic aliquot postponunt. Cf. 8. 26.

(4) *Il. a'* 260., *λ'* 663. (5) *v. de s.* 2. Exstabat autem ipsius C. de *Virtt. suis* oratio. (6) Hand. II. 390. 4. (7) Dictum ut "*vitam vivere*" inf. 21. 77. (8) *Il. a'* 250., *Od. γ'* 245. (9) Cf. 23. 85., *Lael.* 16. 58. (10) Del. 1.; frustra: Goerenz. de *F.* 81., Beier. *Lael.* 91., nos de *Fa.* 157. b, de *Off.* 45. b., Hand. IV. 212.; adde in *Verr.* ii. 21. 51., p. *Planc.* 26. 63., *Philipp.* i. 5. 12., 10. 25., 12. 29., xiv. 6. 17., p. *Domo* 40. 105., p. *Marc.* 7. 21., ad *F.* i. 5. 1., 7. 8., 9. 19., ii. 14. 2., ad *A.* ii. 21. 4., de *Rep.* i. 18. 30., v. 9. 16., de *N. D.* i. 5. 12. *Lael.* 13. 45. Abundat etiam adj. *nimis* 12. 42., 15. 52. (11) Nonnius 322. (12) *Il. a'* 249. (13) Cf. *Orat.* 9. 32. (14) Nolebat *dulcitu-*

men¹⁶ dux ille Graeciae nusquam¹⁶ optat, ut Ajacis similes¹⁷ habeat decem, at¹⁸ ut Nestoris¹⁹; quod si sibi²⁰ acciderit²¹, non dubitat, quin brevi²² sit Troja peritura. 32. Sed¹ redeo¹ ad me². Quartum ago annum et octogesimum: vellem³ equidem idem posse gloriari⁴, quod Cyrus⁵; sed tamen⁶ hoc quoque dicere, non me quidem iis esse viribus⁷, quibus aut miles⁸ bello⁹ Punico aut quaestor⁶ eodem bello aut consul⁶ in Hispania fuerim aut quadriennio post, quum tribunus¹⁰ militaris depugnavi¹¹ apud Thermopylas¹² M. Acilio Glabrione consule: sed¹³ tamen¹³, ut vos videtis, non plane me enervavit¹⁴ nec afflixit senectus¹⁵: non¹⁶ curia¹⁷ vires meas desiderat¹⁸, non rostra¹⁹, non amici, non clientes²⁰, non hospites. Nec²¹ enim umquam sum²² assensus veteri illi laudatoque²³ proverbio, quod monet, *mature fieri senem, si diu²⁴ velis esse senex²⁴*. Ego vero²⁵ me²⁶ minus diu senem esse malle²⁶, quam esse senem²⁷ ante, quam essem. Itaque nemo²⁸ adhuc²⁸

dinem: cf. *de Or.* iii. 40. 161. ⁽¹⁵⁾ Np. carebat quamvis corporis viribus: v. ad 18. 65. ⁽¹⁶⁾ Np. apud H.: *sung.* 1. 2. ⁽¹⁷⁾ Substantive: *Madvig. de F.* 632. ⁽¹⁸⁾ *sed* M., frustra: *Hand. I.* 426. 9. ⁽¹⁹⁾ *Il.* § 371. De proprio autem quasi pro pron. ad 5. 14. ⁽²⁰⁾ Addidit K.: accedunt 1., 2. ⁽²¹⁾ Nota in re bona: *Ellendt. de Or.* II. 182. ⁽²²⁾ *Sc. tempore*: cf. *ad F.* p. 114., 128., 135., 249.

32. ⁽¹⁾ Cf. 19. 67., *Lael.* 1. 1., 17. 62. ⁽²⁾ Cf. 13. 45., *Lael.* 25. 96. ⁽³⁾ Est fatentis non posse; Bakius *de L.* 496.: cf. *de Off.* iii. 1. 1. ⁽⁴⁾ Cf. 23. 82. ⁽⁵⁾ *Sc. gloriatur*: cf. *de L. Agr.* ii. 23. 61., *p. Planc.* 30. 72., apud O.; adde *in Verr.* i. 55. 143. Cf. 9. 30. ⁽⁶⁾ Refer ad *vellem*. ⁽⁷⁾ Discretive: v. ad 6. 19. ⁽⁸⁾ Cf. 4. 10., 6. 18. ⁽⁹⁾ *b. m. P.* 1., O. ⁽¹⁰⁾ Fuisse etiam consulares tr., docet G. ⁽¹¹⁾ Est ad exitum belli pugnare: cf.

Philipp. ii. 30. 75. ⁽¹²⁾ Liv. xxxvi. 16. a. f. ⁽¹³⁾ Nota iteratas particulas: cf. (Vatinii) *ad F.* v. 10. 1. ⁽¹⁴⁾ Nota anacoluthon: nam debbat in infinitivo pergere. ⁽¹⁵⁾ Liv. xxxix. 40. ⁽¹⁶⁾ *Hand. IV.* 270. ⁽¹⁷⁾ Cf. 6. 18., 11. 38. ⁽¹⁸⁾ Cf. *ad A.* xii. 40. 2. ⁽¹⁹⁾ Cf. *Brut.* 20. 80., 23. 89. ⁽²⁰⁾ Hispani: Cic. *in Caecil.* 20. 66., *Plutarch. c.* 11. ⁽²¹⁾ *Neque* 2.: *Hand. IV.* 115. 26. ⁽²²⁾ *sum u. ass.* 2. ⁽²³⁾ I. e. quod solet laudari, h. e. commemorando usurpari: vid. Nonius 335. Sic *auctores laudare*, *de Or.* iii. 18. 68., 49. 187., *Brut.* 11. 44., *p. Flacco* 37. 93.; *facta dicta, Lael.* 2. 10. ⁽²⁴⁾—⁽²⁴⁾ Cf. *Lael.* 1. 4. ⁽²⁵⁾ Est quasi respondentis contra prov. ⁽²⁶⁾—⁽²⁶⁾ De acc. Moser. *Tusc. I.* 337.: de utroque casu, et de nom. et de acc., Soldan. *p. Lig.* 115.; add. *Ellendt. de Or.* II. 68. ⁽²⁷⁾ Repetitum nomen del. Erf., frustra: vidd. Wopkens. *LL. TT.* 77.

convenire²⁹ me voluit, cui fuerim occupatus³⁰. 33. At¹ minus habeo virium, quam vestrum utervis. Ne² vos quidem³ T. Pontii⁴ centurionis vires habetis : num⁵ idcirco est ille praestantior⁶ ? Moderatio⁶ modo⁷ virium⁸ adsit et⁹ tantum¹⁰, quantum potest¹¹, quisque nitatur ; nae¹² ille non¹³ magno¹³ desiderio tenebitur¹⁴ virium¹⁶. Olympiae per stadium ingressus esse Milo¹⁶ dicitur, quum¹⁷ humeris sustineret¹⁸ bovem vivum¹⁹. Utrum igitur²⁰ has²¹ corporis²², an Pythagorae²³ tibi malis vires²⁴ ingenii²⁵ dari ? Denique isto bono utare²⁶, dum²⁷ adsit ; quum absit, ne²⁸ requiras²⁹. Nisi³⁰ forte³⁰ adolescentes pueritiam, paulum aetate progressi adolescentiam debent³¹ requirere³². Cursus est certus aetatis et una via naturae eaque simplex³³, suaque

et 266. [105 et 358. H.] et *M. Obs.* N. X. 31., 160., 324., Scheller. *Obs.* 54. et 143., Ellendt. *de Or.* II. 404., seq., Orell. *ad F.* 154., Goerenz. *de F.* 614. b, Gies. *de D.* 212. et 277.: cf. 7. 24., 16. 55., 20. 74., mox § 33. ⁽³⁸⁾ *adh.* n. 2.: v. Stuerenb. *de Off.* 188. ⁽³⁹⁾ I. e. adire consulendi vel colloquendi causa: cf. 23. 83., *ad F.* p. 38., 40., 64., 69. bis, 71., 72. bis, 73., 76., 84., 86., 88., 100. ed. Or. ⁽³⁰⁾ I. e. cui copiam non fecerim, quod essem occupatus. Cf. Plaut. *Merc.* ii. 2. 18.

33. (1) Cf. 7. 21. (2) — (2) Sic in refutatione 11. 34., 14. 47. (3) V. ad 9. 27. Cf. *de F.* i. 3. 9. (4) Cf. 6. 19. (5) Nonius 371. (6) Temperatio modo virium adhibeatur; modus ponatur usui virium, habita ratione aetatis. (7) Cf. 7. 22. (8) Np. senilium. (9) Exegetice. (10) Tantum neque plus quam—: vidd. Manut. p. *L. M.* 6. et *ad F.* i. 7. 4., Moser. *Tusc.* I. 101., Gies. *de D.* 216. et 219., Ochsner. 121.; adde *de Or.* i. 59. 252., ii. 18. 74., *Orat.* 7. 24., 36. 124., *ad F.* i. 9. 18., *de Off.* i. 4. 11., Sallust. *C.* 8. et 58. (11)

Cf. *de Or.* i. 10. 44., p. *Planc.* 42. 102., inf. 11. 34. ⁽¹²⁾ Hand. IV. 25. 3. ⁽¹³⁾ I. e. nullo; Hand. IV. 257. 2.: cf. *de F.* iii. 3. 11., *Tusc.* iii. 4. 8., "nae . . . non magno." Frustra autem O. hypallagen intelligit. ⁽¹⁴⁾ Cf. 17. 60. ⁽¹⁵⁾ Np. adolescentiae. ⁽¹⁶⁾ V. ad 7. 21. ⁽¹⁷⁾ V. ad *de Off.* i. 21. 71.; add. Madvig. *Opuscul.* II. 8. ⁽¹⁸⁾ I. e. dicitur ingrediens ausulisse; v. ad l. 3.: cf. 17. 60. ⁽¹⁹⁾ Cujus etiam reluctantis vis sustinenda esset frequentia stadii atque tumultu perterriti. Auget ergo adj. ⁽²⁰⁾ Hand. III. 187. 9. ⁽²¹⁾ I. e. fere hujus, ut mox *Pythagorae*. ⁽²²⁾ h. c. vires l., 2. ⁽²³⁾ V. ad 9. 27. Vixit autem P. cum Milone Crotonae. ⁽²⁴⁾ viriſes 2. ⁽²⁵⁾ an P. t. m. ingenium d. l.; v. ad *de N. D.* i. 5., *de Off.* i. 22. 76. De genn. autem duobus Madvig. *de F.* 32., Moser. *Tusc.* I. 97. ⁽²⁶⁾ Madvig. *Opuscul.* II. 105. n. ⁽²⁷⁾ Hand. II. 311., seqq. ⁽²⁸⁾ Idem V. C. IV. 37., seqq. ⁽²⁹⁾ Cf. 9. 30. ⁽³⁰⁾ Hand. IV. 231. 13.: cf. 6. 18. ⁽³¹⁾ -sant. edd. quaedam, male. ⁽³²⁾ Cf. 20. 76. ⁽³³⁾ Cf. *Acad.* ii. 39. 124

cuique parti aetatis³⁴ tempestivitas³⁵ est data; ut³⁶ et infirmitas puerorum³⁷ et ferocitas³⁸ juvenum et gravitas³⁹ jam constantis⁴⁰ aetatis⁴¹ et senectutis maturitas⁴² naturale quiddam habeat, quod suo⁴³ tempore percipi debeat⁴⁴. 34. Audire¹ te arbitror, Scipio, hospes tuus avitus² Masinissa quae³ faciat⁴ hodie⁵ nonaginta natus annos: quum ingressus iter pedibus sit, in equum omnino⁶ non adscendere⁷; quum equo⁸, ex equo non⁹ descendere; nullo imbre, nullo frigore adduci¹⁰, ut capite operto¹¹ sit¹²; summam¹³ in¹⁴ eo esse corporis siccitatem¹⁵; itaque¹⁶ omnia regis¹⁷ exsequi¹⁸ officia¹⁹ et munera¹⁹. Potest igitur²⁰ exercitatio et temperantia etiam in²¹ senectute conservare aliquid pristini²² roboris.

XI. Non¹ sunt in² senectute vires. Ne³ postulan-

(³⁴) Del. 2.: v. ad § 32. (³⁵) Nonius 407. (³⁶) Exegetice: v. ad 5. 13. Etsi etiam mei, sicut multi, *Ut enim . . . sic senectutis . . . habet.* (³⁷) I. e. quae est puerorum. (³⁸) I. e. elatio animi. (³⁹) Wunder. p. *Planc.* 158. (⁴⁰) Confirmatae: cf. 20. 76. (⁴¹) Del. 1. (⁴²) Nonius 349. (⁴³) I. e. proprio ejus. (⁴⁴) De subj. Zumpt. § 562.; adde 18. 65.

34. (1) I. e. solere audire. (2) *h. t. M. avitus* 1. (3) Cf. postpos. indef. *ad F.* p. 36., 96. bis, 257., 284., 291. (4) -it 1., 2.: vv. Hand. ad Wopkens. 203., Zumpt. *Verr.* 366., seq., Madvig. *de F.* 590., Bakius *de L.* 353., seq. (5) Hand. III. 99. 5. (6) Idem V. C. IV. 376. 7. (7) *Sc. eum*: vidd. *Matth. p. Sect.* 41. 89., Cortius *ad F.* 116., Moser. *de Rep.* 314.; adde *in Verr.* i. 19. 49., *ad A.* xiv. 21. 2. Notanda etiam duplex verbi *audire* constructio: cf. *de N. D.* ii. 1. 2.: v. ad 20. 74. (8) *in equo* nonnulli; cf. *de D.* ii. 68. 140.: frustra tamen; cf. Sueton. *Jul.*

57. apud G.; add. Cortius *ad Salust. C.* 59. 5. (9) *Sc. omnino.* (10) Nonius 246. (11) *cooperto* nonnulli, quod nimium: *malleum o. cum c.*; v. Hand. II. 143. 2. (12) I. e. velit esse: cf. *Lael.* 1. 1., 12. 42. (13) *Poterat sic: summa esse (eum) c. siccitate*: v. ad 4. 12. (14) Cf. 4. 10. (15) I. e. a sudore vacuitatem: cf. *Tusc.* v. 34. 99. *Firmitatem* interpretatur Nonius 395. (16) I. e. atque ita; Hand. III. 500. 3.; adde *in Verr.* ii. 17. 41. et 42., 26. 63., 30. 73., 35. 87., 38. 94., *ad F.* xiii. 16. 1. et 2., *de D.* ii. 33. 71., *Lael.* 1. 1. et 4., 25. 96. (17) Quasi adjective; regia. (18) *Sc. eum*; v. supra ad h. §. Cf. 9. 28. (19) —(19) *Saepe junguntur haec: v. Nizol.* (20) Hand. III. 187. 9. (21) Cf. 9. 28. (22) *Malim abesse.*

XI. (1) *Nesunt* 2. Sunt autem haec denuo proponentis commorantisque: cf. 10. 33. Frustra K. *Ne sint*, concessive; etsi non improbat Hand. IV. 53. 14. (2) Cf. 4. 10. (3) —(3) Cf. 10. 33. (4)

tur⁴ quidem³ vires a senectute. Ergo et⁵ legibus⁶ et institutis⁶ vacat aetas⁷ nostra muneribus⁸ iis, quae non⁹ possunt sine viribus sustineri¹⁰. Itaque non modo¹¹, quod non possumus¹², sed ne¹³ quantum possumus¹² quidem¹³, cogimur¹⁴. 35. At¹ ita³ multi sunt imbecilli³ senes, ut nullum officii⁴ aut omnino⁵ vitae munus⁴ exsequi⁶ possint.—At⁷ id quidem non proprium senectutis vitium⁸ est, sed commune⁹ valetudinis¹⁰ et¹¹ senectutis¹¹. Quam¹² fuit imbecillus³ P. Africani filius¹³ is¹⁴, qui¹⁴ te adoptavit! quam tenui aut nulla¹⁵ potius valetudine¹⁶! Quod ni¹⁷ ita¹⁸ fuisset, alterum illud¹⁹ exstisset²⁰ lumen²¹ civitatis: ad paternam²² enim magnitudinem animi doctrina uberius accesserat²³. Quid mirum igitur in²⁴ senibus, si²⁵ infirmi sunt²⁵ ali-

Ne postulatur quidem a s., ut vires in ipsa insint: cf. *de D.* ii. 2. 5.

(⁶) Del. uterque: sed sic *aique* inst. scribendum erat; cf. *Brut.* 77. 269.: v. ad l. i. e. (⁶)—(⁶) De abl. Ellendt. *de Or.* ii. 12., seq.; adde 23. 85., *Lael.* 2. 8., 3. 10., 7. 23., 13. 48., 14. 51. (⁷) Cf. 5. 13. (⁸) Beier. *de Off.* ii. 28. (⁹) Del. 1., 2.: q. nisi v. p. s. ? v. ad *de N. D.* i. 33. e. (¹⁰) Cf. *Brut.* 30. 113., in *Verr.* iii. 86. 199., ad *F.* x. 12. 3. (¹¹) Hand. IV. 294. 20. (¹²) Cf. 10. 33. (¹³)—(¹³) Hand. IV. 61. 2. (¹⁴) Cf. *de Rep.* vi. 1. 5., *de L.* ii. 4. 8., 6. 14.; add. Forbiger. ad *Virg. Aen.* iii. 56.

35. (¹) Cf. 7. 21. (²) m. s. ita 1., 2.: at v. Ellendt. *de Or.* ii. 14. et 32.: cf. 4. 12. e., 23. 82. (³) Moser. *Parad.* 39., seq. (⁴)—(⁴) Cf. 9. 29. (⁵) Hand. IV. 374. 3. (⁶) Cf. 9. 28. (⁷) Hand. I. 434. (⁸) I. e. malum: mox iterum. (⁹) Cf. 19. 67. e. (¹⁰) *invalit.* 1.; *valet.* 2. De scriptura per e Grotefend. II. 166. Puta autem affectae, imminutae, amissae; v. Gell. xii. 9.: cf. ad *A.* vii. 2. 2., xi. 23. 1., xii. 33. 2., *Lael.* 2. 8. Contra

mox positive. (¹¹) Addidit 2. meo, quatuor Ottonis: cf. 14. 47., "quam frui." (¹²) Stuerenb. p. *Arch.* 35., Madvig. *de F.* 660. (¹³) V. ad 7. 21. Beier. *de Off.* i. 256. (¹⁴) Cf. 4. 10. (¹⁵) Ellendt. *Brut.* 157. (¹⁶) Positive, contra quam supra paulo: cf. *de Off.* i. 27. 95., ii. 24. 36. (¹⁷) nisi aliquot: cf. ad *F.* xiii. 76. 1. (¹⁸) Hand. III. 485. 10., Madvig. *de F.* 169. et 754., Bakius *de L.* 385. et 522., Hotttinger. *de D.* 187. b: cf. 19. 67., 22. 81., 23. 82., *Lael.* 4. 14. et 16., 9. 29. (¹⁹) -le 1.; del. 2.: cf. *de F.* ii. 22. 70., "Epicurus (*hoc* . . . lumen est) —." (²⁰) V. Nizol. Significanti pro subst.: v. ad 28. 83. (²¹) Cf. in *Cat.* iii. 10. 24., p. *Mil.* 8. 21., *Philipp.* ii. 15. 37., 22. 54., v. 14. 39., *de F.* ii. 22. 70. (²²) Tantam, quanta patris fuerat. Cf. *de Off.* i. 32. 116. (²³) Quasi reflexive: np. opera ipsius: cf. *Lael.* 2. 8. e., "fat," et 18. 65., "fictum," inf. 14. 50. (²⁴) V. ad 7. 24. (²⁵) — (²⁵) sint 2.; cf. p. *Rosc. A.* 8. 22., 45. 131., *Lael.* 9. 29.: sed ind. est *de Or.* ii. 13. 55., *de N. D.* i. 27. 77. Ceterum est idem fere,

quando, quum id ne adolescentes quidem effugere possint? Resistendum, Laeli²⁶ et Scipio²⁷, senectuti est ejusque²⁷ vitia²⁸ diligentia²⁹ compensanda³⁰ sunt; pugnandum³¹, tamquam³² contra morbum³³, sic contra senectutem. 36. Habenda¹ ratio³ valetudinis³; utendum exercitationibus⁴ modicis; tantum cibi⁴ et potionis⁴ adhibendum, ut reficiantur vires, non opprimantur. Nec vero corpori⁶ soli⁷ subveniendum⁸ est, sed menti⁹ atque animo⁹ multo magis¹⁰: nam haec¹¹ quoque, nisi¹² tamquam¹² lumini oleum instillet, extinguuntur¹² senectute. Et corpora quidem exercitationum¹³ defatigatione ingravescent¹⁴, animi¹⁵ autem se¹⁶ exercendo levantur¹⁷. Nam¹⁸, quos ait Caecilius¹⁹ *comicos*²⁰ *stultos*²¹ *senes*²¹, hos significat credulos, obliuissimos, dissolutos; quae²² vitia sunt non senec-

ac si dixisset *infirmos esse*: cf. *de Fa.* 4. 8. e. Sic *miror, si—*, *Lael.* 15. 54. (26) — (26) Cf. 2. 4. (27) *cujus q 2. : cujus usque ? h. e. semper.* (28) Intelligo quasi domus labantis; i. e. defectus. (29) Diligenti reficiendi cura. (30) *compesc.* aliquot, male. (31) *Pugn. nanque* 1., 2., male istud quidem (*Hand.* IV. 2., seq.), sed fortasse reponendum *inquam*, ut nunc iterum dicat alio verbo, quod dixit supra *Resistendum*: vidd. *Frotacher. Obs. in Cic. Brut.* II. 12., seqq., *Madvig. Opuscul.* I. 157. et 453. (32) I. e. sicut, quemadmodum; *Madvig. Opuscul.* I. 494.: cf. § 36. (33) *Np. aegrotanti*: v. ad 2. 5.

36. (1) De omissio est *Beier. de Off.* I. 58., II. 125. (2) I. e. consulendum valetudini: cf. *de Off.* i. 36. 130., ii. 18. 64. (3) Cf. *de F.* ii. 20. 64., *de Off.* ii. 24. 86. (4) *Perge de F.*; adde *de Off.* i. 36. 130. (5) — (5) *Perge de F.* (6) *Np.* suo cuique; i. e. corporibus, ut etiam pergit: "Et corpora quidem—" (7) *-lum* 1., 2.: vidd. *Madvig. de F.* 93. et 866., *Bakius*

de L. 536. (8) *Beier. de Off.* II. 32. (9) — (9) *Ochsner.* 113., seq. (10) *V.* ad 4. 12. (11) *Zumpt.* § 376. (12) — (12) *Hand.* IV. 226. *Contractiora* autem haec: q. d., nisi, quemadmodum (v. ad § 35.) lumini oleum instillat is, cujus id officium est, sic iis facias, ut nutrimentum suppedites, sicut exstinguitur lumen, sic ea deficiunt senectute. Cf. *de Or.* ii. 17. 73., *Philipp.* vi. 3. 6.: v. ad 2. 5. (13) Sic 1., 2.; nec secus voluerat *Or.*: alii aliter. (14) Cf. 2. 6. (15) *Supra* "menti atque animo." Saepae autem jam duobus positus nominibus ita pergit, ut unius tantummodo habeat rationem: cf. in *Caecil.* 11. 36., in *Ferr.* Act. I. 18. 53., et *Accus.* v. 42. 108., 44. 115., ad *Q. Fr.* i. 1. 43., *Acad.* ii. 39. 124., *de D.* ii. 46. 96., 52. 107. (16) *Bene G.* tuetur pron.: quippe se ipsi exercent animi. Ad rem autem adhibe *de Off.* i. 34. 123. (17) Cf. 1. 2. (18) *Hand.* IV. 16. 5., *Henrichsen. de Or.* 47. (19) *V.* versus duos *Lael.* 26. 99. (20) Cf. *p. Rosc. A.* 16. 47., "comicum ado-

tutis, sed inertis, ignavae²³, somniculosae²⁴ senectutis. Ut petulantia, ut libido magis est adolescentium, quam senum, nec tamen omnium adolescentium, sed non²⁵ proborum; sic ista senilis stultitia, quae deliratio appellari solet, senum levium est, non omnium. 37. Quatuor¹ robustos² filios, quinque filias³, tantam⁴ domum⁵, tantas clientelas Appius⁶ regebat et caecus⁷ et senex⁷: intentum⁸ enim animum, tamquam⁹ arcum, habebat nec¹⁰ languescens¹⁰ succumbebat¹⁰ senectuti. Tenebat non modo auctoritatem, sed etiam imperium¹¹ in suos¹¹: metuebant¹² servi, verebantur¹³ liberi; carum¹⁴ omnes habebant¹⁴; vigeat¹⁵ in¹⁶ illa¹⁷ domo¹⁷ mos¹⁸ patrius¹⁹ et disciplina. 38. Ita¹ enim senectus honesta est, si¹ se ipsa² defendit, si jus suum retinet³, si nemini emancipata⁴ est, si usque ad ultimum spiritum⁵ dominatur⁵ in suos⁶. Ut enim adolescentem, in quo senile aliquid, sic senem, in quo est aliquid adolescentis⁷, probo: quod⁸ qui⁸ sequitur⁹, corpore

lescentem." (21)—(21) Accipe quasi uno pro vocabulo: v. ad *de Off.* ii. 20. 71.; add. Zumpt. *Verr.* 735., Moser. *Tusc.* II. 125., Scheller. *Obs.* 75., Hand. ad Wopkens. 214., Madvig. *Opuscc.* I. 336., Cortius ad Sallust. *C.* 126., Longol. ad Plin. *Epist.* 809.: cf. *Parad.* v. 39., "locupletis orbi senis." (22) V. ad 4. 10.: cf. ad *A.* viii. 4. 2. (23) Nonius 33. (24) s.que 2.: vv. Zumpt. § 783., Ellendt. *de Or.* II. 238. (25) Hand. IV. 256. 1.: cf. *de Off.* iii. 8. 36.

37. (1) *Quattuor* 1., ut 5. 15. (2) *Sc. aetate*: cf. p. Sulla 16. 47., *Philipp.* v. 16. 43. (3) Np. item adultas. (4) Puta quantam notum est ei fuisse. (5) Cf. *de Off.* i. 39. 139. (6) De exemplo ad 7. 21.; de Appio ad 6. 16. (7)—(7) Caecus etiam, non modo senex: cf. 6. 16. Sic etiam mei: al. *et s. et c.* (8) Nonius 329. (9) I. e. quemadm. arcum habet intentum is, qui utitur

eo: cf. § 36. (10)—(10)—(10) V. ad 5. 14. (11)—(11) Cf. § 38. (12) De mutata persona ad 4. 12. (13) Cf. p. *Planc.* 12. 29. (14)—(14) Cf. ad *F.* 36., 253., 270., 276. (15) *viv.* 2. (16) I. e., opinor, vidente illa domo: v. Hand. III. 267. 31., qui ab alio quodam usu nostrum locum seponit p. 248. (17) Cf. *Philipp.* ii. 28. 69. (18) Cf. *de Or.* i. 18. 84., *de D.* ii. 33. 71. (19) Cf. *Philipp.* ii. 28. 69., *de D.* ii. 33. 70.

38. (1)—(1) V. ad *de Off.* i. 9. 28.; add. Hand. III. 479. (2) Ochsner. 41. (3) Cf. in *Verr.* iii. 14. 37., p. Balbo 13. 31., ad *Q. Fr.* i. 2. 11. (4) Sic et codd. nonnulli et Nonius 105.; al. *mancip.*: cf. Plaut. *Bacch.* i. 1. 60., "tibi me totum emancipo;" Cic. *de F.* i. 7. 24., Hor. *Epod.* ix. 12.; add. Gronov. ad Senec. *Epist.* 45. (5) Cf. 9. 27. (6)—(6) Cf. p. *Rosc. A.* 28. 78. (7) Adjective; cf. *de Off.*

senex esse poterit, animo numquam erit. Septimus mihi Originum¹⁰ liber¹¹ est in manibus¹²; omnia antiquitatis monumenta colligo¹³; causarum¹⁴ illustrium, quascumque defendi, nunc quum¹⁵ maxime conficio orationes¹⁴; jus augurum¹⁶, pontificum¹⁶, civile tracto¹⁷; multum etiam Graecis¹⁸ literis utor; Pythagoreorumque¹⁹ more, exercendae memoriae gratia²⁰, quid quoque die didicerim²¹, audierim, legerim²², commemoro²³ vesperi. Hae²⁴ sunt exercitationes ingenii, haec²⁴ curricula²⁵ mentis; in his desudans²⁶ atque elaborans²⁷ corporis vires non²⁸ magnopere²⁸ desidero²⁹; adsum³⁰ amicis³⁰, venio in senatum³¹ frequens³² ultroque affero³³ res multum et diu cogitatas, easque tueor³³ animi, non corporis viribus. Quae³⁴ si³⁵ exsequi³⁶ nequirem, tamen⁴⁵ me lectulus meus³⁷ oblectaret ea ipsa³⁸ cogitantem, quae jam agere non possem: sed³⁹, ut possim,

i. 36. 130.; add. Beier. ad *Orat.* p. 21. ed. Or.; v. etiam inf. ad h. §. (8) V. ad l. 2. (9) V. ad *de Off.* i. 1. 3., 28. 100. De praes. autem cum fut. Ochsner. 266. (10) Cf. *Brut.* 17. 66. (11) *I. O.* 1., 2. Fortasse potest *liber* abesse: cf. *de D.* i. 5. 8. (12) Cf. *ad A.* iv. 13. 2.: sic etiam *in m. habere*, ut *ad A.* 338., 353., 410. Aliter 4. 12. (13) Cf. *de Or.* ii. 48. 199., p. *Plan.* 21. 52., *ad F.* iv. 3. 1., *de Rep.* i. 3. 4., *de D.* i. 3. 5., *de Off.* ii. 5. 16. (14) — (15) Goëller. *Orat.* 237., *Madvig. Epist. Cr.* 81.; adde *de Or.* ii. 17. 72. (16) *quam* codd. fere. Correx. Jac. Gronovius. *Vid. Hand.* III. 600., seqq. (17) Cf. *p. Arch.* 12. 32., “non *fori* neque judiciali consuetudine;” *de Rep.* i. 2. 2., “jus aut *gentium* aut . . . civile;” et 29. 45., “vel *optimatum* vel *factiosa*,” supra paulo “*adolescentis*.” (18) Quasi manu: v. *Nizol.* (19) Cf. l. 1. 3. (20) Cf. *Carmm. Aurr.* v. 40., seqq. (21) Cave putes etiam rationem hanc

Pythagoream esse. (21) Ita lego; vulg. *dixerim*: cf. 8. 26. De permutatione Goerenz. *de F.* 403., nos *de N. D.* i. 12. e. (22) Ita lego; vulg. *egerim*: cf. 6. 20. Mutasse aliquem arbitror, qui vellet versiculo accommodare Pythagoreo. (23) Nonius 91. (24) — (25) Krueger. 124., Ochsner. 340., nos *ad Salust.* C. 7. (26) V. *Nizol.* (27) Uno hoc loco, opinor, est usus. (28) Cf. 7. 24. (29) *Hand.* III. 581. 7. (30) Cf. 10. 32. (31) Np. in causis; v. *Buechner. p. Rosc. A.* 146.; vel etiam deliberantibus, in consilio; cf. *Tusc.* v. 38. 112., *Laet.* 11. 37. Ad rem vero cf. 10. 32. (32) Cf. 10. 32. (33) *Ellendt. de Or.* II. 142. (34) V. *Nizol.* (35) *quas* multi, male: cf. 9. 28. (36) — (37) Beier. *de Off.* I. 301., *Gernh. Opusc.* 63. n.: cf. 9. 28., 14. 48., 23. 83. (38) Cf. 9. 28. (39) *Del. Lamb.*, male: v. *Gies. de D.* 215.; adde *in Cat.* i. 4. 9., *p. Sulla* 18. 52., *ad A.* iii. 8. 2. (40) Cf. 16. 55., 18. 63., *in Verr.*

facit acta⁴⁰ vita⁴⁰. Semper enim in⁴¹ his⁴² studiis laboribusque viventis⁴³, non intelligitur⁴⁴, quando obrepit⁴⁵ senectus. Ita sensim⁴⁶ sine sensu⁴⁶ aetas⁴⁷ senescit; nec subito frangitur, sed diuturnitate exstinguitur.

XII. 39. Sequitur tertia vituperatio senectutis, quod¹ eam carere dicunt² voluptatibus. O praeclarum³ munus³ aetatis⁴, si quidem id aufert⁵ a⁶ nobis, quod est in adolescentia vitiosissimum! Accipite enim, optimi⁷ adolescentes, veterem⁸ orationem Archytae Tarentini, magni in primis⁹ et praeclari viri, quae mihi tradita¹⁰ est, quum essem¹¹ adolescens Tarenti cum Q. Maximo¹¹. Nullam capitaliorem¹² pestem¹³, quam¹⁴ voluptatem¹⁴ corporis¹⁵, hominibus dicebat a natura datam¹⁶, cujus voluptatis avidae libidines temere et effrenate ad potiundum incitarentur¹⁷. 40. Hinc¹ patriae² proditiones², hinc¹ rerum³ publicarum³ eversiones, hinc¹ cum hostibus clandestina colloquia⁴

iii. 55. 128., p. *Mur.* 19. 40., *Philipp.* xiii. 5. 10., *de F.* i. 15. 49., *de Rep.* ii. 7. 13., *de N. D.* i. 36. 101. (30) Cf. *Lael.* 27. 104. (40) a. f. v. 2. Cf. *in Ferr.* iii. 62. 146., *ad F.* iv. 13. 4., vi. 4. 4., *Tusc.* i. 45. 109. (41) Cf. *ad F.* ix. 26. 1., *de F.* v. 19. 50. (43) s. his 2. (45) I. e. qui vivit: cf. 18. 64., 20. 74. Junge autem cum O. *viv. q. obr.* s.: nam male Zumpt. § 419. *viv. intell.* (44) Np. ab ipso: v. ad 2. 5. (45) Cf. 2. 4. (46) — (46) Nota alliterationem: vv. Ellendt. *de Or.* II. 292., seq., Goëller. *Orat.* 119., seq., et 260., Zumpt. *Ferr.* 661., Garaton. p. *Mil.* 192. ed. Or., Moser. *Tusc.* I. 289., Gies. *de D.* 213., Ochsner. 100. Quin etiam de Sigmatismo quodam laudat O. (47) Np. viventis in istis: cf. *de Off.* ii. 13. 45., Sallust. *J.* 63. 3.

XII. 39. (1) I. e. quae est quod — (2) Quod caret, ut dicunt: v. ad 2. 4. (3) Cf. *de N. D.* iii. 29. 73. (4) Np. progre-

dientis: cf. 13. 45. (5) Nota oxy-moron. (6) Sic I. cum pluribus: v. Nizol.; adde *in Ferr.* iv. 20. 42. Aliis pro dativo est nobis. (7) Cf. *Lael.* 10. 33. (8) -rum 2. Cf. *de F.* iii. 22. 73. (9) Cf. *de N. D.* i. 43. 120. (10) Quasi in manum de manu. (11) — (11) Cf. 4. 10. (12) Cf. *de Off.* i. 13. 41., ii. 21. 73., iii. 21. 82.: vv. Zumpt. *Ferr.* 404., Ochsner. 267. (13) Cf. *Lael.* 10. 34., 25. 91., *de Off.* ii. 7. 23., ubi plura; add. Moser. *Tusc.* I. 467. (14) V. ad I. 1. (15) Cf. § 41., 18. 64. (16) Nullam pestem, quae quidem hominibus a natura esset data, capitaliorem esse, quam v. c.: v. ad I. 3.: cf. § 40., *Acad.* i. 2. 7., *de L.* i. 22. 58., *Lael.* 6. 20. (17) Reflexive: -rent G., sc. homines; frustra.

40. (1) Cf. *de Off.* iii. 8. 36. (2) Nota sing. numerum cum plur. jungi: cf. *Tusc.* v. 9. 24. De plur. autem Ellendt. *de Or.* II. 380. (3) Cf. 6. 20. (4) Cf. *Philipp.*

nasci⁵; nullum denique scelus⁶, nullum malum⁷ facinus⁸ esse, ad quod suscipiendum⁹ non libido¹⁰ voluptatis impelleret¹¹; stupra vero et¹² adulteria et omne tale flagitium¹³ nullis aliis illecebris¹⁴ excitari, nisi voluptatis¹⁵. Quumque homini sive natura¹⁶ sive quis deus¹⁶ nihil¹⁷ mente¹⁸ praestabilius¹⁸ dedisset¹⁹, huic divino²⁰ muneri²¹ ac dono²¹ nihil tam²² esse inimicum²³, quam voluptatem²⁴. 41. Nec enim libidine¹ dominante¹ temperantiae locum² esse, neque³ omnino⁴ in⁵ voluptatis regno⁶ virtutem posse consistere⁷. Quod quo magis intelligi posset, fingere⁸ animo⁹ jubebat¹⁰ tanta¹¹ incitatum aliquem¹² voluptate corporis¹³, quanta¹⁴ percipi posset maxima¹⁴: nemini censebat fore dubium, quin tamdiu¹⁵, dum¹⁵ ita gauderet, nihil¹⁶ agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione conse-

xii. 11. 27. (5) Cf. *de Off.* iii. 8.

36. (6) Puta quo quis se obstringeret. (7) Del. E: tuetur Nonius 310.: v. Gell. xii. 9. (8) Np. quo quis alteri noceret: Ochsner. 268.

(9) Cf. *in Verr.* v. 5. 11., *Philipp.*

xi. 4. 9. (10) I. e. studium, cupiditas: cf. *Parad.* i. 1. 6. (11) Np.

homines: cf. *de Rep.* vi. 1. 5. (12)

Del. 2.: v. Hand. II. 470. (13)

Cf. *in Verr.* v. 10. 26., *in Cat.* i.

6. 13.; add. Ochsner 268. (14)

Cf. *Tusc.* iv. 3. 6., *de Rep.* vi. 1.

5., *de L.* i. 11. 31., *ad F.* xv. 16.

3. (15) Sc. illecebris: v. ad 9.

27. (16)—(16) Cf. *Parad.* i. 3. 14.

(17) De comparatione negativa

Orell. *Brut.* 218. (18) Cf. *Acad.*

i. 2. 7., *de F.* v. 13. 38., *Parad.* i.

3. 14., *de L.* i. 7. 22., 22. 58.,

Lael. 6. 20., *de Off.* iii. 10. 44.

(19) Quumque nihil, quod quidem

homini sive n. sive q. d. dedisset,

mente praestabilius esset: v. ad

§ 39.; adde 15. 54., *Lael.* 13. 47.,

de Off. iii. 10. 44. (20) Translate:

cf. *de F.* v. 13. 38., *Parad.* i. 3.

14., *de L.* i. 7. 22., *de Off.* iii. 10.

44. (21)—(21) Saepe junguntur

haec: v. Nizol. (22) Sic 2. cum

multis; al. *esse tam*: cf. 11. 35.,

ita, et *ibid.*, *quam*. (23) Cf. § 42.

(24) V. ad 1. 1.

41. (1) Cf. *Orat.* 65. 219., *de*

F. ii. 35. 117., Sallust. *C.* 51. 3.

De participio autem Gernh. *Opusco.*

151. et 163. (2) Cf. *de F.* iii. 20.

66., *Lael.* 15. 52. (3) Hand. IV.

128. (4) Idem V. C. *ibid.* 374.

3., 377. 8. (5) V. ad 3. 8. (6) Cf.

de N. D. i. 23. 65. (7) Cf. *p. Qu.*

1. 5., *de F.* iv. 25. 69. (8) Cf. *p.*

Mil. 29. 79. (9) Np. suo quemque;

cf. *Tusc.* v. 24. 68.: v. Moser.

Tusc. I. 329.; adde *inf.* ad 21. 81.

(10) Sc. eos qui audiebant: vid.

Zumpt. § 617., nos ad Sallust. *p.*

244.; adde *de D.* i. 35. 77., ii.

36. 77., Virg. *Aen.* iii. 472. Plene

de F. ii. 21. 69. (11) Cf. *de N.*

D. ii. 38. 96. (12) Cf. *de F.* i. 12.

40. (13) V. ad § 39. (14)—(14)

Cf. *Philipp.* iii. 2. 4., *ad F.* xiii.

22. 2., *de F.* i. 12. 40., *Lael.* 20.

74.: v. Zumpt. § 689. (15) Hand.

II. 316. 2. (16)—(16) Adhibe

qui posset¹⁶. Quocirca nihil esse tam detestabile¹⁷ tamque pestiferum¹⁷, quam voluptatem¹⁸; si quidem ea, quum major¹⁹ esset²⁰ atque longinquior²¹, omne animi lumen²² exstingueret." Haec cum C. Pontio Samnite, patre ejus, a quo, Caudino proelio Sp. Postumius, T. Veturius, consules, superati sunt²³, locutum Archytam, Nearchus Tarentinus²⁴, hospes noster, qui in amicitia²⁵ populi²⁶ Romani permanserat, se a majoribus natu accepisse²⁷ dicebat, quum²⁸ quidem²⁸ ei sermoni²⁹ interfuisset Plato³⁰ Atheniensis: quem Tarentum venisse L. Camillo, Appio Claudio consulibus³¹ reperio³². 42. Quorsus¹ haec? Ut intelligatis², si voluptatem aspernari ratione et sapientia³ non possemus, magnam habendam⁴ senectuti gratiam⁵, quae efficeret⁶, ut id non liberet⁷, quod non oporteret⁷. Impedit enim⁸ consilium voluptas rationi inimica⁹, ac mentis, ut ita dicam¹⁰, praestringit¹¹ oculos, nec habet ullum cum virtute commercium¹². Invitus¹³ feci¹⁴, ut

fragm. *Hortens.* 71. Or. (21. N.)
(17)—(17) Cf. *de Off.* ii. 5. 16. (18)
V. ad l. 1. (19) Cf. l. 1. (20) V.
ad l. 1. (21) Cf. *de F.* ii. 29. 94.,
Tusc. iii. 28. 69.: al. *longior.* (22)
Cf. *de Or.* i. 40. 184., *de Rep.* vi.
12., *Lael.* 8. 27. (23) Sunt inter-
pos. haec quasi ipsius C.: vv.
Kritz. ad *Sallust. C.* 129., seq.,
Krueger. *Opuscc.* Fasc. I. p. 66.,
seq., Ochsner. 368. et 474. (24)
N. h. T. n. 1. (25) -am O. ex ant.
formula: v. *Hand.* III. 347. (26)
Passive; i. e. quae cum populo R.
fuerat instituta. (27) Cf. 6. 16.
(28) Cf. 4. 10. (29) Ellendt. *de*
Or. II. 150., Beier. *de Off.* I. 270.
(30) Cf. *de F.* v. 29. 87., *Tusc.* i.
17. 39. (31) Errasse Cic., censet
G., in anno et Coss. (32) Cf. 5.
15.

42. (1) -sum l., 2.; v. ad 5. 13.:
cf. *de Off.* iii. 16. 68. (2) Cf. *de*
Off. iii. 16. 68. (3) *intelligentia*
l.: cf. *de Off.* iii. 17. 68. (4) h.

esse l., 2. (5) Cf. 14. 46., ad *F.*
xi. 27. 8., xii. 23. 4. (6) -fecerit
1. "Hoc dicit," inquit M., "effec-
turam id senectutem, si aliter fieri
non posset." (7) Sc. facere: v.
Nizol. (8) *Imp. e. libido cons. G.*,
perperam. (9) Sive: Impediens
e. cons. v. r. inimica est: v. ad l.
8. Cf. *Tusc.* iv. 5. 10., 9. 22., *de*
N. D. ii. 16. 43., supra § 40. Alii
autem sic distrahunt: *I. e. c. vo-*
luptas: rationi inimica est ac—(ac
tollit M.): sed est neuter ex meis
agnoscit. (10) Vid. *Cic. de Or.*
iii. 41. 165.: cf. *Brut.* 9. 35., 25.
96., 31. 121., 34. 129., 43. 160.,
55. 203., 82. 285., *Orat.* 5. 20.,
8. 27., 13. 40., 22. 76., 71. 235.,
ad *A.* i. 17. 4., *de F.* ii. 14. 45.,
Tusc. iii. 34. 83. *Parad.* i. 3. 14.,
de N. D. ii. 58. 145., *Lael.* 9. 29.,
14. 49., 15. 55., 19. 69. (11) No-
nius 34., seq. (12) Cf. *Tusc.* v. 23.
66. (13) Addunt edd. aliquot *qui-*
dem. Ego auspicor: *Invitus* [feci

fortissimi viri T. Flaminini fratrem L. Flamininum e senatu ejicerem, septem¹⁶ annis post, quam consul¹⁶ fuisset: sed notandam¹⁷ nimiam¹⁸ putavi libidinem. Ille enim, quum esset consul in Gallia¹⁹, exoratus in²⁰ convivio a scorto est, ut securi feriret²¹ aliquem eorum, qui in vinculis essent damnati rei capitalis. Hic Tito fratre suo censore, qui proximus ante me fuerat, elapsus²² est: mihi²³ vero et Flacco²⁴ neutiquam²⁵ probari²⁵ potuit tam flagitiosa et tam perditā libido, quae cum probro privato conjungeret imperii dedecus²⁶.

XIII. 43. Saepe audiui a¹ majoribus natu, qui se porro² pueros a senibus³ audisse dicebant, mirari solitam C. Fabricium, quod, quum apud regem Pyrrhum legatus esset, audisset⁴ a⁵ Thessalo⁶ Cineā, esse

equidem, si quidquam umquam invitus] feci. Nlm. nihil facit sapiens invitus. (M) Zumpt. § 619., *Math. p. Mil.* 35. 95., *Cortius ad F. iii.* 8. 1., *Goerenz. de L.* 122. b, 232. b, *Gies. de D.* 15.; cf. *Lael.* 1. 4. (N) Corrigit VV. DD. octo. (M) *Valer. Max.* ii. 4., "Poterat inhiberi respectu consulatus... atque auctoritate fratris ejus, ... Sed —." (N) Proprium censoris verbum. (M) E codd. satis multis et edd. vett. apud O. recepi; accedit 2., s. n. p. *nimiam* L.: cf. in *Ferr.* v. 59. 153., "avaritiae te *nimias* coarguit" (frustra *Madvig. Epist. Crit.* 131. et *Opuscc.* 1. 373.); *de L.* i. 13. 39., "*nimias* edet ruinas:" inf. 15. 52.: adde *nimis* supra 10. 31. (N) Ita malui distinguere: vulg. q. e. c., in *G. exa.* (M) *Hand.* III. 253. 11. (N) Sui quidem manu: *Liv.* xxxix. 42., seq. (M) Cf. in *Ferr.* ii. 58. 142., *ad Q. Fr.* iii. 4. 2. (M) — (M) Zumpt. § 419. n.: cf. *ad F.* i. 7. 5., *ad A.* v. 21. 13., vi. 1. 8., *de F.* iii. 21. 70., *de Off.* i. 38. 137. (M) Nunc tandem aliquando meminit Cato collegam se censurae

habuisse! Et vero, quam secundarium atque obsequentem collegam L. Valerium Flaccum habuerit, ex *Livio novimus*, xxxix. 40. Leve est quod omittit *Charisius et Flacco*. Sed maxime notanda sunt verba *Valerii Maximi*: "Sed et censor et Cato, duplex severitatis exemplum, eo magis illum notandum statuit, quod —." Ergo videtur Cic. dedisse mihi vero et censori et Catoni n. p. p.; deinde in geminata copula facta lacuna, mihi vero et Catoni, sibi placuit librarius aliquis ex historia reponens et Flacco. Cf. *Philipp.* ii. 28. 70., "et consul et Antonius;" *de N. D.* ii. 1. 1., "et pontificis et Cottae." (M) *Hand.* IV. 182., *Stuerenb. de Off.* 156. Cf. *de Virtutibus* apud *Charis.*, "illud neutiquam probantes." (M) decus 2.: i. e. *DEcus*.

XIII. 43. (1) e O.: cf. 12. 41. (2) *Hand.* IV. 483. 8. (3) Cf. *Lael.* 23. 88. (4) I. e. quod, ut audisset, esset quidam —: v. ad 2. 4. (5) e iterum O. (6) V. ad 5. 13. (7) *Epicurum*; cf. *de F.* ii. 3. 7. (8) — (8) I. e. qui, quum se sapientem

quemdam⁷ Athenis, qui se sapientem⁸ profiteretur, eumque⁹ dicere, omnia, quae faceremus, ad voluptatem esse referenda⁹. Quod ex eo audientes M'. Curium et T. Coruncanium optare¹⁰ solitos¹⁰, ut id Samnitibus¹¹ ipsique Pyrrho persuaderetur, quo facilius vinci possent, quum se voluptatibus dedissent¹². Vixerat¹³ M'. Curius cum¹³ P. Decio, qui quinquennio ante¹⁴ eum consulem¹⁴ se pro republica quarto consulatu devoverat. Norat eundem Fabricius, norat Coruncanius: qui quum¹⁵ ex sua vita, tum ex ejus, quem dico¹⁶, P. Decii facto¹⁷ judicabant, esse¹⁸ profecto¹⁸ aliquid natura pulchrum atque praeclarum, quod sua sponte¹⁹ peteretur, quodque, sprete et contempta²⁰ voluptate, optimus quisque sequeretur. 44. Quorsum¹ igitur tam multa de voluptate? quia non modo vituperatio² nulla, sed etiam summa³ laus³ senectutis est, quod ea voluptates nullas magnopere⁴ desiderat. Caret⁵ epulis exstructisque⁶ mensis et frequentibus poculis. Caret

profiteretur, diceret, — (9) Ochsner. 208. (10) *optare* 2.: *optasse*? nim. ut omittatur *solitos*, ex illo "mirari *solitum*," ut opinor, male adsumptum. Neque arbitror saepius quam semel ludibundos *optasse*. Cf. *de Off.* ii. 21. 75. (11) Nim. sociis Pyrrhi. (12) *dedidiss.* edd. rec. fere. At, qui isto modo se dant, hi jam dedunt se: cf. *de Or.* i. 21. 95., *ad P.* iii. 10. 7., iv. 3. 3., *Tusc.* i. 30. 72. Contra *de Or.* iii. 15. 57., *Tusc.* iii. 28. 71., *Parad.* v. 2. 37., *de Rep.* vi. 26. 29., *de Off.* i. 21. 71., ii. 1. 2. Ceterum puta haec "quo . . . dedissent" potius Catonis esse responsum enarrantis, quam ad ipsum pertinere responsum. (13) — (14) Cf. *Tusc.* i. 33. 81., *de Off.* i. 35. 126. (14) — (15) Cf. 6. 19. (15) *tum* 1., 2.: v. ad 2. 4. (16) I. e. de quo dico, quem significo: cf. *de N. D.* i. 31. 86., ii. 24. 62., 31. 80., 60. 150. (17) Cf. *de F.* ii. 19.

61., *de Off.* iii. 22. 86. (18) Cf. *p. Mil.* 31. 84., "Est, est profecto illa vis;" ubi v. Steinmetz. (19) Passive: cf. *in Ferr.* i. 42. 108., *de F.* ii. 26. 83. apud G.: add. Mueller. *p. Sext.* 131. (20) *Adhibe de Off.* i. 30. 106.

44. (1) Cf. 5. 13. (2) I. e. causa cur vituperetur. Et sic mox *laus*: v. Beier. *de Off.* II. 329. (3) I. e. sed etiam l., et quidem summa: v. ad 4. 12. (4) *magno op. Or.*: Hand. III. 576., seq. Jungendum autem *nullas magnopere*; v. idem V. C. p. 581. (5) *Caret enim* 2.; *At caret* G., prob. Handio II. 451.; male. Nam non est obiectio nova haec, sed insidiosa quaedam concessio. Quippe concedens rem Cato tamen animum prodit refellentis. Jam enim in vitis ponenda sunt *exstructae mensae* et *frequentia pocula*. Cf. 6. 17. (6) Cf. *in Pis.* 27. 67., *Tusc.* v. 21, 62.; adde Plaut. *Menaechm.* i. 1.

ergo¹ vinolentia⁶ et⁹ cruditate et⁹ insomniis¹⁰. Sed, si¹¹ aliquid¹² dandum¹³ est voluptati, quoniam ejus blanditiis¹⁴ non¹⁵ facile¹⁵ obsistimus (divine¹⁶ enim Plato¹⁷ escam¹⁷ malorum appellat voluptatem, quod ea videlicet homines capiantur¹⁸, ut pisces hamo¹⁹), quamquam immoderatis²⁰ epulis careat²¹ senectus, modicis²⁰ tamen conviviis potest delectari. C. Duillium²², M. filium, qui Poenos classe²³ primus devicerat, redeuntem a coena senem saepe videbam puer; delectabatur crebro²⁴ funali et tibicine, quae²⁵ sibi nullo exemplo²⁶ privatus sumserat: tantum²⁷ licentiae²⁸ dabat gloria! + 45. Sed quid ego alios¹? ad me² ipsum jam³ revertar⁴. Primum⁶ habui⁶ semper sodales⁷. Sodalitates autem⁸ me quaestore⁹ constitutae sunt, sa-

25., Ovid. *Metam.* xi. 120. (7) Hand. II. 451.; adde Sallust. *J.* 85. 18., ubi non male codd. aliquot indicativum exhibent. (8) Recte G. delevit *etiam*. Quippe hoc sibi vult Cato, plane unam eandemque rem esse carere epulis . . . et carere violentia, — Ceterum Chiasmi sive Epanodi modo ad id primum redit, quod postremum supra posuit. Item illa *crud. et ins.* inverse respondent illis *epulis ex. que mensis*. Vid. Ellendt. *de Or.* II. 51., seq., 171., 251., Madvig. *de F.* 110., Moser. *Tusc.* I. 434., nos *de Off.* 56. b. (9) Cf. 19. 67., *Lael.* 17. 62., 18. 65. (10) -ad Lamb., male: v. Servius ad *Aen.* iv. 9. (11) Del. 1., 2. (12) Cf. 8. 8. (13) Cf. *Tusc.* i. 45. 109.: v. Gronov. *Obs.* ii. 15. (14) Cf. *de F.* i. 10. 33. (15) I. e. non possumus omni ex parte obsistere; v. ad Sallust. *C.* 13. e.; cf. 23. 83., *Lael.* 20. 75.; add. Hand. II. 687. 4. (16) Cf. Quintil. *Inst.* i. 6. 18., "Tullius *divinae*;" et xi. 1. 62., "*divinae* Cicero." (17) Cf. fragm. *Hortens.* 71. Or. (21. N.) (18) Cf. *de L.* i. 11. §1., *de Off.* i.

30. 105. (19) Transtulit haec, monente G., auctor supposititiorum ad Plaut. *Merc.* v. 3. 2. (20) — (20) I. e. (quae immod. sunt) epulis . . . (quae mod. sunt) conviviis . . . : cf. 22. 80. (21) Sic. 1., 2., 'sex Oxx.; al. -et: vidd. Soldan. *p. Lig.* 128., Bakius *de E.* 604-6. (22) V. ad 7. 21. (23) Cf. *Orat.* 45. 153. (24) Pluribus f.: nam Flor. "*funalia*." Frustra cereo conj. Manut.; quale praedicativum adj. non poterat non postponi, ut etiam postposuit Val. Max. (25) Zumpt. § 876. b. (26) Cf. in *Verr.* ii. 42. 102. bis, iii. 50. 118., 90. 211. (27) Cf. 2. 4. (28) Cf. *de Off.* i. 41. 148.

45. (1) Sc. dico: v. Wopkens. *LL. TT.* 52. [72. H.]; adde *Orat.* 45. 153., in *Verr.* v. 66. 169. (2) Cf. 10. 32. (3) Hand. III. 124. 18.; adde *de Or.* ii. 26. 113., *Brut.* 87. 300., *de N. D.* iii. 23. 60., *de D.* i. 43. 97. (4) Cf. *p. Caes.* 3. 6., *ad F.* i. 8. 5., *de D.* i. 23. 47., ii. 2. 7., 37. 79. (5) V. *ad de Off.* i. 14. 44.; add. Hand. IV. 563. 6. (6) Cf. *Lael.* 11. 36., 15. 54., 19. 70., 22. 84. (7) V. Ernest. *C. C.*

cris¹⁰ Idaeis Magnae Matris acceptis¹⁰. Epulabar igitur¹¹ cum sodalibus omnino¹² modice, sed erat quidam fervor¹³ aetatis¹⁴: qua¹⁵ progrediente¹⁶ omnia¹⁷ fiunt¹⁸ in dies¹⁹ mitiora²⁰. Neque²¹ enim ipsorum²¹ conviviorum delectationem voluptatibus corporis magis, quam coetu²² amicorum²³ et sermonibus²³ metiebar. Bene enim²⁴ majores²⁵ accubitionem²⁶ epularem amicorum, quia²⁷ vitae conjunctionem haberet²⁸, convivium²⁹ nominarunt; melius, quam Graeci³⁰, qui hoc idem tum computationem, tum concoenationem vocant; ut³¹, quod in eo genere³² minimum est, id maxime probare videantur.

45 * XIV. 46. Ego vero¹ propter sermonis delectationem tempestivis² quoque conviviis³ delector⁴, nec cum⁴ aequalibus⁵ solum, qui pauci⁶ admodum restant⁷, sed cum vestra etiam aetate⁸ atque vobiscum; habeoque senectuti magnam gratiam⁹, quae mihi sermonis avidi-

(⁸) Cf. 3. 7. (⁹) Nepos c. 1. (¹⁰) —(¹⁰) Haec, nescio quomodo, mihi videor tamquam in numismate aliquo legere. (¹¹) Hand. III. 192. 23., seqq. (¹²) Idem V. C. IV. 376. 6. (¹³) Cf. Hor. Od. i. 16. 22., Cic. p. Cacl. 18. 43. (¹⁴) I. e. adolescentiae: nam media vox est: cf. in Verr. i. 12. 33., 56. 146. (¹⁵) Repetendum nomen quidem aetatis, sed sensu aliquanto latiore: v. ad de Off. iii. 29. 108.; add. in Verr. ii. 45. 110. (¹⁶) Cf. de F. v. 21. 59. (¹⁷) I. e. omnia et omnes: v. Cort. ad Sallust. J. 13. 6., 14. 16., item Kritz. p. 69. et 85.; add. Cic. ad F. iv. 4. 2. (¹⁸) fient aliquot, male. (¹⁹) Hand. III. 341. 10. (²⁰) Cf. Brut. 83. 288. (²¹) —(²¹) I. e. Nam ne conv. quidem: cf. ad F. iii. 13. 2., de N. D. i. 36. 101. (²²) —(²²) Cf. de Or. ii. 57. 233. (²³) V. ad 1. 1.; add. Goerenz. ad Acad. i. 3. 10. (²⁴) V. ad de Off. i. 30. 107.; add. Hand. II. 396. 3., Ochaner. 5. (²⁵) Sic

1., alii satis multi, Nonius, omisso nostri: vv. Matth. p. Mil. 31. 83., Orell. ad 17. 60. infra. (²⁶) Nonius 193. (²⁷) Zumpt. § 549.; add. nos de N. D. iii. 20. (²⁸) V. ad de Off. ii. 22. 79., iii. 2. 9.; add. Orat. 20. 68., ad F. v. 12. 5., xi. 21. 3., ad A. vii. 3. 8., de F. v. 10. 27., Tusc. iv. 86. 77., de D. i. 30. 62. (²⁹) Nonius 42. (³⁰) Cf. ad F. ix. 24. 3. (³¹) Consequentiam notat, ut saepe: cf. de F. i. 1. 2., Tusc. i. 42. 100., iii. 26. 63., Lael. 8. 12., 15. 55., 17. 61. et 62., 22. 84., 25. 96., de Off. i. 26. 90., inf. 14. 50. (³²) V. ad de Off. ii. 3. 10., 13. 45.; add. Zumpt. Verr. 385.

XIV. 46. (¹) Mox, "Me vero —." (²) Nim. in malam semper partem ista memorantur: cf. in Verr. iii. 25. 62., p. Mur. 6. 13., p. Arch. 6. 13., ad A. ix. 1. 3., 13. 6. (³) Cf. ad F. ix. 26. 2. (⁴) aecum 1. (⁵) Cf. 3. 7.; add. Nonius 236. (⁶) p. jam 1.; adm.

tatem auxit, potionis et cibi¹⁰ sustulit. Quod¹¹ si¹¹ quem¹² etiam ista delectant (ne omnino bellum¹³ indixisse¹³ videar¹⁴ voluptati, cujus est etiam fortasse quidem naturalis¹⁵ motus¹⁶) non intelligo¹⁷ ne in¹⁸ istis quidem voluptatibus ipsis carere sensu senectutem. Me vero et magisteria¹⁹ delectant a majoribus instituta et is sermo²⁰, qui more majorum a summo²¹ adhibetur in²² poculo²², et pocula, sicut in symposio²³ Xenophontis est²⁴, minuta atque rorantia²⁵, et refrigeratio aestate et vicissim²⁶ aut sol aut ignis hibernus²⁷. Quae quidem in²⁸ Sabinis²⁹ etiam³⁰ persequi³¹ soleo, conviviumque³² vicinorum³³ quotidie compleo, quod ad multam³⁴ noctem quam maxime possumus³⁵ vario sermone producimus³⁶. 47. At¹ non est voluptatum tanta quasi² titillatio³ in senibus⁴. Credo⁵; sed ne⁶ desideratio quidem⁶. Nihil autem molestum⁷, quod non desideres⁸. Bene Sophocles⁹, quum ex eo quidam jam affecto¹⁰ aetate quaereret, utereturne

jam 2.: Hand. III. 129. (7) Nonius 378. (8) Cf. 5. 13. (9) Cf. 12. 42. (10) Sc. *avid.*: v. ad 9. 27. (11) Cf. 6. 20. (12) Cf. *de Off.* i. 30. 105. (13) Cf. *de Or.* ii. 37. 155., *Philipp.* ii. 1. 1., *de F.* v. 10. 29. (14) Cf. *Philipp.* ii. 29. 72., *Lael.* 21. 77. et 78., inf. 16. 55.: v. ad 2. 4. (15) Cf. *de L.* i. 11. 81. (16) *modus* aliquot, male; cf. *de F.* ii. 3. 8., 23. 75. (17) Quasi ironice: quum liceret plane negare: cf. 8. 26., *Tusc.* ii. 3. 7. (18) Cf. 7. 23. e. (19) Np. convivii: vv. interpp. ad Hor. *Od.* i. 4. 27. (20) Dictabatur iste certo quodam carmine a magistro. (21) I. e. eo qui summus accumbit. Perperam autem codd. addunt *magistro*. (22) I. e., opinor, dum poculum tenet et parat ebibere. Al. *in poculis*. (23) C. 2. e. (24) Sic uterque addit *est*: v. ad 6. 20. (25) I. e. quasi rore afficientia. (26) Cf. 16. 57. (27) Nota *aestate* . . . hi-

bernus. (28) Hand. III. 246. (29) Cf. 7. 24. (30) Hand. II. 551. 10.; adde *de D.* ii. 72. 149., *de Off.* i. 34. 123.: de postpos. autem etiam idem V. C. 547. 1., Moser. *Tusc.* II. 136. (31) I. e. sine intermissione sequi. (32) Exegetice: cf. 6. 17. (33) Jungo *cons. vicinorum*, nec secus *ad F.* ix. 18. 4. (34) Cf. *ad Q. Fr.* ii. 9. 2., *ad A.* xiii. 9. 1., *de Rep.* vi. 10. bis. (35) Nonius 372. Cf. *de Rep.* vi. 10.

47. (1) Cf. 7. 21. (2) Beier. *de Off.* II. 124., Ochsner. 122. (3) Est et hoc tecte refellentis: v. ad 13. 44., 6. 17. Epicuri vox: *de N. D.* i. 40. 113. (4) Abundant fere ista *in senibus*; cf. 7. 21.: *in sensibus*? cf. *de F.* i. 11. 39., *Tusc.* iii. 20. 47., *de N. D.* i. 40. 113.; i. e. quasi *sensuum*; v. ad 9. 28. (5) Cf. 7. 21. (6) Cf. 10. 33. (7) I. e. cum molestia abest. (8) I. e. quod absens potest aliquis non desiderare. (9) V. ad 7. 21. (10)

rebus¹¹ venereis: *Dii meliora*¹²! inquit¹³. *Libenter vero*¹⁴ *istinc, sicut*¹⁵ *a domino*¹⁶ *agresti ac furioso, profugi*. Cupidis enim rerum talium odiosum¹⁷ fortasse¹⁸ et molestum est carere; satiatis vero et expletis jucundius est carere, quam¹⁹ frui²⁰. Quamquam²⁰ non caret²¹ is, qui non desiderat. Ergo²² hoc non²³ desiderare²³ dico esse jucundius²⁴. 48. Quod¹ si¹ istis ipsis voluptatibus bona² aetas fruitur libentius, primum parvulis³ fruitur rebus, ut diximus⁴, deinde iis, quibus senectus, si⁵ non abunde potitur, non omnino⁶ caret. Ut Turpione Ambivio⁷ magis delectatur, qui in prima⁸ cavea spectat, delectatur tamen etiam⁹, qui in ultima¹⁰; sic adolescentia voluptates propter¹¹ intuens magis fortasse laetatur, sed delectatur etiam senectus procul eas¹² spectans tantum¹³, quantum sat¹⁴ est. 49. At¹ illa² quanti sunt, animum, tamquam

Of. de Or. iii. 18. 68., in *Cat.* ii. 9. 20. (11) Dictum ut *exercitationibus, cibo, vino, ceteris uti.* (12) *Sc. diuini.* Frustra aliquot *Dic m.*; acilicet *εὐφύμει* Platonis est *de Rep.* i. 150. Bip.: v. Ferrar. ad *Philipp.* viii. 3. 9., inf. 22. 80. e. (13) Suspectum Beiero *de Off.* i. 40. 144. (14) *agere* *l. K.* (15) *Cf. de Inv.* ii. 5. 19., *de Or.* i. 29. 132., in *Verr.* iii. 37. 85. Al. *tamquam*. Utroque utitur *Tusc.* i. 10. 20., *de N. D.* ii. 56. 140. (16) Sic ut servus solet a domino agresti ac furioso: v. ad 2. 5. (17) *Cf. 2. 4.* (18) V. ad 1. 1. (19) Absunt haec a nonnullis. At *cf. de Off.* ii. 18. 64., iii. 22. 87., 24. 93. (20) *Cf. 1. 1.* (21) *Cf. Tusc.* i. 36. 88. (22) Hand. II. 445. 6. Male *Or. ego non d.* (23) *Cf. de F.* ii. 7. 18., "hoc non dolere:" v. Hand. IV. 258. 3. (24) Iterant edd. aliquot *quam frui*, frustra.

48. (1) *Cf. 6. 20.* (2) Vidd. Nonius l., seq., Markland. ad *de H. R.* 27. 59., Dietsch. ad Sallust.

C. 4. 1. (3) I. e. parvulae sunt res, quibus fruitur; v. ad 1. 3.: *cf. 2. 4., de F.* ii. 13. 42. (4) Nim. iustuc fere redit, quod dixit c. 13. e.: *cf. Brut.* 40. 148., 95. 326., *Philipp.* iii. 4. 8. (5) *Cf. 11. 38.* (6) Hand. IV. 376. 7.; adde in *Caecil.* 2. 5., in *Pis.* 19. 44. (7) Nobili histrione. De nomine autem postposito Ellendt *de Or.* II. 289., seq., necnon nos ad Sallust. *C. p. 1.* (8) In prima parte *Caveae*: Zumpt. § 685. (9) *Cf. 5. 13.* (10) Nonius 417. (11) Sic cum Nonio 367. R., E.; ceteri *prope*: v. Hand. IV. 609.; add. Frotscher. ad Muret. I. 221. (12) *sa 2.*: v. ad 21. 77. (13) Non minus quam — (14) Mueller. *CC. SS. p. Sext.* 73., seq.; adde *ad A.* xiv. 10. 1., xv. 3. 2., xvi. 1. 5.

49. (1) *Att 2.*: Hand. I. 440. 2. (2) Nota illa quasi pro *illud*: v. Goerenz. *Acad.* II. 174., *de F.* 26., Gies. *de D.* 247., nos *de Off.* ii. 5. 16.; adde in *Verr.* iv. 59. 131. (v. Madv. *Opuscul.* I. 360. n.),

emeritis³ stipendiis³ libidinis, ambitionis, contentionum, inimicitiarum, cupiditatum omnium, secum⁴ esse⁴ secumque⁵, ut dicitur, vivere⁵! Si vero habet aliquod tamquam pabulum⁶ studii⁷ atque doctrinae, nihil est⁸ otiosa⁹ senectute jucundius. Mori¹⁰ videbamus in¹¹ studio dimetiendi paene¹² coeli atque terrae C.¹³ Gallum¹⁴, familiarem patris tui, Scipio. Quoties¹⁵ illum lux noctu aliquid describere¹⁶ ingressum, quoties¹⁵ nox oppressit¹⁷, quum mane coepisset! Quam delectabat eum defectiones¹⁸ solis et lunae multo¹⁹ nobis ante²⁰ praedicere²⁰! 50. Quid¹? in² levioribus³ studiis, sed tamen studiis⁴, quam gaudebat Bello suo Punico Naevius! quam Truculento Plautus! quam Pseudolo! Vidi etiam senem Livium⁵: qui quum sex annis⁶ ante, quam ego natus sum, fabulam⁷ docuisset⁷, Centone Tuditanoque consulibus, usque ad adolescentiam meam processit⁸ aetate. Quid⁹ de P.

ad A. ix. 18. 1., xiv. 5. 1., 6. 1., de N. D. ii. 50. 127. Male autem Zumpt. in *Verrinis* scripsit quater hoc pro haec p. 218., 303., 331., 420. (3) I. e. exactis militiae annis. Cf. Appul. *Metam.* 9., "Prima stipendia Veneri militabant." (4) Hand. II. 164. 5. Cf. *Tusc.* i. 30. 72., 31. 75. (5) Persius: "Te-cum habita." (6) Cf. *Acad.* ii. 41. 127. (7) Exegeticus est gen. post aliquod: cf. in *Verr.* v. 9. 24. (ubi perperam Z. del. aliqua), *Tusc.* iv. 38. 82., de D. ii. 29. 62. (8) Del. 2. (9) I. e. fere docta, studiosa: v. Beier. *Lael.* 134. (10) Nim. translate. Et bene jam explicat Forcellinus. (11) Cf. 5. 13., 7. 23. (12) Infinitum coelum. Recte ergo addit *paene* (Hand. IV. 418. 2.), quod perperam Graev. ad *mori* retraxit: vid. Madv. (13) Del. 1., 2.: v. Ellendt. de Or. II. 345., seqq. (14) Cf. de Off. i. 6. 19. De exemplo ad 7. 21. (15) -ens 1., 2.: v. Schneider. II. 459. (16) Ver-

bum mathematicorum: vv. Moser. *Tusc.* I. 130., Gies. de D. 219. (17) Cf. in *Verr.* iii. 91. 213., ad A. xv. 1. 1. (18) Liv. xlv. 37. (19) Mueller. p. *Sext.* 76. et CC. 33. 65., seq., Hand. III. 665. 4.; adde de F. iii. 6. 21., *Lael.* 17. 63., 19. 70., inf. 15. 53. e. (20) Cf. *Philipp.* ii. 38. 83., vi. 3. 5.: vv. Mencken. *Obs.* 775., Hand. I. 385.

50. (1) Cf. 7. 22. (2) Cf. 7. 23. e. (3) Cf. de Or. i. 49. 212. (v. Ellendt. II. 123.), *Brut.* 1. 3., de F. i. 7. 24. (4) Nomine dignis studiorum. Ita mihi videor emendasse: vulg. sed tamen acutis. Cf. *Brut.* 62. 221., "non satis acutus orator, sed tamen orator;" et 89. 304., "oratores non illi quidem principes, . . . sed oratores tamen:" adde ad A. iv. 3. 2., v. 21. 14., x. 8. 5., xiii. 48. 1., de F. i. 2. 5., *Parad.* v. 36. (5) Cf. *Tusc.* i. 1. 3. (6) Al. -os: Hand. I. 372. 7. (7) Cf. *Brut.* 18. 72., *Tusc.* iv. 29. 63. (8) Cf. 7. 21. (9) Cf. 15.

Licinii¹⁰ Crassi¹¹ et pontificii et civilis juris¹¹ studio loquar¹²? aut de hujus¹³ P. Scipionis, qui his¹⁴ paucis diebus pontifex maximus factus est? Atqui¹⁵ eos omnes, quos commemoravi, his studiis flagrant¹⁶ senes¹⁷ vidimus¹⁸. M. vero¹⁹ Cethegum, quem recte Suadae²⁰ medullam²⁰ dixit Ennius, quanto studio exerceri²¹ in dicendo videbamus etiam senem²²! Quae sunt igitur epularum²³ aut ludorum aut scortorum voluptates²³ cum his voluptatibus²⁴ comparandae? Atque²⁵ haec quidem²⁵ studia doctrinae; quae quidem²⁶ prudentibus et bene institutis²⁷ pariter²⁸ cum aetate crescunt: ut²⁹ honestum³⁰ illud³¹ Solonis sit, quod ait versiculo quodam³², ut ante³³ dixi, senescere se multa in dies³⁴ addiscentem³⁵: qua voluptate animi nulla certe potest esse major.

+ XV. 51. Venio¹ nunc ad voluptates agricolarum², quibus ego incredibiliter³ delector: quae⁴ nec ulla impediuntur senectute et⁵ mihi ad sapientis⁶ vitam proxime⁷ videntur accedere⁷. Habent⁸ enim⁹ ratio-

52., 17. 61., *Laet.* 27. 104. ⁽¹⁰⁾ Del. 2.: cf. 9. 27. ⁽¹¹⁾—⁽¹²⁾ De gen. duplici Ellendt. *de Or.* II. 128. ⁽¹³⁾ Cf. *de F.* v. 19. 50., *Tusc.* i. 1. 2. ⁽¹⁴⁾ Cf. *p. Rab.*, *P. R.*, 9. 26., *p. Rab.* *P.* 2. 8. ⁽¹⁵⁾ Zumpt. *Ferr.* 305., Classen. *p. Chu.* 155., Moser. et Creuzer. *de Rep.* 155. et 232., Gies. *de D.* 131., Wopkens. *LL. TT.* 259. [349. *H.*], Ochsner. 299., interpp. ad Sallust. *J.* 11. 6., 31. 2.: cf. *Laet.* 2. 7. ⁽¹⁶⁾ Frustra Hand. I. 515. vult *Atque.* ⁽¹⁷⁾ Cf. *de Fa.* 2. 8. ⁽¹⁸⁾ I. e. Atqui ii omnes jam senes erant, quum his studiis flagrant¹⁶ vidimus: v. ad 1. 3. ⁽¹⁹⁾ De numero mutato ad 2. 5. ⁽²⁰⁾ Beier. *Laet.* 66.: cf. 17. 60. ⁽²¹⁾ Cf. *Brut.* 15. 59. ⁽²²⁾ I. e. se exercere, reflexive: v. ad 11. 35. ⁽²³⁾ Cf. 8. 26. ⁽²⁴⁾—⁽²⁵⁾ I. e. quae ex epulis percipiuntur. Cf. *in Ferr.*

i. 21. 57. ⁽²⁶⁾ Del. Ox. unus: v. ad 10. 32. ⁽²⁷⁾ Vid. *Doctr. nostr.* i. 8. ⁽²⁸⁾—⁽²⁹⁾ Goerens *de F.* 631. b, Moser. *Tusc.* I. 225. et 510., Ochsner. 186. ⁽³⁰⁾ Cf. *Brut.* 68. 239, 81. 282. ⁽³¹⁾ Hand. IV. 388. 3. ⁽³²⁾ Cf. 13. 45. e. ⁽³³⁾ Cf. *de Or.* ii. 61. 250. ⁽³⁴⁾ Cf. *de Or.* ii. 60. 246., 61. 248., 62. 253., 64. 257., 258., *de N. D.* ii. 23. 60., *de D.* i. 30. 65., ii. 24. 51., *de Fa.* 15. 35., *Laet.* 24. 90. ⁽³⁵⁾ Del. 2. ⁽³⁶⁾ C. 8. § 26. ⁽³⁷⁾ Cf. 13. 45. ⁽³⁸⁾ *disc.* 2.: v. ad 15. 53.

XV. 51. ⁽¹⁾ Verbum transitionis: cf. *in Ferr.* ii. 63. 154., iv. 1. 1., 27. 60., *Philipp.* viii. 7. 20., *ad F.* ii. 17. 5., iii. 11. 4., *ad A.* vi. 1. 3., xiv. 19. 5., 20. 2. et 4., inf. 16. 56. ⁽²⁾ Cf. *de Off.* i. 42. 151. e.; add. Virg. *Georg.* ii. 458., seqq. ⁽³⁾ Cf. *ad Q. Fr.* ii. 15. 1. e. ⁽⁴⁾ V. ad 17. 59. ⁽⁵⁾ Hand.

nem⁸ cum⁸ terra, quae numquam recusat impendium¹⁰, nec umquam sine usura reddit, quod accepit¹¹, sed alias¹² minore, plerumque majore cum¹³ fenore. Quamquam¹⁴ me quidem non fructus modo, sed etiam ipsius terrae vis¹⁵ ac natura¹⁵ delectat. Quae quum gremio mollito ac subacto¹⁶ sparsum semen excepit¹⁷, primum id¹⁸ occaecatum cohibet, ex quo occatio¹⁹, quae hoc efficit, nominata est; deinde tepefactum vapore et compressu suo diffindit²⁰ et elicit herbescentem²¹ ex eo viriditatem²¹: quae nixa fibris stirpium sensim adolescit²² culmoque²³ erecta geniculato vaginis jam quasi pubescens includitur; e quibus quum emergerit²⁴, fundit frugem spici²⁵ ordine structam, et contra avium minorum morsum²⁶ munitur²⁷ vallo²⁷ aristarum²⁸. 52. Quid¹

IV. 133. 11., nos *Doctr.* ii. 208.

(⁹) Adjective: v. ad 9. 27. (⁷) Cf. in *Ferr.* ii. 3. 7., p. *Lig.* 12. 38.

(⁸)—(⁸) Hand. II. 163. 1. (⁹)

Refero ad "*sapientia*." (¹⁰) Recepti conj. egregiam, quae apud Manutium extat ad *ad A.* vi. 1. 4., "fenu et *impendium recusare*." Varro

iv. 36. e., "Usura, quod in sortem accedebat, *impendium* appellatum."

Cic. *Brut.* 4. 16., "Seremus igitur aliquid . . . , quod ita diligenter collemus, ut *impendiis* etiam augere possimus largitatem tui muneris."

Ergo, opinor, impendium fuit fenu sorti additum, ex quo ipso fenu proveniret; fenu ex fenore et multiplex (nos dicimus "compositum"), id quod, credibile est, debitores saepe recusasse. Virg., "*justissima tellus*;" ubi Servius: "quae majore fenore semina accepta restituit." Sic una in translatione omnia posita. Pessime codd. et edd. *imperium* (frustra Graevio Virgilianum conferente "*impera agris*"); quasi creditoris esset imperare, debitoris autem imperata recipere. (¹¹) Cf. *de Off.* i. 15. 48. (¹²) Hand. I. 221. 5.,

222. 7. (¹³) Idem V. C. II. 168.;

adde *ad A.* p. 24., 29., 42., 53., 54., 56., 88. ed. Or., inf. 18. 62.

(¹⁴) Cf. 1. 1. (¹⁵)—(¹⁵) Beier.

de Off. I. 40., Bakius *de L.* 330.

(¹⁶) Ellendt. *de Or.* II. 232. (¹⁷)

I. e. postquam agricola suo munere functus est, suscipit: v. Niszl. De ind. autem Madvig. *de F.* 690.

(¹⁸) Abundat fere *id*: v. Ellendt. *de Or.* II. 198., seq., Beier. *de Off.*

ii. 23. 82., ubi nos plura; adde inf. § 54., *Laet.* 25. 92. (¹⁹) Quasi

occaeatio: Nonius 42. (²⁰) *diffund.* plures, male. (²¹)—(²¹) Sive

herbam viridem: Ellendt. *de Or.* II. 353. (²²) Cf. *Tusc.* iii. 1. 2.:

v. Burmann. ad Quintil. 944. (²³)

Servius ad Virg. *Georg.* i. 321. apud Gr., "*Culmus* est ipse calamus."

(²⁴) -*sit* 2., idque tuetur Madvig. *de F.* 690.: at v. Matth.

p. Mur. 8. 8., p. *Mil.* 35. 98. (²⁵)

Nonius 225. (²⁶) Sic singulariter uterque: cf. *Tusc.* iii. 14. 29.,

"eorum *adventum*;" inf. 20. 75., *cursum*; 22. 81., *corporis*; *Laet.*

4. 13., 18. 48., 15. 54., 15. 55., 16. 56. Intellige autem conatum mordendi: cf. *Tusc.* v. 27. 77. (²⁷)

ego¹ vitium ortus², satus³, incrementa commemorem¹? Satiari delectatione non possum, ut⁴ meae senectutis requietem⁵ oblectamentumque⁶ noscatis⁷. Omitto enim⁸ vim⁹ ipsam omnium, quae generantur e terra; quae ex fici tantulo grano aut ex acini¹⁰ vinaceo aut ex ceterarum frugum ac stirpium minutissimis seminibus tantos truncos ramosque procreet¹¹. Malleoli¹², plantae, sarmenta, viviradices¹³, propagines, nonne ea¹⁴ efficiunt¹⁵, ut quemvis¹⁶ cum¹⁷ admiratione delectent? Vitis quidem, quae natura caduca est et, nisi fulta sit¹⁸, fertur¹⁹ ad terram, eadem²⁰, ut se erigat, claviculis²¹ suis, quasi manibus, quidquid est nacta, complectitur: quam serpentem multiplici lapsu²² et erratico ferro amputans coercet ars²³ agricolarum²³,

Cf. *de N. D.* ii. 57. 143. (³⁸) I. e. aristis tamquam vallo: v. Bakius *B. C. N. V.* 47. et *de L.* 448.: cf. 18. 62., *Lael.* 13. 46.

52. (1) — (1) Formula quasi rhetorica transitionis: cf. *de D.* ii. 24. 52., inf. § 53. Saepe praemittitur *Nam*; ut *de D.* i. 15. 26., *Lael.* 27. 104. Notandum autem quasi otiosum pron. *ego*: quod nonnumquam omittitur, ut *de L.* i. 2. 7., *de Off.* ii. 4. 15., supra 14. 50., inf. 16. 57. (2) Recte O. inversionem tuetur, collato *de D.* i. 42. 93., "conceptu et satus"; adde *de L.* ii. 2. 4., "ortus et procreatus." Vidd. de figura Ellendt. *de Or.* II. 11., Zumpt. *Verr.* 9., Mueller. *CC. SS. p. Sext.* 15.; adde *in Verr.* i. 8. 21., v. 26. 66., 72. 186., *in Cat.* iv. 10. 21., *de N. D.* ii. 26. 66., 37. 95. (nolo 48. 124., "exclusi fotique"; cf. 52. 129.), supra 7. 22. (3) Nonius 227. (4) I. e. dico hoc, ut —: cf. 16. 56., 17. 59. (5) Priscian. vi. 11. 58. (6) -taque aliquot, frustra: v. ad *de Off.* iii. 17. 68. (7) *perna*. Graev. Mallem *noritis*: cf. *ad Q. Fr.* iii. 6. 7. (8) Refero ad *vitium*. (9)

Cf. *de N. D.* ii. 32. 81., 51. 127., *de D.* ii. 45. 94. (10) Sic aliquot cum Nonio 193.: al. *acino*. (11) Arctius refert subj. haec ad acc. (12) Nim. a similitudine rei: Columella iii. 6. (13) Sunt plantae, quae jam vivas radices habent, quum seruntur. (14) *Del.* 2., frustra: v. ad *de Off.* i. 35. 126.; add. Ellendt. *de Or.* II. 230., Matth. *in Cat.* ii. 12. 27., *p. Sext.* 27. 59., Wolf. *Oratt. Quatuor* 63. et 312., Gies. *de D.* 39. et 127., seq.: cf. *in Verr.* p. 10., 40., 248., 297., 374., 396., 595., 779., 850., 851., 956., 963. ed. Z. (15) Cf. *Lael.* 16. 59.; et reponendum compositum censeo *de D.* ii. 46. 96. (16) Cf. *de N. D.* ii. 2. 6. (17) I. e. ut quemvis primum admiratione afficiant, deinde etiam delectatione: cf. *de Off.* ii. 10. 36. (18) De subj. ad 7. 21.; sed *Madv. est.* (19) Cf. *Brut.* 56. 204., *de F.* v. 14. 39., *Tusc.* ii. 2. 5., *de Rep.* vi. 18., *de Off.* i. 33. 121., Sallust. *J.* 93. 4. (20) I. e. tamen: cf. *in Verr.* ii. 33. 61. (21) Cf. *de N. D.* ii. 47. 120. (22) V. ad l. 1. (23) I. e. arte sua utentes agricolae: cf. *de*

ne silvescat sarmentis et in omnes partes nimia²⁴ fundatur. 53. Itaque¹ ineunte vere in iis, quae relictæ sunt, existit tamquam² ad³ articulos sarmentorum ea⁴, quae gemma⁵ dicitur; a qua oriens uva sese ostendit: quae⁶ et succo⁷ terræ et calore solis augescens primo⁸ est peracerba gustatu⁹, deinde maturata dulcescit vestitaque¹⁰ pampinis nec modico tepore caret et¹¹ nimios solis defendit¹² ardores. Qua quid¹³ potest esse tum¹⁴ fructu lætius¹⁵, tum adspectu¹⁶ pulchrius? Cujus quidem non utilitas me¹⁷ solum, ut ante dixi¹⁸, sed etiam cultura et ipsa natura delectat: adminiculorum ordines, capitum jugatio¹⁹, religatio²⁰ et propagatio²¹ vitium²² sarmentorumque²³ ea, quam dixi²⁴, aliorum amputatio, aliorum immissio²⁵. Quid ego²⁶ irrigationes, quid fossiones agri²⁷ repastinationesque²⁸

N. D. ii. 61. 153., "hominum ratio." (24) V. ad 12. 42.: cf. de Off. i. 29. 104., "nimis omnia."

53. (1) Ineunte itaque v. 1., male: Hand. III. 509. 19. (2) I. e. fere: sic alibi quasi; vv. Scheller. Obs. 247., interpp. ad Parad. vi. 3. 51. (3) Hand. I. 90. 3.: cf. 16. 55. (4) Cf. de L. i. 9. 27. apud O., "is, qui appellatur vultus." V. Krueger. p. 123. n. (5) Cf. Virg. Georg. ii. 335. Hinc gemmare: v. Ellendt. de Or. II. 422. (6) V. ad 17. 59. (7) suco 1.: v. Ellendt. de Or. I. 241. (8) primum 2.: v. Soldan. p. Deiot. 153. (9) gustu nonnulli, male: vv. Olivet. ad Philipp. ii. 45., Crusius Probab. Crit. 245., seq., Frotscher. ad Muret. I. 372. (10) Davisius ad de N. D. ii. 39. et 53. (11) V. ad § 51. (12) V. ad de Off. i. 7. 23. (13) Cf. 9. 29. (14) Sic 1., 2., ut recte O.; al. quum: cf. loca mox ad "adspectu" ponenda. (15) Cf. de Or. iii. 38. 155., Orat. 24. 81., inf. § 54. (16) Abundat fere adspectu: cf. in Ferr. i. 22. 58., de N. D. ii. 34. 87., 60. 151., inf. 16. 57.

Vid. de exaequatione membrorum Matth. p. Rosc. A. 30. 85., p. L. M. I. 1., 3. 8., in Cat. i. 5. 12., p. Sulla 5. 14., 18. 51., 38. 92., p. Deiot. 3. 10. (17) Cf. ad F. iv. 13. 3., xv. 5. 1. (18) Variavit aliquantum, quod dixit § 51. Et sic fere solet, ut mox iterum, supra 2. 6., 14. 50. e.; adde in Ferr. ii. 14. 36., iii. 46. 109., Philipp. iii. 4. 8., Acad. i. 2. 4., de F. ii. 13. 41., de N. D. i. 7. 6., Lael. 2. 8., 4. 15., 14. 48., 16. 57., 21. 77. (19) conj. 1., 2., male: laudat Graev. Varr. de R. R. i. 8., Columell. iv. 17. et 19. (20) Allg. vocat Col. iv. 13. (21) Col. iv. 15. (22) Omm. edd. aliquot: v. ad 10. 32. (23) Tollit copulam uterque. (24) Supra ad h. §. (25) Quae fit, quum virga edita a matre sulco committitur, ut ait Col. de Arbor. c. 7.; nim. ut radices agat, deinde a matre separanda. Male autem explicat Forcellinus. (26) Cf. § 52. (27) V. ad I. 1. (28) Col. iii. 11., seq. (29) Cf. Philipp. ii. 39. 101. Huc autem retraxi interrogandi notam: cf. de D. ii. 14. 34., Lael. 27. 104.,

proferam²⁹? quibus³⁰ fit multo³¹ terra fecundior. 54. Quid¹ de utilitate loquar¹ stercoreandi²? Dixi in³ eo libro⁴, quem de rebus rusticis scripsi. De qua doctus Hesiodus ne verbum⁵ quidem fecit⁶, quum⁶ de cultura agri scriberet⁶. At Homerus, qui multis, ut mihi videtur, ante saeculis⁷ fuit⁸, Laërtem lenientem⁹ desiderium, quod capiebat¹⁰ e filio¹¹, colentem¹² agrum et eum¹³ stercoreantem¹⁴ facit¹⁵. Nec vero segetibus solum et pratis et vineis et arbustis res rusticae laetae¹⁶ sunt, sed etiam hortis et pomariis, tum¹⁷ pecudum pastu, apium examinibus, florum omnium varietate. Nec consitiones¹⁸ modo delectant, sed etiam insitiones¹⁹: quibus nihil invenit agricultura solertius²⁰.

+ XVI. 55. Possum¹ persequi² multa³ oblectamenta rerum⁴ rusticarum; sed ea ipsa⁵, quae dixi, fuisse sentio⁶ longiora. Ignoscetis autem⁷: nam et studio⁸ rerum⁸ rusticarum proventus⁹ sum, et senectus est natura loquacior; ne¹⁰ ab omnibus eam¹¹ vitii videar¹²

supra 9. 27. ⁽³⁰⁾ I. e. his enim: v. ad 1. 3. ⁽³¹⁾ Cf. 14. 49. e. Etsi mei t. m. f.

54. (1)—(1) Cf. 14. 50. (2) De gen. gerundii Ellendt. *Brut.* 99., Garaton. *Philipp.* vii. 2. (3) Hand. III. 271. 36., Gies. de *D.* 15. et 358.: cf. 17. 59. (4) Etiam hodie exstat. (5)—(5) Ne unum quidem v.: cf. in *Verr.* i. 17. 46., iii. 60. 138., iv. 64. 143., 65. 147., ad *A.* ii. 19. 4. (6)—(6) Matth. p. *Mil.* 35. 98. (7) V. Harles. ad *Fabric. Bibl. Gr.* i. 567., monente G. (8) I. e. vixit: cf. de *Or.* ii. 37. 154., *Brut.* 7. 27., 28., 29., 9. 35., 36., 10. 40., 41., 31. 117., 83. 288., *Lael.* 4. 14. e., de *Off.* ii. 19. 65. (9) Cf. *Philipp.* i. 15. 36., ad *F.* xv. 21. 1. (10) Dicitur ut *dolorem capere*. (11) Np. absente. (12) I. e. dum leniret . . . , colentem —; lenientem . . . , quum quidem coleret —. Et nota participia duo paulo inconcinnius juncta. (13) Abundat

fere pron.: v. ad § 51. (14) Parantem quidem certe: *Od. w'*. 225. Vid. G. (15) Cf. 1. 3. (16) Cf. § 53. (17) V. ad de *Off.* i. 4. 14.; adde *Philipp.* iii. 3. 7., ad *F.* v. 13. 3., de *Rep.* i. 34. 51., *Lael.* 16. 57., inf. 16. 56. (18) *constitutiones* . . . *institutiones* mire Nonius 273. (19) Cf. Ovid. *Metam.* xiv. 630., Virg. *Georg.* ii. 32.—82., Plin. xvii. 23., seq. (20) I. e. quibus nihil, quod quidem agricultura invenerit, solertius est: cf. 12. 40.

XVI. 55. (1) Cf. 7. 24. (2) Cf. 6. 16. (3) Np. alia: v. ad de *Off.* iii. 29. 108.; add. Madvig. de *F.* 39., Wopkens. *M. Obs.* N. X. 105., Ochsner. 124, 5., 127. (4) Active; contra quam 15. 52. (5) Cf. 11. 38. (6) Cf. de *F.* iii. 22. 74. (7) Cf. 3. 7. (8) Absolute de *N. D.* i. 20. 56.: sed v. ad 10. 32. (9) Cf. de *F.* iii. 22. 74. Perperam autem Wetzel. intelligebat: "in r. r. studio consenui." (10) V. ad 17.

vindicare¹³. Ergo¹⁴ in¹⁵ hac vita M. Curius, quum de¹⁶ Samnitibus, de Sabinis, de Pyrrho triumphasset¹⁶, consumpsit extremum tempus aetatis¹⁷: cujus quidem ego¹⁸ villam¹⁹ contemplans (abest enim non longe a me²⁰) admirari satis non possum vel hominis²¹ ipsius continentiam vel temporum²¹ disciplinam. Curno ad²² focum sedenti magnum auri pondus Samnites quum²³ attulissent, repudiati²⁴ sunt. Non enim²⁵ aurum habere, praeclarum sibi videri dixit, sed iis, qui haberent aurum²⁶, imperare. 56. Poteratne tantus animus non jucundam¹ efficere senectutem? Sed venio² ad agricolas, ne a me ipso recedam. In³ agris erant³ tum senatores et⁴ iidem⁴ senes, si quidem aranti⁵ L. Quinctio Cincinnato nuntiatum est, eum⁶ dictatorem esse factum⁷: cujus dictatoris⁸ jussu magister equitum C. Servilius Ahala Sp. Maelium regnum appetentem⁹ occupatum¹⁰ interemit¹¹. A villa in senatum arcessebantur¹² et¹³ Curius¹⁴ et ceteri¹⁵ senes; ex

59. (11) Cf. 6. 19. (12) Cf. 14. 46. (13) Nonius 419. (14) Ellendt. *de Or.* II. 375. (15) Cf. 11. 38.

(16)—(16) Dicitur, opinor, de populo aliquo, ex autem urbe: cf. *in Pis.* 23. 55., *Philipp.* viii. 6. 18., xi. 8. 18., *de Off.* ii. 8. 28. De syncopa autem Soldan. *p. Deiot.*

155. (17) Cf. 9. 30. (18) V. ad 3. 7. (19) Cf. *de Rep.* iii. 28. 32.

(20) mea G., male: cf. *ad A.* xii. 40. 2., "a te:" v. ad 17. 59. (21)

—(21) V. *ad de Off.* ii. 22. 76.; add. Bakius *de L.* 603. (22) Cf. 15. 53. (23) Cortius ad Sallust.

879. b., Wopkens. *M. Obs.* N. X. 171., Zumpt. *Verr.* 855. et 953.; adde *in Verr.* p. 162., 255., 279., 322., 327., 349., 364., 365., 395., cet., ed. Z., *ad F.* p. 29., 34., 40., 56. ter, 68., 70., 71. bis, 75., 80., 82., 84., 87., cet., ed. Or. (24) Sc. *ab eo*: v. ad 2. 5. (25) Hand. IV. 272. 3.; adde *de D.* i. 54. 123.

(26) V. ad 10. 32. *Ad rem Parad.* vi. 2. 48., *de Rep.* iii. 28. 32.

56. (1) Cf. 1. 2. Accipe autem *j. eff.* quasi uno pro verbo. (2) Cf.

15. 51. (3)—(3) V. Nizol.: cf. 17. 60. (4) V. *Doctr.* nostr. ii.

59. Al. *id est*. (5) Liv. iii. 26. (6) Nota eum quasi pro se: Zumpt. §

550., Ellendt. *de Or.* II. 137., Matth. et Buechner. *p. Rosc. A.*

34., 95., Mueller. *p. Sext.* 24. 54., Matth. *Epiist.* 340., Goerenz. *de*

L. 30., Kritz. ad Sallust. *J.* 512.: cf. *ad F.* x. 12. 8. Contra 20. 72.

(7) dictum aliquot ex formula, frustra: cf. 5. 14., 9. 30. (8) At

d. iterum; quamquam potius injussu: Liv. iv. 13. (9) I. e. affectantem; Dietsch. ad Sallust. *J.*

401., seq.: cf. *p. Domo* 38. 101., *Lael.* 11. 36. (10) *vi occ.* 1., 2.

I. e. quum occupasset (praevenisset) eum: vv. Cortius ad Sallust.

C. 103. b, Burmann. ad Virg. *Aen.*

quo, qui eos arcessebant¹², viatores nominati sunt. Num¹⁶ igitur horum senectus miserabilis fuit¹⁷, qui se agri cultione¹⁸ oblectabant? Mea¹⁹ quidem sententia¹⁹, haud scio, an nulla²⁰ possit beatior²¹ esse: neque solum officio, quod hominum generi universo cultura agrorum est salutaris, sed et delectatione, quam dixi²², et saturitate copiaque rerum omnium, quae ad victum hominum, ad cultum etiam²³ deorum pertinent; ut²⁴, quoniam haec²⁵ quidam desiderant, in gratiam²⁶ jam²⁷ cum voluptate redeamus²⁸. Semper enim boni²⁸ assidue²⁹ domini³⁰ referta cella vinaria, olearia, etiam³¹ penaria³² est, villaque tota locuples est; abundat porco³³, haedo, agno, gallina³⁴, lacte, caseo, melle. Jam³⁵ hortum ipsi agricolae succidiam³⁶ alteram appellunt. (Conditiora³⁷ facit haec supervacanei etiam operis³⁸ aucupium³⁹ atque venatio³⁹.) 57. Quid¹ de pratorum viriditate aut arborum ordinibus aut vinea-

iv. 17., Gernh. *Opuscc.* 135. De verbo Nonius 355., Ochsner. 164.

(11) Cf. *de Off.* i. 22. 76. (12) *accers.* 1., 2.: v. Ellendt. *de Or.* I. 261., seq. (13) *ut* 2. (14) Np. Denatus. (15) Puta quales recensuit 6. 15. (16) Cf. 6. 19. (17) Om. Nonius 488., inter lineas habet 2. (18) Nonius 488.; adde *in Verr.* iii. 97. 226. (19) — (20) Bakius *de L.* 492. (20) Np. senectus. Recte autem negativum dedit Ern.; al. *ulla*; vv. Zumpt. § 721., Hand. I. 328.: dissentientibus tamen Gernh. *Opuscc.* 53. et Beiero *de Off.* I. 338. Cf. *de Or.* ii. 4. 18. (21) Sic 1., 2.: al. *b. e. p.*, *b. p. e.*: vv. Heind. *de N. D.* 136., Beier. *de Off.* II. 48. (22) C. 15. (23) Hand. II. 560. 2., Soldan. *p. Lig.* 65. (24) Cf. 15. 52. (25) Laudat G. Xenoph. *Oecon.* 5. 10. (26) — (27) Elegans translatio: cf. 14. 46. Proprie *in Caecil.* 18. 58., *de Prov.* 20. 47., *Philipp.* ii. 30. 76., *ad F.* iii. 10. 8. (27) Hand. III. 139.

16.; adde *in Verr.* ii. 73. 180., *Philipp.* v. 1. 2., 2. 4., *ad A.* x. 14. 3., xi. 6. 2. (28) I. e. cui est aliquid bonorum: v. Cort. *ad Sallust.* C. 33. 2. (29) I. e. qui est assidue in praedio: v. Ern. *C. C.* (30) V. Forcell. ed. Germ. (31) Hand. II. 559. 1. (32) Cf. *in Verr.* ii. 2. 5. (33) I. e. porcino genere: Zumpt. § 92. n. 2. (34) Addit 2. *capone*! (35) Hand. III. 145. 24., 148. 28. (36) Nonius 170. (37) *Tum cond.* edd. vett. Ego parenthetice accipio, quae ratio facilius caret particula. Sic, quasi *autem* particula omitta, *Acad.* ii. 6. 17., 12. 38., 17. 54., *Tusc.* i. 10. 22., 33. 81., ii. 16. 37., *de N. D.* i. 11. 28., *de D.* ii. 26. 55. De compar. autem ad 3. 8. (38) I. e. etiam, quae sunt supervacanei operis, au. atque v. Al. *supervacaneis . . operis.* (39) — (39) Cf. *de F.* ii. 8. 23.

57. (1) Cf. 15. 52.; adde *Lael.* 3. 11. (2) *olivarium* nonnulli; v. *ad de N. D.* ii. 62. e.: *o. que*

rum olivetorumve³ specie plura³ dicam? Brevi⁴ praecidam⁵. Agro bene culto nihil⁶ potest esse nec⁷ usu uberius nec⁷ specie⁸ ornatus: ad quem fruendum non⁹ modo non⁹ retardat¹⁰, verum etiam invitat¹¹ atque allectat¹² senectus. Ubi enim potest illa aetas¹³ aut calescere vel apricatione¹⁴ melius vel igni aut vicissim¹⁵ umbris¹⁶ aquisve refrigerari salubrius? 58. Sibi habeant¹ igitur² arma; sibi equos, sibi hastas, sibi clavam et pilam, sibi natationes atque cursus; nobis senibus ex lusionibus multis talos³ relinquant⁴ et tesseras: id ipsum⁵, ut⁶ lubebit; quoniam sine⁷ his beata esse senectus potest.

XVII. 59. Multas ad¹ res perutiles Xenophontis² libri sunt; quos³ legite, quaeso, studiose, ut⁴ facitis⁴.

edd. aliquot; v. ad 5. 13. ⁽³⁾ I. e. multa; v. Heusinger. *de Off.* iii. 32. 9.; cf. *de Or.* i. 5. 18., *de D.* ii. 14. 34. Omm. autem edd. multae, male: nam nota mox *brevi*; cf. *de Or.* i. 8. 34. ⁽⁴⁾ Ellendt. *de Or.* II. 28., Mueller. *p. Sext.* 129. et *CC. SS.* 95. ⁽⁵⁾ Cf. *de Off.* i. 33. 120. ⁽⁶⁾ Mueller. *CC. SS. p. Sext.* 73. ⁽⁷⁾—⁽⁷⁾ Hand. IV. 132., Matth. *p. Sext.* 67. 141. ⁽⁸⁾ V. ad 15. 53. ⁽⁹⁾—⁽⁹⁾ Cf. 6. 17. e. ⁽¹⁰⁾ Separatim diceret *a quo fruendo*. Cf. geminum zeugma *P. R. in Sen.* 8. 22. ⁽¹¹⁾ Nonius 321. ⁽¹²⁾ Idem 76. ⁽¹³⁾ Cf. 5. 13. ⁽¹⁴⁾ Nonius 482. ⁽¹⁵⁾ Cf. 14. 46. ⁽¹⁶⁾ Nota chiasmum: v. ad 13. 44.

58. ⁽¹⁾ Np. juvenes. V. Zumpt. *Verr.* 668.; adde *ad A.* vii. 11. 1., *Lael.* 5. 18. ⁽²⁾ Hand. III. 198.; adde *Tusc.* ii. 19. 45., iii. 10. 23. ⁽³⁾ I. e. talorum lusionem: v. ad *de N. D.* i. 5., *de Off.* i. 22. 76. ⁽⁴⁾ V. ad 1. 1. ⁽⁵⁾ Sc. *faciant*; np. ut relinquant istos nobis: v. Zumpt. § 771.; adde *de Or.* ii. 77. 310., "*nihil aliud*;" *Orat.* 44. 151., "*idem*;" in *Verr.* i. 58. 152., "*si nihil aliud*;" *Philipp.* vi. 7.

19., "*quidvis potius*;" et xiv. 5. 13., "*sive utrumque*;" *ad F.* iv. 4. 5., "*alterum utrum*;" *ad A.* ii. 15. 2., "*si nihil aliud*;" x. 11. 4., "*aut ne id quidem*;" xv. 12. 2. "*ut nihil aliud*;" et 13. 6., "*quid enim aliud*?" *de L.* i. 4. 12., "*id, si quidem*;" inf. 20. 74., "*et id*." ⁽⁶⁾ Sic edd. vett. multae; etiam codd. Oxx. duo *uti*. Pessime vulgatae *id ipsum utrum* (eorum ipso- rum utrum!); quae constructio nulla est, neque Latina neque Graeca. Et quis cogitet talos relinquendos senibus sine tesseris? quis tesseras sine talis? Nec potest, quod mox dicit, "*sine his*," non ad utrosque pertinere. ⁽⁷⁾ V. ad 3. 7.

XVII. 59. ⁽¹⁾ Hand. I. 112. 8. De interpositione autem Stuerenb. *p. Arch.* 28–35., Cortius ad Salust. *C.* 37. 4.: mox, "*ceteris in rebus*." ⁽²⁾ Hunc jam tacite respexit 16. 56. ⁽³⁾ I. e. hos igitur: v. ad 1. 3. ⁽⁴⁾ Formula urbanitatis: cf. *de Or.* i. 8. 34., *Philipp.* ii. 19. 47., iv. 5. 12., *ad A.* iii. 15. 8., 20. 1., iv. 7. 3. Quamquam re vera Scipionem quidem Xeno-

Quam copiose ab eo agricultura laudatur in⁵ eo libro, qui est de tuenda⁶ re familiari, qui⁷ Oeconomicus inscribitur! Atque, ut⁸ intelligatis, nihil ei tam regale videri, quam studium agri colendi, Socrates in eo libro loquitur⁹ cum Critobulo: Cyrum minorem, regem¹⁰ Persarum, praestantem ingenio atque imperii gloria, quum Lysander Lacedaemonius, vir summae virtutis, venisset ad eum¹¹ Sardis¹² eique dona a sociis attulisset¹³, et ceteris¹⁴ in¹⁵ rebus comem¹⁶ erga Lysandrum¹⁷ atque humanum fuisse et ei quemdam conseptum agrum diligenter consitum¹⁸ ostendisse. Quum autem admiraretur Lysander et proceritates¹⁹ arborum et directos in quincuncem²⁰ ordines et humum subactam²¹ atque puram²² et suavitatem odorum, qui afflarentur²³ e²³ floribus; tum dixisse²⁴, mirari se non modo diligentiam, sed etiam solertiam ejus, a quo essent illa dimensa atque descripta; et²⁵ Cyrum respondisse,

phontem studiose legere solitum novimus: v. Bakius *B. C. N. I.* 142. (°) V. ad 15. 54.: cf. *de Off.* ii. 24. 87. (°) *de r. f. t.* 2. (°) V. ad *de D.* i. 54., *de Off.* i. 25. 89.; add. Ernest. ad *Brut.* 67. 236., Zumpt. *Verr.* 170. Haec autem lectoris causa: v. ad *de D.* p. 16. et 124.; add. Moser. *Tusc.* I. 315., 332., 508. (°) Parenthetice: q. d., Atque (*idcirco autem hoc dicam*, ut intelligatis, . . .) Socrates—: cf. ad *F.* iii. 6. 6., xiii. 10. 2., *de N. D.* i. 7. 17., supra 15. 52., inf. 23. 82. Sic etiam in aliis particulis, ut *ne*, in *Verr.* ii. 73. 181., *p. Arch.* 1. 2., supra 16. 55.; *quoniam*, *Brut.* 31. 117., ad *A.* vii. 2. 3.; *si*, inf. 18. 65.: adde *quod* in responsionibus, ut ad *F.* p. 36., 47., 64., 78., 88., bis, ed. Or. Vidd. etiam Gronov. *Obs.* ii. 25., Ochsner. 431. (°) Np. sic ut haec dicat. (°) *C. r. P. m.* 1.; *C. m. P. r.* 2.; *C. P. m. r.* Drr. duo. Scr. censeo *Cyrum, Per-*

sarum, minorem, omisso *regem*. (11) Accipio quasi *ad ejus villam*: vv. Garaton. *p. Mil.* 19. 51., Orell. ad *F.* iii. 8. 10., Hand. I. 94.: cf. 16. 55. (12) Vetus accus. (13) *tulisset* 2. (14) Cf. 1. 3. (15) V. ad 7. 23. e. (16) Sic uterque; cf. 4. 10.: al. *communem*, male, quippe erga unum Lysandrum. Poenituit jam Madvig. *de F.* 280. (17) De interpositione ad 1. 1.; de proprio ad 5. 14. (18) Nota duplex participium: v. ad 11. 36. (19) De plur. abstractorum Zumpt. *Gr.* § 92. et ad *Verr.* 683., Ellendt. *de Or.* II. 354. et 380., Moser. *Parad.* 109., Ochsner. 87. (20) Forbiger. ad Virg. *Georg.* ii. 277. (21) Nonnius 400. (22) I. e. herbis inutilibus succrescentibus vacuum. (23) Np. ad nares: cf. *de N. D.* i. 41. 114., “*ex . . . affluant*”: v. Curtius ad Sallust. *C.* 57. 1. (24) *t. eum d. Or.*, frustra: cf. *Tusc.* v. 3. 8. Inter lineas 2. *enim Lysandrum*. (25) Sic satis multi, omisso

"Atqui²⁶ ego omnia ista sum dimensus; mei sunt ordines, mea descriptio; multae etiam istarum arborum mea manu sunt satae²⁷." Tum Lysandrum, intuentem purpuram ejus²⁸ et nitorem corporis ornatumque Persicum multo auro multisque gemmis²⁹, dixisse, "Recte³⁰ vero te, Cyre, beatum ferunt³¹, quoniam virtuti tuae fortuna conjuncta³² est." 60. Hac igitur fortuna¹ frui licet senibus, nec² aetas impedit, quo³ minus³ et ceterarum⁴ rerum et in primis⁵ agri colendi studio⁶ teneamur⁶ usque ad ultimum tempus senectutis. M. quidem⁷ Valerium Corvum accepimus ad centesimum annum perduxisse⁸, quum⁹ esset⁹ acta¹⁰ jam aetate¹¹ in agris¹² eosque coleret. Cujus inter¹³ primum et sextum consulatum sex et quadraginta¹⁴ anni interfuerunt¹⁵. Itaque, quantum spatium aetatis majores nostri¹⁶ ad senectutis¹⁷ initium esse voluerunt¹⁸, tantus

ei. ⁽²⁶⁾ Hand. I. 517. 4. ⁽²⁷⁾ Cf. 7. 24. ⁽²⁸⁾ V. ad 1. 1. ⁽²⁹⁾ *gemmis m. que auro* Drr. tres, ordine scilicet Virgiliano. ⁽³⁰⁾ I. e. Recte vero faciunt homines beatum telerentes; v. Madvig. *de F.* 585.: cf. *de Or.* ii. 24. 100., *Brut.* 49. 183., 82. 284., 84. 291., in *Verr.* i. 5. 13. (perperam Zumpt. *ratione*; v. Madvig. *Opuscc.* I. 333. n.) iii. 72. 168., v. 44. 115., *de F.* ii. 8. 23. et 25., *de Rep.* i. 35. 54., *de N. D.* ii. 56. 141. bis, *Lael.* 3. 10., 10. 35., *de Off.* iii. 16. 67. Sed codd. pauci quidam *Rite*, cum iis Or., O., M. ⁽³¹⁾ V. Nizol.; adde *Tusc.* v. 35. 100., *de N. D.* iii. 23. 57., *Lael.* 7. 24., 15. 53., *de Off.* iii. 10. 45. ⁽³²⁾ *non conj. f. e. 2.* Haesit etiam Passeratius. Graece ἀγαθὸς γὰρ ὢν ἀνὴρ εὐδαίμωνις.

60. ⁽¹⁾ *f. fort.* 2. ⁽²⁾ Hand. II. 102. 9.; adde *Lael.* 23. 87., 24. 88. ⁽³⁾ Cf. *ad F.* p. 74., 151., 156., 272., 277., 293., 296., 334., 352. ⁽⁴⁾ Cf. 1. 3. ⁽⁵⁾ Cf. 6. 20.

⁽⁶⁾ Sic uterque; cf. *de Or.* iii. 23. 88., *Acad.* i. 2. 4., *de L.* i. 24. 63.: vulg. *studia teneamus*, dubito quam Latine. ⁽⁷⁾ V. ad 14. 50. ⁽⁸⁾ *Sc. vitam.* Contulit Gulielm. fragm. Pisonis apud Censorinum: "Multos . . . ad hanc aetatem *perducere* videbant," prob. etiam Osann. *de Rep.* 363. Quod vero Gernh. repetit (quod per nostros quidem codices non licet) *agri colendi studia*, ista ratione supervacanea fiunt illa, "quum . . . coleret." ⁽⁹⁾ Sive: quum ad c. a. perduxerit, fuisse a. j. ae. in agris eosque coluisse; v. ad 1. 3.: cf. 10. 33. ⁽¹⁰⁾ Cf. 11. 38. ⁽¹¹⁾ Est ea pars vitae, quae negotiorum patiens esse solet: cf. *p. Rab.*, *P. R.*, 5. 16., *ad A.* x. 4. 5., *ad B.* i. 2. 5. ⁽¹²⁾ Cf. 16. 56. ⁽¹³⁾ V. ad 6. 19. ⁽¹⁴⁾ *quatr.* 2. ⁽¹⁵⁾ Cf. 6. 16. ⁽¹⁶⁾ Del. aliquot: v. ad 13. 45. ⁽¹⁷⁾ Gell. x. 28. ⁽¹⁸⁾ I. e. statuerunt: vidd. Heumann. in *Cat.* iv. 4. 8., nos *de Off.* i. 27. 96., Ochsner. 99., Scheller. *Obs.* 62.; adde *Tusc.* iv. 6. 11.,

illi¹⁹ cursus honorum fuit : atque hujus²⁰ extrema aetas hoc²⁰ beator, quam media, quod auctoritatis habebat plus²¹, laboris minus²¹. Apex est autem²² senectutis auctoritas. 61. Quanta fuit in¹ L. Caecilio Metello²? quanta in A.³ Atilio Calatino? in⁴ quem illud elogium⁵: *Unum⁶ hunc plurimae consentiunt⁷ [gentes populi primum fuisse virum]*. Notum⁸ est carmen⁸ incisum in sepulchro. Jure igitur gravis⁹, cujus de¹⁰ laudibus omnium esset fama¹¹ consentiens. Quem¹² virum nuper¹³ P. Crassum, pontificem maximum, quem¹² postea M. Lepidum, eodem sacerdotio praeditum, vidimus¹⁴! Quid¹⁵ de Paulo aut de¹⁶ Africano loquar¹⁵? At¹⁷ jam ante de Maximo¹⁸. Quorum¹⁹ non in sententia solum, sed etiam in nutu²⁰ residebat²¹ auctoritas. Habet²² senectus, honorata²³ praesertim, tantam auctori-

7. 15., de N. D. i. 11. 26. et 28., 12. 29. et 30., 13. 33. et 34., Lael. 9. 29., 13. 48. (¹⁹) ille aliquot; quasi pro illius: v. ad de Off. iii. 7. 84.; adde Lael. 25. 96. (²⁰)—(²⁰) Sic 2., Oxx. quatuor, alii: vulg. ejus. Ad concursum autem pronominis hujus . . . hoc cf. in Verr. ii. 54. 135., v. 44. 117., p. Mil. 16. 43., Philipp. viii. 10. 28., xi. 5. 12., Lael. 9. 32. (²¹)—(²¹) Sic etiam mei: al. p. h., l. vero m. (²²) Hand. I. 578. Al. A. autem s. est. a.

61. (1) Cf. 4. 10. (2) Cf. 9. 30. (3) Addidi prae. monente Ellendtio de Or. II. 346. (4) Hand. III. 311. 18., Meyer. et Bernh. Brut. 43. 160., Manut. Tusc. i. 42. 101. (5) Moser. Tusc. I. 110. (6) in q. i. e. unicum, Plurimae — codd. fere: vidd. Grut. et Rath. de F. ii. 35. 116. De adj. autem unus cum superl. interpp. ad p. Scauro p. 169., seq., ed. Beier., Moser. Tusc. I. 90. et 600., Bakius de L. 281., Ochsner. 34. (7) Cf. Tusc. i. 13. 30., de N. D. i. 17. 44. (8) —(8) totum c. 1., 2. Equidem in-

telligere videor, non integrum h. l. Ciceronem elogium istud attulisse, sed, utpote et notissimum et jam semel alibi a se ipso commemoratum, primis paucis verbis indicasse; id quod jam ex "notum est" licet suspicari; cf. 6. 16. (9) Np. auctoritate. (10) V. ad 6. 19.; adde Philipp. i. 5. 12., ad A. xv. 3. 2. (11) Matth. in Cat. iii. 1. 2., Moser. de Rep. 198. b. (12) Cf. de F. ii. 21. 67., de L. iii. 9. 20., de N. D. i. 26. 72., de D. i. 25. 52. (13) Mueller. p. Sext. 31., Hülsemann. Acad. 339., Ernest. C. C., Hand. IV. 346. 3. (14) Qui vir fuit . . . ut vidimus! v. ad 2. 4. (15)—(15) Cf. 14. 50. (16) Sic uterque geminat praep. (17) Vulg. aut, ut j. a., de M. Sed ut neuter ex meis agnoscit. Igitur pro aut scripsi At: Hand. I. 422. 3. (18) Np. sum locutus: v. ad de Off. iii. 11. 47., i. 3. 8. (19) I. e. Horum enim: v. ad 1. 3. (20) Cf. de Or. i. 9. 38. (21) Nota verbum elegans. (22) Habet, habet s. Lang., Lamb., Suffr. Petrus, eleganter. (23) Cf. 18. 63. (24)—(24) Cf. ad F. vii.

tatem, ut ea pluris²⁴ sit, quam omnes²⁴ adolescentiae voluptates.

XVIII. 62. Sed, in¹ omni oratione², mementote³, eam me⁴ senectutem laudare, quae fundamentis⁵ adolescentiae⁶ constituta sit. Ex quo efficitur⁶, id quod ego magno quondam cum⁷ assensu omnium dixi⁸, miseram esse senectutem⁹, quae se oratione¹⁰ defenderet¹¹. Non cani¹², non¹³ rugae repente auctoritatem arripere¹⁴ possunt, sed honeste¹⁵ acta¹⁵ superior aetas fructus¹⁶ capit¹⁶ auctoritatis¹⁷ extremos. 63. Haec enim ipsa¹ sunt honorabilia, quae videntur levia atque communia, salutari², appeti³, decedi⁴, assurgi⁵, deduci⁶, reduci⁷, consuli⁸: quae et apud nos et in⁹ aliis civitatibus, ut quaeque optime¹⁰ morata¹¹, ita¹² diligentissime observantur. Lysandrum¹³ Lacedaemonium, cujus modo¹⁴ feci¹⁵ mentionem¹⁵, dicere aiunt¹⁶ solitum, Lacedaemonem¹⁷ esse honestissimum domicilium senec-

10. 4., 11. 2., *ad A.* xii. 28. 2.,
xvi. 5. 2.

XVIII. 62. (1) Cf. 3. 9. (2) Np. hac: cf. 1. 3. Male G.: "quoties de s. disseram." Lege c. 2. (3) V. ad 2. 5. (4) Cf. 8. 26. (5) I. e. adolescentia tamquam fundamentis: v. ad 15. 51. e. (6) V. *ad de Off.* i. 45. 160.; add. Moser. *Tusc.* I. 262. et *Parad.* 12. (7) Hand. II. 152. 9., *Matth. p. Mur.* 1. 2., nos *de Off.* i. 28. 97. (8) Plutarch. c. 15. (9) Sc. eam: Zumpt. § 765. (10) Potius quam acta vita. (11) Accommodavit ad interposita: v. Dietrich. *Qu. Gr.* 34., seqq., *Matth. in Cat.* iii. 9. 21., Moser. *de Rep.* 341. b. (12) Np. capilli: v. Palaiet. Ceterum est Menandri hoc apud Stobae. 356., conferente Wetzelio. (13) nec O. (14) Cf. p. *Sext.* 32. 69., *de N. D.* ii. 6. 18., iii. 11. 26., *de D.* ii. 11. 26., supra 8. 26., inf. 21. 78. (15) Cf. *Tusc.* iii. 25. 61., supra 11. 38. (16) V. Nizol.; adde

Lael. 19. 70., 21. 79. (17) I. e. qui sunt in auctoritate positi.

63. (1) Cf. 11. 38. (2) Cf. *ad F.* vii. 28. 2., ix. 20. 3., *ad A.* i. 18. 1. (3) Np. ab iis, qui cupiunt in amicitiam recipi: cf. *ad F.* xv. 14. 6. (4) Sc. alicui (laudat O. Sanctii *Minerv.* p. 311. et 316. ed. P.) *de via*; np. ab iis, qui fiunt obvii. (5) Sc. alicui: cf. *de Inv.* i. 30. 48. (6) Cf. *ad F.* x. 12. 2. (7) Cf. *Brut.* 22. 86., *Lael.* 3. 12. (8) Cf. *de Or.* i. 45. 199. (9) Del. 1.: a. in c.? (10) bene 1.: v. Schwarz. ad Tursell. in *Quisque* (adde *Philipp.* i. 12. 29.), nos ad Sallust. p. 171. (11) -tae sunt 1.; qui numerus non est Ciceronis. Cf. *de Or.* i. 19. 85., *Brut.* 2. 7., p. *Mil.* 34. 93. (12) Del. 1.: cf. Sallust. C. 14. 6. (13) V. ad 7. 21. (14) C. 17. § 59.: v. ad 5. 14. (15) Sic O., laudans Goerens. *de F.* 342.: al. m. f. (16) Sc. homines: cf. *Lael.* 13. 46. (17) Sic in MS. quodam vidit Gronov.;

tutis¹⁸: nusquam enim¹⁹ tantum tribuitur²⁰ aetati, nusquam est²¹ senectus honoratior²². Quin etiam memoriae²³ proditum²³ est, quum Athenis, ludis²⁴, quidam in theatrum grandis²⁵ natu²⁵ venisset, magno consessu²⁶ locum²⁷ ei nusquam datum a suis²⁸ civibus²⁸: quum autem ad Lacedaemonios accessisset, qui, legati quum²⁹ essent, certo³⁰ in³¹ loco consederant³², consurrexisse³³ omnes³³ illi³⁴ dicuntur³⁴ et senem³⁵ sessum³⁶ recepissee. 64. Quibus quum a cuncto consessu plausus esset multiplex datus, dixisse¹ ex iis quemdam, Athenienses scire, quae recta essent, sed facere nolle². Multa in³ nostro⁴ collegio⁴ praeclara, sed hoc⁵, de quo

qui etiam contulit Ovid. *Metam.* iii. 636., "*Naxon . . . Illa mihi domus est;*" Plaut. *Mil.* ii. 5., "*Ostium hoc mihi domicilium est.*" Al. -ne. (18) -ti L., male. (19) Q. d., Recte vero ille: nusquam enim —: v. ad 10. 31. (20) Cf. ad F. p. 55., 87., 111., 125., 135., 145., 284., 346., 384. ed. Or., *Lael.* 2. 9. De transitione autem ad *de Off.* i. 44. 158., iii. 11. 49.; add. Gernh. ad *Lael.* 11. 35. (21) Del. 1.; s. h. est 2. (22) Ad rem affert De-G. Justin. iii. 3. et Plutarch. p. 795. F.; adde supra 17. 61. (23) Vid. O. M. Mueller. *de Vi et Ursu*, &c., p. 11., seq., Seebod. *M. Cr.* I. 501. (24) Sc. Panathenais: Xenoph. *Mem.* iii. 5. 15. Abl. autem est temporis: cf. p. *Callio* fr. apud Nonium 63., (Asin. Poll.) ad F. x. 32. 2., Plaut. *Cas. Prol.* 27.; add. Hand. III. 285. (25) Cf. 4. 10. (26) Sic sine praep. in etiam meus uterque. (27) *locum* 2. (28) Cf. *de Or.* ii. 49. 200., in *Verr.* ii. 44. 109., 64. 136., iv. 9. 19., 13. 30., in *Pis.* 14. 33., *Philipp.* i. 14. 35., ad F. p. 51., 128., 216., ad A. p. 34., 227., 246., 255. ed. Or. (29) Cf. 16. 55. (30) l. e. constituto, definito. (31) V. ad 17. 59. (32) *consid.* 2., Dr. 1.:

v. ad *de Fa.* 3. (33) Cf. *de H. R.* 1. 2. (34) Recte addidit K.; accedit 1.: cf., praeter ea quae habet V. D., etiam p. *Mur.* 29. 61. et *de N. D.* ii. 50. 126., *dicunt*; *Lael.* 10. 33., *dicebat*, et 11. 39., *memoriae proditum est*; Sallust. C. 22., *dictitare*; Caes. *de B. G.* ii. 31., *dixerunt*: adde nos ad *de Off.* i. 41. 149. e. Ceterum sic interpretor: consurrexerunt omnes, ut dicitur, et s. s. receperunt; v. ad 2. 4.: cf. *Lael.* 10. 35. e. (35) Sic uterque, omisso *illum*. Ceterum est *senem* quasi pro pron.: cf. *Lael.* 1. 1. (36) Cf. ad F. x. 32. 2.

64 (1) Refer ad *m. prod. est.* De synchysi Perizon. ad Sanctii *Minerv.* iv. 11. 3.; adde ad F. iv. 5. 3., *de Rep.* i. 40. 62., *Lael.* 10. 35., Sallust. C. 46. e. (2) Cf. Demosth. *de Rhod. L.* init. et *Ol.* iii. 29. 12. apud G.; addit De-G. fragm. Eurip. *Chrysiippi* et Xenoph. *Mem.* iii. 5. 15. (3) I. e. quasi nostri collegii: cf. *Brut.* 93. 321., *Acad.* ii. 28. 91., *de F.* i. 4. 11., *Tusc.* iv. 2. 4., v. 7. 19., *de N. D.* i. 1. 1., *de Off.* i. 2. 4., supra 4. 12.; add. Hand. III. 260. 18. (4) Np. augurum: cf. *de D.* i. 15. 28., ii. 24. 51. (5) *ad hoc*? (6) Hand. III. 241. 5. (7) Sc. dicendae. (8)

agimus, in primis⁶, quod, ut quisque aetate antecedit, ita sententiae⁷ principatum tenet: neque solum honore⁸ antecedentibus⁹, sed iis etiam, qui cum¹⁰ imperio sunt, majores natu augures anteponuntur. Quae sunt igitur voluptates corporis¹¹ cum auctoritatis praemiis¹² comparandae? quibus¹³ qui¹³ splendide¹⁴ usi sunt, ñ mihi videntur fabulam¹⁵ aetatis peregrisse¹⁵, nec¹⁶, tamquam inexercitati histriones, in extremo actu¹⁷ corruisse. 65. At¹ sunt morosi² et anxii³ et iracundi et difficiles⁴ senes⁵; si⁶ quaerimus⁶, etiam avari⁷. Sed haec morum⁸ vitia sunt, non senectutis. Ac morositas tamen⁹ et ea¹⁰ vitia, quae dixi, habent aliquid excusationis, non illius¹¹ quidem justae¹², sed quae probari posse videatur¹³: contemni¹⁴ se¹⁵ putant¹⁶, despici¹⁷, illudi: praeterea in¹⁸ fragili corpore odiosa¹⁹ omnis offensio²⁰ est²¹. Quae tamen omnia dulciora²² sunt²³ et moribus bonis²⁴ et artibus²⁵; idque quum²⁶ in

V. Curtius ad Sallust. C. 11. 2.: cf. J. 3. 1., 4. 7. (9) V. ad 11. 38. (10) Hand. II. 146. 4. (11) Cf. 12. 39. (12) Cf. p. Mil. 35. 97. (13) Cf. 1. 2. (14) Cf. Tusc. iii. 25. 61. (15) — (16) Cf. 19. 70., 23. 85. (16) V. ad 17. 60. (17) Cf. 2. 5.

65. (1) Hand. I. 434. (2) Nonius 433. Sunt autem morosi, opinor, quasi sui moris: i. e. suos ad mores omnia exigentes. (3) I. e. angentes se, puta expectatione malorum: cf. Tusc. iv. 12. 27. (4) Cf. 3. 7., Orat. 30. 104. (5) Cf. Hor. de A. P. 169., seqq. (6) Beier. de Off. II. 335.; adde Tusc. iii. 29. 73. (7) Dicere necesse est, etiam avaros esse: v. Gernh. Opusc. 63. n.; adde Tusc. i. 34. 83., de L. i. 5. 15.: v. etiam ad 17. 59. Ad rem Terent. Adelph. v. 3. 47., 8. 30. (8) Cf. 3. 7., Plat. Rep. I. 151. Bip. (9) Sc. vel si est senectutis: vidd. Ellendt. de Or. II. 209., Classen. p. Clu. 154.,

Matth. in Cat. iii. 5. 10., nos de Off. iii. 29. 106., Doederlein. de Brachyl. 17., Rau VV. LL. 16. et 73., necnon quos laudat Forbiger. ad Virg. Ecl. i. 28. (10) cā? i. e. cetera. (11) Ellendt. de Or. II. 340., Madvig. de F. 552. et Opusc. II. 314., Moser. de Rep. 239., Gernh. Lael. 142. b, interpp. ad de Off. i. 18. 60., 27. 95., Wopkens. LL. TT. 78. [106. H.] (12) I. e. perfectae, plenae, idoneae: cf. Orat. 41. 140., in Verr. iv. 57. 125., in Pis. 15. 36., ad F. xvi. 25. (13) De subj. ad 10. 33. e. (14) Nonius 436. (15) Del. 1.: v. ad 9. 30. (16) Declarative; sc. quippe, nempe, nam. De interpos. autem verbo Curtius ad Sallust. C. 20. 8. (17) Cf. 3. 7. (18) V. ad 3. 8. (19) Cf. 2. 4.; add. Ochsner. 104. (20) Cf. Tusc. iv. 14. 31. (21) Del. 1. (22) Sc. suis: cf. 3. 7. Non quo jam sint ista dulcia: v. ad 3. 8. (23) I. e. existunt, reperiuntur. Al. sunt, male.

vita²⁷, tum in scena²⁷ intelligi potest ex iis²⁸ fratribus, qui in Adelphis sunt. Quanta in altero diritas²⁹, in altero comitas! Sic se³⁰ res habet³¹: ut enim³² non omne vinum, sic non omnis aetas³³ naturae³⁴ vetustate coacescit. Severitatem in³⁵ senectute probō, sed³⁶ eam³⁷, sicut alia³⁸, modicam; acerbiter nullō modo³⁹. 66. Avaritia vero senilis quid sibi velit¹, non intelligo. Potest enim quidquam esse absurdius, quam, quo² minus viae³ restat⁴, eo plus viatici quaerere⁵?

XIX. Quarta restat causa, quae maxime angere¹ atque sollicitam² habere³ nostram aetatem videtur, appropinquo mortis; quae certe³ a senectute non potest longe abesse. O miserum⁴ senem, qui⁴, mortem contemnendam⁵ esse, in⁶ tam longa aetate non viderit⁴! quae aut plane negligenda⁷ est, si omnino exstinguit animum, aut⁸ etiam⁸ optanda⁹, si aliquo eum deducit, ubi sit futurus aeternus. Atqui¹⁰ tertium¹¹ certe¹⁰ nihil inveniri potest. 67. Quid igitur timeam¹, si²

(²⁴) De mesozeugm. adjectivi Cortius ad Sallust. *C.* 33. 3. (²⁵) V. idem V. *C.* ibid. 2. 4. (²⁶) Sic cum multis 2., recte; quippe magis in scena: v. ad 2. 4. (²⁷)—(²⁷) Cf. de *N. D.* iii. 27. 69. (²⁸) Del. 2. (²⁹) Nonius 30. et 100.; apud quem etiam Varro: "Scena quem senem Latina vidit *dirissimum*:" adde apud Or. Oudend. ad Suet. *Tib.* 21. Codd. noti *duritas*. (³⁰) *r. sese* 1.: v. Madv. de *F.* 57., Gies. de *D.* 48. (³¹) Cf. *p. Rosc. A.* 24. 66. (omitto de *Or.* ii. 6. 23.), Sallust. *J.* 85. 23., Fronton. p. 144. ed. R.: v. Cortius ad Sallust. *J.* 54. 4. (³²) V. ad de *Off.* ii. 16. 56.; add. Hand. II. 379. 4., Madvig. *Opusc.* II. 286. (³³) Cf. 11. 38. e. (³⁴) Non omnis naturae aetas; nam perperam K. *nat. vetustate* jungit: cf. de *Fa.* 4. 8., "tantum natura a natura distat." Sic codicum pars ferme dimidia:

ceteri fere *natura*, omisso *aetas*; edd. autem vulg. *aetas*, omisso *naturae*. (³⁵) I. e. senectutis, senilem: v. ad 9. 28. (³⁶) et K. (³⁷) Zumpt. § 699. (³⁸) Np. in quavis aetate. (³⁹) Beier. de *Off.* ii. 16. 57., nos iii. 3. 13.

66. (1) Cf. in *Verr.* ii. 61. 150., iii. 50. 118., 80. 186. (2) I. e. quanto: cf. *p. Qu.* 2. 4., *p. R. C.* 11. 31., *p. Mil.* 36. 99., ad *F.* iv. 13. 5. (3) Cf. 2. 6. (4) -et aliquot: v. G. (5) Sc. aliquem: v. ad de *Off.* i. 38. 137.; add. Kuehner. *Tusc.* i. 38. 91., Ochs. 226.

XIX. (1) Sc. senes vel nos; v. ad 5. 15.: cf. *Tusc.* i. 34. 83. De verbo Goerenz. de *F.* 57. b. (2) Zumpt. § 634., Kritz. ad Sallust. *C.* 114.: cf. ad *F.* ii. 16. 1., vii. 3. 1. (3) Hand. I. 19. 3. (4)—(4) Cf. ad *F.* iii. 11. 2., de *Off.* ii. 7. 25. (5) Cf. 20. 72. (6) Cf. 3. 9. (7) *negleg.* 1. Cf. 20. 74. (8)

aut non miser³ post mortem aut beatus⁴ etiam⁴ futurus sum? Quamquam⁵ quis est tam stultus, quamvis sit⁶ adolescens⁷, cui⁸ sit exploratum⁹, se ad¹⁰ vesperum¹⁰ esse victurum? Quin etiam aetas¹¹ illa multo plures, quam nostra, mortis casus¹² habet¹². Facilius¹³ in morbos¹⁴ incidunt¹⁴ adolescentes¹³; gravius¹⁵ aegrotant¹⁶; tristius¹⁷ curantur¹⁸. Itaque pauci veniunt ad senectutem: quod ni ita¹⁹ accideret²⁰, melius et prudentius viveretur²¹. Mens²² enim et²³ ratio²⁴ et²⁵ consilium²⁴ in senibus est; qui si nulli²⁶ fuissent, nullae omnino civitates fuissent. Sed²⁶ redeo²⁶ ad mortem impendentem²⁷. Quod illud est crimen senectutis, quum id videatis²⁸ cum adolescentia esse commune²⁹? 68. Sensi¹ ego quum² in³ optimo⁴ filio⁵ meo, tum⁶ in expectatis⁷ ad⁷ amplissimam dignitatem fratribus⁸ tuis,

Hand. I. 556. (9) Cf. 20. 74. (10)—(10) Hand. I. 518. 6. (11) Cf. *Tusc.* i. 34. 82.

67. (1) De subj. Zumpt. § 530.

(2) Cf. 2. 5. (3)—(3) Cf. *Tusc.* i. 11. 25., 49. 118. (4) V. ad § 66.

(5) V. ad I. 1.; add. Goerenz. *Acad.* i. 2. 6. (6) Del. aliquot et Nonius: cf. tamen *de F.* iv. 12.

31., v. 28. 84., *Lael.* 26. 97. (7) Cum seqq. iungebat Drak., male.

(8) Qui putet sibi esse—. (9) Nonius 294., Borgers. *Parad.* 43., Ochsner. 141. (10) Cf. *de F.* ii. 28.

92. (11) Cf. *de Off.* ii. 13. 45. (12) Cf. *ad F.* x. 18. 3., *de Off.* ii.

6. 19., u. v. Beier.; add. Moser. *Tusc.* I. 410., Gies. *de D.* 109., nos *de Off.* i. 14. 42., ii. 22., 79.,

iii. 2. 9., Krits. ad Sallust. C. p. 56. (13)—(13) Haec monet Drak., ex Hippocr. esse *de Rat. Victus* I.

350., *de Morb.* I. 456. (14) Cf. *ad F.* xii. 30. 2., xiii. 29. 4. (15) Nonius 315. (16) Cf. *ad F.* xii. 30. 2.

(17) Nonius 409. Manut.: "severioribus remedia." (18) I. e. medicorum opera tractantur: cf. p.

Clu. 14. 40., *Tusc.* iii. 3. 5. (19) Cf. 11. 35. (20) Ellendt. *de Or.*

II. 184. (21) V. Nizol.; adde inf. 20. 72., *Lael.* 24. 89. (22) Ochsner. 114. (23) Cf. 13. 44. (24)

Cf. 6. 19. (25) V. ad 22. 79. (26) Cf. 10. 32. (27) Nolebat *propinq.*: v. ad 14. 50. e. (28)

I. e. sit, ut videtis: v. ad 2. 4. (29) Cf. 11. 35.

68. (1) Cf. *de N. D.* iii. 27. 69. (2) tum Or., male. Gravius quippe argumentum duo Scipiones: v. ad

2. 4. (3) I. e. quum viderem opt. filium mori: vv. Hand. III. 293., Bakius *de L.* 423., seq. (4) Cf.

6. 15., *ad F.* iv. 6. 1. (5) Praetor design. mortuus est. Plut. c. 48. (6) Sensi ego in opt. filio, tu in . . .

fratribus M., frustra. Poterat Cic.: *Sensimus uterque nostrum, et ego . . . et tu—; ego quidem . . . , tu vero—; ego in opt. f., in fr. tu.*

Sensus autem (quem quidem ego intelligo) philosophicus iste vix ad puerulum pertinebat. (7) De quibus erat exspectatio, esse ipsos ad amplias dign. venturos. (8) Filiis

Scipio, mortem omni aetati⁹ esse communem. At¹⁰ sperat¹¹ adolescens, diu se victurum; quod sperare¹¹ idem senex non potest. Insipienter¹² sperat. Quid enim¹³ stultius¹⁴, quam incerta pro¹⁵ certis habere¹⁵, falsa pro veris? Senex, ne quid¹⁶ speret quidem, habet¹⁷. At¹⁸ est eo meliore conditione, quam adolescens, quum¹⁹ id, quod ille sperat, hic²⁰ consecutus est. Ille vult diu vivere; hic diu²¹ vixit. 69. Quamquam¹, o dii boni²! quid est in hominis vita diu³! Da⁴ enim supremum tempus; exspectemus⁵ Tartesiorum regis⁶ aetatem: fuit enim (ut scriptum⁷ video⁸) Arganthonius quidam⁹ Gradibus, qui octoginta regnavit¹⁰ annos¹¹, centum viginti¹² vixit: sed¹³ mihi ne diuturnum quidem quidquam videtur¹⁴, in quo est aliquid extremum¹⁴. Quum enim id¹⁵ advenit, tunc illud, quod praeteriit, effluxit¹⁶; tantum remanet, quod¹⁷ virtute et rectis¹⁸ factis consecutus sis: horae

Aemilli Pauli: Vell. i. 10. (9) Cf. 3. 7. e. (10) Hand. i. 434. (11) Cf. 2. 6. (12) Insip. facit, quum speret: v. ad 17. 59. e. (13) Hand. ii. 385. (14) Cf. Lael. 15. 55., de Off. ii. 15. 54. Ad rem Acad. i. 12. 45., de N. D. i. 1. 1., de D. i. 4. 7. (15)—(16) Cf. Phil. i. 6. 14., 7. 16., ad A. xiii. 1. 2., 6. 4. (17) Sic 2. cum multis; quidem 1.: edd. quod. (18) V. ad de Off. ii. 2. 7.; adde in Caecil. 3. 10., in Verr. ii. 28. 69., iv. 23. 51., Philipp. iii. 10. 26., ad F. p. 197., 202., 254., 264., 271., 274., 332., 373. (19) Hand. i. 432. 2. (19) I. e. quod vel quoniam: vv. Elendt. de Or. ii. 242., Brut. 102., Wunder. p. Planc. 101., Orell. p. Mil. 320., ad F. 204., Madvig. de F. 25., Bakius de L. 376. et 523., seq., Rudd. ii. 233. 17. (20) V. ad 7. 22. (21) v. d. 1.

69. (1) V. ad 1. 1. (2) Cf. Tusc. i. 41. 97., v. 7. 19., 27. 77. (3) Quasi adjective: cf. ad F. vi. 10.

5., "diuturne," u. v. Orell.; add. Steinmetz. p. Rosc. A. 5. 11., p. Doiot. 7. 19., Garaton. p. Mil. 12. et 14., Ops de D. i. 22. e., Scheller. Obs. 18. Ad rem Tusc. i. 39. 94., Virg. Aen. x. 861. (4) I. e. dic: cf. Acad. i. 3. 10., Virg. Ecl. i. 19. (5) Fac posse nos exspectare. (6) V. ad 9. 27. (7) Apud Herodot. i. 163. (8) Cf. de D. i. 40. 89. (9) Nota de rege: v. Gies. de D. 147.; adde in Verr. ii. 22. 53., 28. 68. (10) regnarit... vixerit aliquot, male: vv. Zumpt. § 563., Scheller. Obs. 11., Mueller. p. Sext. 127., nos de Off. i. 2. 5.: regnaverat... vixerat alii, M. (11) -is 1.: v. Soldan. p. Lig. 66., Gies. de D. 72. (12) Sic cum multis 2., omissa copula: v. Zumpt. Verr. 354. (13) V. ad 1. 2. (14)—(15) Cf. p. Marc. 9. 27. (15) id extremum satis multi: v. ad de N. D. ii. 53. e. (16) Cf. 2. 4. (17) Mallem quantum: cf. 10. 33. (18) Sic 2. vulg. recte: vidd. Scheller.

quidem cedunt et¹⁹ dies et¹⁹ menses et¹⁹ anni; nec praeteritum tempus²⁰ umquam revertitur, nec, quid sequatur, sciri potest. Quod cuique temporis²¹ ad vivendum datur, eo debet esse contentus²². 70. Neque enim histrioni, ut placeat¹, peragenda² est fabula, modo³, in⁴ quocumque fuerit⁴ actu, probetur; neque⁵ sapienti⁶ usque ad *Plaudite*⁷ vivendum. Breve enim tempus aetatis satis est longum⁸ ad bene honesteque vivendum: sin processeris⁹ longius, non magis¹⁰ dolendum¹¹ est¹², quam agricolae dolent, praeterita¹³ verni temporis suavitate, aetatem autumnumque venisse¹⁴. Ver enim tamquam adolescentiam significat ostenditque fructus futuros: reliqua tempora demetendis fructibus¹⁴ et percipiendis¹⁵ accommodata¹⁶ sunt. 71. Fructus autem senectutis est, ut saepe dixi¹, ante partorum bonorum memoria et copia. Omnia vero², quae secundum naturam fiunt, sunt habenda in³ bonis. Quid est autem⁴ tam secundum naturam, quam senibus⁵ emori⁶? quod idem contingit⁷ adolescentibus adversante⁸ et repugnante natura⁹. Itaque adolescentes¹⁰

Obs. 195. et 231., *Beier. de Off.* II. 213.; adde *ad A.* viii. 14. 2., *Lael.* 16. 59. ⁽¹⁰⁾ Hand. II. 469: 1. ⁽¹⁰⁾ Del. 1. ⁽²¹⁾ Del. 2.: cf. *Tusc.* ii. 3. 9.: v. *ad de Off.* i. 6. 19. ⁽²²⁾ Cf. *p. Marc.* 9. 27.

70. ⁽¹⁾ Ut possit placere. Proprium in re histrionica verbum: Terent. *Andr.* prol. 3. et *Hec.* prol. 39. ⁽²⁾ Cf. 18. 64. ⁽³⁾ Cf. 7. 22. ⁽⁴⁾—⁽⁴⁾ Cf. *de Or.* ii. 4. 16., 21. 88., *de Fa.* 2. 4., *audire aliquem in —*. ⁽⁵⁾ nec G., male; etai prob. Hand. IV. 127. ⁽⁶⁾ Neque alicui, ut possit esse sapiens. Male Lamb. -tibus: cf. 3. 8. ⁽⁷⁾ Extremam senectutem. Vox abeuntis histrionis: Quinctil. *Inst.* vi. 1. 52. ⁽⁸⁾ Seneca *Epist.* 77. e. apud O., "Quomodo fabula, sic vita: non quam diu, sed quam bene acta sit, refert." ⁽⁹⁾ Sc. aetate: cf. 7.

21. ⁽¹⁰⁾ Non dolendum, non magis quam —: v. ad 4. 12. ⁽¹¹⁾ Nim. praeterita adolescentia. ⁽¹²⁾ Del. 2. ⁽¹³⁾—⁽¹³⁾ Praeteritam esse —, quum aetas venit: v. ad 1. 3. ⁽¹⁴⁾ V. ad 1. 1., 7. 24. ⁽¹⁵⁾ et perc. adeo 2. ⁽¹⁶⁾ Nonius 244.

71. ⁽¹⁾ C. 3. e. ⁽²⁾ Del. 1.; cf. 7. 21., 20. 72.: *autem* 2. ⁽³⁾ Hand. III. 252. 10. ⁽⁴⁾ Idem V. C. I. 579. Etai del. est 1., 2. ⁽⁵⁾ De dat. *Matth. p. Lig.* 7. 20.; adde in *Verr.* ii. 36. 88., p. *L. M.* 16. 47., p. *Sext.* 69. 146., *de N. D.* iii. 31. 77. *de D.* ii. 55. 114., *Lael.* 3. 11., *de Univ.* 3., inf. 23. 85. ⁽⁶⁾ Ellendt. *de Or.* II. 305., seq., Moser. *Parad.* 145. Cf. *Tusc.* i. 31. 76. ⁽⁷⁾ Ellendt. *de Or.* II. 184. ⁽⁸⁾ Quod idem contingit adolescentibus, sed adversante . . . natura contingit. ⁽⁹⁾ Cf. *de Off.* i.

mori sic mihi videntur, ut¹¹ quum aquae multitudine¹² vis flammae opprimitur¹³; senes autem¹⁴ sic, ut¹⁵ quum¹⁶ sua sponte, nulla adhibita vi, consumptus ignis exstinguitur¹⁶: et, quasi¹⁷ poma ex arboribus, cruda si¹⁸ sint¹⁹, vi²⁰ avelluntur²⁰, si matura et cocta²¹, decidunt²²; sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus maturitas; quae mihi quidem tam jucunda est, ut, quo propius ad mortem accedam, quasi terram²³ videre²⁴ videar²⁵ aliquandoque in portum²⁶ ex²⁷ longa navigatione esse venturus.

XX. 72. Omnium¹ aetatum certus est terminus¹: senectutis autem nullus² est certus³ terminus³; recteque⁴ in ea vivitur⁵, quoad munus⁶ officii⁶ exsequi⁷ et tueri⁸ possit⁹ et tamen¹⁰ mortem¹¹ contemnere¹¹. Ex¹² quo¹³ fit, ut animosior¹⁴ etiam¹⁵ senectus¹⁶ sit, quam¹⁷

31. 110. (10) -cens 2. (a pr. m.), idemque inf. (cum aliquot) senex; credo, recte: vv. Wopkens. LL. TT. 14. [20. H.], Madvig. de F. 181.: cf. § 68. (11) I. e. ut fit, quum —. (12) Peculiari modo videtur aliquando multitudinis nomine uti Cic., ut non ad numerum id, sed ad vim potius superantem et impetum referat: cf. in Verr. iv. 46. 103., v. 37. 98., ad A. vii. 3. 7., de Off. ii. 5. 16. (13) Cf. Lael. 21. 78. (14) Sc. mori mihi videntur. (15) Scripsi divisim sic ut cum O.; quum autem addidi e 2. meo, aliorum nonnullis, ed. Lamb. (16) Cf. Lael. 21. 78. (17) I. e. quemadmodum: cf. ad F. ix. 16. 2., Lael. 17. 63.: vv. Madvig. Opuscul. I. 494. n. 3., Ochsner. 415. (18) Sic etiam 2. postponit si. (19) Sic e R., E., aliis O.; vulg. sunt: v. Zumpt. § 570.; adde nostra ad Sallust. J. 58. Etsi contra Madvig. Opuscul. II. 282. et de F. 693. (20) vix ev. 2., R. (21) Plin. xii. 5. 11., "coctus solibus." (22) exc. 2. (23) Cf. p. Mur. 2. 4. (24) Sc. eo magis; v. ad Sallust. p. 171.:

cf. Fronton. p. 197. ed. Rom., "(tanto magis), quanto —." (25) Cf. ad F. 91., 169., 333., ad A. 157., 296., 310. ed. Or., Lael. 12. 41., 26. 99. (26) Cf. Tusc. i. 49. 118. (27) Hand. II. 644. 52.: cf. p. Mur. 2. 4., inf. 23. 83.

XX. 72. (1) — (1) Censorinus c. 14., Gellius x. 28. Absunt autem haec a plerisque (1., 2.), et del. M.: sed facile poterant intercideret. (2) I. e. fere — non est: v. ad 22. 79. (3) De repetitis nominibus ad 10. 32. (4) Exegetice: v. ad 6. 17. (5) Cf. 19. 67. (6) Cf. 9. 29. (7) Cf. 9. 28. (8) Cf. ad F. iii. 9. 1., Tusc. v. 39. 113. (9) Np. is qui vivit in ipas, sive senex: vv. Wopkens. LL. TT. 2. [3. H.], Ellendt. de Or. II. 26., Soldan. p. Lig. 84., Madvig. de F. 125., Gies. de D. 106., Beier. Lael. 94., de Off. II. 76., nos de Off. i. 29. 101., 38. 137., Ochsner. 175. et 226. Et sic recte O.: vulg. -is. (10) Del. 2.; cf. ad F. iii. 12. 3. (11) Quid sit, in prima Tusculana habes. At haec et i. m. cont. cum cod. (?) Ursini del. M. (12) e 2.: v. Kuehn.

adolescentia¹⁷, et fortior. Hoc illud¹⁸ est¹⁸, quod Pisistrato tyranno a Solone responsum est, quum illi quazerenti, *Qua tandem spe fretus sibi¹⁹ tam audaciter²⁰ obsisteret?* respondisse²¹ dicitur²¹, *Senectute²²*. Sed vivendi finis est optimus, quum²³, integra mente ceterisque²⁴ sensibus²⁵, opus ipsa suum eadem, quae coagmentavit²⁶, natura dissolvit. Ut navem, ut aedificium, idem destruit facillime, qui construxit; sic hominem eadem optime, quae conglutinavit²⁷, natura dissolvit²⁷. Jam²⁸ omnis conglutinatio recens aegre, inveterata facile divellitur. Ita²⁹ fit, ut illud breve vitae³⁰ reliquum³⁰ nec³¹ avide appetendum senibus³² nec³¹ sine causa deserendum sit. 73. Vetatque¹ Pythagoras² injussu³ imperatoris, id est⁴ dei, de praesidio et statione⁵ vitae decedere. Solonis quidem⁶ sapientis elogium⁷ est⁸, quo se negat velle suam mortem dolore

Tusc. i. 21. 48. ⁽¹³⁾ Opinor quod mortem contemnat. ⁽¹⁴⁾ Cf. *de Off.* i. 26. 92. ⁽¹⁵⁾ V. ad 9. 28. ⁽¹⁶⁾ Del. E., T.: v. ad 10. 32. ⁽¹⁷⁾ V. ad 1. 1. ⁽¹⁸⁾ Hoc sibi vult illud: cf. *de D.* i. 54. 122. ⁽¹⁹⁾ Zumpt. § 550.; adde *in Ferr.* Act. I. 3. 7., *sua*; *Lael.* 16. 59., 20. 75., inf. 22. 80. Contra 16. 56. ⁽²⁰⁾ Priscian. xv. 4. 21., Garaton. *p. Rosc. A.* 36. 104., Cortius ad Sallust. p. 960. ⁽²¹⁾ respondit 1., 2., frustra: cf. 18. 63. e. ⁽²²⁾ I. e. *Senectutis* (spe): v. ad *de Off.* i. 22. 76. ⁽²³⁾ I. e. is qui tum fit, quum —: v. ad *de Fa.* 10., *de Off.* i. 3. 9.; adde *Orat.* 64. 212., *p. Lig.* 2. 4., *Philipp.* xiv. 5. 13., *ad A.* i. 16. 4., ii. 1. 3., *de Rep.* ii. 37. 63., *Lael.* 26. 98., inf. 23. 84. ⁽²⁴⁾ certisq; multi (1., 2.), M.: sed sic credo Cic. chiasmo usum fuisse, *sensibusque certis*. Contulit G. *Acad.* ii. 10. 30., “Mens . . . ipsa sensus est.” Mihi vero videtur potius abundare fere pron.: cf. *de F.* ii.

34. 113., “sensus, ut reliquae corporis partes.” ⁽²⁵⁾ Sc. *integris*: cf. *p. Mur.* 26. 53., “*honestissimo* patre atque *majoribus*,” *Philipp.* ii. 12. 29., “te *excepto* et *his*, qui —:” add. Cortius ad *ad F.* 51. 63., ad Sallust. *J.* 19. 1., Wopkens. *M. Obs.* N. X. 257. ⁽²⁶⁾ Nonius 42. ⁽²⁷⁾—⁽²⁷⁾ Cf. *Lael.* 9. 32. ⁽²⁸⁾ Hand. III. 145. 24. ⁽²⁹⁾ Idem V. C. ibid. 474. 13. ⁽³⁰⁾ Cf. Liv. xxxix. 13. apud G. ⁽³¹⁾—⁽³¹⁾ V. ad 3. 8. ⁽³²⁾ V. ad 1. 1.

73. ⁽¹⁾ V. ad 6. 17. ⁽²⁾ Plat. *Phaed.* p. 62. B. ⁽³⁾ V. ad *de Off.* i. 31. 112. ⁽⁴⁾ Orell. *Brut.* 301., *ad Q. Fr.* 385., Goëller. *Orat.* 86., Madvig. *de F.* 72. et 264., Moser. *Parad.* 19., Bakius *de L.* 639. ⁽⁵⁾ Omnia in translatione a re militari sumpta. ⁽⁶⁾ Cf. 9. 30. ⁽⁷⁾ Cf. 17. 61. Exstat versiculis elegiacis *Tusc.* i. 49. 119. ⁽⁸⁾ I. e. exstat: v. ad *de Off.* i. 11. 37.; adde *Tusc.* i. 34. 84. ⁽⁹⁾ V. ad 1. 1. ⁽¹⁰⁾ De praes. Soldan. *p. Deiot.* 177., Goerenz.

amicorum⁹ et lamentis vacare. Vult¹⁰, credo, se¹¹ esse carum suis¹². Sed haud scio¹³, an melius Ennius :

Nemo¹⁴ me lacrimis decoret¹⁵, neque¹⁶ funera¹⁷ fletu¹⁸ Faxit¹⁹.

Non²⁰ censet lugendam esse mortem²¹, quam immortalitas consequatur. 74 Jam¹ sensus moriendi² aliquis esse potest, isque ad³ exiguum tempus, praesertim seni : post mortem quidem sensus⁴ aut optandus⁵ aut nullus est. Sed hoc meditatum⁶ ab⁷ adolescentia⁷ debet esse, mortem ut⁸ negligamus ; sine qua meditatione⁹ tranquillo¹⁰ esse animo¹⁰ nemo¹¹ potest. Moriendo est enim¹² certe, et id¹³, incertum, an hoc¹⁴ ipso

de F. 361. b, Moser. *Tusc.* I. 163., de N. D. 98., Bakius de L. 269., seq., et 523., idemque B. C. N. III. 213., Scheller. *Obs.* 161. et 208., Dietrich. *Qu. Gr.* 8. (11) V. ad 10. 32. (12) V. ad 3. 7. (13) Non dubitat, opinor, non plus quam *Tusc.* i. 49. 117., "melior Ennii." V. Gernh. *Opusc.* 41. (14) *Nemo, inquit* Oxx. duo, unus Dr. : v. ad 22. 81. (15) I. e. honoret : laudat O. Walch. ad Tacit. *Agric.* 430. (16) nec G. (17) Cf. Solonis : "ut celebrent funera cum gemitu." Pluraliter etiam Ovid. et Silius apud O. (18) Intelligo cum fletu. Nam de ellipsi Hand. II. 156., Ellendt. *Brut.* 89., Garaton. p. *Mil.* 16., Soldan. p. *Lig.* 144., seq., Kritz. ad Sallust. *J.* 293., Wopkens. *M. Obs.* N. X. 105., seq., Lochner. *Obs.* ad *Caes.* 30. (19) Sc. *quisquam* : vv. Manut. p. *Quint.* 26., p. *Rosc. C.* 2., p. *Flacco* 20., Gronov. *Obs.* iv. 2., Ochsner. 149. De forma autem *faxit* Zumpt. § 161., Madvig. *Opusc.* II. 75., seqq. Ceterum exstat complementum versiculi *Tusc.* i. 15. 34. (20) non e. l. m. c. aliquot, frustra : v. ad de *Off.* i. 13. 39.; adde de Or.

iii. 24. 92., *Orat.* 41. 140., in *Verr.* iii. 72. 168., ad F. i. 9. 18., ad A. i. 18. 3., v. 21. 1., x. 8. 1. (21) Sc. eam : Zumpt. § 765.

74. (1) Cf. § 72. (2) Aliquot, male : cf. *Lael.* 3. 12. (3) Hand. I. 88. 3.; adde *Tusc.* i. 34. 83., *Lael.* 15. 53. (4) Del. 1. : v. ad 10. 32. (5) aut o. est aut n. est 2. Cf. 19. 67. (6) I. e. ante tempus facitatum atque consuetum : vv. Beier. de *Off.* I. 245., Gies. de *D.* 314. Ad rem autem adhibe *Tusc.* i. 30. 74., 31. 75. : v. Beier. de *Off.* I. 62. (7) Hand. I. 21. 3.; adde in *Verr.* ii. 34. 83., ad F. vi. 22. 2., xiii. 21. 1. (8) V. ad de *Off.* iii. 5. 22.; adde in *Verr.* p. 14., 19., 109., 201., 287., 292., 359., 474., 475., 603., 624., cet., ed. Z., ad F. p. 55., 62., 68., 69., 72., 80., 100., 102., 108. bis, 114., 120., 121., 124., cet., ed. Or. (9) I. e. praeparatione : v. supra ad "meditatum." (10) — (10) animus tranquillius esse non potest 2. a pr. m. (11) p. nemo R. : v. ad 4. 12. e. (12) Sic 1., 2.; v. Hand. II. 399. 5.; vulg. m. enim c. e. : cf. *Tusc.* i. 5. 9. (13) I. e. et incertum est an id hoc ipso die facien-

die. Mortem igitur omnibus horis impendentem timens¹⁵ qui¹⁶ poterit animo consistere¹⁷? De qua non ita¹⁸ longa disputatione¹⁹ opus esse videtur, quum recorder, non²⁰ L. Brutum²¹, qui in²² liberanda patria est interfectus²³; .75. non duo¹ Decios², qui ad voluntariam mortem cursum³ equorum incitaverunt; non M. Atilium⁴, qui ad supplicium est profectus⁴, ut fidem hosti datam conservaret⁴; non duo¹ Scipiones, qui iter Poenis vel⁵ corporibus⁶ suis obstruere voluerunt⁷; non avum tuum, L. Paullum, qui morte luit collegae in⁸ Cannensi ignominia⁹ temeritatem; non M. Marcellum, cujus interitum ne crudelissimus¹⁰ quidem hostis¹¹ honore¹² sepulturae carere passus est¹³; sed legiones¹⁴ nostras¹⁵, quod scripsi in Originibus¹⁶, in eum saepe¹⁷ locum¹⁸ profectas alacri animo¹⁹ et erecto²⁰, unde redituras²¹ numquam²¹ arbitrarentur²².

dam sit. De intercesa orat. ad 2. 5.; de ellipsi autem ad 16. 58. Sic equidem accipio. Vulgo autem ita accipiunt, ut *id incertum* jungant, subaudientes *sit moriendum*; qua ratione abundat fere *id.* ⁽¹⁴⁾ Sic R. Ciz., B.: vulg. *eo.* ⁽¹⁵⁾ I. e. qui timet: v. ad 11. 38. ⁽¹⁶⁾ Heindorf. *de N. D.* 40., Beier. *de Off.* II. 32. ⁽¹⁷⁾ Cf. *Philipp.* ii. 28. 68., *de D.* ii. 72. 149. ⁽¹⁸⁾ Hand. III. 490. 18. ⁽¹⁹⁾ Cf. *Tusc.* i. 37. 89. ⁽²⁰⁾ I. e. non dico: Hand. IV. 282. 13. ⁽²¹⁾ De quo *Tusc.* i. 37. 89. Notat autem O. duplex verbi regimen, primum simplicis acc., deinde accusativi c. infin., conferens *ad A.* xiv. 21. 2., "*narrabat*," et laudans Jahn. ad Virg. *Ecl.* vi. 71; add. Kritz. ad Sallust. *C.* p. 31.: cf. 10. 34., "*audire*," *de F.* iii. 7. 25., "*complectitur*," *de L.* i. 22. 58., "*docuit*." ⁽²²⁾ Hand. III. 258. 15.: cf. *Parad.* i. 1. 12. ⁽²³⁾ *emptus* 1.

75. ⁽¹⁾ Moser. *Tusc.* I. 380., Osann. *de Rep.* 468. ⁽²⁾ Noluit

nepotis Decii rationem habere, ut etiam *de D.* i. 24. 51. ⁽³⁾ V. ad 1. 3. e., 15. 51. ⁽⁴⁾—⁽⁴⁾ Cf. *de Off.* iii. 27. 100. ⁽⁵⁾ Ochsner. 125. ⁽⁶⁾ Cf. *Parad.* i. 2. 12. ⁽⁷⁾ Cf. 6. 20. ⁽⁸⁾ I. e. Cannensis ignominiae: v. ad 9. 28. ⁽⁹⁾ Cf. Sueton. *Aug.* 23., "Graves ignominias cladesque." ⁽¹⁰⁾ Cf. *de Off.* i. 12. 38. ⁽¹¹⁾ Cf. *in Verr.* ii. 21. 51. ⁽¹²⁾ Cf. Virg. *Aen.* vi. 333., x. 493., Ovid. *Trist.* iii. 3. 45. ⁽¹³⁾ Liv. xxvii. 28. ⁽¹⁴⁾ Cf. *Tusc.* i. 42. 101. Exemplum e Catone servavit Gell. iii. 7. ⁽¹⁵⁾ Abundat pron.: cf. *Tusc.* locum: "Sed quid duces et principes nominem, quum legiones scribat Cato saepe —?" Scribendum ergo *legiones novas*, sicut re vera bello Punico, quotannis ferme exercitibus deletis, novis legionibus est dimicatum. Et nota mox "*adolescentes*." ⁽¹⁶⁾ V. ad 11. 38. ⁽¹⁷⁾ *in e. esse l.* saepe 2. ⁽¹⁸⁾ Cf. *p. Lig.* 9. 28., u. v. Beneckeus. ⁽¹⁹⁾ V. ad 1. 1. Cf. *de F.* i. 17. 57. ⁽²⁰⁾ Cf. *ad*

Quod igitur adolescentes²³, et ii quidem non solum indocti, sed etiam rustici, contemnunt, id²⁴ docti senes extimescent? 76. Omnino¹, ut mihi quidem videtur, rerum² omnium satietas vitae facit satietatem. Sunt pueritiae certa studia: num³ igitur ea desiderant⁴ adolescentes? Sunt ineuntis⁵ adolescentiae: num³ ea constans⁶ jam⁷ requirit⁸ aetas, quae media dicitur? Sunt etiam hujus⁹ aetatis: ne¹⁰ ea quidem¹⁰ quaeruntur¹¹ in¹² senectute. Sunt extrema quaedam studia senectutis: ergo, ut superiorum aetatum studia occidunt, sic occidunt¹³ etiam senectutis. Quod quum evenit¹⁴, satietas vitae tempus maturum¹⁵ mortis affert.

XXI. 77. Equidem¹ non video², cur, quid ipse³ sentiam⁴ de morte, non audeam vobis⁵ dicere: quod⁶ eo melius mihi cernere⁷ videor⁸, quo ab eo⁹ propius¹⁰ absum¹⁰. Ego vestros patres, P. Scipio¹¹, tuque, C. Laeli¹¹, viros clarissimos mihi que amicissimos, vivere arbitror¹², et eam quidem vitam¹³, quae est sola¹⁴ vita nominanda. Nam, dum sumus in his inclusi compagibus¹⁵ corpo-

Herenn. ii. 19. 29. Sed non sequitur fuisse afflicta ante: v. Dietsch. ad Sallust. *J.* 184. (21) Sic 2., Bas., Trev.: vulg. u. *se numquam*. De pron. omisso v. ad 9. 30.; ad postpos. autem adv. cf. *Philipp.* ii. 16. 40., iii. 9. 24., xlii. 19. 43., ad *F.* xi. 9. 2. (22) De conjunctivo Etzler. in Jahnii *Ann. Philol.* 1829. p. 219. (23) Np. quibus vita carior esse debet. (24) Sc. mortem: cf. *p. Arch.* 5. 10., de *F.* v. 21. 59.

76. (1) Hand. IV. 378. 10. (2) Al. *studiorum*, ex seqq. (3) Cf. 6. 19. (4) Cf. 9. 27. (5) Sic cum multis 2., omisso *et*. (6) Cf. 10. 33. (7) Hand. III. 143. 20. (8) Cf. 10. 33. (9) Np. mediae. (10) —(10) Nota *ne—quidem* post *num*. (11) *requir.* 1.: v. ad 1. 2. (12) Cf. 9. 28., 10. 34. (13) Del. 1.; s. e. occ. 2. (14) *erit* 1., 2.: v.

Matth. p. Mur. 3. 8. (15) *i. m. aff. ma.* 1.

XXI. 77. (1) *Non enim v. R.*, frustra: cf. *de Or.* i. 14. 61.: v. ad 7. 21. (2) Cf. *de F.* v. 5. 12., de *D.* ii. 59. 121. (3) *i. q.* aliquot. (4) Cf. *de Or.* i. 14. 61., 44. 195., ii. 4. 15., 10. 40., 90. 365. (5) Om. edd. aliquot. (6) Np. quod sentio de morte. (7) *Saepe de animo dicitur*; v. Nizol.: cf. 23. 82. (8) Cf. *de Rep.* ii. 11. 22., *Lael.* 5. 19., 8. 27., 9. 29., supra 19. 71. (9) Dedit neutrum G., sed doctis non probavit. Igitur *de F.* iii. 6. 21., u. v. Madvig., v. 13. 37., *Tusc.* v. 13. 39., de *L.* i. 16. 45., ubi Bakius. (10) Hand. IV. 601. 3.; adde *Tusc.* i. 12. 26. (11) —(11) V. ad 2. 4.: cf. *Lael.* 37. 100. (12) Cf. *Acad.* ii. 47. 146. (13) Cf. in *Ferr.* ii. 47. 118., *p. Clu.* 61. 170., de *L.* fragm. ap.

ris¹⁶, munere quodam necessitatis¹⁷ et gravi opere¹⁸ perfungimur: est enim animus coelestis ex altissimo domicilio¹⁹ depressus et quasi demersus in terram, locum divinae naturae aeternitatisque contrarium²⁰. Sed credo deos immortales sparsisse²¹ animos in corpora humana, ut essent qui terras tuerentur²² quique coelestium ordinem contemplantes²³ imitarentur²⁴ eum²⁵ vitae modo²⁶ atque constantia. Nec me solum ratio²⁷ ac disputatio²⁷ impulit, ut ita crederem, sed nobilitas²⁸ etiam summorum philosophorum²⁹ et auctoritas³⁰. 78. Audiebam¹ Pythagoram² Pythagoreosque³, incolae⁴ paene nostros, qui essent⁵ Italici⁴ philosophi quondam nominati, numquam dubitasse, quin ex⁶ universa mente divina delibatos animos⁶ haberemus⁶. Demonstrabantur⁷ mihi praeterea, quae Socrates⁸ supremo vitae die de immortalitate animorum disseruisset, is⁹, qui esset¹⁰ omnium sapientissimus¹¹ oraculo Apollinis iudicatus. Quid multa¹²? sic¹³ mihi persuasi¹³, sic sentio, quum tanta celeritas¹⁴ animorum¹⁵ sit, tanta memoria¹⁶ praeteritorum futurorumque pru-

Lactant. v. 8.: vv. Zumpt. § 384., Vechner. *Hellenolex.* p. 316., seqq., ed. Heus. ⁽¹⁴⁾ Adhibe *Tusc.* i. 31. 75., *de Rep.* vi. 14. ⁽¹⁵⁾ Cf. Vellei. ii. 127. ⁽¹⁶⁾ De num. sing. ad 22. 81. ⁽¹⁷⁾ Cf. 2. 4. ⁽¹⁸⁾ Cf. *Tusc.* i. 28. 70., *de L.* ii. 3. 6. ⁽¹⁹⁾ Cf. *Tusc.* i. 11. 24., *de L.* i. 9. 26. ⁽²⁰⁾ Cf. *Tusc.* i. 22. 51. ⁽²¹⁾ Quasi semina. ⁽²²⁾ Cf. *de Rep.* vi. 15. ⁽²³⁾ Cf. *de N. D.* ii. 14. 37.: v. Beier. *de Off.* i. 325., seq. ⁽²⁴⁾ Expressisse, monet G., Plat. *Timae.* 338. Bip. ⁽²⁵⁾ V. ad *de Off.* i. 32. 118. ⁽²⁶⁾ I. e. moderatione: cf. *de Or.* i. 15. 67., *de Off.* i. 27. 93., 29. 104. ⁽²⁷⁾—⁽²⁸⁾ Cf. *de F.* i. 9. 30. ⁽²⁹⁾ Cf. *Tusc.* iv. 1. 2. ⁽³⁰⁾ V. ad 1. 1. ⁽³¹⁾ Cf. *Tusc.* i. 16. 38., *Laet.* 4. 13.

78. (1) Mavult dicere quam le-

geram; cf. *Laet.* 13. 45.: v. ad 5. 13. Sic etiam mox "Demonstrantur." ⁽²⁾ Cf. *Tusc.* i. 16. 38., iv. 1. 2., *Laet.* 4. 13. ⁽³⁾ De ordine Klotz. *Laet.* 89. ⁽⁴⁾ Ita soli? cf. *Tusc.* i. 16. 38., v. 3. 8. Jam vero ad ita cum epexegei licet p. Arch. conferre 5. 11. ⁽⁵⁾—⁽⁶⁾ Cf. *Tusc.* v. 13. 38., *de N. D.* i. 11. 27., *de D.* i. 49. 110.; v. Stalbaum. ad Plat. *Phileb.* 54. e. ⁽⁶⁾ Cf. *de N. D.* ii. 6. 18., *de D.* i. 49. 110. ⁽⁷⁾ Supra ad "Audiebam." ⁽⁸⁾ Lege p. Scauro § 4., *Tusc.* i. 29. seq. ⁽⁹⁾ V. ad 4. 10. ⁽¹⁰⁾ De conj. v. K., idemque *Laet.* 173. ⁽¹¹⁾ Cf. *Acad.* i. 4. 16., *Laet.* 2. 10., 4. 13. ⁽¹²⁾ Beier. *de Off.* II. 335. seq.; adde in *Verr.* iv. 27. 62., 66. 149., *Philipp.* ii. 45. 116., ad *A.* i. 14. 3. et 4. ⁽¹³⁾—⁽¹⁴⁾ Cf. *de Or.* i. 20. 93., p. Mur. 3. 7.

dentia¹⁷, tot artes¹⁸ tantae scientiae¹⁹, tot inventa²⁰, non posse eam naturam, quae res eas contineat, esse mortalem²¹; quumque semper²² agitur²³ animus nec principium motus habeat, quia²⁴ ipse se moveat²⁵, ne finem quidem habiturum esse motus, quia numquam se ipse sit relicturus²⁶; et, quum simplex²⁷ animi²⁸ natura²⁹ esset³⁰ neque³¹ haberet in³² se³³ quidquam³⁴ admixtum³⁵ dispar sui³⁶ atque dissimile, non posse eum dividi³⁷; quod si non possit³⁸, non posse interire; magnoque esse argumento³⁹, homines scire pleraque ante, quam nati sint, quod jam⁴⁰ pueri, quum artes difficiles discant, ita celeriter res innumerabiles arripiant⁴¹, ut eas non tum primum accipere⁴² videantur, sed reminisci⁴³ et recordari⁴⁴. Haec Platonis⁴⁵ verti⁴⁶.

XXII. 79. Apud¹ Xenophontem² autem³ moriens⁴ Cyrus major haec dicit⁵; "Nolite⁶ arbitrari, o' mihi

(¹⁴) Cf. *Tusc.* i. 19. 43. (¹⁵) Del. l. : v. ad 10. 32. (¹⁶) Cf. *de F.* ii. 34. 113., *Tusc.* i. 24. 57., 26. 65. (¹⁷) Nonius 41., seq., Moser. *de Rep.* 457. (¹⁸) *Lege Tusc.* i. 25. (¹⁹) Gen. sing., monente Schuetzio; add. Frotscher. ad Muret. l. 117. Etai dissentit K. (²⁰) Cf. *Tusc.* i. 25. 61., 26. 65. (²¹) Cf. *de Rep.* vi. 24. (²²) Cf. *Tusc.* i. 23., *de Rep.* vi. 25. (²³)—(²⁴) Nota quia cum conj. in or. pendente. Mox iterum. (²⁵) Cf. *de Rep.* vi. 25. (²⁶)—(²⁷) Cf. *Tusc.* i. 27. 66., 29. 71. (²⁸) I. e. *animus*; itaque infra est *eum* : v. ad *de N. D.* l. 17.; adde inf. 22. 80. (²⁹) Bene Dietrich. *Qu. Gr.* 13. : "Media in oratione quum meminisset, haec eadem esse Platonis, subito mutat verbi tempus." (³⁰) Exegetice. (³¹) Del. l. (³²) *aliquid* l. : cf. *de F.* ii. 7. 21., 27. 87. : v. Matth. in *Cat.* l. 6. 15. Utrumque positum est *Brut.* 9. 35. (³³) *disparque suisque diss.* l. : *dispar suisque diss.* ? v. ad l. i. De

gen. autem interpos. item ad l. 1. (³⁴) Sc. *feri* : Goerenz. *Acad.* l. 48., Madvig. *de F.* 767., Moser. *Tusc.* l. 82., Gies. *de D.* 324., Beier. *de Off.* II. 132., Ochsner. 103.; adde *ad F.* i. 7. 7., *ad A.* xi. 7. 3., 14. 3. (³⁵) Buechner. *p. Rosc. A.* 255., Gies. *de D.* 289. (³⁶) Hand. III. 119. 12. (³⁷)—(³⁸) Cf. *p. Mil.* 4. 10. (³⁹)—(⁴⁰) Cf. *Tusc.* i. 24. 57, 58. (⁴¹) *Phaedr.* 165. et 318. Bip. (⁴²) I. e. Haec verti, quum essent Platonis; Haec sunt Platonis, a me versa : v. ad l. 3. Cf. *de D.* i. 29. 61., "Haec verba ipsa Platonis *expressi*;" h. e. Haec sunt verba ipsa Platonis a me expressa. Et sic scribendum putavi : vulg. *Haec Platonis fere*, codd. variantibus *vere*, *ferunt*. Ceterum ad ipsum *vertendi* verbum cf. *de F.* i. 3. 7., v. 18. 49., *Tusc.* ii. 11. 26.; adde emend. nostram *de N. D.* ii. 25., "Euripides autem, ut multa praeclare, sic hoc : *verti* enim."

XXII. 79. (!) Cf. 9. 30. (!)

carissimi filii, me, quum a vobis discessero, nusquam aut nullum⁸ fore. Nec enim, dum eram vobiscum, animum meum videbatis; sed eum esse in hoc corpore, ex iis rebus, quas gerebam, intelligebatis. Eundem⁹ igitur esse creditote, etiam si nullum¹⁰ videbitis⁹. 80. Nec vero clarorum virorum post mortem honores permanerent, si nihil eorum¹ ipsorum animi efficere, quo diutius² memoriam sui³ teneremus⁴. Mihi quidem numquam persuaderi potuit, animos, dum in corporibus essent mortalibus⁵, vivere, quum exissent ex iis, emori; nec vero, tum⁶ animum esse insipientem, quum ex insipienti⁷ corpore evasisset; sed, quum omni admixtione corporis liberatus purus et integer esse coepisset, tum esse sapientem. Atque etiam, natura⁸ hominis⁹ quum morte dissolvitur, ceterarum¹⁰ rerum, perspicuum est¹¹, quo quaeque discedat¹²; abeunt enim illuc omnia¹³, unde orta sunt; animus autem¹⁴ solus, nec, quum adest, nec, quum discedit, apparet. Jam vero¹⁵ videtis, nihil esse tam simile¹⁶, quam morti somnum¹⁷.

Cyrop. viii. 7. 17. (3) Hutter. *Lael.* 51. (4) Cf. 9. 30. (5) De temp. praes. ad 20. 73.: cf. *Tusc.* ii. 10. 23. (6) Zumpt. § 586. c. (7) Ellendt. *de Or.* II. 33. (8) I. e. nullo modo, nulla ex parte, et sic mox iterum: plura mox ad Ciceronianum nostrum § 181. (9) —(9) Haec non habet X. (10) Supra ad h. §.

80. (1) Del. G., frustra. (2) Hand. II. 290. 10.; adde *de Or.* iii. 25. 98. et 99., *Brut.* 67. 236., ad *F.* vi. 13. 3., *de Rep.* i. 44. 68., 45. 69., *Lael.* 19. 68., *de Off.* ii. 21. 75., *Sallust. C.* 39., ubi vide. (3) V. ad 20. 72. (4) *tuerentur* Graev. ex uno, nim. in pron. haerens. (5) I. e. quae essent mortalia: sic mox *insipienti*: cf. 13. 44. (6) Inclusit G., frustra. (7) I. e. quod insipiens; ut supra

paulo "*mortalibus*." (8) Sive *homo*; cf. *de F.* v. 11. 33., "si quando *naturam hominis* dicam, *hominem* dicere me:" v. ad 21. 78. (9) Sic 2.: vulg. *quum h. n.*: v. ad 16. 55. (10) V. ad 1. 3. (11) V. ad 2. 5. Male cepit Beier.: v. Madvig. *Opuscul.* I. 402. n. (12) Sic Manut., Lang., Lamb., Dr. 4.: vulg. *-ant*, male: v. Zumpt. § 367. Contulit autem G. Eurip. *Suppl.* 532. (13) Wopkens. *LL. TT.* 93. [129. H.] et *M. Obs.* N. X. 161., Zumpt. *Verr.* 332, seq., Moser. *Parad.* 50., Bakius *de L.* 290., nos *de D.* 123. b, Cortius ad *Sallust. C.* 249. b. (14) *vero* E. Neutro opus est: cf. *Lael.* 6. 22., 15. 55.; add. Hand. I. 567. 7. (15) *enim* 2.: v. Hand. III. 150. (16) Np. alteri rei. Vulgo *nihil esse mortis tam simile*; quasi plures sint res

81. Atqui¹ dormientium² animi maxime declarant divinitatem suam: multa enim, quum remissi et liberi sunt³, futura prospiciunt³. Ex quo intelligitur, quales futuri sint, quum se plane corporis⁴ vinculis⁵ relaxaverint⁶. Quare, si haec ita⁷ sunt, sic⁸ me⁹ colitote¹⁰, inquit¹¹, ut⁸ deum¹²; sin una¹³ est interiturus animus cum¹³ corpore¹⁴, vos tamen deos verentes, qui hanc¹⁵ omnem pulcritudinem¹⁶ tuentur et regunt, memoriam¹⁷ nostri pie inviolateque servabitis¹⁷."

XXIII. 82. Cyrus quidem haec moriens. Nos, si placet¹, nostra² videamus³. Nemo umquam mihi,

morti similes. Fluctuant codd.: *n. morti e. t. s., n. e. t. morti s.* Atque ego plane nomen *morti* ad alterum membrum traduxi: cf. *de Or.* iii. 9. 32. et *Brut.* 56. 204., 82. 285., "*dissimile*," *Orat.* 10. 34., "*distans*," et 57. 194., "*inimicius*," in *Ferr.* v. 4. 8., "*conjunctum*," Sallust. *J.* 10. 5., "*amicior*." Integram autem formam habes *Philipp.* ii. 37. 94., *de L.* i. 10. 29. Sane non ut interpres in his versatur Cic. neque alibi solet: vide *de Opt. Gen.* 5. 14. (ⁿ) V. ad 1. 1.

81. (1) Assumptio: Bakius *de L.* 313. (2) Adhibe *de D.* i. 29., seq., 51. 115. (3)—(3) Sc. animi; sed cave etiam *dormientium* repetas: sic enim *sint*, non *sunt*, scribendum foret. Neque raro genitivus antecedentis sic quasi deponendus est: cf. *ad F.* v. 16. 6., "*temporis* medicinam, *quam* —," *Tusc.* iv. 13. 31., "*velocitas corporis, quae* —." (4) Np. sui quisque: v. Gernh. ad *Lael.* 4. 13. Contra 6. 15. (5) *vinculis* 2.: v. Zumpt. *Verr.* 833., seq., Soldan. *p. Deiot.* 174., Goerenz. *de L.* 195. b, Beier. *Lael.* 23. (6) *laxav.* 1.: cf. 3. 7., *de Rep.* vi. 15. e. (7) Cf. 11. 35. Sed noluit Xenophontis vertere epexegesis. (8)—(8) V.

ad 4. 10. (9) I. e. animum meum. Nim. "mens cujusque, is est quisque," *de Rep.* vi. 24. (10) Np. praecepta mea servantes. (11) Ad-didit K.; accedit 2.: cf. 3. 8.: v. Hottinger. *de D.* i. 57. e.; addit Or. Oudend. ad Sueton. *Tib.* 385., Wolf. ad ejusd. *Caes.* 32. (12) Compensat quam Xenophontis supra neglexit epexegesis. Ad rem cf. *de F.* ii. 34. 114., v. 20. 57., *Tusc.* i. 26. 65., v. 13. 38., *de Rep.* vi. 24., *de L.* i. 22. 59., *de D.* i. 49. 110. (13)—(13) Cf. *ad F.* xiv. 4. 5., *Lael.* 10. 33., 27. 104., nonnulla apud Nizol.; add. Kritz. ad Sallust. *C.* 105. (14) Contra ac supra, in duplici hypothesi Xenophontea, priore parte omissa servat alteram. (15) Sc. quam videmus; *δεῖκνικῶς*. (16) *p. mundi* 2. Multa autem noluit vertere. (17)—(17) Istud quoque, credo, facturī erant, si quidem praeceptum Cyri apud X. servarent. Sed non est hoc quidem X. vertere. De temp. autem fut. Zumpt. § 586. a.; adde *ad F.* ix. 22. 5., xv. 18. e.

XXIII. 82. (1) Cf. 5. 15. (2) Beier. *de Off.* II. 368.; adde *de D.* i. 26. 55. (3) Cf. *de F.* v. 21. 58., *Tusc.* iv. 31. 65., *de N. D.* i. 40. 110., iii. 25. 65., *de D.* i. 32. 43., ii. 9. 22., *Lael.* 11. 36., *de Off.* iii.

Scipio, persuadebit, aut patrem tuum Paullum aut duos⁴ avos, Paullum et Africanum, aut Africani patrem aut patruum aut multos⁵ praestantes viros, quos enumerare non est necesse⁶, tanta esse conatos, quae ad posteritatis⁷ memoriam pertinerent, nisi animo cernerent⁸, posteritatem ad se pertinere⁹. An censes¹⁰, ut¹¹ de me ipso aliquid more senum¹² glories¹³, me tantos labores¹⁴ diurnos nocturnosque domi militiaeque suscepturum fuisse, si iisdem finibus¹⁵ gloriam meam, quibus vitam, essem¹⁶ terminaturus? Nonne melius multo¹⁷ fuisset otiosam aetatem¹⁸ et quietam¹⁹ sine ullo labore et contentione traducere²⁰? Sed²¹, nescio²¹ quomodo²¹, animus erigens se posteritatem ita²² semper prospiciebat, quasi, quum excessisset e²³ vita, tum denique²⁴ victurus²⁵ esset. Quod quidem ni ita²⁶ se haberet²⁷, ut²⁸ animi immortales essent, haud optimi²⁹ cujusque animus³⁰ maxime ad immortalitatem³¹ gloriae³¹ niteretur. 83. Quid¹, quod sapientissimus quisque aequissimo² animo moritur, stultissimus³ iniquissimo⁴? Nonne vobis videtur is animus,

28. 103., supra 5. 15. e. (4) Cf. 9. 29. (5) Sc. alios: v. ad 16. 55.: cf. de Or. ii. 37. 155., Brut. 81. 282. (6) Cf. 9. 30. (7) Cf. Tusc. i. 15. 35. (8) Cf. 21. 77. De imperf. autem Moser. Tusc. I. 92., II. 164.; add. Meyer. Brut. 196., Math. in Cat. ii. 2. 3., Wernsdorf. p. Mil. 209., Bakius de L. 634., Beier. Lael. 21. (9) Cf. Lael. 4. 13., Plat. Sympos. c. 27. (10) Cf. Brut. 50. 186., ad F. ix. 26. 1. (11) Cf. 17. 59. (12) -ium 2.: v. Arntzen. ad Aurel. Vict. 131. et 599. Cf. 9. 30. e. (13) loquar, nescio unde, Forcell. in Senec. Cf. 10. 32. (14) Cf. 10. 32., in Ferr. v. 70. 180., de Rep. i. 1. 1. (15) Cf. p. Rab., P. R., 10. 29., p. Arch. 11. 29., Philipp. xiv. 12. 32., Tusc. i. 15. 32. (16) Si cernerem animo, si arbitrarer esse me

terminaturum. Cf. Tusc. i. 24. 56. e., "esset" = putarem esse. (17) V. ad 2. 6. (18) V. ad 1. 1. (19) Cf. 7. 22. (20) Cf. Tusc. iii. 11. 25. (21) Cf. Tusc. i. 15. 33. (22) V. ad 11. 35. (23) de 1.: cf. Lael. 4. 15. (24) I. e. demum; v. Hand. II. 275. 1., Ellendt. de Or. II. 318. Contra Bakius de L. 479. (25) Cf. 21. 77., Tusc. i. 31. 75. e. (26) Cf. 11. 35. (27) Cf. 18. 65. (28) Cf. 5. 13. (29) Cf. Tusc. i. 15. 33. et 35. (30) H. e. omnino optimus quisque: vv. Wopkens. M. Obs. VI. 325. et M. Obs. Nov. VIII. 848., X. 31., 160., 161., Scheller. Obs. 12., nos de N. D. ii. 38., de D. i. 57., de Off. i. 4. 13.; adde Lael. 9. 29., 13. 47. (31) -tis -am multi, male: cf. Philipp. ii. 13. 33. 83. (1) Cf. 8. 26. (2) a. ae. 2.: Zumpt. Ferr. 943.; adde ibid. ii.

qui plus cernat⁵ et longius, videre se ad meliora proficisci; ille⁶ autem, cujus⁷ obtusior sit acies, non⁸ videre⁹? Equidem⁹ efferor¹⁰ studio patres vestros, quos colui¹¹ et dilexi¹¹, videndi; neque enimvero¹² eos solum¹³ convenire¹⁴ aveo¹⁵, quos ipse cognovi¹⁶, sed etiam illos¹⁷, de quibus audiivi¹⁸ et legi¹⁸ et ipse conscripsi¹⁹. Quo²⁰ quidem me proficiscentem²¹ haud²² sane quis facile²³ retraxerit²³ neque²⁴ tamquam²⁵ Reliam²⁶ recoxerit. Et²⁷, si²⁸ quis deus mihi largiatur²⁹, ut ex³⁰ hac aetate³¹ repuerascam³² et in cunis vagiam³³, valde recusem. Nec vero velim quasi decurso³⁴ spatio³⁵ ad carceres a calce³⁶ revocari. 84. Quid enim vita ha-

56. 139., *ad A.* li. 4. 2. Cf. *Tusc.* i. 45. 109., iii. 29. 72. (3) *stultus* 2.: v. *ad de N. D.* i. 21., ii. 56. (4) Cf. *Tusc.* ii. 2. 5. (5) V. *ad* 1. 1., 21. 77. (6) Nota variatum pron.; et sic mox iterum: cf. *de Or.* iii. 41. 163., *Philipp.* xi. 4. 9., *de N. D.* ii. 16. 42.; add. *Gies. de D.* 66. (7) cui 2., frustra. (8) De verbo cum negandi particula geminato Mueller. *p. Sext.* p. 22., *Matth. p. Mil.* 9. 26., *Beier. Lael.* 99., nos *de Off.* i. 16. 50., *Kritz. ad Sallust. J.* 463., *Mahn. Misc. Lat.* 67.; adde *de Or.* i. 54. 231., 53. 215., iii. 48. 186., *in Verr.* Act. I. 14. 41., et *Accus.* ii. 59. 145., iii. 94. 220., *ad A.* ii. 2. 3., *de Rep.* iii. 9. 16., 10. 17., *de N. D.* i. 26. 74., *Lael.* 5. 19., 15. 55. (9) Cf. 7. 21. (10) Cf. *ad A.* i. 8. 2., *Lael.* 15. 54. (11) Cf. 8. 26. (12) Edd. quidem vero; codd. autem mei enim. Ego utrumque conjunxi: cf. *ad A.* xv. 19. 2., "Hoc enimvero nunc discere aveo." Solent autem librarii alterutrum omittere: *Hand. II.* 409. (13) -os 1., 2.: v. *ad* 11. 36. (14) Cf. 10. 32. e.; add. *Nonius* 270., seq. (15) Supra *ad* "enimvero." (16) *Nonius* 276. (17) Supra *ad* h. §.

Ad rem adhibe Tusc. i. 41. 98. (18) — (18) Cf. 6. 20., *de Or.* i. 21. 95. (19) Cf. 1. 1. e. (20) I. e. *Ad quos:* cf. *in Verr.* iv. 18. 38. (21) V. *Nizol.* (22) — (22) Cf. 13. 44. (23) Tamquam ex itinere: cf. *Philipp.* vi. 4. 10.: vv. *Cortius ad Sallust. C.* 39. 5., *Wopkens. M. Obs.* VI. 307. (24) neve aliquot: vv. *Scheller. Obs.* 57. et 147., *Zumpt. Verr.* 439., *Beier. de Off.* II. 194. (25) Neque recoxerit, quemadm. P. recoxit *Medea*: v. *ad* 2. 5. (26) Videtur *Plaut. sequi, Pseud.* iii. 2. 81., *personae inservientem*, ut credit *Muretus, VV. LL.* vi. 10., *Aesonisque et Peliae res permiscentem*. Quamquam bene monet idem V. C., interdum habere aliquid etiam gravitatis in magnis viris minus accuratam tallium rerum cognitionem. (27) Sic codd. et *Nonius*: nam edd. *Quod si.* (28) Cf. 11. 38. (29) I. e. velit largiri: v. *ad* 4. 11. (30) Cf. 19. 71. e. (31) *ex h. vitas ae.* 1.: *vieta?* cf. 2. 5. (32) *Nonius* 165. (33) Significantius verbum pro verbo substantivo: vv. *Cortius ad Sallust. J.* 110. 8., *Scheller. Obs.* 285., *Bakius B. C. N. V.* 27, 28. (34) *Ellendt. de Or.* II. 2. (35)

bet commodi¹? quid non potius laboris¹? Sed habeat² sane³: habet certe⁴ tamen⁴ aut satietatem⁵ aut modum⁵. Non lubet enim mihi deplorare⁶ vitam⁶, quod multi⁷ et ii docti saepe⁷ fecerunt⁸; neque me⁹ vixisse poenitet, quoniam ita vixi, ut non frustra me natum existimem¹⁰: et ex vita ita¹¹ discedo, tamquam¹¹ ex hospitio, non tamquam ex domo: commorandi¹² enim natura deversorium¹³ dedit, non habitandi¹⁴. O praeclarum diem, quum¹⁵ ad illud divinum¹⁶ animorum concilium¹⁷ coetumque¹⁷ proficiscar, quumque ex hac¹⁸ turba¹⁹ et colluvione²⁰ discedam! Proficiscar enim non ad eos solum viros, de quibus ante dixi, verum etiam ad Catonem²¹ meum; quo viro²² vir²² melior²³ natus²⁴ est²⁴ nemo²⁵, nemo pietate praestantior. Cujus a me corpus crematum est (quod contra²⁶ decuit²⁷ ab illo meum²⁸); animus vero non me deserens, sed respectans, in ea profecto²⁹ loca discessit³⁰,

Sustuli distinct., ut quasi ad totam pertineat rem. ⁽³⁰⁾ Cf. *Laet.* 27. 101.

84. (1) — (1) Cf. *Tusc.* i. 31. 76., 34. 83., 84. (2) Sc. aliquid; np. commodi. (3) Cf. *Acad.* ii. 32. 105., *Tusc.* ii. 5. 14. (4) Hand. II. 26. 16. (5) — (5) Cf. *ad F.* ix. 26. 1. (6) Cf. *Tusc.* i. 31. 75. e., 34. 83. (7) Moser. *Tusc.* i. 251., non *de Off.* i. 22. 74.; adde in *Verr.* v. 50. 131., 57. 147., p. *Mil.* 11. 31., p. *Deiot.* 2. 7., *de Rep.* iii. 30. 42., *de N. D.* ii. 65. 163., *Laet.* 1. 2. (8) Adhibe *Tusc.* i. 34. 83. (9) Del. 1. (10) I. e. ut non frustra natus fuerim, ut existimo: v. ad 2. 4. (11) — (11) Hand. III. 469. 2.; adde p. *Rosc. A.* 32. 91., *de Off.* ii. 13. 44. (12) I. e. ad comm.: cf. *de Off.* i. 33. 119., ii. 1. 4. (13) Ita per de plerique hodie; non item Ellendt. *de Or.* i. 235. (14) Frustra Ern. addit *locum dedit.* (15) I. e. eum, qui tum erit, quum: cf. *Philipp.* x. 4. 8., *ad A.* xvi. 11.

1., *Laet.* 8. 12.: v. ad 20. 72. ⁽¹⁶⁾ -norum 1., ut saepe fluctuat adj. ⁽¹⁷⁾ Cf. *de Rep.* vi. 13. ⁽¹⁸⁾ Cf. *de D.* ii. 2. 4.: v. ad 5. 14. ⁽¹⁹⁾ Nonius 524. ⁽²⁰⁾ Idem 82. ⁽²¹⁾ De quo *Tusc.* iii. 28. 70., *Laet.* 2. 9., supra 6. 15., 19. 68. ⁽²²⁾ Sic geminato nomine 2. cum aliquot: cf. *de Or.* ii. 77. 310., *de Fa.* 5. 9.: v. ad 10. 32. ⁽²³⁾ Cf. 6. 15. ⁽²⁴⁾ I. e. melior fuit: v. ad § 83. ⁽²⁵⁾ *quo nemo vir* 1.; *n. nemo e.* 2. Ego postposui: v. ad 4. 12. e. De adjective autem posito h. n. Zumpt. § 676; adde in *Verr.* Act. I. 5. 16. et *Accus.* v. 26. 65., 31. 81. bis, 32. 83., in *Pis.* 15. 36., *Philipp.* ii. 18. 45., 37. 96., *ad F.* viii. 8. 1., xii. 27. 1. ⁽²⁶⁾ Hand. II. 121. 1. ⁽²⁷⁾ Sc. cremari: cf. Sallust. *J.* 14. 22. ⁽²⁸⁾ Cf. inscript. apud Ald.: "Quod decuit natam patri praestare sepulto, Hoc contra natae praestitit ipse pater." ⁽²⁹⁾ Cf. 5. 13. ⁽³⁰⁾ *decessit* 2., male: v. Zumpt. *Verr.* 23. et 562., Kritz.

quo³¹ mihi ipsi cernebat esse veniendum. Quem ego³² meum casum fortiter³³ ferre visus sum: non quo³⁴ aequo³⁵ animo³⁶ ferrem³⁶; sed³⁷ me ipse consolabar, existimans³⁸, non longinquum³⁹ inter⁴⁰ nos⁴⁰ digressum⁴¹ et⁴¹ discessum fore. 85. His mihi rebus¹, Scipio (id² enim te³ cum Laelio admirari solere dixisti), levis⁴ est senectus, nec⁵ solum non molesta⁶, sed etiam jucunda⁷. Quod⁸ si⁸ in⁹ hoc erro, quod animos¹⁰ hominum¹⁰ immortales esse credam¹¹, lubenter¹² erro¹²; nec mihi hunc errorem, quo delector, dum¹³ vivo; extorqueri volo: sin mortuus, ut quidam minuti¹⁴ philosophi¹⁵ censent¹⁶, nihil sentiam; non¹⁷ vereor¹⁷, ne hunc errorem meum mortui¹⁸ philosophi irrideant. Quod¹⁹ si¹⁹ non sumus immortales futuri, tamen exstingui homini²⁰ suo²¹ tempore optabile est. Nam habet na-

ad Sallust. J. 126. (31) Cf. ad F. ii. 9. 1. (32) Cf. 3. 7. (33) fortius 2. Ad rem Plutarch. in Vita p. 24. (34) I. e. non eo quod: vv. Perizon. ad Sanctii Minerv. iv. 12. 2., Matth. ad p. Rosc. A. 48. 141., Krueger. de *Attract.* p. 260., Hand. IV. 276. 8. (35) Cf. § 83. (36) De subj. Matth. p. Rosc. A. 48. 141., p. *Sext.* 64. 135., Zumpt. *Verr.* 406., Garaton. p. *Mil.* 242. ed. Or., Wernsdorf. p. *Mil.* 229., nos de D. 138., Frottscher. ad Muret. II. 226., Hand. IV. 279. (37) Expectes sed quod: at vv. Madvig. *Emendd.* 149. et de F. 899., Mueller. de Or. 234., Ellendt. de Or. II. 22., Matth. p. L. M. 24. 69., Otto de F. 248., Kuehner. *Tusc.* 234. ed. 3., Beier. *Lael.* 51., Cortius ad Sallust. J. 5. 1., Hand. IV. 277. (38) Non placet. Fortasse: me ipse spe consolabar, non —: cf. ad A. xv. 27. 2. (39) Cf. *Lael.* 27. 104. (40) Hand. III. 397. 23. (41) Del. 2.

85. (1) De abl. ad 11. 34. (2) Nota pron. rei praemisum. (3) c. L. te 1. Fortasse potest pron. abesse: vv. Matth. p. Rosc. A. 22.

61., Zumpt. *Verr.* 27., Cortius ad F. 84., Ochsner. 60. (4) Dixerat Scipio quidem numquam gravem: v. ad 14. 50. e. (5) — (6) Hand. IV. 301. 28. (6) Cf. 3. 7. e. (7) Cf. 1. 2. (8) Cf. 6. 20. (9) Cf. 2. 5. (10) animo homines 2. (11) Q. d., Quod si in hoc quibusdam videor errare. (12) Cf. *Orat.* 13. 42., *Tusc.* i. 17. 39, (13) Hand. II. 315. (14) Cf. *Brut.* 73. 256., de D. i. 30. 62. (15) Epicurei. Eosdem notat, opinor, *Lael.* 4. 13. (16) Sc. mortuos nihil esse sensuros. (17) V. Nizol. (18) Jungo cum Wetzelio meum mortui (cf. ad F. xv. 5. 1., "tuam . . . togati"; 13. 1., "tuum . . . adolescentis"), quod ad id respondeat, quod dixit supra, dum vivo. Et hoc mihi dicere videtur: certo scio post mortem meam non esse philosophos, qui quidem digni sint eo nomine, hunc errorem meum irrisuros. Nam Gernhardi aculeum de mortuis philosophis non equidem satis assequor. Quid enim de vivis philosophis, quid de post victuris dicendum? (19) Supra ad h. §. (20)

tura, ut aliarum omnium²² rerum, sic vivendi²³ modum. Senectus autem aetatis peractio est, tamquam fabulae²⁴: cuius²⁵ defatigationem²⁶ fugere debemus, praesertim adjuncta satietate²⁷. Haec²⁸ habui²⁹, de senectute quae³⁰ dicerem. Ad quam³¹ utinam³¹ perveniat³¹ ut ea, quae ex me audistis, re³² experti probare possitis.

De dat. ad 19. 71. (21) Cf. *Brut.* Zumpt. *Verr.* 641. (adde 278., 339., 614., 777., 874.), Garaton. *p. Mil.* 16. p. 213. ed. Or., Moser. (22) De gerundio *Borgers. Parad.* 40., Gernh. *Lael.* 132., apud quem pro "*Orat.* ii. 13." scribe in *Verr.* *Borgers. Parad.* 32., Gies. *de D.* Act. I. 18. 54. (24) Cf. 18. 64. 83., nos *de N. D.* 102. b, *de Off.* (25) Sc. aetatis. (26) *defect.* Gu- i. 25. 88., 35. 128.; adde *ad F.* p. lielm., frustra. (27) Cf. 20. 76. e. 55., 65., 79., 81., 99. n., 108., 119., 125., 196., 259., 261., 285., *ad A.* (28) L. e. Haec sunt quae habui; p. 9., 137., 201., 216., 226., 234., v. ad 1. 3. (29) I. e. Haec novi, 288., 300., 369. ed. Or. (31) Cf. Haec mihi in promptu fuerunt; v. 2. 5., 6. 19. (32) Cortius ad Sal- ad 5. 13., 19. 68.: cf. *Lael.* 27. 104. (30) De postpositione relativi *lust.* C. 20. 10., 35. 1.

EXPLICIT.

INDEX IN NOTAS.

- A—tertius*, 18 b; *auferre a—*, 36 b; *audire a —*, 39 b; *ab adolescentia*, 66 b.
- Abesse propius*, 68 b.
- Ablativi usus*, 8 b, 32 a; *annis post*, 17 b; *pedibus, equo iter facere*, 31 a; *classe devincere*, 41 b; *exemplo nullo*, 41 b; *sacris . . . acceptis*, 42 a; *annis ante*, 45 b; *iudis*, 58 a; *annos et annis*, 62 b.
- Absoluta verba*, 16 a, 37 a.
- Abstergere*, 3 b.
- Abstracta pluralia*, 13 b, 36 b, 54 b; *pro concretis*, 27 a, 27 b, 47 b, 48 b; *sing. quasi pro plur.*, 47 b.
- Ac ante vocalem*, 14 a, 14 b.
- Accedit etiam*, 16 b; *accesserat*, reflexive, 32 b, *proxime accedere ad —*, 47 a.
- Accersere et arcessere*, 52 a.
- Accidere*, 29 a, 61 b.
- Accipere*, 17 b, 47 a, 70 b.
- Accommodatus*, 63 b.
- Accubitus*, 42 b.
- Accusare senectutem*, 5 b, 14 b.
- Accusativus pro nom. in attract.*, 2 a; *te* omittitur ante infin., 2 b, 76 a; *Graecus*, 15 a; *definitus c. verbo suadendi*, 15 b; *dementis*, acc. vetus, 17 a; *acc. consequentiae*, 17 a; *salutare aliquem Lysimachum*, 20 b; *se om. ante infin.*, 23 a, 27 b, 68 a; *item me* 28 a, *et eum* 31 a, 54 b; *posse aliquid*, 32 a; *cogere aliquem aliquid*, 32 a; *omittitur cum verbo jubendi*, 37 b; *Sardis*, acc. vetus, 54 b.
- Acini vinaceus*, 48 b.
- Acta vita*, 36 a; *aetas*, 55 b, 57 a.
- Actus vitae*, 6 b; *in quocumque fuerit actu*, 63 a.
- Ad Capuam*, 11 a; = usque ad, 19 a, 26 b; *vicinitatem indicans*, 49 a; *multas ad res peritiles*, 53 b; *Multa . . . praeclara, sed ad (?) hoc, de quo agimus, in primis, quod —*, 58 b; *ad vesperum*, 61 a; *expectatus ad dignitatem*, 61 b; *ad exiguum tempus*, 66 b.
- Addiscere et discere*, 24 b, 46 b.
- Adduci*, 31 b.
- Adeo*, 63 b.
- Adepti senectutem*, 5 b.
- Adesse amicis*, 35 b.
- Adhuc non*, 27 a; *nemo*, 30 a.
- Adjectivi chiasmus*, 6 a, 15 b; *adj. variatur*, 12 b, 18 a; *adjectivi attractio*, 24 b; *postpos. auget*, 30 b; *adj. duo uni subst. juncta*, 34 a; *quasi parenthetica*, 41 b, 71 a; *praedicativum*, 41 b; *et . . . aestate . . . hibernus*, 43 a; *mesozugma adjectivi*, 60 a; *fluctuat inter genitivum et nomen regens*, 75 b.
- Adjutare curam*, 1 a.
- Admirabile est, quomodo . . . tulit*, 12 b.
- Admodum*, 10 b, 27 b.
- Adolescens senem*, 10 b; *adolescen-*

- tes senum praeceptis gaudent, 24 a; adjective, 84 b; collective, 64 a.
- Adolescere* de segete, 47 b.
- Adolescentia*, abstr. pro concr., 27 b; ab a., 66 b.
- Adolescentuli*, 20 a.
- Adspectu pulchrius*, 49 a.
- Advenire*, 28 b.
- Adverbii usus* in quadam brachylogia, 55 a, 62 a.
- Adversante natura*, 68 b.
- Aegrotant gravius*, 61 a.
- Aelius*, Sex., 28 a.
- Aequales mei*, 8 a, 42 b; *vita aequalis*, 22 a.
- Aequissimo animo*, 78 b.
- Aequitas animi*, 2 b.
- Aequo animo*, 76 a.
- Aetas* pro hominibus, 9 b, 14 a; in omni aetate, 10 a; *florens, senescens*, 20 a; *aetate procedere*, 20 a; *aetatem vivebat*, 28 b; *aetas senescit*, 36 a; *munus aetatis*, 36 a; *feror*, 42 a; *bona*, 44 a; *extremum tempus aetatis*, 51 a; *ae. coacescit*, 60 a; *aetas illa*, 61 a; *Omnium ae. certus est terminus*, 64 b; *otiosa et quieta*, 78 b.
- Aetna gravius*, 5 a.
- Affectus aetate*, 43 b.
- Afferre nihil*, 17 b; *res cogitatas*, 85 b.
- Afflari ex* —, 54 b.
- Age*, 22 a.
- Agere senectutem*, 9 b.
- Agitari semper animum*, 70 a.
- Agnus*, collective, 52 b.
- Agricultorum voluptates*, 46 b.
- Agri cultio*, 52 a.
- Agria, esse in*, 51 b.
- Aiunt, quod*, 20 b; *aiunt*, sc. homines, 57 b.
- Alacri animo*, 67 b.
- Alias*, 47 a.
- Aliquid conscribere*, 8 a, bis; *Est istud quidem aliquid*, 9 b; *Angere aliquem*, 87 b; *aliquid et quidquam*, 70 a.
- Aliud, quid est enim*, 7 a; *in aliis, praepostera*, 23 a; *multa*, sc. alia, 50 b; *sicut alia*, 60 b; *multos*, sc. alios, 78 a; *ut aliarum rerum, sic* —, 77 a.
- Allectare*, 53 a.
- Alliteratio*, 86 a.
- Amicitia populi R.*, 38 a.
- Amplificatio*, 46, 48 b.
- An*, 16 a, 22 a, 52 a, 66 a, 78 a.
- Anacoluthon*, 29 b, 58 b.
- Anaphora, Quid?* 21 a; *omissa*, 22 a; *exegetica*, non, 23 a.
- Angere*, 60 b.
- Animo quasi pro animis*, 16 b, 87 b; *mens atque animus*, 88 b; *animi . . . levantur*, 88 b; *intentus*, 84 a; *alacri a. et erecto*, 67 b; *ex . . . delibatos*, 69 b; *animorum celeritas, memoria, prudentia, artes, inventa*, 70 a; *non posse eorum naturam esse mortalem*, 70 a; *semper agitur*, 70 a; *et plura ibidem*; *animi natura = animus*, 70 a; *dormientium*, 72 a; *divinus*, 72 b; *optimi cujusque*, 78 b; *aequissimo, iniquissimo*, 78 b; 74 a; *divinum animorum concilium*, 75 b; *aequo animo*, 76 a.
- Animosus*, 65 a.
- Annis aliquot post*, 17 b; *anno post*, 11 a; *ante*, 18 b; *annos videtis*, 27 a; *sex annis ante*, 45 b; *annos et annis*, 62 b.
- Ante me censorem*, 18 b.
- Ante multo*, 7 b, 45 b; *a. praedicere*, 45 b; *sex annis ante*, 45 b.
- Antiqui*, 25 b.
- Anxii senes*, 59 a.
- Appetere*, 51 b; *appeti*, 57 b.
- Appius Claudius Caecus*, 16 b, 84 a.
- Apportare*, 28 b.
- APPULEIUS*, 45 a.
- Apricatio*, 53 a.
- Apud*, 27 b.
- Aquae multitudine*, 64 a.
- Arbitrari*, 68 b.

- Arbores serere*, 23 b.
Arcessere et accersere, 52 a.
Argumento magno esse, 70 b.
Aristo Cens, 4 a.
Arma senectutis, 10 a.
Arripere, 25 a, 57 a, 70 b.
Ars agricolarum, 48 b; *artes bonae*, 60 a; *tot tantae scientiae*, 70 a.
Assiduum dominus, 52 b.
Assumptio, 72 a.
Assurgi, 57 b.
Ass, 44 b.
At, 18 a, 20 a, 26 a, 29 a, 80 a, 32 a, bis, 56 b, 59 a, 62 a, bis.
Athenienses, 58 b.
Atilius (M.), 67 b.
Atque, 17 b, 24 a, 46 b.
Atqui, 7 a, 46 a, 55 a, 61 a, 72 a.
Attractio, 2 a, 6 b, 7 a, 8 a, 10 a, 19 a, 24 b, 25 b, 32 b, 35 b, 48 a, 49 a, 51 a, 69 b.
Auctoritas orationis, 4 a; *senatus*, 12 a; *consilio et au.*, 16 b; *auctoritatis praemia*, 59 a; *philosophorum*, 69 a.
Aucupium, 52 b.
Audaciter, 65 a.
Audere : *ausus est dicere*, 12 a.
Audientiam facere, 27 a.
Audire et legere, 19 a, 35 b, 74 b; *Nec. . . audiui, μελωσις*, 21 a; *audire*, solere audire, 31 a; in duplici constructione, 31 a; *audire a* —, 39 b; *mirari, quod audisset*, 39 b; *Audiebam*, dissimulante, 69 a.
Auferre ab aliquo, 36 b.
Augurium ius, 18 a.
AURELIUS VICTOR, 73 a.
Aut certe, 3 a; *aut quasi transpos.*, 9 a; *aut etiam*, 20 a, 60 b; *aut omnino*, 32 a; *aut vicissim*, 58 a.
Autem in parenth., 8 a; omiss. in parenth., 52 b; *Apex est autem* — 56 a; *Quid est autem* — ?, 63 b; *continuativum*, 71 a; *omitti potest*, 71 b.
Avari senes, 59 a.
Aveo, 74 a.
Avi duo, 27 b.
Beatus post mortem, 61 a.
Bello, Pyrrhi, 17 b; *bellum indicere*, translate, 43 a.
Blanditiae, 41 a.
Bona latera, 15 b; *b. aetas*, 44 a; *b. dominus*, 52 b; *et moribus bonis et artibus*, 60 a; *o dii boni!*, 62 a.
Bona omnia, 5 b.
Brachylogia, 5 a, 6 b, 13 a, 18 b, 30 b, 53 a, 55 a, 61 b, 63 a, 63 b, bis, 65 a, 69 a, 73 a.
Brevi, 29 a, 53 a.
Brutus (L.), 67 a.
CAESAR, 58 b, 66 a.
Calatinus (A. Atilius), 56 a.
Calce (a) revocari, 75 a.
CALLIMACHUS, 24 a.
Cani, sc. capilli, 57 a.
Canorum in voce, 26 b.
Capere desiderium e —, 50 a; *fructus*, 57 a.
Capi voluptate, 41 a.
Capilli subaudi., 57 a.
Capitalis pestis, 36 b.
Carere, 44 a.
Carmen, 17 b.
CARMINA AUREA, 35 a.
Carum habere, 34 a.
Casus habet aetas illa, 61 a.
CATO, 39 b, 67 b.
Cato F., 75 b.
Causae illustres, 35 a.
Cedo quasi pro plur., 19 b.
Celeritas animorum, 70 a.
Censes (an)?, 73 a; *ut quidam . . . censent*, 76 b.
Censorem, ante me, 18 b.
CENSORINUS, 55 b, 64 b.
Cernere, de animo, 68 b.
Certe (aut), 3 a; *certe et certo*, 3 a; *quidem c.*, 7 b; *ironice*, 11 b; *certe*, profecto, 60 b; *atqui . . . c.*, 61 a, c. *tamen*, 75 a.
Certi et ceteri, 65 a.
Certo in loco, 58 a.
Certo scio, 2 b.
Cessare, 14 b.
Ceteri, in verse, 3 b; *ceteraque*, 17

a; et —, et ceteri, 52 a; *mente ceterisque sensibus*, 65 a.

Chiasmus, 6 a, 15 b, 17 b, 41 a, 58 a.

Cibus et potio, 33 a.

Cicero:— *ad Herenn.*, 8 b, 68 a;

de Invent., 20 b, 44 a, 57 b; *de*

Orat., 1 b, 3 a, ter, 4 a, 4 b, bis, 5

a, 5 b, 6 a, 6 b, 7 b, 8 a, bis, 8 b,

bis, 9 a, 9 b, bis, 10 a, 10 b, 11

b, 12 a, 12 b, 13 b, quater, 14 b,

15 a, bis, 15 b, quater, 16 a, ter,

16 b, bis, 18 b, 19 a, 20 a, bis,

21 a, 21 b, 23 a, 24 b, 26 a, bis,

26 b, quater, 27 a, bis, 27 b, bis,

29 a, bis, 29 b, bis, 30 a, bis, 30

b, 32 a, ter, 33 b, bis, 34 a, 34

b, 35 a, bis, 35 b, 36 a, 36 b,

38 a, bis, 38 b, 40 a, bis, 41 a,

41 b, 42 a, 43 a, 44 a, bis, 44

b, 45 a, 45 b, 46 a, 46 b, bis,

47 b, ter, 48 a, 48 b, 49 a,

ter, 50 a, 51 a, 51 b, 52 a, bis,

53 a, quater, 53 b, 54 b, 55 a,

55 b, 56 a, 56 b, 57 b, bis, 58 a,

59 a, 59 b, 60 a, 61 b, 62 a, 63

a, 63 b, bis, 64 b, 66 a, 68 b,

bis, 69 a, 69 b, 71 a, bis, 72 a,

73 a, 73 b, 74 a, bis, 74 b, bis,

75 a, 75 b, 76 a; *Brut.*, 8 a,

6 b, 7 b, 9 a, 10 a, 10 b, 11 a, bis,

12 a, 13 a, bis, 13 b, 14 b, 15 b,

ter, 16 a, 16 b, 17 b, 19 b, 20 b,

bis, 21 b, 22 a, 23 a, 24 a, 24 b,

26 a, bis, 26 b, bis, 27 b, 28 a, 29

b, bis, 32 a, bis, 32 b, 33 a, 35

a, 37 a, 38 b, 41 b, 42 a, 44 b,

45 b, ter, 46 a, 46 b, 47 a, 48 b,

50 a, bis, 54 a, bis, 55 a, 56 a,

57 b, bis, 58 b, 62 a, 65 b, 66 a,

70 a, 71 a, 72 a, 73 a, ter, 76 b,

77 a; *Orat.*, 2 b, 6 b, 9 a, 11 a,

14 b, 20 a, 22 b, 24 b, 26 b, 27

a, bis, 28 b, 30 a, 35 a, bis, 36

a, 37 b, 38 b, 41 b, bis, 42 b,

49 a, 53 a, 59 a, 59 b, 65 a, 65

b, 66 b, 72 a, 76 b; *de Opt.*

Gen., 72 a; *pro Quint.* 20 b,

37 b, 60 b, 66 a; *pro Rose. A.*,

1 a, 3 b, 5 a, 7 a, 12 b, 16 b, 21

a, 22 b, ter, 26 b, 32 b, 33 b, 34

b, 35 b, 49 b, 51 b, 60 a, 62 b,

65 a, 70 b, 75 a, 76 a, ter; *pro*

Rosc. C., 60 b, 66 a; *in Caecil.*,

10 a, 27 a, 29 b, 33 b, 44 b, 52

a, 62 a; *in Verr.*, 1 a, 2 a, 2 b,

bis, 3 a, 3 b, 4 a, 4 b, bis, 5 a,

5 b, bis, 8 b, 9 a, 10 a, bis, 10

b, bis, 12 b, 13 a, 14 b, 15 a,

15 b, 16 a, 18 a, bis, 18 b, 19 a,

20 b, 22 a, 22 b, 23 a, quater,

25 b, bis, 26 a, 26 b, bis, 27 b,

bis, 28 a, bis, 28 b, 29 a, 31 a,

bis, 31 b, 32 a, 33 b, 34 a, 34 b,

35 b, 36 a, bis, 36 b, bis, 37 a,

bis, 39 a, bis, 40 b, 41 b, bis, 42

a, bis, 42 b, bis, 44 a, 44 b, 45

a, bis, 45 b, 46 a, bis, 46 b, 47 a,

48 a, bis, 48 b, bis, 49 a, 49 b,

50 a, 51 a, bis, 52 a, 52 b, bis,

53 a, bis, 54 a, bis, 54 b, 55 a,

56 a, 58 a, 59 b, 60 b, 62 a, 62

b, bis, 63 b, 64 a, 65 a, 66 b,

ter, 67 b, 68 b, 69 b, 71 b, 72 a,

bis, 73 a, 73 b, 74 a, 74 b, bis,

75 a, 75 b, bis, 76 a, 76 b, 77 a,

77 b; *pro L. Manil.*, 8 a, 15 a,

15 b, 19 a, 28 a, 30 a, 49 b, 63

b, 76 a; *pro Cluent.*, 46 a, 59 a,

61 b, 68 b; *de L. Agrar.*, 29 a;

pro Rab., *P. R.*, 6 a, 46 a, 55 b,

73 a; *in Cat.*, 5 b, 6 b, 18 a, 22 b,

32 b, 35 b, 37 a, 44 a, 48 a, 48

b, 49 b, 55 b, 56 b, 57 a, 59 b,

70 a, 73 a; *pro Mur.*, 9 b, 10 b,

15 b, 25 a, 27 b, 36 a, 42 b, 47

b, 57 a, 58 b, 64 a, 64 b, 65 b,

68 b, 69 b; *pro Sulla*, 12 a, 14

a, 27 b, 34 a, 35 b, 49 b; *pro*

Arch., 8 b, 4 b, 16 a, 18 b, 32

b, 35 a, 42 b, 53 b, 54 a, 63 a,

69 b, 73 a; *pro Flacco*, 5 a, 29

b, 66 a; *Post Red. in Sen.* 48 b

(Wolf. 68), 53 a; *pro Domo*

sua, 21 b, 28 b, 51 b; *de Ha-*

rusp. Resp., 10 a, 16 b, 44 a, 48

b (Wolf. 312), 58 b; *pro Sect.*,

4 a, 7 a, 7 b, 10 b, 12 a, 16 b,

17 b, 18 b, 19 a, 22 b, 31 a, 40

b, 44 b, 45 b, 48 a, 48 b, 51 b,

53 a, ter, 56 b, 57 a, 62 b, 63 b, 74 a, 76 a; *pro Scawro*, 56 a, 69 b; *pro Cael.*, 2 a, 20 b, 22 a, 41 b, 42 a; *de Provinc. Cons.*, 52 a; *pro Balbo*, 84 b; *in Pis.*, 16 a, 26 a, 40 b, 44 b, 51 a, 58 a, 59 b, 75 b; *pro Planc.*, 2 a, 4 b, 8 a, 14 a, 17 a, 22 a, 28 b, 29 a, 30 b, 31 a, 34 b, 35 a, 62 a; *pro Rab. Post.*, 46 a; *pro Mil.*, 4 b, 8 a, 12 a, 18 a, 22 a, 25 a, 28 a, 32 b, 36 a, 37 b, 39 a, 40 b, 42 b, 47 b, 50 a, 54 b, 56 a, 57 b, 59 a, 60 b, 62 a, 62 b, 66 a, 70 b, 73 a, 74 a, 75 a, 76 a, 77 b; *pro Marcello*, 28 b, 62 b, 63 a; *pro Ligar.*, 2 a, 6 b, 13 b, 20 b, 24 b, 29 b, 41 b, 47 a, 52 a, 62 b, 63 b, 64 b, 65 a, 66 a, 67 b; *pro Diot.*, 9 b, 25 a, 49 a, 49 b, 51 a, 65 b, 72 a, 75 a; *Philipp.*, 2 a, bis, 3 a, ter, 4 a, 5 a, 6 b, 10 b, ter, 12 a, 18 a, bis, 15 b, 19 a, 19 b, bis, 20 a, 20 b, 22 a, 23 a, 26 a, 27 b, 28 b, 29 b, 32 b, 33 b, 34 a, 34 b, bis, 36 a, 36 b, 37 a, 37 b, 39 b, 43 a, bis, 44 a, 44 b, 45 b, 46 b, 49 a, 49 b, bis, 50 a, bis, 50 b, 51 a, 52 a, 52 b, 53 a, 53 b, 56 a, 56 b, 57 b, 58 a, 62 a, bis, 65 a, 65 b, 67 a, 68 a, 69 b, 72 a, 78 a, 78 b, 74 a, 74 b, 75 a, 75 b; *ad Fam.*, 2 a, ter, 3 a, 4 b, 7 b, bis, 8 b, quater, 10 a, 11 a, bis, 12 a, bis, 12 b, bis, 18 a, bis, 14 a, bis, 14 b, 15 a, 16 a, 16 b, 17 a, 17 b, 18 a, 19 a, 19 b, 20 b, 21 b, 22 b, 23 a, 24 b, 25 a, bis, 25 b, 26 b, bis, 28 a, 28 b, 29 a, 29 b, 30 a, quater, 31 a, bis, 31 b, 32 a, 32 b, 34 a, 35 a, 36 a, bis, 37 a, 37 b, 38 b, 39 a, bis, 40 a, 41 b, 42 a, bis, 42 b, ter, 43 b, 46 b, 49 b, 50 a, 50 b, 51 a, 51 b, 52 a, 53 b, 54 a, bis, 54 b, 55 a, 56 b, 57 b, ter, 58 a, ter, 58 b, bis, 59 b, 60 b, ter, 61 a, ter, 61 b, 62 a, ter, 64 a, 64 b, ter, 65 b,

66 b, ter, 68 a, 70 b, 71 a, 72 a, 72 b, bis, 73 a, 75 a, 75 b, 76 a, 76 b, bis, 77 b; *ad Q. Fr.*, 6 b, 18 a, 14 b, 23 b, 25 a, 33 b, 34 b, 39 a, 43 b, 46 b, 48 a, 65 b; *ad Att.*, 1 a, bis, 1 b, 3 a, 4 a, 4 b, 8 b, 9 b, 10 a, 11 a, 12 a, bis, 14 a, 15 b, 18 a, 19 b, 20 b, 21 a, bis, 21 b, bis, 23 a, 25 a, bis, 28 a, 28 b, 29 b, 31 a, 32 a, 34 a, 35 a, bis, 35 b, 38 b, 39 a, 42 b, bis, 43 b, 44 b, 45 a, 45 b, bis, 46 b, 47 b, 50 a, 51 a, 52 b, 53 a, 53 b, bis, 54 a, 55 b, 56 b, 57 a, 57 b, 58 a, 62 a, 63 a, 64 a, 64 b, 65 a, 66 b, 67 a, 69 b, 70 b, 74 a, quater, 75 a, 76 a, 77 b; *ad Brut.*, 18 b, 55 b; *Acad.*, 3 a, 4 a, 4 b, bis, 5 a, 6 b, bis, 10 b, 14 a, 18 b, 20 a, 21 a, 21 b, 22 a, 22 b, 24 b, 27 b, 30 b, 33 b, 36 b, 37 a, 42 a, 44 b, 45 a, 47 a, 49 b, 52 b, 55 b, 56 b, 58 b, 61 a, 62 a, 62 b, 65 a, 68 b, 69 b, 70 b, 75 a; *de Fin.*, 2 a, 2 b, 3 a, 3 b, 4 a, bis, 4 b, 6 b, ter, 7 a, bis, 8 a, bis, 8 b, bis, 9 a, 9 b, 10 a, 13 a, 14 b, bis, 15 b, 16 b, 17 a, 17 b, 18 b, bis, 19 a, 19 b, 20 a, 20 b, bis, 21 a, 22 a, bis, 22 b, 23 a, 28 b, 24 a, 24 b, bis, 25 a, bis, 26 a, 26 b, 27 b, 28 b, 29 a, 30 a, bis, 30 b, bis, 31 a, 32 b, quater, 33 a, bis, 34 b, 35 b, 36 a, bis, 36 b, 37 a, bis, 37 b, sexies, 38 a, bis, 38 b, 39 a, 39 b, 40 a, 40 b, 41 a, bis, 42 a, 42 b, bis, 43 a, bis, 43 b, 44 a, 44 b, bis, 45 b, ter, 46 a, 46 b, 47 b, bis, 48 b, 49 b, 50 b, ter, 52 b, 54 b, 55 a, bis, 56 a, 56 b, 57 b, 58 b, 59 b, 60 a, 60 b, 61 a, bis, 62 a, 64 a, bis, 64 b, 65 a, 65 b, 66 a, 67 a, 67 b, 68 a, 68 b, bis, 69 a, 70 a, bis, 70 b, bis, 71 b, 72 b, bis, 76 a, bis; *Tusc.*, 2 a, 2 b, 3 a, ter, 3 b, bis, 4 a, 4 b, bis, 5 a, 5 b, ter, 6 a, bis, 7 a, 7 b, 8 a, ter, 8 b, ter, 9 a, 9 b, 10 a, 10 b, 11 a,

11 b, 12 b, ter, 13 a, 13 b, bis, 14 b, 16 a, 16 b, bis, 18 a, 18 b, 19 b, bis, 20 b, 21 b, bis, 22 a, 22 b, ter, 23 b, bis, 24 b, 25 a, bis, 25 b, 26 a, 26 b, 27 b, quater, 29 b, 30 a, 30 b, bis, 31 b, 34 a, 35 b, 36 a, bis, 36 b, bis, 37 a, 37 b, bis, 38 a, bis, 38 b, ter, 40 a, ter, 40 b, 41 a, bis, 42 b, bis, 43 a, 43 b, bis, 44 a, bis, 45 a, bis, 45 b, ter, 46 a, 46 b, 47 b, ter, 48 b, 52 b, 53 a, 54 a, 54 b, 55 a, 55 b, 56 a, quater, 57 a, bis, 58 b, 59 a, quater, 59 b, 60 b, bis, 61 a, ter, 61 b, 62 a, 62 b, 63 a, 63 b, 64 b, ter, 65 a, 65 b, bis, 66 a, ter, 66 b, ter, 67 a, ter, 67 b, bis, 68 b, bis, 69 a, sexies, 69 b, quater, 70 a, sexies, 70 b, ter, 71 a, 72 a, 72 b, bis, 73 a, ter, 73 b, quinquies, 74 a, bis, 74 b, 75 a, quinquies, 75 b, 76 a, 76 b, 77 b; *Parad.*, 5 b, 9 a, 12 a, 13 b, 17 b, 25 b, 32 a, 34 a, 37 a, quater, 38 b, 40 a, 45 b, 49 a, 51 b, 54 b, 57 a, 61 a, 63 b, 65 b, 67 a, 67 b, 71 b, 77 a, 77 b; *de Rep.*, 4 a, bis, 5 a, 7 b, 8 a, ter, 9 b, 10 b, bis, 12 b, 13 a, bis, 14 a, 15 b, bis, 16 b, 18 b, 19 a, bis, 23 b, 24 a, 24 b, 26 a, 27 b, 28 b, 31 a, 32 a, 35 a, bis, 36 a, 37 a, bis, 38 a, 40 a, 43 b, bis, 46 a, 48 b, 50 b, 51 a, 51 b, 55 a, 55 b, 56 b, 57 a, 58 b, 59 b, 65 a, 67 a, 68 b, 69 a, bis, 70 a, quater, 71 a, 72 a, 72 b, bis, 73 a, 74 a, 75 a, 75 b; *de Leg.*, 2 b, 3 a, 4 a, 4 b, 6 b, ter, 7 b, 9 a, 10 b, 11 a, 12 a, bis, 12 b, 14 b, 18 a, 18 b, bis, 21 b, 22 a, 22 b, 24 a, 26 b, 29 a, 31 a, 32 a, 32 b, 33 b, 36 b, 37 a, ter, 39 a, bis, 41 a, 41 b, 43 a, 47 b, 48 a, ter, 49 a, 51 a, 51 b, 52 a, 53 b, 55 b, 56 a, 56 b, 59 a, 61 b, 62 a, 65 b, 66 a, 67 a, 68 b, bis, 69 a, bis, 71 b, 72 a, ter, 72 b, 73 a, 73 b; *de Nat. Deor.*, 1 b, 2 a, 2 b, bis,

4 a, bis, 5 b, bis, 6 a, 6 b, bis, 7 b, bis, 8 a, 9 a, 9 b, 10 a, 10 b, 11 a, 11 b, 12 b, 14 a, 14 b, 15 a, ter, 15 b, 16 a, 17 b, 19 a, 22 b, 23 a, 23 b, 24 a, 24 b, ter, 25 a, 27 b, 28 b, 30 b, 31 a, 32 a, 32 b, 35 b, 36 a, bis, 36 b, 37 b, bis, 38 b, bis, 39 b, 40 a, 41 b, 42 a, 42 b, 43 b, bis, 44 a, 45 a, 46 b, 48 a, bis, 48 b, ter, 49 a, ter, 49 b, 50 b, 52 a, 52 b, bis, 53 a, 54 a, 54 b, 55 a, bis, 56 a, bis, 56 b, 57 a, 58 b, bis, 60 a, 61 b, 62 a, 62 b, 63 b, 66 a, 67 a, 69 a, 69 b, bis, 70 a, 70 b, 72 b, 73 b, 74 a, ter, 75 a, 77 b; *de Div.*, 1 b, 2 a, 2 b, 3 a, bis, 3 b, 4 a, 5 a, 5 b, 6 a, 7 a, bis, 8 a, bis, 9 b, 11 a, bis, 11 b, 12 a, bis, 13 a, 14 b, 15 a, 15 b, 16 a, 17 b, 19 a, quater, 19 b, 20 a, 22 a, 22 b, bis, 27 a, bis, 27 b, 30 a, bis, 31 a, 31 b, 32 a, 32 b, 33 b, 34 b, bis, 35 a, bis, 35 b, 36 a, 37 b, 39 a, 41 b, bis, 42 b, 43 b, 44 b, 45 a, 45 b, 46 a, 46 b, 48 a, ter, 48 b, ter, 49 b, 50 a, 51 a, 52 b, 53 a, 54 a, bis, 56 b, 57 a, 58 b, 60 a, 61 a, 62 a, 62 b, quater, 63 b, 64 b, 65 a, 66 b, 67 a, 67 b, 68 b, 69 b, bis, 70 b, ter, 71 b, 72 a, 72 b, quater, 73 b, 74 a, 75 b, 76 a, 76 b, 77 b; *de Fato*, 3 b, 5 b, 8 a, 13 a, 28 b, 33 a, 46 a, 46 b, 58 b, 60 a, 63 a, 65 a, 75 b; *Lacl.*, 2 b, bis, 3 a, 3 b, bis, 4 a, bis, 4 b, quinquies, 5 a, 5 b, ter, 6 a, bis, 6 b, 7 a, bis, 7 b, ter, 8 a, ter, 8 b, bis, 9 a, bis, 9 b, ter, 10 a, 10 b, bis, 11 a, bis, 12 a, ter, 12 b, ter, 13 a, bis, 13 b, ter, 14 b, 15 a, 16 a, ter, 16 b, 17 a, bis, 18 a, 18 b, bis, 19 a, 19 b, 20 b, bis, 21 a, bis, 21 b, bis, 22 a, 22 b, bis, 23 b, bis, 24 a, 24 b, 25 a, bis, 25 b, 26 a, bis, 26 b, bis, 27 b, bis, 28 a, 28 b, ter, 29 a, bis, 29 b, bis, 31 b, bis, 32

- a, bis, 32 b, ter, 33 a, 33 b, 35 b, 36 a, 36 b, ter, 37 a, bis, 37 b, bis, 38 a, 38 b, 39 a, 39 b, 41 a, bis, 41 b, 42 b, 43 a, 45 a, 45 b, 46 a, ter, 46 b, 47 b, bis, 48 a, bis, 48 b, 49 b, bis, 50 a, 50 b, 51 b, 52 b, 53 a, 55 a, ter, 56 a, ter, 57 b, ter, 58 a, bis, 58 b, quater, 59 b, 61 a, 61 b, 62 a, 63 a, 63 b, 64 a, ter, 64 b, bis, 65 a, bis, 65 b, 66 b, bis, 68 b, bis, 69 a, 69 b, quinquies, 71 a, bis, 71 b, 72 a, bis, 72 b, bis, 73 a, bis, 73 b, bis, 74 a, ter, 75 a, bis, 75 b, bis, 76 a, bis, 76 b, 77 a, bis; *de Off.*, 3 a, bis, 3 b, bis, 4 a, 5 a, bis, 5 b, ter, 6 a, ter, 6 b, quinquies, 7 a, ter, 7 b, 8 a, bis, 8 b, ter, 9 a, bis, 9 b, 10 b, ter, 11 b, 12 a, bis, 12 b, ter, 13 a, ter, 13 b, ter, 14 a, bis, 14 b, quinquies, 15 a, 15 b, bis, 16 a, bis, 16 b, 17 a, 17 b, ter, 18 a, bis, 18 b, bis, 19 a, ter, 19 b, quater, 20 a, quater, 20 b, ter, 21 b, bis, 22 a, 23 a, 24 a, 24 b, quater, 25 a, 25 b, quater, 26 a, ter, 26 b, quater, 27 a, 27 b, 28 a, 28 b, 29 a, 30 a, bis, 30 b, bis, 32 a, 32 b, ter, 33 a, quater, 33 b, bis, 34 a, ter, 34 b, bis, 35 a, bis, 35 b, 36 a, 36 b, ter, 37 a, quater, 38 a, quinquies, 39 a, 39 b, 40 a, ter, 40 b, ter, 41 a, bis, 41 b, bis, 42 a, bis, 42 b, ter, 43 a, 43 b, bis, 44 a, bis, 44 b, 45 a, 46 b, 47 a, 47 b, bis, 48 a, bis, 48 b, ter, 49 a, bis, 50 a, 50 b, bis, 51 a, bis, 52 a, ter, 53 a, ter, 54 a, bis, 55 a, bis, 55 b, 56 a, 56 b, 57 a, bis, 58 a, 58 b, bis, 59 a, 59 b, bis, 60 a, 60 b, ter, 61 a, ter, 62 a, bis, 62 b, 63 a, bis, 63 b, 64 a, 64 b, bis, 65 a, ter, 65 b, bis, 66 a, 66 b, ter, 67 a, 67 b, bis, 69 a, ter, 69 b, 70 b, 71 a, 72 b, bis, 73 b, 74 a, 74 b, 75 a, ter, 77 b; *de Univ.*, 63 b; *Fragmm.*, 5 a, 21 a, 38 a, 41 a, 58 a.
- Cincinnatus (L. Q.), 51 b.
- Circumscriptio proprii, addito ipso, 14 b.
- Cives alicujus, 58 a.
- Clarus, 10 a, 12 b.
- Classe devincere, 41 b.
- Claviculae vitis, 48 b.
- Clavum tenere, 17 b.
- Clientes, 29 b.
- Coagmentare, 65 b.
- Cocta poma, 64 a.
- Coetus amicorum, 42 a; *divinus animorum*, 75 b.
- Cogere: *quis coëgit* —?, 6 a; *aliquem aliquid*, 32 a.
- Cogitare male, 18 a.
- Cognomen, 2 b, 6 a.
- Cognomen nomini praepositum, 44 b.
- Cognovi (*quos ipse*), 74 a.
- Colere aliquem, 8 b, 24 b.
- Collectiva nomina, 62 b, 64 a.
- Collegium augurum, 58 b.
- Colligere, 35 a.
- Colloquia, 36 b.
- Colluvio, 75 b.
- COLUMELLA, 48 b, 49 b, quinquies.
- Comici senes, 33 b.
- Comis et communis, 54 b.
- Comitas, 10 b.
- Commemorare, 35 b.
- Commercium habere cum, 38 b.
- Commorandi deversorium, 75 a.
- Commoveri gravius, 2 b.
- Communis c. genn. duobus, 32 a; *comm. et comis*, 54 b; *cum* —, 61 b.
- Compages corporis, 69 a.
- Comparatio contractior, 6 b, 33 a, 33 b, 44 a; *negativa*, 37 a.
- Comparativus gradus, 2 b, 9 b, 16 a; *post non modo* —, *sed* —, 13 a; *quo propius* —, (*eo magis*) —, 64 a.
- Compensare, 33 a.
- Complector et contemplor, 15 b.
- Compleo convivium vicinorum, 43 b.
- Compta oratio, 27 a.

- Concessio ironica, 17 b, 40 b, 75 a.
Concilium (divinum animorum), 75 b.
 Concursus pronominum, 4 a (iisque eum), 56 a (hujus . . . hoc).
Condita, translate, 10 b; *conditoria*, 52 b.
Conferre culpam in —, 14 b.
Conglutinare, 65 b.
Congregari, reflexive, 8 b.
Conjuncta fortuna virtuti, 55 a.
Conscribere, 8 a.
Consessu magno, 58 a.
 Conjunctivus modus: vide Subj.
Consentiunt plurimae gentes, 56 a.
Considerare, 58 a.
Consilio et auctoritate, 16 b; *cons.*, *ratione*, *sententia*, 19 a; *mens et ratio et cons.*, 61 b.
Consistere, 87 b, 67 a.
Consitiones, 50 b.
Consolabar, existimans —, 76 a.
Constans aetas, 81 a.
Constituere vadimonia, 21 a.
Consulares tr. mil., 29 a.
Consuli, 57 b.
Consurgere, 58 b.
Contemnere, 12 b; *contemni*, 59 b; *mortem contemendam esse*, 60 b, 64 b.
Contemplor et complector, 15 b; *contemplantes*, 69 a.
Contemptus, 26 a, 40 b.
Contentio, 78 b.
Contentus (eo debet esse), 63 a.
Contingere, 63 b.
Contra (quod), 75 b.
Convenire aliquem, 80 a.
Convivium, 42 b; *tempestiva conv.*, 42 b.
Coopertus, 81 b.
Copiae et opes, 9 b.
Coquit te cura, 1 b.
Corporis voluptates, 86 b, *vel corporibus suis*, 67 b; *quasi pro corporum*, 72 a; *vincula*, 72.
Coruncanus, Ti., 26 a.
Crassus, P., 26 a.
Crebrum finale, 41 b.
Credo refutantis, 20 a.
Crudelius. hostis, 67 b.
Culmus, 47 b.
Cultio agri, 52 a.
Cultus decorum, 52 a.
Cum re vir, 2 a; *aperto cum capite esse*, 81 b; *vivere c. aliquo*, 40 a; postpos. (var. lect.), 42 b; *secum esse, vivere*, 45 a; *pariter c.*, 46 b; *rationem habere c.*, 47 a; *reddere c. fenore*, 47 b; *c. admiratione delectare aliquem*, 48 b; *in gratiam redire cum* —, 52 a; *c. assensu omnium*, 57 a; *c. imperio esse*, 59 a; (*cum*) *fletu*, 66 a; *una c.*, 72 b.
Curantur tristius, 61 a.
Curia, 29 b.
Curricula mentis, 85 b.
Cursum equorum, 67 b.
Dare se et dedere, 40 a; *aliquid alicui rei*, 41 a; *Da enim* —, 62 b.
 Dativus casus:—*occupatum esse alicui*, 80 a; d. Graecismi repudiatur, 86 a; *mihi . . . probari*, 89 a; *quis est . . . cui sit exploratum?*, 61 a; *quasi pro acc.*, 63 b.
De — *triumphare*, 51 a.
Decedi, 57 b; *decedere et dis* —, 75 b.
Decii duo, 67 a.
Decorare, 66 a.
Decuit, 75 b.
Decurso spatio, 74 b.
Deduci, 57 b.
Defatigatio, 77 a.
Defectiones solis, 45 b.
Defendere solis ardores, 49 a; *se oratione*, 57 a.
Deinde omittitur post primum, 41 b.
Delectari, 24 a, 42 b.
Delibatos animos (ex —), 69 b.
Dementes mentes, 17 a.
Deminutivum in contemptu, 20 a.
Demonstrabantur, 69 b.
DEMOSTHENES, 58 b.
Denique, demum, 78 b.
Denuntio, 18 b.

- Deplorare vitam*, 75 a.
Deportare, 2 b.
Depugnare, 29 a.
Deputare, 24 a.
Describere, 6 b, 45 a.
Deserere, 10 b.
Desiderare, 25 b, 29 b.
Desiderium lenire, capere, 50 a.
Desipere, 21 b; *desipientis carmen*, 22 a.
Despici, 59 b.
Desudare, 35 b.
Detestabile, 38 a.
Deversorium et di., 75 a.
Dicere omisum, 4 b; *et diximus et dicemus*, 3 b; *ut dicis*, 7 b, 9 b; *dixerit quispiam*, 9 b; *Quod eodem modo de s. dici potest*, 10 a; *glorianti atque ita dicenti*, 11 b; *ausus est dicere*, 12 a; *dicitur, dissimulanter*, 14 a; *non dubitavit dicere*, 17 a; *si qui . . . dicat*, 17 b; *Melius (dixit)*, 28 b; *illud (dixit) idem*, 28 b; *Quid (dicam), quod —?*, 24 b; *qui . . . dicit*, declaratio quasi otiosa, 25 a; *dicitur dixisse*, 26 a; *Nihil tale (dixit)*, 26 a; *dicere et discere*, 35 b; *tertia vituperatio, quod . . . dicunt*, 36 a; *ut ita dicam*, 38 b; *ejus, quem dico*, P. Decii, 40 a; *Sed quid ego alios (dico)?*, 41 b; *ea quae dicuntur*, 49 a; *ut ante dixi, variato sermone*, 49 b; *Quid de . . . plura dicam?*, 52 b; *illi dicuntur*, interpos. in anacolutho, 58 b; *respondisse dicuntur*, 65 a; *Quid multa (dico)?*, 69 b; *Apud Xenoph. Cyrus haec dicit*, 71 a.
Dictatorem feri et dici, 51 b.
Diem (o praeclarum), quem —, 75 a.
Differre in aliud tempus, 2 b.
Difficiles senes, 9 a, 59 a.
Difficultas, 9 b.
Diffundere, 47 b.
Digne post satis, 8 b.
Dignum docto homine, 14 b.
Dignus et discensus, 76 a.
Dii meliora!, 44 a; *o dii boni!*, 62 a.
Diligentia, 33 a.
Diligi, 24 b.
Diogenes Stoicus, 22 a.
Diritas, 60 a.
Discedere et de —, 75 b.
Discere pro addiscere, 24 b, *disci senex*, 25 a; *discere fidibus*, 25 b; *discere et dicere*, 35 b.
Discretiva oratio, 19 a.
Disertus, 27 a.
Disputatione opus esse, 67 a; *ratio ac disp.*, 69 a.
Dissolvere, 65 b.
Diu multumque, 10 a (at vide Postscriptum); *jam diu c. praes.*, 18 a; *diu esse senem*, 29 b; *quid est . . . diu?*, 62 a; *diutius quasi positive*, 71 a.
Diuturnum nihil, in quo —, 62 b.
Divine, 41 a.
Divinus: d. studia, 22 b, —*d. munus*, 87 a; *animorum concilium*, 75 b.
Docere fabulam, 45 b.
Doctus homo, 14 b.
Dolendum (non magis), quam —, 68 b.
Domestica bella, 13 a.
Domi praestans, 13 a.
Domicilium, Lacedaemonem esse, 57 b; *est animus ex altissimo d. depressus*, 69 a.
Dominari in —, 34 b; *libidine dominante*, 37 b.
Dominus bonus assiduusque, 52 b.
Domus tanta, 34 a; *in illa d.*, 34 b.
Donum, munus ac, 37 b.
Dormientium animi, 72 a.
Dubitavit (non) dicere, 17 a.
Duci ad studia, 24 a.
Dulciior melle, 28 b; *omnia dulciora*, 59 b.
Dum c. subj. 30 b; *tamdiu dum*, 37 b; *d. vivo*, 76 b.
Duo, sequente appositione, 15 b; *praemissum, quasi abundanter*, 27 b; *duo, acc.*, 67 a.

Duplex constructio verbi, 81 a, 67 a.
Dux optima natura, 6 b.

E et de vita excedere, 78 b.

Edopol, 28 b.

Efferor studio, 74 a.

Efferunt agri fructus, 10 a.

Efficere, ut —, 48 b, non jucundam-*efficere*, 61 b; *Ex quo efficitur*, 57 a.

Effluere, 6 a.

Egerenda (var. lect.) 18 a.

Ego interpos., 9 a; *me* interpos., 25 a, 49 b; *me* omis. ante infin., 28 a; *Sed redeo ad me*, 29 a; *me meus*, 85 b; *Quid ego . . . commemorem*?, 48 a; *abest . . . a me*, a mea villa, 51 a; *me*, i. e. animum meum, 72 b.

Elabi, 89 a.

Elaborare in —, 28 a.

Eleganter acta aetas, 14 a.

Elephas et elephantus, 25 b.

Ellipsis indicativi ex infin., 8 a, 29 a; accusativi ante infin., 2 b, 28 a, 27 b, 28 a, 81 a, 54 b, 68 a, 76 a; *quid opus est plura (dicere)*?, 4 b; *si . . . , quam . . . (si agerent)*, 6 a; *sui (amici)*, 9 a; *vincere Olympia (certamina)*, 15 a; praepositionis ἀπὸ κοινοῦ subaudiendae, 16 a; (*eum*) *qui* —, 20 a; *Melius (dixit)*, 28 b; *illud (dixit) idem*, 28 b; *Quid (dicam)*, *quod . . .*?, 24 b; *discebant fidibus (canere)*, 25 b; *nominis genitivum regentis*, 25 b, 54 b; *exercentes (se)*, 26 a; *nihil tale (dixit)*, 26 a; *septimus Originum (liber)*, 85 a; *liberet . . . oporteret (facere)*, 88 b; *Sed quid ego alios (dico)*?, 41 b; *id ipsum (faciant)*, ut *lubebit*, 58 a; *cani (capilli)*, 57 a; ut (*fit*) *quum* —, 64 a; *quo propius* —, (eo magis) —, 64 a; (*cum*) *fletu*, 66 a; *nemo* —, *neque (quisquam)* —, 66 a; et *id, incertum, an hoc ipso die (faciendum sit)*, 66 b; *Quid multa (dico)*?, 69 b;

quod si non possit (fieri), 70 b; *nihil esse tam simile (alteri rei)*, *quam morti somnum*, 71 b; *de-cuit (cremari)*, 75 b.

Ellisio literae s, 2 a.

Elogium, 56 a, 65 b.

Emancipatum esse alicui, 34 b.

Emeritis stipendiis, 45 a.

Emori, 68 b.

Enallage numeri, 6 b, 64 a; *tem-poris*, 70 a.

Enarratio poetae laudati, 15 a.

Enim, 7 a, 11 b, 18 a, 19 a, 23 a, 27 b, 28 b, 42 a, 47 a, 48 a, 58 a, 60 a, 62 a, 66 b.

Enimvero, 74 a.

ENNIUS, 1 a, 15 a.

Epanodos, 41 a.

Epicurus, 89 b.

Epicurei, 76 b.

Epiphonema, 5 b, 14 b.

Equidem, 20 b, 27 a, 68 b.

Equus fortis et victor, 15 a; *equo iter facere, et in equo*, 81 a.

Erecto animo, 67 b.

Ergo, 16 b, 41 a, 44 a, 51 a.

Erro (si in hoc), *lubenter erro*, 76 b.

Esca malorum, 41 a.

Esse:—*Est*, ut *dicis*, 9 b; *esse omnia in aliqua re*, 9 b; *esse aliquid in aliquo homine*, 10 b; *multa . . . cognovi*; *sed nihil est admirabilius, quam* —, 12 a; *est mortuus et m. est*, 14 a; *esse in vita*, 14 b; *ut sunt, sic etiam nominantur*, 19 a; *quod est, eo decet uti*, 25 b; *est, scriptum est*, 19 b, 48 a; *pro vivere*, 20 b; *est et sit*, 23 a; *diu esse senem*, 29 b; *sit, velle esse*, 31 b; *est omis.*, 88 a; *esse profecto*, 40 b; *fuit, vixit*, 50 a; *In agris erant tum* —, 51 b; *possit beatior esse*, 52 a; *sunt, existant*, 59 b; *quamvis sit adolescens*, 61 a; *quis est . . . cui sit exploratum*?, 61 a; *quid est . . . diu*?, 62 a; *fuit . . . quidam . . . qui . . . regnavit*, 62 b; *in quocumque fuerit actu*, 68 a; *Hoc illud est, quod* —, 65 a; *est, ex-*

- stat, 65 b; *qui essent* —, 69 b; *essem* = arbitrarer esse, 78 a.
- Et* —, *et* —, = *atque*, 2 b, 32 a; *et* quasi transpos., 9 a; *et* —, *nec* —, 9 a; *et* bis, 9 b, 41 a; *et tamen* = *quamquam*, 17 b; *et* —, *et in primis* —, 19 b; *permaneant studium et industria*, 21 a; *refutantis*, 24 a; = *atque*, 27 a; *exeget.*, 30 a; addit quod poterat omitti, 32 b; *et caecus et senex*, 34 a; *omissum* in priore loco, 37 a; *et vicissim*, 43 a; *nec* —, *et* —, 46 b; *et idem*, 51 b; *et* —, *et ceteri* —, 52 a; *centum viginti*, *omisso et*, 62 b; in polysyndeto, 63 a; *et . . adeo*, 63 b; *et tamen*, 64 b; *Et*, *quinetiam*, 74 b.
- Etiā* interpos., 3 b, 21 b; *deminutivum*, 13 b; *accedit etiam*, 16 b; *ut* —, *sic etiam*, 19 a; *aut etiam*, 20 a; = *non modo non*, 26 b; = *non modo, sed* —, 43 b; *pro adeo*, 52 a, 52 b; *aut non miser . . aut beatus etiam*, 61 a.
- Etiā* corrigentis, 3 a.
- Eum* omisa. ante infin., 31 a, 54 b; *quasi pro se*, 51 b.
- Euenire* usu et u. *venire*, 8 b.
- EURIPIDES, 5 a, 58 b, 71 b.
- Ex* — *quaerere*, 14 b; *nominare ex agro S. rusticos R.*, 22 b; *ex te nobilitatus*, 26 a; *ex* — *triumphare*, 51 a; *afflari ex* —, 54 b; *in portum ex longa navigatione venire*, 64 b; *Ex (E) quo fit*, 64 b; *ex* — *delibatos*, 69 b; *ut ex hac aetate repuerasam*, 74 b.
- EXAEQUATIO membrorum, 49 b.
- Escipere*, 18 b, 47 b.
- Excisa Carthago*, 18 b.
- Exemplo nullo*, 41 b.
- Exemplum abruptius ponitur*, 20 a.
- Exercere* (se), 26 a; *exerceri*, *relexive*, 46 a.
- Exercitationes*, 33 a, 33 b.
- Existimare* in quadam brachylogia, 75 a; *existimans* (suspectum), 76 a.
- Exploratum esse alicui*, 61 a.
- Expugnationes*, 13 b.
- Exsequi*, 27 a.
- Exsistere*, 32 b.
- Expectatus ad dignitatem*, 61 b.
- Exstat oratio*, 17 b.
- Exstinguitur ignis*, 64 a.
- Exstructae mensae*, 40 b.
- Exsultans*, 11 a.
- Externa bella*, 18 a; *externa legere*, 19 b.
- Extremum aliquid (in quo est)*, 62 b.
- Fabulam docere*, 45 b; *fabula actis*, 59 a; *f. peragere*, 59 a.
- Facere*, *inducere*, 4 a; *Faciā* *vero*, 7 b; *Faciā*, *ut potero*, 8 b; *consules facti sunt*, 15 b; *f. foedus*, 17 a; *omissum cum libet oportet*, 88 b; *feci, ut* —, 39 a; *ne verbum quidem fecit*, 50 a; *eum dictatorem esse factum*, 51 b; *id ipsum (faciant)*, *ut lubebit*, 53 a; *ut facitis*, 53 b; *scire, . . . sed facere nolle*, 58 b; *fuxit*, 66 a; *et id, incertum, an hoc ipso die (faciendum sit)*, 66 b.
- Facile, non*, 41 a; *haud*, 74 b; *facilius in morbos incidunt adolescentēs*, 61 a.
- Facillime*, 8 b.
- Facinus malum*, 37 a.
- Factum alicujus*, 40 a; *recta facta*, 62 b.
- Fama consentiens*, 56 b.
- Familiaris noster*, 11 b.
- Fenore, cum*, 47 b.
- Ferocitas*, 31 a.
- Ferre aliquid*, 12 b; *vitis fertur ad terram*, 48 b; *ferunt*, sc. *hominēs*, 55 a; *fortiter*, 76 a.
- Fervor actatis*, 42 a.
- FESTUS*, 19 b.
- Fidibus discere*, 25 b.
- Fieri*: omisa., 70 b; vide *Facere*.
- Filius, Maximus*, 12 b; *capiebat desiderium e filio*, 50 a; *optimus*, 61 b.
- Fingere animo*, 37 b.

Finibus tisdem, 73 a.
Flagitium, 37 a.
Flagrantes studiis, 46 a.
Florens aetas, 20 a.
FLORUS, 11 a, 41 b.
Poedus facere, 17 a.
Forte, nisi, 18 a, 30 b.
Frequens, 35 b.
FRONTO, 28 a, 60 a, 64 b.
Fructu laetius, 49 a; *fructus capere*, 57 a.
Fruges et fructus, 7 a.
Fundamentis adolescentiae, 57 a.
Funera alicujus, 66 a.
Futurum tempus in praeceptis, 72 b.

Gallina pro genere gallinaceo, 52 b.
Gallus (C.), 45 a.
GELLIVS, 2 b, 26 a, 32 a, 37 a, 55 b, 64 b, 67 b.
Gemma vitis, 49 a.
Genitivus interpos., 2 a, 42 a; *epexeget.*, 3 a; *ceterarum rerum sapientia*, 4 b; *quasi abundans*, 10 b; *Pyrrhi bello*, 17 b; *activus*, *avi reliquias*, 18 b; *substantivi adjective*, 25 b, 31 b, 34 b, 35 a; *cum ellipsi nominis regentis*, 25 b, 54 b; *est munus ingenii*, 26 b; *genn. duo*, 30 b; *quasi parentheticus*, 31 a, 52 b; *voluptas corporis*, 36 b; *amicitia populi R.*, passive, 38 a; *convivium vicinorum quotidie compleo*, 48 b; *exeget.*, 45 a; *duplex*, 46 a; *epularum . . . voluptates*, 46 a; *vallo aristarum*, 48 a; *oblectamenta rerum rusticarum*, 50 b; *fundamentis adolescentiae*, 57 a; *fructus auctoritatis*, 57 b; *sententiae principatus*, 58 b; *quod cuique temporis* —, 63 a; *tot artes tantae scientiae*, 70 a; *antecedentis quasi deponendus est*, 72 a; *senium*, 73 a; *comemorandi deversorium dedit*, 75 a; *adj. fluctuat inter gen. et nomen regens*, 75 b; *meum . . . mortui*, 76 b.

Gentile, a. patrium nomen praepos., 14 ab.
Genus : quo in genere, 5 b; *in vario g. bellorum*, 18 a; *in eo g.*, 42 b.
Gerundii nominativus accusativum regens, 8 a; *genitivus*, 50 a, 75 a; *ut aliarum rerum, sic vivendi*, 77 a.
Glorianti atque ita dicenti, 11 b; *gloriarī aliquid*, 29 a; *ut . . glorier*, 73 d.
Gorgias (Leontinus), 14 a.
Grandis natu, 11 a; *plane g.*, 11 a; *g. sane*, 17 b.
Gratiam habere alicui, 38 b; *in g. redire cum* —, 52 a.
Gratum facere alicui, 7 a.
Gravis senectus, 5 a; *gravis*, sc. auctoritate, 56 b.
Graviter aegrotant, 61 a.
Gravitas, 31 a.
Gustatu et gustu, 49 a.

Habere : Nihil habeo, quod accusam senect., 14 a; *sermonem habere*, 27 b; *habet, quod* —, c. subj., 31 a; *rationem alicujus rei*, 33 a; *carum aliquem*, 34 b; *gratiam alicui*, 38 b; *habui semper sodales*, 41 b; *quia vitae conjunctionem haberet*, 42 b; *rationem cum* —, 47 a; *Sibi habeant* —, 53 a; *Habet, habet senectus* —, 56 b; *Sic se res habet*, 60 a; *solicitem habere*, 60 b; *aetas illa . . casus habet*, 61 a; *incerta pro certis habere*, 62 a; *ne, quid speret quidem, habet*, 62 a; *sunt habenda in bonis*, 63 b; *quin ex . . . delibatos animos haberemus*, 69 b; *in se*, 70 a; *Quod ni ita se haberet*, 73 b; *Quid . . habet . . ? Sed habeat sane : habet . . modum*, 75 a; *Haec habui, de s. quae dicerem*, 77 a.

Habitandi, 75 a.
Haedus, collective, 52 b.
Hamo pisces, 41 b.

- Hannibal*, 67 b.
Haud sane, 5 a; *haud scio*, an —, 52 a, 66 a.
Herbescentes viriditas, 47 b.
HERODOTUS, 62 b.
Hic, pron.: seq. gen. epexeget., 3 a; *hunc librum de senect. mihi*, 3 b; *cum hoc C. Laelio*, 4 b; *hi consules*, 15 a; *has* = *hujus*, 80 b; *Haec* —, *haec* —, in attract., 35 b; *haec* quasi pro *hoc*, 45 a; *hic P. Scipio*, 46 a; *his paucis diebus*, 46 a; *hujus* . . . *hoc*, 56 a; propter interposita additum, 62 a; *hoc ipso die*, 67 a; *Haec Platonis verti*, 70 b; *δεικτικῶς*, 72 b; *ex hac turba*, 75 b; *Haec habui*, 77 a.
Hinc, 86 b.
HIPPOCRATES, 61 a.
HIRTIVS, 14 a.
Hodie, 31 a.
HOMERUS, 12 a, 28 b, ter, 29 a, 50 a, 50 b.
Homo Romanus, 13 a; *vel hominis . . . vel temporum*, 51 a.
Homocoteleuton, 8 a.
Honeste, 57 a.
Honestum (dictum), 46 b.
Honorata senectus, 56 b, 58 a; *h. viri*, 21 a.
Honore antecedentes, 59 a; *h. sepulchrae*, 67 b.
HORATIUS, 2 a, 2 b, 28 a, 84 b, 42 a, 48 a, 59 a.
Hostis crudeliss. 67 b.
Humanitas, 2 b.
Humus subacta, pura, 54 b.
Hypallage frustra advocata, 1 a, 30 b.
Hypphen, 43 b (*quasi-titillatio*).
Hysterologia, 21 b, 48 a.
Idem : eadem = *tamen*, 48 b; *et idem*, 51 b.
Igitur, 13 b, 81 b, 42 a; *Num i.*, 22 a: *Utrum i.*, 80 b; *Sibi habeant i.*, 58 a.
Ignavus, 34 a.
Ignominia Cannensis, 67 b.
Illa (var. lect.) de mente, 1 b.
Ille, 12 b; additum propter interposita, 21 b; *illud (dixit) idem*, 23 b, 24 a; *illud* in attract., 32 b; *in illa domo*, 84 b; *illa quasi pro illud*, 44 b; *illud Solonis*, 46 b; *ille quasi pro illius*, 56 a; *non illius quidem justae, sed* —, 59 b; *Hoc illud est, quod* —, 65 a; *is . . . ille* —, 74 a.
Illecebra, 37 a.
Imbecillus et -lis, 32 a.
Imitari, 69 a.
Immissio sarmentorum, 49 b.
Immortalitas gloriae, 78 b.
Impendium recusare, 47 a.
Imperfectum tempus, 38 b, 78 a.
Imperium in suos, 84 b; *cum imperio esse*, 59 a.
Importunitas, 9 b.
In, 4 b, 6 a, 7 a, 9 b, 10 a, bis, 10 b, 12 a, bis, 13 a, 14 b, bis, 19 a, 21 b, 22 a, bis, 23 a, 23 b, 24 b, 25 b, 26 b, bis, 84 b, 88 a, 39 a, 42 a, 48 a, bis, 48 b, 45 a, 50 a, 51 a, 61 b, 56 a, 58 b, 60 b, 61 b, 63 a, 63 b, 67 a.
Inaequalis oratio, 19 b, 27 b.
Incertum, an —, 66 b.
Incidere in morbos, 61 a.
Incolas nostros, 69 b.
Incredibiliter, 46 b.
Incurrere in —, 24 a.
Incusare, non Ciceronis, 14 b.
Indicativus modus ex infin. adsumitur, 3 a, 29 a; pro subj. cum infinitis, 18 a, 31 a; *possum quasi pro possem*, 22 b; *possum nominare . . . quibus . . . fiunt*, 22 b; *quid mirum, si sunt* —, 32 b; *ipsius narrantis*, 38 a; ex subj. adsumitur, 56 b; *fuit . . . quidam . . . qui* —, 62 b.
Indicere bellum, 43 a.
In dies, 42 a.
Inesse alicui rei non Ciceronis, 5 b.
Infinitivus modus omisso accusativo subjecti, 2 b, 76 a (*te*), 23 a, 27 b, 68 a (*se*), 28 a (*me*), 31 a, 54 b (*eum*); omittitur, 4 b, 38 b, 75

- b; praesentis pro fut., 28 a;
c. verbo *memini*, 28 a; *hoc non-desiderare*, 44 a.
Ingravescere, 7 b, 33 b.
Ingrediendum est viam, 8 a.
Inhumani senes, 9 a.
Inimicus, de rebus, 37 b, 38 b.
Iniquissimo animo, 74 a.
Injussu, 65 b.
In primis, 19 b, 36 b, 58 b.
Inquam (?), 33 a; *inquit* quasi abundans, 9 b, 66 a, 72 b; cum praeterito, 14 b, 44 a.
Inquisitiones, 50 b.
Insolens, 28 b.
Insomnium, 41 a.
Instituti bene, 46 b.
Intelligentia, v. l., 88 a.
Intelligo, non, 24 b, 43 a; *Ut intelligatis* —, 88 a.
Intentus, 34 a.
Inter nos, 76 a.
Intercisa oratio, 6 b, 20 b, 36 a, 67 a.
Interdicere, 21 b.
Interdum solere, 4 b.
Interesse, de tempore, 17 b.
Interimere, 52 a.
Interpositio, 2 a, 28 a, 59 b; praepositionum, 53 b, 56 b.
Inventa (tot), 70 a.
Inversio, 7 a, 48 a.
Invitue, 58 a.
Ipsc: in *ipsis opis nihil*, 5 b; *bona omnia a se ipsis petunt*, 5 b; *de me ipso dicere*, 28 a; *se ipsa*, 84 b; *ea ipsa, quae* —, 85 b; *Neque . . ipsorum*, 42 a; *id ipsum, ut lubebit*, 53 a; *Haec ipsa* —, *quae* —, 57 b.
Ironia, 16 b, 17 b.
Is: *iisue eum*, 4 a; *iis et his*, 8 b; *Q. Maximus, eum, qui* —, 10 b; *causas . . ; earum causarum*, 16 a, 62 b; *eum interpos.*, 19 a; (*eum*) *qui* —, 20 a; *eum* omittitur ante infin., 31 a, 54 b; *id* abundat fere, 47 b; *ea* quasi abundat, 48 b; *ea quae dicitur*, 49 a; *eum* quasi pro se, 51 b; *id ipsum, ut lubebit*, 53 a; *ad eum, ad ejus villam*, 54 b; *ei* omisa., 54 b; *senectutem, sc. eam*, 57 a; *sed eam*, 60 b; *id est*, 65 b; *mortem (eam)*, 66 b; *et id, incertum, an hoc ipso die (faciendum sit)*, 66 b; *quod* —, *id* —, de morte, 68 a; *ab eo absum*, de morte, 68 b; *qui ordinem contemplantes imitarentur eum*, 69 a; *eorum ipsorum*, 71 a; *is . . . ille* —, 74 a; *id rei praemisum*, 76 a.
Ita dilexi, ut aequalem, 10 b; *ita* quasi transpos., 18 a, 82 a; *ita* —, *quasi* —, 13 b; *itaque*, atque *ita*, 81 b; *i. esse aliquid*, 32 b; *ita* —, *si* —, 84 b; *ut* —, *ita* —, c. superll., 57 b; *omittitur (in uno) post ut*, 57 b; *Ita fit, ut* —, 65 b; *non ita longa*, 67 a; c. epexegezi, 69 b; *ita* —, *tamquam* —, 75 a.
Italici philosophi, 69 b.
Itaque non postponit Cic., 49 a.
Jam diu c. praes., 18 a; *jam* postpos., 26 a; *jam revertar*, 41 b; *ut jam redeamus*, 52 a; *jam* in transit., 52 b, 65 b, 66 b; *constans jam aetas*, 68 a; *j. pueri*, 70 b; *J. vero*, 71 b.
Jubere c. infin., omisso accus. personae, 37 b.
Jucunda senectus, 3 b, 76 b.
Jugatio capitum, 49 b.
Jus augurium, 13 a; *j. suum retinere*, 34 b.
JUSTINUS, 58 a.
Justus, 59 b.
JUVENALIS, 27 a.
Labefactatus, 19 b.
Labores, 78 a.
Lacedaemonem esse domicilium, 57 b.
LACTANTIUS, 69 a.
Laetius fructus, 49 a; *laetas res rusticae*, 50 b.
Largiri, 74 b,

- Latera bona*, 15 b, 26 a, 26 b.
Laudari digne, 3 b.
Laudatio, ac. funebris, 12 b, 20 b.
Laudatum proverbium, 29 b.
Lauis, 40 b.
Lazare, 9 a, 72 a.
Lectoris causa additur declaratio, 54 a.
Legere et audire, 19 a, 85 b, 74 b; *sepulcra legens*, 20 b.
Legiones nostras (novas?), 67 b.
Lenire desiderium, 50 a.
Lenis et levis, 14 a.
Leontinus Gorgias, 14 a.
Levare curam, 1 b; *animi levantur*, 33 b.
Levasso, 1 a.
Levis seneectus, 24 a; *leviora studia*, 45 b.
Liber potest abesse, 35 a; *in eo libro*, 50 a.
Libet, 38 b.
Libido voluptatis, 37 a; *libidine dominante*, 37 b.
Licentia, 41 b.
Litteras multae, 18 a.
Livius poeta, 45 b.
LIVIVS, 9 b, 11 b, 17 a, 26 a, 27 b, 29 b, bis, 39 a, 39 b, 45 b, 51 b, bis, 65 b.
Locus, pars quaestionis, 25 b; *locum esse alicui rei*, 37 b; *legiones . . in eum . . l. profectas*, 67 b; *l. divinae naturae . . contrarium*, 69 a.
Longinquus, 38 a, 76 a.
Longum (satis) breve tempus actatis, 68 a.
Loquar (quid de . . .)? 46 a; *Socrates . . loquitur*, 54 a.
Lubenter erro, 76 b.
Luce, in, 12 b.
LUCRETIVS, 24 a.
Ludis, 58 a.
Lumen civitatis, 32 b; *animi*, 38 a.

M., nota pro *Marimi*, 12 b.
Macrologia, 39 a (*feci, ut—*), 48 b (*efficiunt, ut—*).
Magis (nec . . soli, sed), 33 b; *non magis —, quam —*, 68 b; *quo propius —, (eo magis) —*, 64 a.
Magister artium bonarum, 27 b.
Magisteria convivii, 48 a.
Magno opere, 40 b.
Magnopere (non), 35 b; *nullus m.*, 40 b.
Major, quasi positive, 2 b; *majora opera*, 22 b.
Majores, omisso nostri, 42 a, 55 b.
Male cogitare, 18 a.
Malle c. acc. et infin. 29 b.
Malleoli, 48 b.
Malum facinus, 37 a.
Manibus, laudatio est in, 12 b; *quam in m. habebat (ineditam)*, 21 b; *Septimus liber est in*, 35 a.
MANILIUS, 17 a.
Maturitas, 31 a.
Maxime (vel), 5 a; *nunc quum m.*, 35 a.
Maximus (tantus, quantus), 37 b.
Me interpos., 25 a, 49 b; *omiss. ante infin.*, 28 a.
Meditatum esse, 66 b.
Meditatio, 66 b.
Medulla Suadae, 46 a.
Μεῖωσις, 21 a (*Nec . . audiui*), 24 b, 43 a (*non intelligo*), 41 a (*non facile*), 76 b (*non vereor*).
Melius (dixit), 23 b.
Melle dulcior, 28 b.
Meminisse probe, 15 a; *c. acc. personae*, 15 a; *memini puer*, 27 b; *c. infin. praesentis*, 28 a.
Memoria tenere et (var. lect.) memoriae t., 13 a; *m. perdere*, 20 b; *in m. redire alicujus*, 20 b; *memoriae proditum est*, 58 a; *animorum m.*, 70 a; *memoriam tenere alicujus*, 71 a; *posteritatis*, 73 a.
MENANDER, 57 a.
Mens atque animus, 38 b; *mente praestabilius nihil*, 37 a; *m. et ratio*, 61 b; *mente ceterisque sensibus*, 65 a.
Mensae exstructae, 40 b.
Mentionem facere, 14 b, 57 b.

- Metallus* (L. C.), 56 a.
Metuo interpos., 26 b.
Meus me, 85 b; *meum* . . mortui, 76 b.
Mesozengma adjectivi, 60 a.
Minus (quo), 55 a.
Minuti philosophi, 76 b.
Mirum, si —, 82 b.
Miserum senem (o), 60 b; non miser post mortem, 61 a.
Mitis oratio, 27 a; omnia mitiora, 42 a.
Mittere librum ad aliquem, 4 a.
Moderati senes, 9 a.
Moderatio animi, 2 a; virium, 80 a.
Modice, 3 a.
Modo (nullo), 60 b; vitae modo, 69 a; habet modum, 75 a; ut aliarum rerum, sic vivendi, 77 a.
Modò, 14 b, 21 a.
Molestè (non), 9 a.
Molestum est (nisi), 7 b; non molesta senectus, 76 b.
Molens aliquid, 24 b.
Mollire, 11 a.
Mollis senectus, 3 b.
Molliter ferre, 7 a.
Moratus optime, 57 b.
Morbos, incidere in, 61 a.
Mori: est mortuus, 14 a; mori in studio aliquo, 45 a; sensus moriendi, 66 b; *meum* . . mortui, 76 b.
Moriens, 27 b.
Morosi senes, 59 a.
Morsus avium, 47 b.
Mortem alicujus ferre, 12 b; post mortem alicujus, 15 a; a morte alicujus, 18 b.
Mos: in moribus est culpa, 9 a; nec senectus mores mutaverat, 10 b; nostro more, 21 b; m. patrius, 84 b; morum vitia, 59 a; more senum, 78 a.
Motus voluptatis, 48 a.
Multa, sc. alia, 50 b; Quid multa?, 69 b; multos, sc. alios, 78 a; multi saepe, 75 a.
Multam ad noctem, 48 b.
Multitudine aquae, 64 a.
Multo postpos., 7 b; ab adj. suo diremptum, 45 b, 50 a.
Muniri, 47 b.
Munus officii, 27 a; officia et munera, 81 b; munera sustinere, 32 a; praeclarum m. aetatis, 86 a; m. ac donum, 87 b; tueri, 64 b; necessitatis, 69 a.
Nae, 30 b.
Naevius poeta, 19 b.
Nam, 38 b.
Nasci, 87 a; quo . . melior natus est nemo, 75 b.
Natu grandis, 11 a.
Natura optima dux, 6 b; sive n. sive quis deus, 87 a; vis ac n., 47 b; non omnis aetas naturae, 60 a; n. adversante, 68 b; n. animi = animus, 70 a; hominis, 71 b.
Ne, 30 b, 50 b.
-Ne, nonne, 28 a.
Ne—quidem post nee, 10 a; in refutatione, 30 a; duobus vocibus interpositis, 82 a (adde 19. 68); post num, 68 a.
Nec quasi transpos., 9 a; et —, nec —, 9 a; nec —, nec —, 10 a, bis; nec — ne — quidem, 10 a; Nec tamen corrigentis, 18 b; nec = ne — quidem, 15 a; Nec . . audiui, *μεινωσις*, 21 a; Nec — quidem, 25 b; Nec enim, 29 b; Nec —, neque omnino, 37 b; nec —, et —, 46 b; nihil — nec —, nec —, 53 a; exeget., 55 a, 59 a, 76 b.
Necesse fuit esse, 7 a; Nihil necesse est (me) dicere, 28 a; enumerare, 78 a.
Necessitas naturae, 5 b.
Negatio continua, nec — ne — quidem, 10 a; ad particip. et verb. simul pertinens, 15 a.
Negligere mortem, 60 b.
Nemo in fine, 18 b, 75 b; n. adhuc, 30 a; nemo —, neque (quisquam) —, 66 a.

NEPOS, 25 a, 42 a.

Neque —, *neque* —, 63 a; *exeget.*, 70 a; *neque et neve*, 74 b.

Nescio quo pacto, 26 b; *q. modo*, 73 b.

Nesunt (v. l.), 81 b.

Neutiquam, 39 b.

Neutrum genus: menti, animo —: *haec* —, 33 b; *funali et tibicine, quae* —, 41 b; *omnia etiam masculinum complectitur*, 42 a; *illa quasi pro illud*, 44 b; *vitas reliquum*, 65 b; *quod — id —*, de morte, 68 a; *ab eo absum*, de morte, 68 b; *omnia quasi pro omnes (res)*, 71 b.

Neve et neque, 74 b.

Nihil afferre, 17 b; *nihil pro adv.*, 23 a; *in compar. negat.*, 37 a; *nihil et nil*, 53 a; *tertium nihil*, 61 a.

Nūl, 23 b.

Nimis, 28 b.

Nimius, 89 a.

Nisi molestum est, 7 b; *n. forte*, 18 a, 30 b; *c. subj.*, 20 a, 33 b; *pro non nisi (?)*, 82 a; *nisi et nē*, 32 b.

Nobilitas philosophorum, 69 a.

Noctesque diesque, 2 a.

Nolite arbitrari, 71 a.

Nomen cognomini postpositum, 44 b.

Nomen verbale quasi pro infin., 2 b; *n. propria pluralia translata*, 13 b, 16 b; *abstractorum num. plur.* 13 b; *numeralium ordo*, 14 a; *patria praemissa*, 14 a; *n. proprium post circumscriptionem additum*, 14 b; *n. subst. in -tor adjective*, 15 a; *n. propria iterum posita pro pronominiibus*, 15 b; *n. cum pron. is repetitum*, 16 a; *n. subst. adjective*, 25 b, 31 b, 34 b, 35 a, 47 a; *repetitum, quod poterat subaudiri*, 29 b, 64 b, 65 b; *in genitivum resolvendum, vicino aliquo nomine regente*, 30 b, 65 a; *nominiibus positis duobus, unius postea ratio*

habetur, 33 b; *n. conatus*, 47 b; *collectiva*, 52 b, 64 a.

Nominare (possum) —, 22 b.

Nominativus verbi intelligitur per synesin, 28 b, 64 b.

Non moleste, 9 a; *n. multi*, 9 b; *n.*

admodum, 10 b; *n. modo* —, *sed*

—, *cum compar.*, 13 a; *non in*

concessione ironica, 17 b; *n.*

modo n. —, *sed etiam* —, 18 a;

numquam —, *non* —, *non* —, 22

b; *n. plus quam* —, 25 b; *n.*

vero respondentis, 26 a; *adhuc*

n., 27 a; *nullus n.*, 27 b; *non*

—, *non* —, *cet.*, 29 b; *n. magno*,

80 b; *omnino n.*, 31 a; *n. modo*

(*non*) —, *sed ne — quidem*, 82

a; *n. probus*, 84 a; *n. magnopere*,

35 b; *n. facile*, 41 a; *n.*

intelligo, 43 a; *hoc non-desiderare*,

44 a; *n. omnino*, 44 b; *n.*

enim, 51 a; *N. cani, n. rugae*,

57 a; *n. illius quidem justae*, 59

b; *aut non miser . . aut beatus*

etiam, 61 a; *n. magis* —, *quam*

—, 63 b; *non censet lugendam*,

potius quam non l. c., 66 a; *n.*

ita longa, 67 a; = *non dico*, 67

a; *cum verbo geminato*, 74 a;

n. quo —, *sed* —, 76 a; *n. ve-*

reor, 76 b.

NONIUS, 3 b, 5 a, 7 a, 11 a, bis, 23

b, bis, 24 a, 24 b, bis, 27 a, bis,

28 b, 29 b, 30 a, 31 a, bis, 31 b,

bis, 34 a, 34 b, 35 b, 37 a, 42 b,

ter, 43 a, 43 b, 44 a, 44 b, 47 b,

bis, 48 a, 48 b, 50 b, 51 a, 52 a,

ter, 52 b, 53 a, ter, 54 b, 58 a,

59 a, 59 b, 60 a, 61 a, quater,

63 b, 65 b, 70 a, 74 a, bis, 74 b,

75 b, bis.

Nonnumquam solere, 4 b.

Nonusdecimus non Ciceronis, 15 a.

Noscere: novi enim —, 2 a; *notum*

enim est, 17 a, 56 b; *nosce ali-*

quem, 20 b; *ut . . noscatis* (quasi

pro moritis), 43 a.

Nostra videamus, 72 b.

Notare, 39 a.

Novi, adj., monosyll., 20 a.

- Nox oppressit illum*, 45 b.
Nugator, 26 a.
Nulla vita, 8 b; *nullus non*, 27 b;
n. valetudo, 82 b; *haud scio an*
nulla, 52 a; *n. modo*, 60 b; *nul-*
lum esse, 61 b, 64 b, 71 a.
Num, 19 a; *N. igitur*, 22 a; *N.*
—, n. —, n. —, 22 a.
Numeralium ordo, 14 a, 16 a, 28 a;
centum viginti sine copula, 62 b.
Numeri mutatio, 6 a; *n. sing. quasi*
pro plur., 16 b, 19 b, 38 a, 69
a; *n. plur. quasi pro sing.*, 44 b,
45 a, 66 a; *n. plur. propriorum*
translate, 18 b, 16 b; *tractio*,
19 a.
Numquam pro non, 11 b; *numquam*
—, non —, non —, 22 b; *post-*
pos., 68 a.
Nunc quum maxime, 85 a.
Nuper, 56 b.
Nusquam, 29 a.
Nutus, 56 b.
O miserum !, 60 b; *o dii boni !*,
62 a; *o mihi carissimi filii !*,
71 a.
Obmutescere, 22 a.
Obrepere, 6 a.
Occatio, 47 b.
Occupare aliquem, 51 b, 52 a; *oc-*
cupatum esse alicui, 80 a.
Occurrere, 3 a.
Oculis civium (in), 18 a.
Odiosa senectus, 5 a; *odiosum, tri-*
syll., 24 a; *o. carere*, 44 a; *o.*
omnis offensio, 59 b.
Offensio, 59 b.
Officii munus, 27 a; *officia et mu-*
nera, 81 b.
Olivae pro olivetis, 52 b.
Omittamus (ut), 22 a.
Omnia (sicut), 8 a; *in isto omnia*,
9 a; *in o. aetate*, 10 a; *Nec ta-*
men omnes —, 18 b; *omnia etiam*
masculinum complectitur, 42 a;
ut ea pluris sit, quam omnes —,
56 b; *in o. oratione*, 57 a; *con-*
surrexiss omnes, 58 b; *in omnes*
partes nimia, 49 a; *Omnia —*,
sine particula, 68 b; *omnia qua-*
si pro omnes (res), 71 b.
Omnino, 10 a, 26 b, 31 a, 32 a, 37
b, 42 a, 44 b, 68 a.
Onus translate, 3 a.
Opus grave, 69 a.
Opes et copiae, 9 b.
Oportet, 58 b.
Oppressit illum nox, 45 b; *vis flam-*
mae opprimitur, 64 a.
Optanda mors, 61 a; *sensus*, 66
b.
Optimus vir, 16 b; *o. adolescentes*,
86 b; *filius*, 61 b; *optimi cujus-*
que animus, 73 b.
Opus est plura (quid), 4 b.
Oratio compta et mitis, 27 a; *ora-*
tionem exsequi, 27 a; *in omni o.*,
57 a; *oratione defendere se*, 57
a.
Oratio intercisa, 6 b, 20 b, 36 a, 67
a; *discretiva*, 19 a; *inaequalis*,
19 b; *praegnans*, 20 a; *recta ex*
obliqua, 58 a.
Origines Catonis, 35 a, 67 b.
Ortus, satus, 48 a.
Otiosa senectus, 45 a.
OVIDIUS, 41 a, 50 b, 58 a, 66 a,
67 b.
Oxymoron, 36 b.
Pabulum studii, 45 a.
Pacto (nescio quo), 26 b.
Paene, 45 a.
Palma translate, 18 b.
Panathenaica, 58 a.
Panegyrici Vett., 5 b.
Parenthesis abruptior, 52 b.
Pariter cum —, 46 b.
Participium fut. pass., 8 b; *scribens*
est mortuus, 14 a; *Quo . . . de-*
mentis sese flexere?, 17 a; *his*
ipsis legendis, 20 b; *quasi desi-*
pientem, 21 b; *quaerenti respon-*
dere, 23 b; *contemptus*, 26 a;
moriens, 27 b; *vivens, is qui vi-*
vit, 36 a; *prudenter et bene in-*
stituti, 46 b; *duo paulo incon-*
cinnius juncta, 50 a; *occupatum*
interemit, 51 b; *duplex*, 54 b;

- qui ordinem contemplantes imitantur eum*, 69 a.
- Particulae quasi transpos., 9 a; iterratae, 29 b; inter praenomen et nomen interpos., 46 a; quasi omissae, 52 b, 59 b; parentheticae, 54 a.
- Paternus*, 32 b.
- Patria nomina praemissa, 14 a.
- Patriae proditioes*, 36 b.
- Pelias*, 74 b.
- Penaria cella*, 52 b.
- Peragere fabulam*, 59 a.
- Percepere*, 20 a.
- Perducere*, sc. vitam, 55 b.
- Persequi aliquid versibus*, 17 a; bello, 18 b; = sine intermissione sequi, 48 b.
- PERSIUS*, 45 a.
- Persona variata, 13 a, 31 b, 34 b, 43 b; p. secundae usus indef., 43 b.
- Perpicuum est*, 71 b.
- Persuasi (sic mihi)*, 69 b.
- Pestiferum*, 38 a.
- Pestis capitalis*, 36 b.
- Pertinere*, 23 b, 73 a.
- Philosophorum nobilitas*, 69 a; minuti, 76 b.
- PISO*, 55 b.
- Placet (si)*, 16 a; *placere* in re historica, 63 a.
- PLATO*, 8 a, 9 a, 38 a, 41 a, 44 a, 59 a, 70 b, 65 b, 69 a, 69 b, 70 b, 73 a.
- Plaudite*, 63 a.
- PLAUTUS*, 2 b, 5 a, 20 a, 24 a, 27 a, 30 a, 34 b, 40 b, 41 b, 58 a, bis, 74 b.
- PLINIUS*, 50 b, 64 a.
- PLINIUS*, Epist., 34 a.
- Plura dicere*, 53 a.
- Pluralis numerus abstractorum, 13 b, 18 a; propriorum, translate, 13 b, 16 b; pro sing. per attract., 19 a; illa quasi pro *illud*, 44 b; cum *quisque* non est Ciceronis, 57 b, 71 b; ex sing. adsumitur, 65 b; *funera*, 66 a; quasi pro plur., 72 a.
- Pluris esse quam omnes* —, 56 b.
- Plus (non)*, *quam* —, 25 b.
- Plusquamperfectum tempus quasi pro perf., vide *Postscript. ad 13. 44.*
- PLUTARCHUS*, 29 b, 57 a, 58 a, 61 b, 76 a.
- Poculo (in)*, 43 a; p. minuta atque rorantia, 43 a.
- Porcus*, genus porcinum, 52 b.
- Porro*, 39 b.
- Portum, venire in*, 64 b.
- Positivus gradus pro superl., 74 a.
- Posse*: ut *potero*, 8 a; *possum*, quasi *possem*, 22 b; *omissum*, 23 a; *aliquantum*, 80 a; *aliquid*, 82 a; *possit beatior esse*, 52 a; *recte* . . . *vivitur, quoad* . . . *possit*, 64 b; *quod si non possit*, sc. *feri*, 70 b.
- Post ejus mortem*, 15 a; — *annis post* —, 17 b.
- Post* —, *quam* —, 11 a.
- Posteritatis memoria*, 73 a.
- Postulari aliquid ab aliquo*, 31 b.
- Potentialis modus, 63 a.
- Praecidere brevi*, 53 a.
- Praeclarum* —! 14 b, 36 a; *quid praeclarium?* 27 a.
- Praedicativa vis quasi transfertur, 3 b, 5 a, 25 a, 30 b, 36 b, 37 a, 38 b, 44 b, 46 a, 50 b, 55 b, 63 b, 70 b, 77 a.
- Praedicere ante*, 45 b.
- Praegnans oratio, 20 a.
- Praemia auctoritatis*, 59 a.
- Praenomen omittitur, 45 a; praen. inter et nomen particula interponitur, 46 a.
- Praepositio interpos., 5 b, 18 b, 21 b, 28 b, 53 b, 56 b; ἀπὸ κοινῶν subaud., 16 a; diversae junctae, 54 b; geminatur, 56 b.
- Praescribere*, 18 a.
- Praesens pro fut., 1 a, 27 a; cum *jam diu*, 18 a; praesentis infin. pro fut., 23 a; *audire*, solere audire, 31 a; cum fut., 35 a; quasi pro praeterito, 65 b; *Apud Xenoph. Cyrus haec dicit*, 71 a.

- Praesidium vitae*, 65 b.
Praestabilus, 37 a.
Praestans, 80 a.
Praestringere, 38 b.
Prima cavea, 44 b.
Primum, non seq. *deinde*, 41 b.
 PRISCIANUS, 9 b, 48 a, 65 a.
Pro viribus, 25 b; *pro* — *habere*, 62 a.
Probari alicui, 39 a.
Procedere aetate, 20 a, 63 a.
Prodere posteris; 23 b; *memoriae*, 58 a.
Proditiones, 36 b.
Producere, 43 b.
Profecto, 18 b, 40 b.
Profectus est ad supplicium, 67 b.
Proferre, 49 b.
Proficiens, 74 b.
Propagatio, 49 b.
Prope: *quo propius* —, (eo magis) —, 64 a; *abesse*, 68 b.
Propria nomina pluralia translate, 13 b, 16 b; post circumscriptionem addita, 14 b; iterum posita pro pronn., 15 b; singularia translate, 27 a; *Cyrus quidem* —, 27 b; *Cn. et P. Scipiones*, 27 b.
Propter quod et q. p., 21 b; *pro prope*, 44 b.
Provectus aetate, 11 a; *ad* —, 26 b; *studio*, 50 b.
Provenire, 20 a.
Proverbio veteri, 8 b; *quoddam obscurus*, 20 b; *laudatum*, 29 b.
Prudentes et bene instituti, 46 b.
Prudentia, 20 a, 70 a.
Puer memini, 27 b.
Pulchrius adspectu, 49 a.
Pulchritudo, mundus, 72 b.
Puppi, sedere in, 17 b.
Pura humus, 54 b.
Putare, 6 a.
Pyrrhi bello, 17 b.
Pythagoras, 30 b, 65 b, 69 b.
Pythagorei, 35 a, 69 b.
Quae! *pro quanta*, 18 a.
Quaerere ex —, 14 b; *si quaerimus*, 59 a.
Quam ab adj. suo diremptum, 16 a, 32 b; postpos., 21 a.
Quam, partic. compar., addit quod poterat omitti, 44 a.
Quamquam corrigentia, 2 a; par- enthet., 10 b; c. subj., 41 b.
Quamvis, quantumvis, 6 a, 23 b, 61 a.
Quantus maximus, 37 b.
Quasi post *ita*, 13 b (adde 23. 82.); c. participio, 21 b, 25 a; post *sic*, 25 a; *quasi-titillatio*, 43 b; i. e. quemadm., 64 a; *quasi decurso* . . . *revocari*, 75 a.
Quatraginta, 55 b.
Quatriennio, 28 a.
Quatuor et quattuor, 16 a.
-Que: *ceteraque*, 17 a; *exeget.* post negat., 17 b; *levior estque*, 24 a; *itaque*, 31 b; in fine, 34 a; *exeget.*, 43 b.
Qui: *cui qui*, 8 b; in continua- tione, 4 a, 26 a; *quo in genere*, 5 b; *querelis* . . . *quae* (neutr.), 8 b; *Quod eodem modo de s. dici potest*, 10 a; *quaestor* . . . *quem magistratum* —, 11 a; *quam quum*, 12 b; *Quam pal- mam*, 18 b; *cujus a morte*, 18 b; (eum) *qui* —, 20 a; *quod propter et p. q.*, 21 b; ad pro- prius relatum, 22 a; *possum no- minare* . . . *quibus* . . . *fiunt*, 22 b; *ea* . . . *quibus* . . . *exemplis*, 25 b; *quo* . . . *quid* . . . *praeclarus* ?, 27 a; *quae vitia*, 34 a; *Quae absolute*, 35 b, 41 b; sensu la- tiore antecedens repetit, 42 a, 72 a; duplex, 54 a; *o miseram s., qui . . . non videt!*, 60 b; *quod* . . . *temporis*, 68 a; *Ex quo fit*, 64 b; *Quod* —, *id* —, de morte, 68 a; postpos., 77 a.
Quis enim —?, 6 a; — *qui pot- erit* —?, 67 a.
Quia c. subj., 42 b, 70 a.
Quid ? instantia, 21 a; *Quid quod* —?, 24 b; *Quid de* . . . *loquar* ?,

45 b; *dicam* ?, 52 b; *Quid ego* ... *commemorem* ?, 48 a, 49 b; *Q. multa* ?, 69 b.
Quidam, de rege, 62 b; *fuit* ... *A. quidam* ... *qui* ... *regnabit*, 62 b.
Quidem certe, 7 b; *quum q.*, 11 a; post propria, 27 b, 65 b; repetitum, 46 b; inter praen. et nomen interpos., 55 b; *non illius quidem iustae*, 59 b.
Quidquam et *aliquid*, 70 a.
Quiescere, 12 a.
Quieta vita, 21 b; *aetas*, 78 b.
Quiete, 14 a.
Quietus sermo, 27 a.
QUINCTILIANUS, 27 b, 41 a, 47 b, 68 a.
Quincunx, 54 b.
Quis exclamantis, 56 b.
Quis coëgit ... ?, 6 a.
Quis, indef., postpos., 31 a, 68 b.
Quispiam, 9 b.
Quisquam ex nemo adsumitur, 66 a.
Quisque: *ut quaeque optime morata*, 57 b; *quo quaeque discendat*, 71 b.
Quivis, 48 b.
Quo, quanto, 60 b; *quo propius* —, (eo magis) —, 64 a.
Quo minus, 55 a.
Quo, ad quos, 74 b; ad quae, 76 a.
Quo (non) —, *sed* —, 76 a.
Quoad, 12 a.
Quod in appositione, 36 a; in responsionibus, 54 a.
Quod contra, 75 b.
Quod si —, 19 a.
Quo modo c. ind., 12 b; *quae* ... et *quomodo*, 18 a.
Quoniam parenthet., 54 a.
Quorrum et -us, 13 b, 38 a.
Quotiens, 45 a.
Quum —, *tum* —, 4 b, 60 a, 61 b; *q. quidem*, 11 a, 15 b; c. verbo quasi pro participio, 80 b; *nunc q. maxime*, 35 a; c. subj. etiam in tempore significato, 47 b, 50 a, 68 a; postpos., 51 a, 71 b; in conversione quadam ora-

tionis, 55 b; pro quod vel quoniam, 62 a; *finis est optimus, q.* —, 65 a; temporale, 72 a; *O praeclarum diem, quum* —, 75 a.
Rationem habere alicujus rei, 33 a; *r. h. cum* —, 47 a; *mens et r.*, 61 b; *r. ac disputatio*, 69 b.
Recipere oppidum, 10 b.
Recordari, 67 a, 70 b.
Recta facta, 62 b.
Recte in quadam brachylogia, 55 a.
Recusare impendium, 47 a.
Reddere, accipere, 47 a.
Redire in memoriam alicujus, 20 b; *Sed redeo* —, 29 a; in gratiam cum —, 52 a.
Reduci, 57 b.
Referre ad —, 40 a.
Reflexiva verba, 3 a, 32 b, 36 b, 46 a; pronomina, 65 a.
Regnum voluptatis, 37 b; *r. appetere*, 51 b.
Relativum pron.: vide *Qui*.
Relaxare, 72 a.
Religatio, 49 b.
Relinquere se, 70 a.
Reliquias avi, 18 b.
Reliquum vitae, 65 b.
Reminisci, 70 b.
Remissus sermo, 27 a.
Repastinationes, 49 b.
Reperire, 16 a.
Repuerascere, 74 b.
Requiem, 48 a.
Requirere, 28 a.
Res, sc. familiaris, 2 a; *Rem* ... *haud difficilem admiramini*, 5 a; *r. publica*, 16 b; *maximas r. publicas*, 19 b; *a re familiari removere aliquem*, 21 b; *rebus veneris uti*, 44 a; *parvulis frui* r., 44 b; *Sic se r. habet*, 60 a; *ceterarum rerum* ... *omnia*, 71 b; *re experti*, 77 b.
Residere, 56 b.
Resistere, 12 a.
Restare, 48 a.
Retinere jus suum, 34 b.
Retrahere aliquem, 74 b.

Robustus, 34 a.
Romanus homo, 18 a; *rusticos R.*,
 22 b.
Rorantia pocula, 48 a.
Rostra, 29 b.
Rumores, 11 b.
Rustici Romani, 22 b.

S finale detrahitur, 2 a.
Sacris . . . *acceptis*, 42 a.
Saepe soleo, 4 b; *multi saepe*, 75 a.
Saepe numero, 4 b.

SALLUSTIUS, 1 b, 4 b, 5 a, bis, 5 b,
 6 a, 7 a, 8 a, 12 a, 12 b, 13 a, 18
 b, bis, 15 a, 19 a, 19 b, bis, 20
 a, quater, 21 b, 28 a, 23 b, 25 a,
 26 b, 26 a, ter, 28 a, 80 a, 81 b,
 84 a, 85 b, 86 a, 87 b, bis, 88 a,
 41 a, bis, 42 a, 44 a, 44 b, 46 a,
 48 b, 51 a, 51 b, ter, 52 b, 53 b,
 54 b, 57 b, bis, 58 b, bis, 59 a,
 59 b, 60 a, ter, 60 b, 61 a, 64 a,
 bis, 65 a, 65 b, 66 a, 67 a, 68 a,
 71 a, 71 b, 72 a, 72 b, 74 a, 74
 b, bis, 75 b, 76 a, bis, 77 b.

Salutare aliquem Lysimachum, 20
 b; *salutari*, 57 b.

Sane, 75 a.

Sardis, acc. vetus, 54 b.

Sat, 28 b, 44 b.

Satietas, 75 a, 77 a.

Satis . . . *digne*, 3 b.

Satus, 48 a.

Scelus, 37 a.

Scena (in), 60 a.

Scientiae (tantae) artes, 70 a.

Scio (certo), 2 a; *haud scio an* —,
 52 a, 66 a; *scire* . . . *sed facere*
nolle, 58 b.

Scipiones translate, 18 b; *Cn. et*
P. Scipiones, 27 b.

Scribens est mortuus, 14 a.

Scriptum (ut) video, 62 b.

Se, acc., interpos., 5 a; omis. ante
 infin., 28 a, 27 b, 68 a.

Secum esse, vivere, 45 a.

Sed post parenth., 8 a, 62 b; *Sed*
redeo —, 29 a; *sed tamen*, . . .
sed tamen, 29 b; *post si*, 86 a;
in levioribus studiis, sed tamen

studiis (conj. nostra), 45 b; *sed*
eam, 60 b; *Sed, nescio quomodo*,
 78 b; *non quo* —, *sed* —, 76 a.

Sedere in puppi, 17 b.

Senatus auctoritas, 12 a; *senatus*
a senibus, 19 a.

SENECA, 1 b, 84 b, 68 a.

Senecta, 24 a.

Senectus stulta, 6 a; *-tem agere*, 9
 b; *otiosa s.*, 45 a; *-tis initium*,
 55 b; *s. honorata*, 56 b, 58 a;
fundamentis adolescentiae con-
stituta, 57 a; *levis*, 76 b.

Senem adolescens, 10 b; *tam senex*,
 28 a; *didici senex*, 25 a; *senem*
pro pron., 58 b; *morosi, anxi*,
cet., *senes*, 59 a; *senex collective*,
 64 a; *senum et -ium*, 78 a; *more*
senum, 78 a.

Senescens aetas, 20 a.

Sensibus (mente ceterisque), 65 a;
s. moriendi, 66 b.

Sententia senatus, 16 b; *consilio*,
auctoritate, sententia, 18 a; *sen-*
tentiis iudicium, 22 a; *mea qui-*
dem sententia, 52 a; *non in sen-*
tentia solum, sed etiam in nutu,
 56 b; *sententiae principatus*, 58
 b.

Sentire in quadam brachylogia, 5
 a; *sed* . . . *fuisse sentio longiora*,
 50 b; *Sensi ego in* —, 61 b;
quid ipse sentiam, 68 b; *sic sen-*
tio, 69 b.

Sepulcra legens, 20 b.

Sequi aliquid, 85 a.

Serere arbores, 28 b.

Sermone alicujus frui, 18 a; *s.*
quietus, remissus, 27 a; *sermo-*
nem habere, 27 b; *quid sit pro-*
prie, 38 a; *amicorum*, 42 a;
convitii, 48 a.

SERVIVS, 41 a, 47 a, 47 b.

Seasum recipere aliquem, 58 b.

Si c. praes. pro fut., 1 a; *pro quon-*
iam, 6 a; *postpos.*, 10 a, 64 a;
si placet, 16 a; *similis, ut si* —,
 17 b; *si qui* . . . *dicat*, 17 b;
Quod si, 19 a; *c. subj.*, 20 a;
quid mirum, si —, 82 b; *Ita* —,

- si* —, 34 b; *si* —, *tamen* —, 35 b; *si* —, —; *sed* —, 36 a; *Quod si quem* —, 43 a; *si quærimus*, 59 a; *cruda si sint*, 64 a. *Sibi*, non *ei*, 65 a. *Sic* —, *quasi* —, 25 a; *sic, ut, quum* —, 64 a; *Sic mihi persuasi, sic sentio*, 69 b. *Siccitas corporis*, 31 b. *Sicut*, 44 a. *Signatissimus*, 36 a. *Significantius verbum pro verbo subet.*, 74 b. *SILVUS*, 66 a. *Similis, ut si* —, 17 b; *similes c. gen., substantive*, 29 a; *nihil esse tam s., quam* —, 71 b. *Simplex via naturæ*, 80 b; *animi natura*, 70 a. *Simplex verbum pro compos.*, 3 a, 24 b, 68 a. *Sine quasi adjective*, 8 b, 9 a. *Singularis numerus quasi pro plur.*, 16 b, 19 b, 33 a, 69 a; *c. plur. junctus*, 17 b, 36 b, 47 b; *s. verbum c. nominativis duobus*, 21 a; *pro plur. per attract.*, 48 a; *ne verbum quidem*, 50 a. *Socrates*, 25 b, 69 b. *Sodales*, 41 b. *Sodalitates*, 42 a. *Soleo sæpe*, 4 b. *Sollicitum habere*, 60 b. *Solon*, 25 a, 66 a. *Solum et solus*, 33 a, 74 a; *nec soli . . . sed magis*, 33 b. *Somnum morti similem*, 71 b. *SOPHOCLES*, 15 a. *Sparsisse animos (deos)*, 69 a. *Spatio decurso*, 74 b. *Specie ornatus*, 58 a. *Sperare et velle*, 7 b. *Spicus*, 47 b. *Spiritus extremum (ad)*, 26 b. *Splendescere, de voce*, 26 b. *Splendide*, 59 a. *Sponte sua c. pass.*, 40 b (adde 19. 71.). *Statio vitæ*, 65 b. *STATIUS CAECILIUS*, 23 a, 23 b, 33 b. *Stercorandi utilitas*, 50 a. *Stipendia libidinis*, 45 a. *Strictus (v. l.)*, 17 a. *Studium, sc. suum*, 21 b; *divina studia*, 22 b; *mori in studio aliquo*, 45 a; *leviora s.*, 45 b; *studio . . . propectus sum*, 50 b; *studio teneri*, 55 b; *efferror*, 74 a. *Stulta senectus*, 6 a; *stulti senes*, 33 b. *Stultius (quid), quam* —?, 62 a. *Suadæ medulla*, 46 a. *Suadere c. acc. definito*, 15 b. *Suavitas orationis*, 28 b. *Subacta humus*, 47 b, 54 b. *Subjunctivus modus in brachylogia quadam*, 5 a; *in praeterita cogitatione ipsius loquentis*, 8 b; *per accommodationem librarii*, 17 b, 18 a; *c. nisi et si*, 20 a; *possum nominare c. rel. et subj.*, 22 b; *Nec dubitet* —, 23 b; *praesentis pro imper.*, 30 b, 62 b; *habet, quod* —, 31 a; *c. quamquam*, 41 b; *c. quia*, 42 b, 70 a; *c. quum etiam in tempore significato*, 47 b; *arctius refert ad acc.*, 48 b; *Quid igitur timeam?*, 61 a; *cruda si sint*, 64 a; *in attract.*, 68 a, 69 b (adde nos *de Off.* iii. 1. 1.); *Sed habeat sane*, 75 a; *non quo* —, 76 a; *si erro, quod . . . credam*, 76 b. *Subs, praep. compos.*, 19 b. *Substantiva adjective*, 25 b, 31 b, 34 b, 35 a, 47 a. *Subvenire*, 33 b. *Succidia*, 52 b. *Succus et sucus*, 49 a. *SUETONIUS*, 31 a, 60 a, 67 b, 72 b. *Sui, sc. amici*, 9 a, 66 a; *suo tempore*, 31 a, 77 a; *sui, filii filiaeque*, 34 b, bis; *sui, cives*, 58 a. *Summus in convivio*, 48 a. *Suscipere scelus, malum facinus*, 37 a.

- Sustinere munus*, 82 a.
Synchysis, 58 b.
Syncope, 51 a, 72 a.
Synesis, 28 b, 64 b.
SYRUS, 24 a.

T finale producitur, 1 b, 11 b.
TACITUS, 27 a, 66 a.
Tali et tesserae, 58 a.
Talis, 13 b.
Tam c. subst., 23 a; ab adj. suo diremptum, 37 b.
Tamdiu dum, 37 b.
Tamen, 7 a, 27 a, 29 a, bis, 59 a; nec t., 18 b; et t., 17 b; sed t. — sed t., 29 b; si —, tamen —, 35 b; in levioribus studiis, sed tamen studiis (conj. nostra), 45 b; et, omisso tamen, 64 b; certe t., 75 a.
Tumquam, quemadmodum, 6 b, 33 a, 33 b, 34 a; fere, 49 a; post ita, 75 a.
Tantum —, quantum —, 80 a; tantam absolute, 34 a; tanta —, quantā maxima, 37 b; tantum —, quantum sat est, 44 b.
Tardus natura, 20 a.
Te, acc., omittitur, 2 b, 76 a.
Temeritas, 20 a.
Tempestiva convivia, 42 b.
Tempestivitas, 81 a.
Tempore (suo), 31 a, 77 a; temporum, — hominis, 51 a.
Tempus praesens: vide Praes.; accommodatur ad interposita, 57 a.
Tenere memoria et memoriae(?), 13 a; memoriam, 71 a.
Teneri desiderio, 30 b; studio, 55 b.
TERENTIUS, 1 a, bis, 28 b, 25 b, 59 a, 63 a.
Terminus (omnium aetatum certus est), 64 b.
Terram videre, 64 a.
Tertius a —, 18 b; t. nihil, 61 a.
Tesserae, 58 a.
Themistocles, 9 b, 20 a.

Titillatio, 43 b.
Tractare jus civile, 35 a.
Traditus, 36 b.
Traducere vitam, 73 b.
Transitio ab obliqua ad rectam, 58 a.
Translatio, 65 b.
Tribuere multum alicui, 58 a.
Tristius curantur, 61 a.
Triumphare de —, et ex —, 51 a.
Tu: te, acc., omittitur, 2 b, 76 a; ex te nobilitatus, 26 a.
Tueri, 35 b, 64 b, 69 a.
Tum et quum, 4 b, 60 a, 61 b; tum —, tum —, 49 a; semel positum, 50 b; t. denique, 78 b.
Turba et colluvio, 75 b.
Turpio Ambivius, 44 b.

Ultimus, 44 b.
Umquam abundans, 10 a.
Una . . cum, 72 b.
Unde de persona, 13 b.
Undevicesimus, 15 a.
Uno et octogesimo, 14 a.
Unus c. superl., 56 a.
Urbanitatis formulae: certo scio, 2 b; si placet, 16 a; ut facitis, 53 b.
Usque (?), semper, 33 a.
Usu venire et u. ev., 8 b.
Υστερον πρότερον, 48 a.
Ut dicis, 7 b; ut potero, 8 a; ut modificantis, 13 a; similes, ut si —, 17 b; ut sunt, sic etiam nominantur, 19 a; videtis, ut —, 24 b; in quadam brachylogia, 25 a; ut diximus, 44 b; ut lubebit, 53 b; ut facitis, 53 b; ut quaeque optime morata, 57 b; ut (fit), quum —, 64 a.
Ut, conj., exeget., 13 b, 81 a; ut omittamus, 22 a; ut ita dicam, 38 b; consequentiam notans, 42 b; ut . . noscatis, 48 a; ut intelligatis, 54 a; postposita, 66 b; ut . . glorier, 78 a.
Uti rebus veneris, 44 a.
Utinam, 6 a, 77 b.

- Vadimoniam constituta*, 21 a.
Vagire, 74 b.
 VALERIUS MAXIMUS, 14 a, bis, 25 b, 39 a, 39 b, 41 b.
Valetudo negative, 32 a; positive, 32 b, 33 a.
Vallum aristarum, 47 b, 48 a.
 Variatio sermonis, 7 b, 12 a, 12 b, 13 a, bis, 16 a, 81 b, 49 b, 61 b, 76 b.
 VARRO, 47 a, 49 b, 60 a.
 -*Ve* cum nomine semel posito, bis usurpando, 1 a; -*ve* et -*que*, 14 a, 52 b.
Vel maxime, 5 a; *vel corporibus suis*, 67 b.
Velle et sperare, 7 b; *volimus*, 7 b; in periphrasi, 19 b; *vellem*, 29 a; pro *statuere*, 55 b; *avaritia quid sibi velit*, 60 b; c. acc. et infin., 66 a.
 VELLEIUS, 62 a, 69 a.
Velocitates, 18 a.
Venatio, 52 b.
Veneris rebus uti, 44 a.
Venio ad —, 46 b.
Verbum facere, 50 a.
 Verba reflexiva, 3 a, 32 b, 36 b, 46 a; simplex pro compos., 3 a, 24 b, 68 a; verba conatus, 12 a; absoluta, 16 a, 37 a; verbum variatur, 16 a; sing. cum nominativis duobus, 21 a; *ἐν δὲ* *duoiv* in verbis, 26 a, 89 b; verbis positis duobus, unum tantummodo postea respicitur, 27 b; significantius pro substantivo, 32 b, 74 b; *occupatum interemit*, 51 b; *Habet, habet senectus* —, 56 b; interpos., 59 b; impersonale, 61 b; duplex verbi regimen, 67 a; *esse* = *arbitrari* esse, 73 a; *largiatur*, velit largiri, 74 b.
Vereor interpos., 20 b; *non vereri*, 28 b, 76 b; *verebantur liberi*, 34 b.
Vero respondentis, 7 b, 26 a, 29 b, 42 b, 44 a, 55 a; inter praen. et nomen interpos., 46 a; *Jam v.*, 71 b.
Versat te cura, 1 b.
Verti (*haec Platonis*), conj. nostra, 70 b.
Verum omis., 10 b.
Vesperum (*ad*), 61 a.
Vestila pampinis, 49 a.
Vestrum cognomen, a vobis datum, 6 a.
Veteri, abl., 8 a (corr. i).
Via translate, 8 a; *naturae simplex*, 80 b.
Viciisim (*et*), 43 a; *aut*, 53 a.
Victor equus, 15 a.
Videre c. acc. attracto, 8 a; in quadam brachylogia, 13 b, 25 a, 56 b, 61 b; *quanta . . sit, videamus*, 16 a; *videtis, ut* —, 24 b; *ut scriptum video*, 62 b; *terram videre*, 64 a; *non video cur non* —, 68 b; *nostra videamus*, 72 b.
Videri: *visum est mihi* —, 2 b; pleonastice, 5 b, 43 a; in usu judiciali, 22 a; *videre videor*, 64 b; *cernere v.*, 68 b.
Vietus, 7 a, 17 a.
Vigere, 34 b.
Villa M. Curii, 51 a.
Vinaceus (*acini*), 48 b.
Vincere Olympia, 15 a.
Vincula libidinum, 9 a; *corporis*, 72 a; *vincla*, 72 a.
Vindicare, 51 a.
Vir, 10 b; *quo viro vir melior* —, 75 b.
 VIRGILIUS, 1 b, 5 b, 11 b, 17 a, bis, 18 b, 27 a, 32 a, 87 b, 41 a, 46 b, 47 a, bis, 47 b, 49 a, 50 b, 51 b, 54 b, 55 a, 59 b, 62 b, bis, 67 a, 67 b.
Viriditas herbescens, 47 b.
Vis ac natura, 47 b; *omnium quae generantur*, 48 a; *vi occupatum interemit*, 51 b; *vi et viz*, 64 a.
Vita nulla, 8 b; *esse in v.*, 14 b; *acta*, 36 a; *in v.*, *in scena*, 60 a; *vitae reliquum*, 65 b; *vivere vitam*, 68 b; *quae est sola v.*

- nominanda*, 69 a; *vitae modo*, 69 a; *traducere*, 73 b; *excedere e (de)*, 73 b; *Quid habet com-modi?*, 75 a; *deplorare*, 75 a.
Vitiose dicere, 24 a.
Vitium, malum, 32 a; *vitia*, defectus, 33 a.
Vituperatio, 40 b.
Vivere aetatem, 28 b; *in —*, 36 a; *cum aliquo*, 40 a; *viveretur*, 61 b; *vivere vitam*, 68 b; *tum denique victurus esset*, 73 b; *dum vivo*, 76 b; *habet natura vivendi modum*, 77 a.
- Vivradices*, 48 b.
Vivus bos, 30 b.
Vocativus monentis, 5 a, 68 b.
Voconia lex, 15 b.
Voluptas corporis, 36 b; *epularum*, 46 a.
Vox, dictum, 25 b.
- ΞΕΝΟΦΩΝ, 43 a, 52 a, 53 b, 58 a, 58 b, 70 b.
 Zeugma, 53 a.

POSTSCRIPTUM.

DE lectione variante, *ilibu'* pro *pectore*, loci Enniani, quo in epistola Cicero Atticum appellat, sciscitatus est meis verbis Burgesius a V. D., qui ipsam prodidit. Sed memoria lapsus, opinor, hic codicem quemdam Cantabrigiensem auctorem lectionis nominavit, in quo ipsa, V. D. quodam, amico Burgesii, quaerente, non est reperta.

Missis autem ad Burgesium plagulis, epistolam criticam accepi, ex qua libet quaedam lectoris causa excerptere:—

2. 5. ⁽²³⁾ "Cf. de L. iii. 2. 5., unde emendavi Platonica ipsa ad Versionem p. 118."

3. 7. ⁽¹⁹⁾ "Malim *agi*: cf. mox, '*senect. agunt.*'" (Non vi caret *ego*; idque etiam usitatum est Ciceroni sic interponere. Item lectius aliquanto est *senectutem sine querela* adjective, quam *agi sine querela* adverbialiter.)

— 9. ⁽⁵⁾ "Quid dixerit H., nescio; at certe scio deesse *egerisque* post '*vixeris*,' ut '*multum*' habeat quo referri possit." (Haereo nunc, fateor, in *multum vixeris*, sic ab amico revocatus; alterumque ordinem *multum diuque* respiciens, sic constituendum locum censeo: *cultas multum, diu quum vixeris*, — De *quum* autem postposito vide ad 16. 55. e.)

5. 13. ⁽²⁸⁾ "Praestat '*se dicit*,' id enim ipse testatur Isocrates." (Non sequitur, quia ipse Isocrates istud dixerit, Ciceronem etiam Catonem sic gratuito eruditionem suam venditantem fecisse. Sin voluerat id, quod nihil plane ad rem attinebat, adeo sollicitè significare, nec facile, opinor, pronomen *ipse* erat omisurus et fortasse lectione aliquo verbo, quale est *docet, praedicat, testatur, tradit*, erat usus. Omnino satis futurum erat *scripsit* dixisse. Sed senis sermoni quiete et remisse dicentis quam maxime accommodatum est *dicitur*: cf. 20. 72., "respondisse *dicitur*;" ubi librariis magis placuit *respondit*.)

— 14. ⁽²⁸⁾ "Recte tu. Vide mea in *Poppo's Prolegomena*, pp. 175., 314., 339."

6. 17. ⁽⁷⁾ "Poterat conferre Eurip. *Tro.* 699. Latere videtur versus Ennianus, *Ille tenens clavum sedet usque in puppe quietus.*"

6. 20. ⁽¹⁶⁾ "Mihi quidem videtur, in vocibus *poëtae ludo latere f-bulae titulum*." (Addere videtur Cic. *poëtae*, dum tam diversi generis scriptorem agnoscit et plerumque a philosophico argumento alieni.)

9. 29. ⁽¹⁰⁾ "Lege omnino — *quamvis consenuerint atque vires defecerint. Et si ista ipsa defectio* —, omissa voce *virium*." (Vult Cato, opinor, non ipsos istos consenescere posse, sed corpora eorum. Nimirum animus cujusque, is est quisque.)

11. 34. ⁽⁹⁾ "Lege *muneribusque*, et dele cum MSS. tuis *non*." (Sane potest quae sequitur enarratio ("*Itaque . . . ne quantum possumus quidem, cogimur*,")) aliquid istiusmodi poscere videri. Fortasse: *muneribus omnibus, etiam iis quae* —.)

12. 40. ⁽¹⁶⁾—⁽¹⁶⁾ "Cf. Eurip. *Tro.* 890."

— 42. ⁽¹⁸⁾ "Malim *immanem*." (Haesit amicus meus, ut alibi *Madvigius*, quasi ex adjectivo quod est *nimius* sequatur, ut ejusdem rei etiam justus quidam modus atque concessus esse possit. At aliquando quasi abundat adj. istud, sicut ejus adverbium saepissime. Quamquam non omnem libidinem, opinor, non modicam aliquam et tolerabilem notandam putavisset Cato.)

13. 44. ⁽²³⁾ "Cur, quaeso, *devicerat*? Cur non *devicit*?" (Recte me admonet V. D. Ergo, opinor, quia accommodandum putavit verbum ad ea, quibus sunt haec interposita, ad ipsum tempus, quo —. Similia plusquamperfecta habent codd. aliquot 19. 69. ⁽¹⁰⁾, ubi etiam recipienda putavit *Madvig.*; similia habet *Sallustius*; vid. *Kritz.* ad *Cat.* 24. 1. Eademque ratio est tum imperfecti temporis, tum modi subjunctivi 21. 78. ⁽¹⁰⁾, ubi adde nos ad *de Off.* iii. 1. 1.)

— 45. ⁽¹²⁾ "Propter excusationem legi debet *immodice*." (Equidem excusationem nullam intelligo. Epulabatur Cato plerumque modice, fervore aetatis nonnumquam erumpente.)

19. 67. ("nullae omnino civitates *fuissent*") "MSS. duo, teste *Manutio*, *forent*; ut erui possit *florissent*. Certe sine senibus civitates esse poterant, minime vero florere." (Vult Cato, opinor, salutem civitatum in consilio positam esse; hoc vero in senibus esse.)

— 68. ⁽⁸⁾ "Mihi vehementer placuit, quod tu rejicis, propter antithesin. (Rejicio vero istam Cl. *Madvigii* emendationem, quum philologicis rationibus motus, tum sensum ipsum respiciens, qui mihi omni antithesi potior. Quot, quaeso, annos habebat *Scipio*, quum isto modo philosopharetur?)

— 69. ⁽¹⁶⁾ "Haereo. Sententiarum tenor postulare videtur *quod praeterfluxit, interiit*. Ita enim *interiit* et *remanet* probe inter se opponuntur." (Gernhardus sic: "Nam quae res *effluxit*, tamquam flumine temporis abrepta, non est amplius in nostra potestate.")

— 70. "Si quid video, sana ratio postulat: *Ver enim, tamquam adolascencia*, —." (Jam codd. multi isto modo, etiam meus uterque. Quaerit autem *Otto*, quomodo ver imago possit esse fructuum, et negat verba *significare* et *ostendere* recte tamquam synonyma posita esse.)

In nota 5. ad 3. 7. lege: Sic in *4.* Nam *vetere Otto*, laudans *Charis.* I. p. 119. ed. P.

M. TULLII CICERONIS

L A E L I U S.

OPERA HENRICI ALANI LITERARIA

JAM EDITA SUNT:—

I.

DOCTRINA COPULARUM LINGUAE LATINAE; sive de vi atque usu elegantiori Particularum *AC*, *ATQUE*, *ET*, - *QUE*, deque earum formulis, Commentarius. 12. *Londonii*, 1830.

II.

C. SALLUSTII CRISPI de Catilinae Conjuratone deque Bello Jugurthino libri. Codd. scriptis simul impressisque quadraginta amplius collatis recensuit, etc. 12. *Ibid.* 1832.

III.

M. TULLII CICERONIS de Natura Deorum libri tres. Codicibus Musei Britannici collatis sex recensuit atque animadversionibus criticis instruxit —. 12. *Ibid.* 1836.

IV.

— de Divinatione libri duo; ejusdem liber de Fato. Cum Codicibus Harleianis contulit atque emendavit —. 12. *Ibid.* 1839.

V.

CONJECTURAE Animadversionesque Criticae in M. Cornelii Frontonis et M. Aurelii Imperatoris Reliquias a V. C. Angelo Maio anno MDCCCXXXIII. Romae editas auctores. 8. *Dublinii*, 1841.

VI.

M. TULLII CICERONIS de Officiis libri tres. Emendavit, et adnotatione brevi critica ac philologica instruxit —. 12. *Ibid.* 1842.

VII.

— Cato Major sive de Senectute Liber. Codd. MSS. duobus suis collatis recensuit, commentatus est tum critice tum philo-logice —. 12. *Ibid.* 1852.

AB EODEM PARATUR

CICERONIANUS; sive Liber Veteris Philologi cujusdam anonymi ad quemdam Andream: e Codice MS. Saeculi XV. edendus.

M. TULLII CICERONIS

L A E L I U S

SIVE

D E A M I C I T I A

LIBER.

CODD. MSS. TRIBUS SUIB COLLATIS

RECENSUIT

HENRICUS ALANUS.

DUBLINII: APUD HODGES ET SMITH.

LONDINII: APUD SIMPKIN, MARSHALL, ET SOCIOS.

MDCCLXIII.

1871. Dec 20
L. H. Gill
Academiae Typographus

DUBLINII:
TYPIS EXPRESSIT M. H. GILL,
ACADEMIAE TYPOGRAPHUS.

PRAEFATIO.

Laelii sunt mihi codices MSS. tres seculi XV. : ex quibus duos (membranaceum alterum, alterum chartaceum) comitantur *Cato Major* et *Paradoxa* : tertium (ex mixto genere codicum is quidem, chartaceus partim, partim ex membranis) junctus in volumine cum *Officiorum* libris est, interposito prooemio ad *Paradoxa*, ipsis Paradoxis, ut videtur, abreptis ; scriptus, quod in ipso notatum, “anno 1430. circiter.” Ceterum sunt primus et tertius tales, quales codices plerique esse solent. Secundus plane singularis liber est. Nam innumerabiles voces tollit, plurimas addit, multa mutat atque variat ; ut non tam fidem antiqui codicis prae se ferre, quam alicujus, ut temporibus illis, non indocti recensionem arbitrariam videatur.

Editionibus usus sum Gernhardi, Beieri, Hutteri, Klotzii, De-Gelderi, Madvigii.

Ceterum, quum jam *Catonem* edens *Majorem* plurimis in rebus tum criticis tum philologicis etiam *Laelio* prospexissem, propterea brevior aliquanto in hoc adnotatio facta est.

Dublinii, Idibus Februariis, MDCCCLIII.

M. TULLII CICERONIS

L A E L I U S

SIVE

DE AMICITIA

LIBER

AD T. POMPONIUM ATTICUM.

I. 1. QUINTUS Mucius Augur¹ Scaevola² multa narrare de C. Laelio, socero suo³, memoriter⁴ et jucunde⁵ solebat, nec dubitare⁶ illum in⁷ omni sermone appellare sapientem⁸. Ego autem a patre ita⁹ eram deductus¹⁰ ad Scaevolam¹¹, sumpta virili toga, ut, quoad¹² possem¹³ et liceret¹², a senis¹³ latere numquam discederem¹⁴. Itaque¹⁵ multa ab eo prudenter disputata, multa etiam breviter et commode¹⁶ dicta memoriae¹⁷ mandabam¹⁷, fierique studebam ejus prudentia doctior. Quo mortuo me¹⁸ ad pontificem Scaevolam¹⁹ contuli, quem unum²⁰ nostrae civitatis et ingenio et justitia praestantissimum audeo²¹ dicere²¹. Sed de

I. 1. (1) Sic cum A majore 3. (2) Sic 1., 2., 3. addunt cogn. (3) Ergo solebat S. de L. "socer meus" usurpare: cf. de Or. ii. 6. 22., mox § 3., secum; inf. 19. 69. sibi: v. ad C. M. 20. 72. (4) I. e. quum bene memor esset: Madvig. de F. 74. (5) I. e. quum id ipsum juvaret eum, narrare. Sic esse, bibere, vivere jucunde. (6) V. ad C. M. 6. 16. (7) Quoties sermonem hujusmodi habebat. (8) Cf. de F. ii. 8. 24., Tusc. v. 19. 54., de Off. iii. 4. 16. (9) ita a p. meo 1., ita e. a p. 3.; v. ad C. M. 11. 35. Ceterum ita, i. e. ea lege a. condi-

tionem, eo consilio: Hand. III. 472. 11. (10) Cf. p. Cael. 4. 9. (11) Cf. Brut. 89. 306. (12) Cf. de L. Agr. ii. 7. 19. (13) V. ad C. M. 18. 63. (14) I. e. vellem discedere: cf. 12. 42., Cat. M. 10. 34. (15) I. e. Atque ita: v. ad C. M. 10. 34.; cf. § 4. bis, 25. 96. (16) Cf. in Verr. iv. 43. 95., Tusc. iii. 15. 31., iv. 25. 55., de Off. ii. 20. 69. (17) Mox ad Ciceronian. § 157. (18) ad p. S. me 3.; ad p. me S. ? (19) Cf. de Or. i. 39. 180., Brut. 39., seq., de Off. iii. 15. 62. (20) V. ad C. M. 17. 61.; add. Zumpt. § 691. (21) Contulit K. p. Cuae.

hoc alias²²; nunc redeo²³ ad augurem. 2. Quum saepe² multa³, tum¹ memini domi in hemicyclio⁴ sedentem, ut solebat, quum et ego essem una et pauci admodum familiares, in eum⁵ sermonem⁶ illum incidere⁷, qui tum fere⁸ multis⁹ erat in¹⁰ ore¹⁰. Meministi¹¹ enim¹² profecto¹³, Attice, et eo magis, quod I Sulpicio¹⁴ utebare¹⁵ multum¹⁵, quum is¹⁴ tribunus pl. bis capitali¹⁶ odio a Q. Pompeio, qui tum erat consu dissideret, quocum¹⁷ conjunctissime¹⁸ et amantissim vixerat¹⁹, quanta¹¹ esset hominum vel admiratio v querela. 3. Itaque¹ tum Scaevola, quum in eam² i sam² mentionem incidisset, exposuit nobis sermone Laelii de amicitia habitum³ ab illo secum⁴ et cum⁵ : tero genero C. Fannio, M. F., paucis diebus po mortem⁶ Africani. Ejus disputationis sententias⁷ n moriae⁸ mandavi⁸; quas hoc⁹ libro⁹ exposui arbitrat meo : quasi enim ipsos induxi¹¹ loquentes, ne *Inqu* et *Inquit* saepius interponeretur atque ut tamquam

7. 18., 25. 73., *Tusc.* i. 26. 65., *Cat. M.* 4. 11. (²²) *Hand.* I. 220. 3. (²³) Cf. *C. M.* 10. 32.

2. (1) — (1) V. ad *C. M.* 2. 4. (2) V. ad *C. M.* 23. 84. De omisso autem *alias* Madvig. *de F.* 39. (3) Puta *memini illum narrare.* (4) Vidd. interpp. ad *Plin. Epist.* v. 6. 33. *Sueton. Gr.* 17. (5) *Sc. alii*: cf. *p. Cael.* 17. 42., *Plin. Epist.* ii. 6. 1. (6) Accipio, quasi —: *in id illum incidere, qui sermo* —; ut sit *sermo* iste non jam ipsius Scaevolae, sed istorum *multorum*: quomodo in malam saepe partem ponitur, ut in *Ferr.* ii. 14. 35., 23. 56., iii. 61. 140., iv. 7. 13., in *Cat.* i. 9. 23., ubi *Matth.* plura. *p. Sulla* 20. 59., *Philipp.* x. 7. 14., *de F.* i. 16. 50. (7) De praes. c. *memini* ad *C. M.* 9. 30.: cf. 3. 11. (8) *Hand.* II. 694. (9) Sic 1., 2., 3., K., ut *ferre* ad totam pertineat rem: al. *omnibus.* (10) Mox ad *Ciceronian.* § 234. (11) — (11) I. e.

Nam, ut meministi profecto, magna erat —. V. ad *C. M.* : (12) V. ad *C. M.* 18. 65. (13) V. *C. M.* 5. 13. (14) — (14) Exspecta quod ipso . . . , quum *P. Sulp.* —. Cf. *Philipp.* x. 1. 2., "*Brut.* inf. 17. 62., "*Scipionem.*" (15) ad *F. p.* 141., 167., 260. bis, ed. Or. (16) *Contulit De-G.* *Serm.* i. 7. 13. (17) *quicum* 2., 3.: cf. 4. 15. (18) *conj.* a. 2. (19) Cf. 21. 77.

3. (1) *Hand.* III. 507. 10. I. e. ejus ipsius rei. (2) V. *M.* 9. 30.: mox iterum. (3) ad § 1. (4) V. ad 3. 11. (5) ad *C. M.* 5. 14. (7) I. e. su rerum: cf. *de L.* ii. 7. 18. Cf. § 1. (8) *in h. l.* 3., mai ad *C. M.* 15. 54.; add. *Bei Off.* II. 86.: cf. § 5. (10) *Or.* i. 22. 102., *Brut.* 11. 42. iterum § 4.: adde *Tusc.* 27., v. 39. 115., *de N. D.* 42., *de D.* ii. 17. 40. (11)

praesentibus¹³ coram¹³ haberi¹⁴ sermo videretur. 4. Quum enim saepe mecum¹ ageres¹, ut de amicitia scriberem aliquid², digna mihi³ res quum⁴ omnium cognitione⁵, tum nostra familiaritate visa est. Itaque⁶ non⁷ invitus⁷ feci⁸, ut prodessem⁹ multis⁹ rogatu tuo¹⁰. Sed, ut in Catone Majore, qui est scriptus ad te de senectute, Catonem induxi¹¹ senem disputantem, quia nulla¹² videbatur aptior persona, quae de illa aetate loqueretur, quam ejus, qui et diutissime¹³ senex fuisset¹³ et in ipsa senectute praeter¹⁴ ceteros florisset; sic, quum accepissemus¹⁵ a patribus¹⁵ maxime¹⁶ memorabilem¹⁶ C. Laelii et P. Scipionis familiaritatem fuisse, idonea mihi Laelii persona visa est, quae de amicitia ea ipsa dissereret, quae disputata ab eo meminisset¹⁷ Scaevola. Genus autem hoc sermonum, positum¹⁸ in hominum veterum auctoritate¹⁹ et eorum²⁰ illustrium, plus, nescio²¹ quo pacto²¹, videtur habere gravitatis. Itaque²² ipse²³ mea legens sic afficio interdum, ut Catonem, non me, loqui existimem. 5. Sed, ut tum¹ ad senem senex de senectute, sic hoc² libro² ad amicum amicissimus de³ amicitia³ scripsi.

Tusc. i. 4. 8., "quasi agatur res, non quasi narretur." ⁽¹³⁾ Nota abundantiam quamdam: v. ad *de D.* i. 33., "subito ex tempore;" adde ad *F.* viii. 14. 3., "civiliter sine armis;" inf. 4. 14., "in quiete per visum;" vid. etiam Scheller, *Obs.* 84. et 135. ⁽¹⁴⁾ Supra ad h. §.

4. (1) Cf. 4. 16., ad *F.* p. 55., 82., 88., 106. bis, 109., cet. ⁽²⁾ Cf. *C. M.* i. 1. e. ⁽³⁾ Del. 2. ⁽⁴⁾ tum 1., 3., male: v. ad *C. M.* 2. 4. ⁽⁵⁾ Vv. Goerenz. de *F.* iii. 11. 37., Matth. ad Muret. I. 397. Fr.: cf. *Orat.* 20. 70., p. *Arch.* 3. 5., de *Off.* i. 6. 19., iii. 31. 111. ⁽⁶⁾ Cf. § 1. ⁽⁷⁾ Lubens, laetus: Hand. *IV.* 257. 2. Hoc autem ordine 1. et 3.: vulg. *f. n. inv.* ⁽⁸⁾ Cf. *C.* *M.* 12. 42. ⁽⁹⁾ Cf. *Acad.* ii. 2. 6.,

de *F.* iii. 20. 65., de *D.* ii. 1. 1. ⁽¹⁰⁾ Sic 1., 2.; i. r. 3. De parechesi vide VV. DD. ad *C. M.* 2. 6. laudatos. ⁽¹¹⁾ Cf. § 3. ⁽¹²⁾ I. e. nullius: v. ad *de Off.* iii. 7. 34. ⁽¹³⁾—⁽¹⁴⁾ Cf. *C. M.* 10. 32. ⁽¹⁵⁾ Sic 1., 2., G.; v. Hand. *IV.* 541. 6., Frotscher. ad Muret. I. 156.; praee ceteris 3.; v. nox ad *Ciceronian.* § 67. ⁽¹⁶⁾—⁽¹⁷⁾ Cf. *C. M.* 6. 16. e. ⁽¹⁸⁾ Mox ad *Ciceronian.* § 35. ⁽¹⁹⁾ I. e. memorasset: cf. *de Rep.* vi. 10. ⁽²⁰⁾ V. Nizol.; add. Bakius de *L.* 376., Beier. de *Off.* I. 18.: cf. 6. 20. ⁽²¹⁾ V. ad *C. M.* 1. 2. ⁽²²⁾ V. *Doctr.* nostr. ii. 55. ⁽²³⁾—⁽²⁴⁾ V. ad *C. M.* 9. 28. ⁽²⁵⁾ Cf. § 1. ⁽²⁶⁾ Del. 2. 5. (1) Del. 2. (2) V. ad § 3. (3) Del. 2. (4) Hand. II. 696. 7. (5) Cf. 5. 19., 6. 21., 13. 45., 16. 59.,

Tum est Cato locutus, quo erat nemo fere⁴ senior temporibus illis, nemo prudentior: nunc Laelius, et sapiens (sic enim est habitus⁵) et amicitiae gloria excellens, de amicitia loquitur⁶. Tu velim⁷ animum a me parumper⁸ avertas, Laelium⁹ loqui ipsum putes. C. Fannius et Q. Mucius ad socerum veniunt post¹⁰ mortem Africani: ab¹¹ his sermo oritur; respondet Laelius: cujus¹² tota disputatio est de amicitia. Quam¹³ legens tute¹⁴ ipsum cognosces.

II. 6. FANNIUS. Sunt¹ ista¹, Laeli; nec enim melior vir² fuit Africano quisquam nec clarior³. Sed existimare debes omnium oculos⁴ in te esse conjectos⁵: unum⁶ te sapientem et appellant et existimant. Tribuebatur hoc modo M. Catoni: scimus L. Atilium apud patres nostros appellatum esse sapientem: sed uterque alio quodam modo⁷; Atilius, quia prudens esse in jure civili putabatur; Cato, quia multarum rerum usum⁸ habebat⁹. Multa ejus et in senatu et in foro vel provisa prudenter vel acta constanter vel responsa acute ferebantur: propterea quasi cognomen jam¹⁰ habebat in¹¹ senectute¹¹ sapientis. Te autem alio quodam modo non solum¹² natura et moribus

de Off. iii. 4. 16. ⁽⁶⁾ -etur nonnulli, male. ⁽⁷⁾ De intercisa orat. ad *C. M.* 2. 5. ⁽⁸⁾ Hand. IV. 404. 2. ⁽⁹⁾ Sc. autem: cf. 25. 96., "Scipione;" Sallust. *J.* 35., "Jugurtham." ⁽¹⁰⁾ Non modo post, opinor, sed quodammodo etiam propter: v. Cortius ad Sallust. *C.* 5. 6. ⁽¹¹⁾ Hand. I. 51. 5. ⁽¹²⁾ I. e. atque hujus; v. ad *C. M.* 1. 3.: cf. mox *Quam*; inf. 3. 11. 16. 56., 17. 62. et 64., 20. 71., 24. 88., 26. 97., 27. 100., 102., 104. ⁽¹³⁾ I. e. Eam autem: v. n. 12. ⁽¹⁴⁾ *tu te ipsum* G.; alii *tu te ipse*. Intelligunt autem, q. d.: quasi imaginem tui ipsius agnosces. Ego cum l. meo scripsi junctim *tute* (vide mox ad *Ciceronian.* § 85.): *ipsum* autem intelligo Laelium. Cf. ad *F.* v. 12. 9., "ut et

ceteri . . . ex libris tuis nos cognoscant;" adde *Brut.* 91. 313.

II. 6. ⁽¹⁾ Cf. *Acad.* i. 3. 9. ⁽²⁾ Del. 2.: cf. *C. M.* 23. 84. ⁽³⁾ V. ad *C. M.* 4. 12. ⁽⁴⁾ Sic 1., 2. 3., omisso *nunc*. ⁽⁵⁾ Cf. in *Verr.* v. 14. 35., 68. 175., *de Off.* ii. 1 § 44. ⁽⁶⁾ Retraxit ad superiora B locum conferens *Verrinum*, ut del. Zumpt. *unum*. At longe magis illud singulare, *sapientem* quo Laelium existimabant. ⁽⁷⁾ Si appellatus est sapiens: cf. 20. 7: ⁽⁸⁾ Cf. *Philipp.* x. 2. 6., ad *F.* ii. 7. 5., xiii. 16. 4. ⁽⁹⁾ -ret B., i. e. habere putabatur. At satis constabat istud quidem. ⁽¹⁰⁾ I. e. etiam quasi cogn.: Hand. II. 136. 12. ⁽¹¹⁾ I. e. senex: v. a *C. M.* 1. 3. ⁽¹²⁾ Del. 2. ⁽¹³⁾ Si existimant. Sed in tam multi

verum etiam studio et doctrina esse sapientem¹³; nec sicut vulgus, sed ut eruditi solent appellare sapientem, qualem in reliqua¹⁴ Graecia neminem¹⁵ (7. nam, qui septem¹ appellantur, eos, qui ista subtilius² quaerunt, in³ numero⁴ sapientium⁴ non habent³), Athenis unum accepimus, et eum quidem⁵ etiam Apollinis oraculo sapientissimum iudicatum: hanc esse in te sapientiam existimant, ut omnia tua in⁶ te⁶ posita⁷ esse⁸ ducas humanosque⁹ casus virtute inferiores putes⁹. Itaque ex me quaerunt crebro¹⁰, credo ex hoc¹¹ item Scaevola, quonam pacto mortem Africani feras¹², eoque magis, quod¹³, his¹⁴ proximis Nonis¹⁵ quum¹⁶ in hortos D. Bruti auguris commentandi causa, ut assolet¹⁷, venissemus, tu non affuisti, qui diligentissime semper illum diem et illud¹⁸ munus solitus esses¹⁹

interpositis ἀνακολούθως claudit orationem hanc esse in te sapientiam existimant. Vid. Madvig. *Emendd.* 196. ⁽¹⁴⁾ Np. praeter Athenas. Sic etiam mei tres: al. tota. ⁽¹⁵⁾ Sc. accepimus.

7. ⁽¹⁾ Sive septem, qui —: v. ad 3. 12. ⁽²⁾ Borgers. *Parad.* 35.: cf. 5. 18. ⁽³⁾—⁽³⁾ Hand. III. 252. 10. ⁽⁴⁾ I. e. fere in sapientibus: cf. 11. 38., plura apud Nizol. ⁽⁵⁾ Del. 2. ⁽⁶⁾ V. ad C. M. 2. 4. ⁽⁷⁾ Cf. 6. 20., 9. 30. ⁽⁸⁾ Sic etiam mei tres addunt esse. ⁽⁹⁾—⁽⁹⁾ Moser. *de Rep.* 77. b. ⁽¹⁰⁾ Sic optime addit 3.: sed etiam l. crebro ex me q.; 2. (cum duobus Oxx.) ex me q. crebro, omisso credo. Aperte respicit Scaevola sic excipiens: "Quaerunt quidem . . . multi." ⁽¹¹⁾ Cf. C. M. 2. 4. Sic etiam mei: al. item ex te, S.; male: neque infra Fannio respondet S. ⁽¹²⁾ Cf. § 9. ⁽¹³⁾ Sic distingo: vulg. q. h. p. N., q. ⁽¹⁴⁾ V. ad C. M. 14. 50. Etsi del. G.: in his 2., et inf. iterum. ⁽¹⁵⁾ Cf. de D. i. 41. 90. ⁽¹⁶⁾ V. ad C. M. 16. 55. ⁽¹⁷⁾ Vox fortasse auguralis. De sollenni

more et ritu dici monet Madvig. *de F.* 613. et 879. ⁽¹⁸⁾ Nota pron. in diverso genere nominum iteratum: cf. *Brut.* 17. 66., quod; 77. 268., tanta; 91. 313., quae; in *Verr. Act.* 1. 16. 49., hac (*frustra* Z. del.: cf. p. *Planc.* 30. 72.); et *Accus.* ii. 61. 149., id; iii. 15. 39., qui; 22. 55., summa; et ibid., hoc; 43. 103., summae; v. 10. 26., haec; p. *Mur.* 17. 35., quantos; p. *Planc.* 30. 72., hac; p. *Sext.* 15. 36., alias; *Philipp.* xiv. 1. 3., id; *de F.* i. 10. 33., quas; iii. 11. 87., quem; *Tusc.* iv. 7. 15., quas; *de Rep.* iii. 9. 16., nostrae; *de N. D.* i. 4. 9., omnia; *de Off.* ii. 4. 14., quae. Nim. contra quam saepe fit: ut *Brut.* 73. 255., Hanc; in *Verr.* i. 7. 18., sui; et 51. 135., summo; ii. 25. 62., maxima; et 29. 73. tantum; et 30. 73., sui; et 47. 116., illam; iii. 50. 119., maximos; iv. 58. 131., summo; v. 12. 30., illa; et 49. 128., hoc; et 61. 160., illo; p. *Clu.* 37. 103., eadem; *de Rep.* i. 1. 1., 3. 6., illa; ii. 4. 7., hic; *de N. D.* ii. 14. 37., eas. ⁽¹⁹⁾ es 2., 3.

obire. 8. SCAEVOLA. Quaerunt quidem, C. Laeli multi¹, ut¹ est a Fannio dictum¹: sed ego² id² respondeo, quod animadverti, te dolorem, quem acceperis³ quum⁴ summi viri, tum amicissimi morte⁵, ferre moderate; nec potuisse non commoveri⁶, nec fuisse id⁷ humanitatis tuae: quod autem his⁸ Nonis in collegio nostro⁹ non affuisses, valetudinem¹⁰ respondeo causam, non moestitiam fuisse. LÆLIUS. Recte¹² t quidem, Scaevola, et vere. Nec enim ab isto officio quod semper¹³ usurpavi¹⁴, quum valerem, abduci¹⁵ in commodum meo debui¹⁶; nec ullo casu arbitror hoc constanti homini posse contingere, ut ulla intermissio fiat officii. 9. Tū autem, Fanni, qui¹ mihi tantum² tribu dicis³, quantum⁴ ego⁵ nec⁴ agnosco nec postulo, fac amice; sed, ut mihi videris, non recte judicas de C tone. Aut enim nemo, quod quidem⁶ magis cred aut, si quisquam⁷, ille sapiens fuit. Quomodo⁸, alia omittam, mortem filii tulit⁹? Memineram¹⁰ Paulum, videram¹¹ Gallum: sed hi¹² in¹³ pueris; Ca in¹³ perfecto et spectato viro¹⁴. 10. Quamobrem ca

8. (1) — (1) Dixerat F. quidem (quod nos reposuimus) *crebro*: v. ad C. M. 15. 53. (2) *sed resp. id q. animadv.* 3. (3) Cf. ad A. p. 6., 56., 138., 268., 274., 278., 288. (4) *tum* 1., 2., 3., male: v. ad C. M. 2. 4. (5) De abl. Ellendt. de Or. II. 12.; cf. 3. 10., 7. 23., 9. 32., 13. 48., 14. 51., 22. 85. (6) Cf. C. M. 1. 1. (7) Del. 2. (8) V. ad § 7. (9) Sic addunt 1., 2., 3. (10) V. ad C. M. 11. 35. Etsi mei *inv.* (11) Sic iterant 1., 2., 3.: v. ad de Off. i. 41. 149. e., C. M. 18. 63. (12) Cf. 9. 32. e., Acad. i. 9. 33. (13) Del. 2. (14) Sic reddit, quod supra dixit F. (15) Cf. de Off. i. 6. 19. (16) Cf. 11. 36., 12. 42., in Ferr. i. 56. 146., Tusc. iv. 17. 40., de Off. iii. 29. 108. (17) Np. ab ipso: v. ad C. M. 11. 35. 9. (1) quod 1., 2., 3.: cf. ad A. xii. 14. 3., xv. 17. 2. Sed potuit,

opinor, praemissum pron. *tu* a tius haec ad se attrahere: v. etiam Henrichsen. de Or. iii. 184.: adde ad F. vii. 18. 2., de ii. 17. 58. (2) Cf. ad F. iv. 1. 2., 20. 2. (3) *tribuis* scribit vetus philologus noster, sed fortasse brevitas causa. (4) — (4) Mox ad Ciceronian. § 191. (5) Del. 2. et 3. Del. 2. (7) *si. q. f. s., i. f.* Zumpt. § 709. b. (8) Addunt aliquot *enim*, frustra: cf. apud ad A. viii. 16. 1., de F. v. 22. Tusc. i. 87. 89., inf. 7. 24. et (9) Cf. § 7., C. M. 4. 12. (10) ad C. M. 5. 14. (11) Cf. Phil. v. 6. 17. "Cinnam *memini*: Sullam." (12) Puta — fort tulerunt mortes filiorum. Hand. III. 265. 30., 292. 1.: 7. 24. bis, 8. 26. et 27., 9. 10. 34., 11. 39., 12. 41., 19. 21. 81., 26. 97. (14) Cf. C.

Catoni anteponas ne¹ istum quidem¹ ipsum, quem Apollo, ut ais, sapientissimum iudicavit. Hujus² enim facta³, illius² dicta³ laudantur⁴. De me autem (ut jam cum utroque loquar) sic⁵ habetote⁵.

III. Ego¹ si¹ Scipionis desiderio me moveri negem, quam² id³ recte³ faciam³, viderint⁴ sapientes; sed certe mentiar. Moveor enim tali amico⁵ orbat⁵, qualis⁵, ut arbitror, nemo⁶ umquam erit; et, ut confirmare⁷ possum, nemo certe fuit. Sed non egeo medicina⁸: me ipse consolor, et maxime illo⁹ solatio, quod ego¹⁰ eo errore careo, quo¹¹ amicorum decessu¹¹ plerique ang¹ solent. Nihil enim¹² mali¹³ accidisse¹⁴ Scipioni puto; mihi¹⁵ accidit, si quid accidit; suis¹⁶ autem incommodis graviter ang¹⁶, non amicum, sed se ipsum amantis est. 11. Cum¹ illo vero quis neget actum¹ esse praeclare? Nisi² enim, quod ille minime³ putabat⁴, immortalitatem⁵ optare vellet⁵, quid non est adeptus, quod homini⁷ fas esset optare? qui⁸ summam spem civium, quam de eo jam⁹ puero habuerant, continuo¹⁰ adolescens¹¹ incredibili virtute superavit¹²;

19. 68., 23. 84. Locum mutilum restituit Langius.

10. (1) — (1) Hand. IV. 64. 7. (2) — (2) Zumpt. § 700. (3) — (3) Cf. Sallust. J. 15. 1., 85. 14., Matium apud Cic. ad F. xi. 28. 5. (4) V. ad C. M. 10. 32. (5) Zumpt. Ferr. 880.; adde de Rep. vi. 13. 13., 24. 26., de N. D. iii. 36. 86., inf. 25. 91.

III. (1) V. ad de D. 119.: cf. Brut. 67. 238., 90. 307., in Ferr. iv. 23. 52., v. 52. 136., ad A. viii. 1. 4., 2. 1., ad F. iii. 7. 5. (2) I. e. rectene id faciam necne: vv. G. ad l., Soldan. p. Deiot. 174., seq., Gies. de D. 325.; adde inf. 26. 97. (3) I. e. q. r. faciam id faciens; v. ad C. M. 17. 59.: cf. 10. 35. (4) Vidd., praeter G. ad l., Goëller. Orat. 329., Moser. Tusc. I. 81.; adde Brut. 86. 297., Philipp. xii. 11. 26., ad F. viii. 13.

2., ix. 6. 4., xiii. 29. 4., ad A. p. 150., 296., 305. bis, 361., 363., 365., 377., Acad. ii. 7. 19. Quod vero pro fut. exacto habet Madvig. Opusc. II. 92., 96., 105. n., non video, secundae et tertiae personae cur necesse sit eandem rationem haberi atque primae. Nam de nobismet possumus pro certo affirmare; de aliis non possumus. (5) I. o. a. 3. (6) — (6) Mox ad Ciceronian. § 192. Ceterum cf. Plat. Crit. c. 3. (7) V. Nizol. (8) Cf. Tusc. ii. 4. 11., 18. 43. e., iii. 32. 77. (9) isto 2.; eo 3.: et maximo s. ? (10) Sic addunt 1., 2., 3. (11) — (11) De abl. ad 2. 8.; add. Matth. p. L. M. 8. 20. At h. quidem l. etiam duplex notandus est abl.: v. ad de Off. ii. 17. 58.; add. Henrichsen. de Or. iii. 44. 174., Klotz. Qu. Tull. 40. Baumstark. LL. TT. 24., Gronov. Obs. 478. Frotsch.

qui consulatum petivit numquam, factus est consul¹⁵ bis¹⁴; primum ante tempus¹⁵; iterum sibi¹⁶ suo tempore, rei¹⁷ publicae¹⁷ paene sero; qui, duabus urbibus¹⁸ eversis¹⁹ inimicissimis²⁰ huic²¹ imperio, non modo praesentia, verum etiam futura bella delevit²². Quid²³ dicam²³ de moribus facillimis, de pietate in²⁴ matrem, liberalitate in sorores, bonitate in suos, iustitia in omnes? Nota sunt vobis. Quam²⁵ autem civitati carus²⁵ fuerit, moerore funeris indicatum²⁶ est. Quid igitur hunc²⁷ paucorum annorum²⁸ accessio juvare potuisset? Senectus enim, quamvis non sit gravis, ut memini Catonem anno²⁹ ante, quam esset mortuus³⁰, mecum³¹ et cum³¹ Scipione disserere³², tamen aufert eam viriditatem³³, in³⁴ qua etiam nunc³⁵ erat Scipio. 12. Quamobrem vita quidem talis fuit vel fortuna¹ vel gloria¹, ut nihil posset accedere; moriendi² autem sensum¹ celeritas abstulit. Quo de genere³ mortis difficile

(¹⁵) Del. aliquot. (¹³) Del. 2., sicut etiam apud Sallust. *J.* 14. 16. unus; frustra: cf. *de Or.* i. 7. 26. (¹⁴) Ellendt. *de Or.* II. 182., seqq. (¹⁵) Bene contulit B. *Brut.* I. 5., *ad F.* v. 16. 5. (¹⁶)—(¹⁶) Contulit B. *Brut.* I. 5., *ad F.* v. 16. 5., *Plat. Phaed.* c. 66.; adde nos ad Sallust. p. 141. n. 60.

11. (¹)—(¹) Cf. in *Ferr.* Act. I. 14. 50. et Accus. i. 4. 9., iii. 29. 70., p. *Sext.* 23. 51., *ad F.* iv. 14. 1., ix. 24. 4., *Acad.* ii. 41. 128. *de Off.* i. 15. 46. (²) Ironice: cf. p. *Rosc. A.* 45. 131., 49. 147., p. *Balb.* 3. 7., *Philipp.* ii. 28. 70., inf. 13. 48. (³) -mi aliquot, frustra. (⁴) Np. optandum. Etsi aliter G. (⁵) Cf. *de N. D.* ii. 61. 153. (⁶) Quasi optative. De periphrasi autem ad *C. M.* 6. 20. (?) De dat. ad *C. M.* 19. 71. (⁸) V. ad I. 5. e. (⁹) Hand. III. 119. 12. (¹⁰) Idem V. C. II. 105. 2. (¹¹) *adu.* 3. (¹²) Cf. *expectationem vincere*: *ad F.* ii. 4. 2., iii. 10. 8. (¹³) Recte tuetur K. (¹⁴) *bis f. e.*

c. 1. (¹⁵) Np. suum s. legitimum (¹⁵) Del. 2. De dat. *Zumpt.* § 408. adde inf. 27. 102. (¹⁷) V. ad *C. M.* 6. 15. (¹⁸) Carthagine e Numantia. *d. ev. u.* 1. (¹⁹) *C. de Off.* ii. 22. 76. (²⁰) Nota ad quasi pro membro relativo additum. (²¹) Δεικτικῶς. (²²) V. N. zol. (²³) Cf. *C. M.* 16. 57. (²⁴) Hand. III. 312. 20.; adde inf. 1 59., 19. 70. (²⁵)—(²⁵) V. ad *M.* 11. 35. (²⁶) Ochsner. 36 (²⁷) Del. 2. (²⁸) Del. 2. (²⁹) *C. M.* 4. 10., 6. 19. (³⁰) Sic 3.: m. esset 2.; vulg. m. est. (³¹) Hand. II. 170. 13., *Frischer.* ad *Muret.* I. 373. (³²) praes. ad I. 2. (³³) Cf. *Tusc.* 31. 75.; adde *Viig. Aen.* vi. 30 "viridis senectus." (³⁴) Hand. III. 257.; adde inf. 19. 70., 78., 27. 104. (³⁵) Sic 1., nunc etiam 3.: v. Hand. II. 5 15.: al. etiamtum.

12. (¹) Cf. in *Caecil.* 21. (²) Tacit. *Agric.* 44. (³)—(³) Cf. *M.* 20. 74. (³) Sive cujus gen

dictu⁸ est; quid homines suspicentur, videtis: hoc tamen⁸ vere licet dicere⁷, P. Scipioni ex multis diebus, quos in⁸ vita celeberrimos⁹ lactissimosque viderit¹⁰, illum diem¹¹ clarissimum¹² fuisse, quum¹³, senatu dimisso, domum reductus¹⁴ ad¹⁵ vesperum¹⁶ est a patribus conscriptis, populo Romano, sociis et Latinis¹⁶, pridie quam excessit¹⁷ e vita¹⁷: ut¹⁸ ex tam alto dignitatis gradu ad superos videatur deos¹⁹ potius, quam ad inferos pervenisse.

IV. 13. Neque enim assentior iis¹, qui haec nuper disserere coeperunt, cum corporibus simul animos interire atque omnia morte deleri². Plus apud me antiquorum auctoritas³ valet, vel nostrorum majorum, qui⁴ mortuis tam religiosa jura tribuerunt⁴, quod non fecissent⁴ profecto⁵, si nihil ad eos pertinere arbitrentur⁶; vel eorum, qui in hac terra fuerunt Magnamque⁷ Graeciam⁷ (quae nunc quidem deleta est, tum⁸ florebat), institutis et praeceptis suis⁹ erudierunt; vel ejus, qui Apollinis oraculo sapientissimus est judicatus, qui non tum hoc¹⁰, tum illud¹⁰, ut in plerisque¹¹, sed idem¹² dicebat¹³ semper, animos homi-

de morte; v. ad *C. M.* 6. 18.: cf. 25. 93. (4) Annotator tertii nostri: "Periculosum fuit dicere aliquid de morte Africani, qui occulte suffocatus est." (5) Mox ad *Ciceronian.* § 34. (6) Del. 2. (7) Del. 2. (8) V. ad *C. M.* 3. 9. (9) Sive ex multis diebus celeberrimis, quos —: v. ad *de Off.* iii. 25. 95.; adde inf. 6. 22., 23. 86. et 88., supra 2. 7. Sunt autem *dies cel. laet.que* dies, quibus ipse celebratus maxime et frequentia eorum qui colebant et observabant stipatus laetissimusque fuerit; vv. quos laudat Ernest. ad Tacit. *Agric.* 34. (10) Cf. *ad F.* xiii. 1. 3., *ad A.* xvi. 11. 1. (11) Del. Oxx. duo, frustra: v. ad *C. M.* 10. 32. (12) Nota varietum adj.: v. ad *de Off.* iii. 4. 19. (13) I. e. qui tum fuerit, quum —: v. ad *C. M.* 23. 84. (14) Cf. *C.*

M. 18. 63. (15) Hand. I. 99. (16) Cf. *de Rep.* vi. 12. (17) Cf. *Tusc.* i. 24. 57. (18) V. ad *C. M.* 13. 45. e.: cf. 15. 55., 17. 61. et 62., 22. 84., 25. 96. (19) Recte tuetur G.: accedunt mei tres.

IV. 13. (1) Cf. *C. M.* 23. 85. (2) Cf. *Tusc.* i. 12. 27., *de N. D.* i. 15. 38. (3) Cf. *C. M.* 21. 77. e. (4) — (4) — (4) Cf. *Tusc.* i. 12. 27. (5) Cf. 14. 50. (6) Recte de perpetua opinione interpretatur imperf. Bakius *de L.* 635. (7) Cf. *C. M.* 21. 78. (8) *tunc B.*: at cf. *in Caecil.* 21. 69. (9) *inst. suis et p.* 1.: v. ad *C. M.* 1. 1. (10) — (10) Cf. *de N. D.* i. 18. 47. (11) Np. solebat dicere. Sic etiam I., 2., 3.: al. *ut plerique*, male; nam proprium hoc Socraticorum atque Academiae. (12) Cf. Xenoph. *M.* S. iv. 416., Plat. *Sympos.* 44. et

num esse divinos, hisque¹⁴, quum ex corpore¹⁵ excessissent, reditum¹⁶ in¹⁷ coelum patere, optimoque¹⁸ et iustissimo cuique expeditissimum¹⁹. 14. Quod¹ idem¹ Scipioni videbatur²; qui quidem, quasi praesagiret, perpaucis ante mortem diebus, quum et Philus et Manilius adessent et alii plures³, tuque etiam, Scaevola⁴, mecum venisses, triduum disseruit⁴ de re publica: cujus disputationis⁴ fuit extremum fere⁵, de immortalitate animorum quae⁶ se in quiete⁶ per visum⁶ ex Africano audisse dicebat. Id⁷ si ita⁸ est, ut¹ optimi cujusque animus in¹⁰ morte facillime evelet tamquam e custodia vinculisque¹¹ corporis; cui censum¹² cursum ad deos faciliorem fuisse, quam Scipioni? Quocirca moerere hoc ejus eventum, vereor¹³ ne invidi magis, quam amici sit. Sin autem illa¹ veriora¹⁵, ut¹⁶ idem interitus sit animorum et corporum, nec ullus sensus maneat; ut nihil boni est in morte, sic certe¹⁷ nihil mali. Sensu enim amisso, fi idem, quasi natus non esset omnino¹⁸: quem tamen esse natum et nos gaudemus et haec¹⁹ civitas¹⁹, dum

Gorg. p. 490. E. (13) Del. aliquot; s. d. 2., 3. (14) Sic 1., 2., 3., B.: al. *iiisue*. (15) Recte sing. tuetur G.; adde *C. M.* 22. 81., inf. 13. 48., 15. 54. et 55., 16. 56., 22. 82., 23. 87. (16) Cf. *Tusc.* i. 30. 72., *Somn. Scip.* § 14. et 18., seq. (17) Cf. *Philipp.* ii. 42. 108., "reditus Romam;" iii. 2. 3., iv. 1. 3. "a Brundisio;" viii. 11. 32., "ad Antonium." (18)—(18) Cf. *p. Rab.*, *P. R.*, 10. 29., *p. Sext.* 21. 47., 62. 131., *Tusc.* i. 12. 27., *de L.* ii. 11. 27., *de N. D.* iii. 5. 12. 14. (1) Vv. G. ad l., Moser. *Tusc.* I. 576. II. 331. et 462.; adde *C. M.* 19. 71. (2) Cf. *de Off.* iii. 12. 51. (3)—(3) Cf. *ad A.* iv. 16. 2., *de Rep.* i. 12. (4)—(4) Cf. *ad A.* v. 20. 4., "cedentes... Qua in fuga —" (5)—(5) Ita distinguo: vulg. *e. f. de imm. a. : quae* —. De rel. postpos. ad

C. M. 23. 85. e. (6)—(6) V. 1. 3.; adde Sallust. *C.* 7., "castris per usum." (7) Ellendt *Brut.* 59., Wunder. *p. Planc.* 6. Cortius ad Sallust. 285. b. (8) V. ad *C. M.* 11. 35. (9) V. in paulo. (10) I. e. quum mors fi Hand. III. 256. 14. (11) *vincl que* 1., 2., 3.: v. ad *C. M.* 22. 8 (12) Cf. *de Off.* ii. 7. 25. (13) ad *C. M.* 7. 21. (14) Vid. C. add. Cortius ad Sallust. 285. 1 cf. 7. 23., 8. 26., *Tusc.* iii. 29. 7 31. 74. (15) V. ad *C. M.* 3. (16) Vid. G. ad l., sed etiam *Opus* 243. n., 260., Scheller. *Obs.* 20 230., 313., Ochsner. 95., Dietri *Qu. Gr.* 26., seqq., interpp. ad *Rosc. A.* 41, 121., Madvig. *de* 145., seq., et 164., Moser. *Tusc.* 267., II. 278., nos *de D.* 100. cf. 14. 50., 16. 57., 21. 81. (17) Del. 3.; n. m. c. 1. (18) Hand.

erit²¹, laetabitur. 15. Quamobrem cum¹ illo quidem, ut supra dixi², actum¹ optime² est; mecum incommodius³, quem fuerat aequius⁴, ut prius, introieram⁵, sic prius exire de vita. Sed tamen recordatione nostrae amicitiae sic fruor, ut beate vixisse videar, quia⁶ cum Scipione vixerim⁶: quocum⁷ mihi conjuncta⁸ cura de re publica et de⁹ privata fuit, quocum et domus et militia communis, et id, in quo est omnis vis amicitiae, voluntatum¹⁰, studiorum, sententiarum summa consensio¹⁰. Itaque non tam ista me¹¹ sapientiae, quam modo Fannius commemoravit, fama delectat, falsa praesertim, quam quod amicitiae nostrae memoriam spero sempiternam fore: idque eo mihi¹² magis est cordi¹³, quod ex omnibus seculis vix tria aut quatuor¹⁴ nominantur paria¹⁵ amicorum: quo in genere¹⁶ sperare¹⁷ videor¹⁸ Scipionis et Laelii amicitiam¹⁹ notam posteritati fore²⁰. 16. FANNIUS. Istud quidem, Laeli, ita¹ necesse est. Sed, quoniam amicitiae mentionem² fecisti et sumus otiosus³, pergratum mihi feceris (spero item Scaevolae⁴) si, quemadmodum soles de ceteris rebus⁵, quae⁶ ex te quaeruntur⁷, sic de amicitia, disputaris⁸, quid sentias, qualem⁹ existimes, quae praecepta des¹⁰. SCAEVOLO. Mihi

376. 7. ⁽¹⁰⁾ Cf. 8. 28. e. ⁽²⁰⁾ haec civitas, civitas dum erit? ⁽²¹⁾ V. ad C. M. 15. 54.

15. (1) — (1) Cf. 3. 12. (2) — (2) Dixit supra (3. 11.) praeclare: v. ad C. M. 15. 53. (3) V. ad C. M. 3. 8. (4) Cf. de D. i. 18. 36. (5) Np. in vitam. (6) — (6) Garaton. Philipp. ii. 8, Cortius ad Salust. C. 18. 3., J. 98. 6.: cf. 17. 63. e. (7) Cf. 1. 2. (8) Cf. de F. iii. 2. 8. (9) et (de) 1.: (et) de 2.; et de re 3.: v. Zumpt. § 745. (10) — (10) Ad rem Cortius ad Salust. C. 20. 4., interpp. ad Plat. Clit. § 6.: cf. 17. 61. (11) V. ad C. M. 8. 26.: cf. 8. 26. (12) Del. 2. (13) Ciceronianus noster § 120. (14) quattuor 1.: v. ad C. M. 5.

15. (15) Cf. de F. i. 20. 65., de Off. iii. 10. 45. (16) V. ad C. M. 2. 4. (17) V. ad C. M. 2. 6. (18) Madvig. apud Henrichsen. ad de Or. ii. 28. 122.: cf. 8. 27., 9. 29. (19) S. a. et L. 3.: v. ad C. M. 1. 1. (20) V. ad C. M. 6. 19. 16. (1) V. ad C. M. 11. 35. (2) m. a. f. 1.; a. f. m. unus apud G.: v. ad C. M. 18. 63. (3) Cf. de N. D. ii. 1. 3. (4) V. ad C. M. 2. 6. (5) Del. Goth. a.: cf. C. M. 1. 3. (6) Sic 2., 3.: al. quum. (7) I. e. quaeri solent: nam frustra G. (8) Jungo sic disp., q. s. de a; v. ad C. M. 2. 5.: cf. de Or. ii. 57. 233., de N. D. i. 7. 16. apud B. (9) Cf. de N. D. ii. 59. 147., de D. i. 5. 9. (10) I. e. danda putes.

vero per¹¹ erit gratum¹¹: atque, id ipsum quum¹² tecum¹³ agere¹³ conarer, Fannius antevertit¹⁴: quomobrem¹⁵ utriusque nostrum gratum admodum¹⁶ feceris.

V. 17. LAELIUS. Ego vero non gravarer¹, si mihi ipse confiderem: nam et praeclara res est et sumus, ut dixit Fannius, otiosi. Sed quis² ego sum? aut quae est in me facultas? Doctorum³ est ista consuetudo, eaque⁴ Graecorum⁵, ut iis ponatur⁶, de quo disputent quamvis⁶ subito⁷. Magnum opus est egetque exercitatione non parva. Quomobrem, quae disputari de amicitia possunt, ab eis, censeo, petatis, quae ista profitentur⁸. Ego vos hortari tantum⁹ possum ut amicitiam omnibus rebus humanis¹⁰ anteponatis. Nihil est enim tam naturae aptum, tam conveniens ad res vel secundas vel adversas. 18. Sed hoc¹ primum sentio², nisi³ in bonis amicitiam esse non posse. Neque id ad⁴ vivum reseco⁵, ut illi, qui haec subtilius⁶ disserunt, fortasse vere⁷, sed ad communem utilitatem parum. Negant enim, quemquam esse virum bonum, nisi⁸ sapientem⁹. Sit ita sane: sed eam¹⁰ s

(11)—(11) Vulg. *M. v. perg. erit*. At K. de sententia Beieri *Mihi vero*: sc. *feceris*, variatione sermonis sublata, quae minime a librario quaesita esse videtur: cf. *C. M.* 2. 6. Sed ne per urbanitatem quidem poterat S. curta ista uti ellipsi: cf. *Acad.* i. 8. 33., "Nos vero volumus." Mei sic: *M. v. e. g.* 1., 3.; *id g. e.* 2. Bene jam Orell. tmesin subesse est suspicatus; sed conjectura ipsius a formula responsionis recedit: *per mihi gratum feceris*. Itaque dedi ego: *Mihi vero per erit gratum*. Cf. *ad A.* i. 4. 3., 20. 7., v. 10. 4., x. 1. 1., xiv. 11. 2., xv. 4. 2., *ad F.* iii. 5. 3.; add. Hand. IV. 448. 20. (12) V. *ad C. M.* 16. 55.: cf. 25. 94., 26. 98. (13) Cf. 1. 4. Sed h. l. notandus accus.: cf. *ad F.* iii. 10. 8., xiii. 57. 2., 64. 1., xv. 14. 5. (14) -vor- 1., 2. (15) Cf. 9.

32. e., 26. 100. (16) Hand. I. 17 adde 21. 76., 26. 99.

V. 17. (1) Cf. *de Or.* i. 107., *de Rep.* iii. 21. (2) *quid* quot: cf. *ad F.* ix. 21. 1., *ad* iii. 15. 2. (3) Cf. *de Or.* i. 102. (4) I. e. quasi *eorumque*. Cf. *Tusc.* i. 4. 7., iii. 6. 13., 54., *de Fa.* 2. 4., ubi v. Davii. (5) V. *ad C. M.* 2. 4. (7) Cf. *Or.* i. 33. 150. (8) Cf. *de O.* 22. 103. (9) *tamen* 1.; *tantum* 2.; *tantum h.* 3. (10) Del. 3 h. r. 2. cf. 6. 20. et 22., 27. 1. 18. (1) Cf. 15. 54. (3) *M. de Rep.* 122., Lennep. *B. C.* I. 267.; adde *de Or.* i. 25. 113. 61. 229., *ad A.* viii. 8. 1. Hand. IV. 243. (4) Cf. 18 (5)—(5) I. e. nimis premo e geo, interprete Schuetzio. (6) 2. 7. (7) *verius* 3. (8) Hand. 254. 33. (9) Moser. *Parad.*

pietiam interpretantur, quam¹⁰ adhuc mortalis nemo¹¹ est consecutus. Nos autem ea, quae sunt in usu vitae¹² communi¹², non ea, quae finguntur aut optantur¹³, spectare debemus. Numquam ego dicam, C. Fabricium¹⁴, M. Curium¹⁴, Ti. Coruncanium¹⁴, quos sapientes nostri majores judicabant, ad¹⁵ istorum normam fuisse sapientes. Quare sibi¹⁶ habeant¹⁶ sapientiae nomen et invidiosum et obscurum; concedant¹⁷, ut¹⁸ hi viri boni¹⁹ fuerint. Ne id quidem facient: negabunt id, nisi sapienti, posse concedi. 19. Agamus igitur pingui¹ Minerva¹, ut aiunt². Qui ita se gerunt, ita vivunt, ut eorum probetur fides, integritas, aequalitas³, liberalitas; nec sit in eis⁴ ulla cupiditas vel⁵ libido vel⁵ audacia; sintque⁶ magna constantia, ut ii fuerunt⁷, modo quos⁸ nominavi; hos viros bonos, ut habiti⁹ sunt, sic etiam¹⁰ appellandos putemus; quia sequantur¹¹, quantum homines possunt, naturam, optimam bene¹² vivendi ducem¹³. Sic enim mihi¹⁴ perspicere videor¹⁵, ita natos esse nos, ut inter omnes esset societas quaedam; major¹⁶ autem, ut quisque proxime¹⁶ accederet. Itaque¹⁷ cives potiores, quam peregrini; et propinqui, quam alieni: cum his enim amicitiam natura ipsa peperit. Sed ea non satis habet firmitatis. Namque hoc prae-

(10)—(10) I. e. talem —, qualem —. (11) *n. m.* 1., 2., 3. (12) Cf. 6. 21., 11. 38., *de N. D.* iii. 27. 69., *de D. i.* 39. 86., ii. 41. 86., *de Off.* ii. 4. 13. (13) Cf. *de N. D.* i. 8. 19., *de Fa.* 20. 46. (14) Cf. *C. M.* 6. 15. (15) *Hand.* I. 108. (16) Cf. *C. M.* 16. 58. (17) Sic 2., 3., sine *-que*. (18) Cf. *in Ferr.* iv. 4. 8., 5. 10., *de F. v.* 26. 78.: vidd. *Hand.* ad Wopkens. 404., *Madvig. de F.* 32., seq., *Moser. Tusc.* I. 267. (19) Sic postposuit K., prob. Soldano *p. Deiot.* 212.: accedunt 1., 2. Contra *de L. i.* 14. 41., u. v. Bakius 395.

19. (1) Non nimis subtiliter.

Idem est Horatianum "*crassa M.*" (2) *p.*, ut *a.*, *M.*, aliquot, frustra. Mox ad Ciceronian. § 234. (3) Sic 1., 2., 3., K.: al. *aequitas*. (4) Sic 1., 2., 3.; al. *illis*. (5) Del. 3., K. (6) *sitque* 1., 2., 3. (7) Del. 3. (8) V. ad *C. M.* 23. 85. e. (9) Cf. 1. 5. (10) Cf. *C. M.* 6. 20. (11) Al. *-untur*: cf. 4. 15. (12) Del. 3. (13) Cf. *C. M.* 2. 5. (14) Del B.: v. ad *de Off.* i. 1. 1. (15) Cf. *C. M.* 21. 77. (16)—(16) Nota superl. c. compar. junctum. (17) Omittit inclinatum structuram; v. ad *C. M.* 18. 63.: cf. *de N. D.* ii. 52. 129. Ad rem autem adhibe *de Off.* i. 18. 59. (18)—(18) V. ad

stat amicitia propinquitati, quod ex propinquitate benevolentia tolli potest¹⁸, ex amicitia non¹⁸ potest¹⁸. Sublata¹⁹ enim benevolentia amicitiae nomen tollitur¹⁹, propinquitatis²⁰ manet. 20. Quanta autem vis amicitiae sit, ex hoc intelligi maxime¹ potest, quod ex infinita societate generis humani, quam conciliavit² ipsa natura, ita contracta³ res est et adducta in angustum³, ut omnis caritas aut inter duos⁴ aut inter paucos jungeretur.

VI. Est enim¹ amicitia nihil aliud, nisi omnium divinarum humanarumque rerum² cum benevolentia et caritate consensio⁴. Qua quidem, haud⁵ scio⁵, an excepta⁶ sapientia, nihil⁷ melius⁸ homini sit a diis immortalibus datum⁸. Divitias alii praeponunt, bonarum alii valetudinem, alii potentiam, alii honores, multae etiam voluptates. Beluarum⁹ hoc quidem extremum est: illa autem superiora caduca et incerta, posita non tam in consiliis nostris, quam in fortunae temeritate¹¹. Qui autem in virtute summum bonum praeponunt, praeclare¹² illi quidem: sed haec ipsa virtus amicitiam et gignit et continet; nec sine virtute amicitia esse ullo pacto potest. 21. Jam¹ virtutem consuetudine² vitae sermonisque nostri interpretemur nec eam, ut³ quidam docti, verborum magnificentiam metiamur; virosque bonos eos, qui habentur⁴, nunc remus, Paullos⁵, Catones, Gallos, Scipiones, Philo-

C. M. 23. 83.: cf. 15. 55., 20. 73. (19)—(19) Cf. 22. 82., 27. 102., ad A. vii. 2. 4., de F. i. 19. 64. Tusc. iv. 27. 59., de N. D. i. 2. 4. (20) -tas Oxx. duo.

20. (1) Hand. III. 589., seq. (2) Cf. p. Rosc. A. 22. 63., de Off. i. 16. 50., inf. 27. 100. (3)—(3) Cf. Acad. i. 10. 38., de N. D. ii. 65. 164. (4) duo G.; v. ad C. M. 20. 75.: sed in numerali sic quasi substantivae posito formam declinabilem praestare censeo.

VI. (1) Sic 1., 2., 3.; autem G. (2) d. r. omniumque h. 2.: v. ad de Off. i. 20. 67. (3) I. e. in omnibus ..

rebus. (4) Recte K. delevit s. ma, nim. ex 4. 15. adscitum: cedit 2., nec 3. habet nisi in m (5) V. ad C. M. 16. 56. (6) 27. 104. (7) Sic 1.; quicquam 3.: v. ad C. M. 16. 56. At Ern. utrumque jungit. (8)—V. ad C. M. 12. 39. (9) Cf. c. ii. 33. 109., Parad. i. 3. 14., de i. 30. 105., inf. 9. 32. (10) C. 4. (11) Cf. Parad. ii. 17. (12) factum: Zumpt. § 771.

21. (1) Hand. III. 145. 24. Cf. de Or. i. 51. 221. (2) De ex subj. Zumpt. Ferr. 196., vig. de F. 378. (3) Cf. 1. 5.

his communis⁶ vita⁶ contenta est; eos autem omittamus, qui omnino⁷ nusquam reperiuntur. 22. Tales igitur inter viros amicitia tantas¹ opportunitates habet, quantas¹ vix¹ queo dicere. Principio, qui potest esse vita vitalis², ut ait Ennius, quae³ non in amici mutua benevolentia conquiescat⁴? Quid⁵ dulcius, quam habere, quicum⁶ omnia⁷ audeas sic⁸ loqui, ut⁹ tecum? Quis esset tantus fructus in⁹ prosperis rebus, nisi haberes, qui illis¹⁰ aequae, ac tu¹¹, ipse¹¹, gauderet? Adversas vero ferre difficile esset sine eo qui illas¹² gravius etiam¹², quam tu, ferret. Denique ceterae¹⁴ res, quae expetuntur, opportunaesunt singulae rebus fere singulis; divitiae, ut utare¹⁵; opes, ut colare; honores, ut laudare; voluptates, ut gaudeas; valetudo, ut dolore careas et muneribus fungare corporis: amicitia¹⁶ res plurimas continet; quoquo te verteris¹⁷, praesto¹⁸ est, nullo loco excluditur, numquam intempestiva, numquam molesta est. Itaque non aqua¹⁹, non igni¹⁹, ut aiunt²⁰, locis pluribus utimur, quam amicitia. Neque ego nunc de vulgari aut de²¹ mediocri (quae tamen ipsa et²² delectat et prodest) sed de vera et perfecta loquor, qualis²³ eorum, qui pauci²⁴ nominantur, fuit²⁵. Nam et secundas res splendidiore facit amicitia et adversas partiens communicansque²⁶ leviores.

VII. 23. Quumque¹ plurimas et maximas commoditates amicitia contineat, tum illa² nimirum³ praestat

V. ad C. M. 6. 15. (8) Cf. 5. 18. (7) Del. 3. Hand. IV. 377. 7.

22. (1)—(1) Cf. 2. 9. (2) Digna vitae nomine. Contraria est v. nulla: cf. C. M. 3. 7. (3) qui 1., 2., 3. (4) -it 2., 3. (5) Sc. enim: Hand. II. 385. (6) quo cum 1., 2., 3.: cf. 21. 77. (7) Del. 2. (8)—(8) a. o. l. velut t. 3. (9) V. ad C. M. 9. 28. (10) Del. 3. (11) Mox ad Ciceronian. § 85. Ad rem vero adhibe Eurip. Ion. 730-3. (12) Del. 2.; g. i. e. 1. (13) Hand. II. 565. 8. (14) Sc. praeter amic.: v.

ad C. M. 1. 3. (15) Cf. de Off. ii. 20. 71. (16) Sc. autem vel vero; v. Hand. I. 567. 7.: cf. 15. 55., 23. 86. (17) Cf. Parad. iii. 1. 20., de D. ii. 9. 24. (18) Ciceronianus noster § 182. (19)—(19) Rebus vitae hominum maxime necessariis. Nota est formula aqua et igni interdici alicui. (20) Cf. 5. 19. (21) Del. 1., 3.: v. ad 4. 15. (22) et ipsa 1. 2. (23) Del. 1. (24) perp. 1., 2., 3. Sive eor. paucor., q.: v. ad 3. 12. (25) Del. 1. (26) Cf. 7. 24.

omnibus, quod bonam spem⁴ praelucet⁴ in posterum, nec⁵ debilitari animos aut cadere patitur. Verum etiam⁶ amicum qui intuetur, tamquam exemplar aliquod⁷ intuetur sui. Quocirca et absentes adsunt e egentes abundant et imbecilli⁸ valent et, quod difficili dictu est, mortui vivunt⁹. Tantus eos honos, memoria¹⁰, desiderium¹⁰ prosequitur amicorum. Ex quorum illorum beata mors videtur, horum vita laudabilis. Quod¹¹ si¹¹ exemeris ex natura rerum¹² benevolentia conjunctionem, nec domus ulla¹³ nec urbs stare poterit; ne agri quidem cultus permanebit¹⁴. Id¹⁵ si minus¹⁶ intelligitur, quanta vis amicitiae concordiaeque sit, ex¹⁸ dissensionibus atque discordiis percipi¹⁹ potest. Quae enim domus tam stabilis, quae tam firma²⁰ civitas est²¹, quae²² non²² odiis et dissidiis²³ funditus posse everti? Ex quo, quantum boni sit in amicitia, judicari potest. 24. Agrigentinum¹ quidem² doctum quemdam virum carminibus Graecis vaticinatum ferunt³, qui in rerum natura totoque mundo constarent quaeque moverentur, ea contrahere amicitiam, dissipare discordiam. Atque hoc quidem omnes mortales et intelligunt et re⁴ probant. Itaque, si quando aliquod officium exstitit amici in periculis aut adeundis aut communicandis⁵, quis est, qui id non maximis efferat lau-

VII. 23. (1) De *-que* in transit. ad *de Off.* i. 42. 150.; add. Scheller. *Obs.* 295., Beier. ad 16. 57. infra. (2) V. ad 4. 14. (3) Hand. IV. 204. 1. (4) *bona spe* 1., 2. Cf. Auson. *Idyll.* iv. 95. apud Forcell., "*lumenque* tuae *praeluceo* vitae." (5) Exegetice: cf. 11. 37. (6) *enim* aliquot. (7) Del. 3. (8) Moser. *Parad.* 40. (9) Cf. 27. 102. (10) *et m. et d.* 1., 2.; cf. *C. M.* 13. 44. (11) V. ad *C. M.* 6. 20.; cf. 9. 29., 10. 34., 11. 38., 13. 47., 14. 50., 15. 53., 20. 73., 21. 81., 26. 97. (12) *r. n.* 1., 3. (13) Del. 2.; *n. d. n. u. ulla* 3. (14) I. e. poterit permanere: v. ad

de N. D. ii. 46.; adde *Brut.* 322., ad *F.* ix. 9. 3., *Tusc.* i. 56., *Parad.* vi. 51., inf. 22. Ad rem autem adhibe *de Off.* i. 12. (15) Sequitur epexeg. "quanta . . . sit." Aliter 4. (16) Hand. III. 621. 6.; adde 17. 61., 27. 100. (17) Ad Sallust. *J.* 10. 6. (18) Del. C. duo: de abl. ad 2. 8. (19) *spici* corrigit Madvig. Non recipi vid. Nizol. (20) De chiasmo jectivi Ellendt. *de Or.* II. 171. Del. 1., 2.; *f. est* c. 3. (22) H. IV. 264. 9. (23) Inf. ad 10. 24. (1) Empedoclem. (2) ad *C. M.* 9. 30. (3) *Ibid.* 17.

bus? Qui clamores⁶ tota cavea nuper in⁷ hospitibus et amicis mei M. Pacuvii nova fabula⁸, quum, ignorante rege, uter⁹ esset Orestes, Pylades Orestem esse se⁹ diceret, ut pro¹⁰ illo necaretur, Orestes autem, ita¹¹ ut erat, Orestem se esse perseveraret¹²! Stantes¹³ autem¹⁴ plaudabant in¹⁵ re ficta¹⁶: quid arbitramur in vera¹⁷ facturos fuisse? Facile¹⁸ indicabat ipsa natura vim suam, quum homines, quod facere ipsi non possent, id recte fieri in¹⁹ altero iudicarent. Hactenus²⁰, mihi videor²¹, de amicitia quid sentirem, potuisse²² dicere. Si qua praeterea sunt (credo autem²³ esse²⁴ multa) ab iis, si videbitur, qui²⁵ ista²⁶ disputant, quaeritote. 25. FANNIUS. Nos autem¹ a te potius. Quamquam etiam ab istis saepe quaesivi; et audiui non invitus equidem². Sed aliud quoddam filum⁴ orationis tuae. SCAEVOLA. Tum⁵ magis⁶ id diceret⁷, Fanni, si⁸, nuper in hortis Scipionis quum⁹ est de re publica disputatum, affuisses. Qualis tum patronus⁸ iustitiae⁹ fuit contra accuratam⁹ orationem Philii! FANNIUS. Facile id¹⁰ quidem fuit, iustitiam justissimo viro¹¹ defendere¹⁰. SCAEVOLA. Quid¹²? amicitiam nonne¹³

(⁴) V. Nizol. (⁵) Cf. 6. 22. (⁶)

—(⁶) Cf. *de F.* v. 22. 63. (⁷) I. e. quum fabula ageretur. (⁸) Sic 3.; u. *illorum* 1.; u. *horum* 2. (⁹)

Sic 1.; *P. se O.* 2.; *se esse d.* 3.

(¹⁰) Hand. IV. 581. 6. (¹¹) Del.

3. (¹²) -bat 2. Sc. dicens. (¹³)

Nimirum quod inusitatum. (¹⁴)

Sic addunt 1., 2., 3.: v. Hand. I.

571. 12. (¹⁵) V. ad 2. 9. (¹⁶)

Del. 2.: *ficta in re?* (¹⁷) *in v. re*

2.: v. ad C. M. 10. 32. (¹⁸) Moser.

de Rep. 485. (¹⁹) V. ad 2. 9. (²⁰)

Hand. III. 6. 1. (²¹) De intercisa

orat. ad C. M. 2. 5. (²²) Cf. 5.

17. Male edd. vett. quaedam *potissime dixisse*. (²³) V. ad C. M.

3. 7. (²⁴) Del. 3.; m. e. 2. (²⁵)

i. q. 1.; v. ad C. M. 23. 85. e.

25. (¹) *vero* M.; quae particula

potius assentientis est, ut 4. 16. (²)

V. ad C. M. 1. 1.; adde inf. 9.

29., 10. 33., 26. 97. (³) *quidem*

1. 3. (⁴) *est f.* G. Codd. autem

alius alio loco addunt *expectamus*

vel *expetimus*. (⁵) *Tu* 1., 2., 3.,

G., prob. Hand. III. 556. 3.; sed

contulit Beier. *de Rep.* i. 40. 62. (⁶)

—(⁶) Plaut. *Mil.* v. 36. apud Hand.

III. 560. 12., "*Magis id dicas*, si

scias, quod scio." (⁷) Sic etiam

h. l. distinguendum putavi, ut 2.

7.: vulg. *si n. in h. S.*, quum —.

(⁸) Cf. *de Rep.* iii. 24. (⁹)

Cf. *de Or.* i. 60. 257., ii. 57.

233., *Brut.* 8. 30., 95. 326., ad A.

vii. 8. 4.; add. Moser. *de Rep.*

56. b. (¹⁰)—(¹⁰) Ellendt. *Brut.*

58., *Matth. p. Mil.* 16. 43. (¹¹)

De dat. ad C. M. 19. 71. (¹²)

V. ad C. M. 7. 22. (¹³) Hand.

IV. 312. 7. (¹⁴) V. ad C. M. 11.

facile ei, qui ob eam summa fide, constantia iustitia-
que¹⁴ servatam maximam gloriam cepit¹⁵?

VIII. 26. LAELIUS. Vim hoc¹ quidem¹ est afferre.
Quid enim refert, qua me² ratione³ cogatis? Cogitis
certe. Studiis enim generorum⁴, praesertim in⁵ re
bona, quum⁶ difficile est, tum ne aequum quidem ob-
sistere. Saepissime igitur⁷ mihi de amicitia cogitant
maxime illud⁸ considerandum videri solet⁹, utrum
propter imbecillitatem¹⁰ atque inopiam desiderata si
amicitia, ut in¹¹ dandis recipiendisque¹² meritis, quos
quisque¹³ minus¹⁴ per se ipse posset, id acciperet al
alio¹⁵ vicissimque redderet¹⁶; an esset hoc quidem
proprium amicitiae, sed antiquior¹⁸ et pulchrior e
magis a natura ipsa profecta alia causa. Amor enim
ex quo amicitia nominata¹⁹ est, princeps²⁰ est ad²⁰ be-
nevolentiam conjungendam. Nam utilitates quidem
etiam²¹ ab iis percipiuntur saepe, qui simulatione am-
icitiae coluntur²² et observantur²² temporis²³ causa.
In amicitia autem nihil fictum, nihil simulatum;
quidquid est²⁵, id²⁶ et verum et voluntarium. 2
Quapropter a natura mihi videtur potius, quam
indigentia, orta amicitia¹, et² applicatione³ magis anir-
cum quodam sensu amandi, quam cogitatione⁴, qua-
tum⁴ illa res utilitatis esset habitura. Quod quide-
quale sit, etiam in⁵ bestiis⁶ quibusdam animadver-

36. (15) Dictum ut *fructum ca-
pere*.

VIII. 26. (1) Cf. *Tusc.* ii. 13.
30., *de N. D.* i. 32. 89., *de Off.* i.
10. 33. e. (ubi vide), inf. 16. 58.
(2) Cf. 4. 15. (3) Sic 1., 2., 3.:
al. *rogatione*. (4) *generum* 3. a
pr. m. (5) V. ad 2. 9. (6) *tum*
1., 3.: v. ad *C. M.* 2. 4. (7)
Hand. III. 195. 27.; adde inf. 17.
62. (8) V. ad 4. 14. (9) V. ad
C. M. 2. 4. (10) Vid. Cl. Maius
de Rep. i. 25. (11) Del. 1.: v. ad
de Off. i. 9. 28.; add. Hand. III.
286. 6. (12) Dictum ut *epistolas*
recipere. (13) Inf. ad 9. 29. (14)
minime 3.; cf. 7. 23. (15) *illo* 2.

(16) Del. 2. (17) Del. 3.; e. q.
2. (18) Nonius 426. (19) Cf.
F. ii. 24. 78., *de N. D.* i. 44. 1.
(20) *Matth. p. Arch.* 1. 1. (21)
iis etiam 1.; *ab his etiam* 2. (22)
—(23) Cf. *de Off.* i. 41. 149.; a
Cortius ad Sallust. *J.* 451. b. 1.
Cf. 15. 53. (24) Sic postpon
1., 2., 3. (25) Sic 1., 2., 3. on
tunt *in ea*: at 2. del. *etiam*
(26) *idem est v. 1.*; *idem v. est*
id v. et v. est 3.
27. (1) Del. 3. (2) Del. 2.
Cf. 9. 32., 14. 48., 21. 81.
Cf. ad *A.* xiv. 20. 4., ad *B.* ii.
(3) V. ad 2. 9. (6) Cf. 21. 1.
et sic saepe; v. Nizol. (7) F

potest; quae ex se natos⁷ ita amant ad⁸ quoddam tempus⁹ et ab eis ita amantur, ut facile⁹ earum¹⁰ sensus appareat. Quod in⁴ homine multo est evidentius: primum ex ea caritate, quae est inter¹¹ natos¹⁷ et parentes; quae¹² dirimi¹³, nisi detestabili scelere, non potest: deinde, quum similis sensus exstitit amoris, si aliquem nacti sumus, cujus¹⁴ cum¹⁴ moribus¹⁵ et natura congruamus, quod in eo¹⁶ quasi¹⁷ lumen¹⁸ aliquod probitatis et¹⁹ virtutis¹⁹ perspicere videamur²⁰. 28. Nihil est enim¹ virtute amabilius², nihil, quod magis alliciat³ ad diligendum; quippe quum propter virtutem et probitatem etiam eos, quos numquam⁴ vidimus⁵, quodam modo diligamus. Quis est, qui C. Fabricii⁶, M. Curii non⁶ cum caritate aliqua⁷ et⁸ benevolentia⁸ memoriam usurpet⁹, quos numquam viderit? Quis autem est, qui Tarquinius¹⁰ Superbum, qui Sp. Cassium, Sp.¹¹ Maelium¹¹ non oderit¹⁰? Cum duobus ducibus de¹² imperio¹² in Italia est¹³ decertatum, Pyrrho et Hannibale; ab altero propter probitatem ejus non nimis¹⁴ alienos animos habemus, alterum propter crudelitatem semper haec¹⁵ civitas¹⁶ oderit.

IX. 29. Quod¹ si¹ tanta vis probitatis est, ut eam vel in² eis, quos numquam vidimus, vel, quod majus³

mann. ad Virg. *Aen.* v. 592. ⁽⁸⁾

—⁽⁹⁾ Hand. I. 83. 3.; adde inf. 15. 53., de N. D. ii. 51. 129. ⁽⁹⁾

e. f. 1.; e. s. f. 3.: facile ut? ⁽¹⁰⁾ eorum f. 1.; f. s. eorum 2. ⁽¹¹⁾

Hand. III. 396. 18. ⁽¹²⁾ V. ad C. M. 17. 59. ⁽¹³⁾ Cf. 10: 34. ⁽¹⁴⁾

V. ad C. M. 6. 19. ⁽¹⁵⁾ Cf. de Off. i. 17. 56. ⁽¹⁶⁾ ea 2. ⁽¹⁷⁾

Ochaner. 122. ⁽¹⁸⁾ Cf. 27. 100., C. M. 12. 41. ⁽¹⁹⁾ Del. 2.; cf. 9. 32. ⁽²⁰⁾ Sc. nobis; v. ad 5. 19.

28. ⁽¹⁾ Hand. II. 378. 2. ⁽²⁾ Cf. de N. D. i. 44. 121. ⁽³⁾ Sc. homines. ⁽⁴⁾ Cf. de N. D. i. 44. 121. ⁽⁵⁾ V. de exemplo ad C. M. 7. 21. ⁽⁶⁾ Transferunt 1. et 3. ad usurpet. ⁽⁷⁾ Del. 3. ⁽⁸⁾ b. que 1.;

b. ae aliquot ex 9. 32. ⁽⁹⁾ I. e. so-

leat saepe memoria uti: cf. P. R. in Sen. 15. 37. ⁽¹⁰⁾—⁽¹¹⁾ I. e. qui

Tarquinius memoriam non cum odio quodam usurpet: v. ad C. M. 23. 82. ⁽¹²⁾ De anaphora omitta ad

C. M. 7. 23. ⁽¹³⁾ Cf. de Off. i. 12. 38. ⁽¹⁴⁾ Sic addunt 1., 2., 3. ⁽¹⁵⁾ Hand. IV. 210. 5., nos de Off.

ii. 23. 81.; adde in Caecil. 22. 71., ad A. ix. 13. 6., xii. 7. 1., xv. 12. 2., de Rep. i. 10. ⁽¹⁶⁾ Cf. 4. 14. e.

IX. 29. ⁽¹⁾ Cf. 7. 23. ⁽²⁾ V. ad 2. 9. ⁽³⁾ I. e. difficilis: Borgers. *Parad.* 26.; adde p. *Deiot.* 7. 19., de D. ii. 68. 141. ⁽⁴⁾ Nota

numerum singularem: v. ad de Off.

est, in³ hoste⁴ etiam⁵ diligamus; quid mirum⁶, si animi⁷ hominum⁷ moveantur, quum eorum, quibus⁸ cum⁸ usu conjuncti⁹ esse possunt⁹, virtutem et bonitatem perspicere videantur¹⁰? Quamquam¹¹ confirmatur amor et beneficio accepto et studio perspecto et¹² consuetudine adjuncta; quibus rebus ad illum primum¹³ motum animi et amoris¹⁴ adhibitis admirabilis quaedam¹⁵ exardescit¹⁶ benevolentiae magnitudo. Quam¹⁷ si¹⁸ qui¹⁹ putant ab imbecillitate proficisci, ut sit, per quem¹⁹ assequatur, quod quisque²⁰ desideret, humilem sane relinquunt et minime generosum, ut²¹ ita dicam²¹, ortum amicitiae, quam ex inopia atque indigentia natam volunt²². Quod si ita²³ esset, ut quisque minimum in²⁴ se esse arbitraretur, ita ad amicitiam esset aptissimus. Quod²⁵ longe secus²⁵ est. 30. Ut enim quisque sibi plurimum confidit, et ut quisque¹ virtute et sapientia sic est² munitus, ut nullo³ egeat suaeque omnia in se⁴ ipso posita⁴ judicet, ita in amicitiiis expetendis colendisque⁵ maxime excellit. Quid enim⁶? Africanus⁷ indigens mei⁷? Minime⁸ hercle⁸

i. 16. 52. (5) Hand. II. 548. 1., 566. 10. (6) *m. est* 2., 3.: cf. *C. M.* 11. 35. (7) I. e. fere homines; v. ad *C. M.* 23. 82.: cf. 13. 47. (8) c. q. 1., 3.: v. Mueller. CC. 88. p. *Sezt.* 83., seq. (9) I. e. fere conjuncti sunt; et recte pleonasmum notat De-G.; adde in *Caecil.* 3. 10., in *Verr.* iv. 20. 44., ad *A.* xi. 7. 6. (10) Cf. 8. 27. (11) Cf. 7. 25. (12) *etiam* 3. (13) Cf. 8. 27. (14) *amorem*? cf. de *N. D.* i. 37. 104., "motu mentis ac ratione," ubi plures libri *rationis*. (15) Moser. *Tusc.* I. 435, 6., Scheller. *Obs.* 243. (16) Cf. 21. 76., 27. 100. (17) I. e. Eam autem —: v. ad 1. 5. e. (18) I. e. fere qui putant: vv. Zumpt. § 740., Ellendt. de *Or.* II. 258., *Brut.* 178., Matth. p. *Sezt.* 20. 45., Wernsdorf. *Philipp.* I. 200., Malasp. ad *A.* iv. 2.,

Madvig. de *F.* 400., Goerenz. d. L. 179. (19) *quam* 1., 2., 3. (20) *quisque ass.*, q. d. 1.; frustra: c. 8. 26., 13. 46., 16. 59., 17. 62. *Tusc.* i. 2. 4., de *Off.* i. 19. 65. (21) V. ad *C. M.* 12. 42. (22) V. ad *C. M.* 17. 60. (23) Cf. 4. 14. (24) *C. de Or.* iii. 56. 214., *Brut.* 35. 133. 52. 193., de *Off.* i. 37. 133. (25) —(25) Cf. ad *F.* iv. 9. 2. Dicitur ut *Q. contra* 24. 99.

30 (1) Sic 1. et 3., omisso *maime*, quod non posse videtur cum particulis definitivis *sic* —, ut coalescere. (2) Sic iidem: vul. *m. est*. (3) Zumpt. § 676. e., Strenb. de *Off.* 174. (4) —(4) (2. 7. (5) I. e. excolendisque: ad de *N. D.* i. 5., de *Off.* i. 3. 122.; adde inf. 14. 50., 20. 7. 22. 82. Cf. *Tusc.* iii. 3. 6. (6) Hand. II. 386. 14. (7) —(7) Cf. 1

Ac^o ne ego quidem illius. Sed ego admiratione quadam virtutis ejus, ille vicissim opinione fortasse nonnulla, quam¹⁰ de meis moribus habebat¹⁰, me dilexit. Auxit benevolentiam consuetudo. Sed, quamquam utilitates¹¹ multae et magnae consecutae¹¹ sunt¹², non sunt tamen ab earum spe causae diligendi profectae.

31. Ut enim benefici liberalesque sumus, non ut exigamus gratiam (neque enim beneficium foeneramur¹), sed² natura propensi ad liberalitatem sumus; sic amicitiam, non spe mercedis adducti, sed, quod omnis ejus fructus³ in ipso amore inest⁴, expetendam⁵ putamus.

32. At¹ ii¹, qui pecudum² ritu³ ad⁴ voluptatem omnia⁴ referunt⁴, longe dissentiunt¹. Nec⁵ mirum⁵. Nihil enim altum, nihil magnificum ac divinum suspicere⁶ possunt, qui suas omnes cogitationes abjecerunt⁷ in rem tam humilem tamque contemptam⁸. Quamobrem hos⁹ quidem ab hoc⁹ sermone removeamus. Ipsi autem intelligamus, natura¹⁰ gigni sensum diligendi et benevolentiae caritatem facta significatione¹¹ prohibitatis¹¹. Quam¹² qui¹² appetiverunt, applicant¹³ sese¹⁴ et propius admovent, ut et usu ejus¹⁵, quem diligere coeperunt¹⁶, fruantur et moribus: suntque¹⁷ pares¹⁸ in amore et aequales¹⁸ propensioresque ad bene merendum, quam ad reposcendum; atque haec inter eos fit¹⁹ honesta certatio²⁰. Sic et utilitates ex amicitia maxi-

51. e. (9) Omittit Gell. xvii. 5. *M. autem h. 3.*: cf. 7. 25. (9) V. ad *C. M.* 8. 25. (10)—(10) Poterat etiam hic per gen., *meorum morum*: cf. 11. 37. (11)—(11) Cf. 14. 51. e. *de Off.* iii. 4. 19. (12) *sint* 2.; v. ad *C. M.* 13. 44.

31. (1) Cf. *de N. D.* i. 44. 122. (2) I. e. quasi (ut etiam mox) *sed quod*, ut recte cepit B., conferens 21. 80.: v. ad *C. M.* 23. 84. (3) Cf. ad *F.* iii. 13. 2. (4) Del. 2., 3. (5) *sic exp.* 2., iterata particula.

32. (1) *ab iis* 1.; *ab his* 2. 3.; et inf. *dissentientes* 2. et 3., *dissidentes* 1.: at sic vix poterat addi *Nec mi-*

rum. (2) V. ad 6. 20. (3) Cf. *Philipp.* ii. 25. 62. (4)—(4) Cf. *de Or.* i. 52. 226. (4) Cf. *Philipp.* iv. 5. 12., Sallust. *C.* 52. 23. (5) Cf. *Orat.* 28. 97., *de Off.* ii. 6. 21., ubi vide. (7) V. Nizol. (8) Cf. *C. M.* 9. 27. (9)—(9) V. ad *C. M.* 17. 60; adde *de N. D.* i. 31. 87. (10) *a n.* 2., 3.: de abl. ad 2. 8. (11) Cf. 8. 27. e. (12) Cf. *C. M.* 1. 2. (13) V. ad 8. 27. (14) *se* 1., 3.: at v. Goerenz. in *Jahn. Ann.* 1826. II. 303. apud B. (15) De interpos. gen. ad *C. M.* 1. 1. (16) *-rint M.* (17) Sic B.: al. *sintque*. (18)—(18) Cf. 16. 56. (19) Sic B.:

mae capientur³¹, et erit ejus ortus a natura, quam ab imbecillitate, et³² gravior et verior. Nam, si utilitas amicitias conglutinaret³³, eadem commutata dissolveret³⁴. Sed, quia natura mutari non potest, idcirco verae amicitiae sempiternae sunt. Ortum quidem amicitiae videtis³⁵; nisi quid ad³⁶ haec forte vultis³⁷. FANNIUS. Tu vero³⁸ perge Laeli: pro hoc³⁹ enim, qui minor⁴⁰ est natu⁴¹, meo⁴² jure⁴³ respondeo. SCAEVOLA. 33. Recte⁴⁴ tu quidem: quamobrem⁴⁵ audiamus.

X. LAELIUS. Audite⁴⁶ ergo⁴⁷, optimi⁴⁸ viri, ea⁴⁹, quae saepissime inter⁵⁰ me et Scipionem de amicitia disserebantur. Quamquam⁵¹ ille quidem nihil difficilius⁵² esse dicebat, quam amicitiam usque ad extremum⁵³ vitae permanere⁵⁴. Nam vel ut non idem expediret utrique, incidere saepe, vel ut de re publica non idem sentiretur⁵⁵. Mutari⁵⁶ etiam mores⁵⁷ hominum saepe, dicebat, alias adversis rebus, alias aetate ingravescente⁵⁸. Atque earum rerum exemplum ex similitudine capiebat ineuntis aetatis, quod summi puerorum amores saepe una⁵⁹ cum⁶⁰ praetexta toga⁶¹ ponerentur⁶²; 34. sin autem ad adolescentiam⁶³ perduxissent⁶⁴, dirimi tamen interdum contentione⁶⁵ vel uxoriae conditionis vel commodi alicujus, quod idem adipisci uterque nor

al. sit. (30) Sc. uter plus mereat, quum nihil reposcat. (31) Dictum ut fructus, cetera, capere. (32) Del. 1., 3., M., frustra. (33) — (34) Cf. C. M. 20. 72. (35) Cf. Brut. 13. 49., de Off. i. 5. 14. (36) Hand. l. 110. 5.: adde de F. i. 8. 28., ii. 1. 2., iv. 1. 2., Tusc. iv. 20. 46. e., 21. 48., de Fa. 2. 4. (37) Sc. dicere: cf. de F. i. 8. 28., Tusc. iv. 20. 46. e.; add. Cortius ad Plin. Epist. 608. (38) Quasi Laelius dixisset: Nunc ad reliqua pergam, nisi —. (39) Cf. 2. 7. V. ad C. M. 2. 6. (40) — (41) Mahn. Misc. Lat. 76. (42) Ex augurum disciplina interpretatur De-G.; de qua Cic. C. M. 18. 64.

33. (1) Cf. 2. 8. (2) Cf. 4. 16. e. X. (1) — (1) Cf. C. M. 12. 39. (2) vero 3., M.: v. Hand. II. 452. (3) Del. 2. (4) Hand. III. 396. 18 (5) Cf. 7. 25. (6) — (6) Cf. 11. 37. e. (7) e. v. diem 1., K., M.; e. c. v. 3.: cf. de D. ii. 43. 91. e. "extr. mundi"; Sallust. J. 21. 2 "diei"; 90. 1., "aetatis." (8) S. ab utroque. Sic 1., 3., B.: a -rent. (9) — (9) Cf. C. M. 4. 11 (10) Cf. C. M. 2. 6. (11) V. ad C. M. 22. 81.: adde de F. v. 20. 5 (12) Omittunt edd. fere ante 1 (13) I. e. deponerentur: v. Schuet in Indice s. v. n. 15.

34. (1) adu. 3. (2) Sc. puer np. amores suos. (3) Sc. amore

posset. Quod⁵ si⁵ qui longius in amicitia provec^{ti} essent, tamen saepe labefacti⁷, si in honoris⁸ contentionem incidissent⁹; pestem¹⁰ enim nullam¹¹ majorem esse amicitii¹², quam in¹³ plerisque pecuniae¹⁴ cupiditatem¹⁴, in¹³ optimis¹⁵ quibusque honoris certamen et gloriae; ex quo¹⁶ inimicitias maximas saepe inter amicissimos exstitisse¹⁶. 35. Magna enim dissidia¹ et plerumque justa nasci, quum aliquid ab amicis, quod rectum non esset², postularetur; ut aut libidinis ministri aut adjuutores essent ad injuriam; quod³ qui³ recusarent, quamvis honeste⁴ id⁴ facerent, jus tamen amicitiae deserere arguerentur⁵ ab iis, quibus obsequi nollent; illos⁶ autem, qui quidvis ab amico auderent postulare, postulatione ipsa profiteri, omnia se amici causa esse facturos: eorum querela inveterata⁷ non modo familiaritates exstingui solere, sed odia etiam gigni sempiterna. Haec ita⁸ multa quasi⁹ fata impendere amicitiiis, ut omnia subterfugere non modo sapientiae, sed etiam felicitatis diceret¹⁰ sibi videri¹⁰.

XI. 36. Quamobrem id primum videamus¹, si² placet², quatenus amor in amicitia progredi debeat. Num³, si Coriolanus habuit⁴ amicos, ferre contra pa-

cf. 8. 27. (4) — (4) I. e. de u. conditione; quum duo adolescentes eandem poscentes in matrimonium contenderent, sua uterque ut conditio, qua vellet uxorem eam ducere, acciperetur. Contulit Guilielm. Eurip. *Med.* 87. Sic mox "honoris:" v. ad *de Off.* i. 25. 87.; adde inf. 27. 103. (5) Cf. 7. 23. (6) Cf. *C. M.* 4. 10. (7) Sc. eam: (8) Ad rem Hor. *de A. P.* 166., Sallust. *C.* 10., Cic. *de Off.* i. 25. 87. (9) Cf. *de Off.* i. 8. 26. (10) V. ad *C. M.* 12. 39.: cf. 25. 91. (11) Sic 1., 2., 8.: al. m. e. n. (12) in a. 2. 3., ut 25. 91., sed in alio ordine verborum. Vid. etiam Hand. III. 265. (13) V. ad 2. 9. (14) Del. 3. *pecuniae*. Absolute p. Rosc. *A.* 35. 101. *cupi-*

ditas. Laudat editor Forcellini Germanicus Oudendorp. ad Sueton. *Vesp.* 1., Spalding. ad Quinctil. v. 12. 6. (14) Cf. *de Off.* i. 8. 26. e. (16) — (16) I. e. ex eoque... exstitisse: v. ad *de D.* i. 57.

35. (1) *disc.* 1., K., M., q. v. *de F.* 812., seqq. (2) Sc. *postulari*: cf. *de Off.* iii. 10. 43. (3) Cf. 9. 32. (4) V. ad 3. 10. (5) Infinitivum expectes: v. ad *de Off.* iii. 11. 49., ad *C. M.* 18. 63. (6) Reddit ad obliquam: v. ad *C. M.* 18. 64. (7) I. e. quum inveterasset. Male aliquot *-tas*. (8) Hand. III. 490. (9) V. ad *C. M.* 14. 47. (10) I. e. ipsi videretur, ut dicebat: v. ad *C. M.* 2. 4. n. 9.

XI. 36. (1) Cf. *C. M.* 5. 15. (2) Cf. *C. M.* 5. 15. (3) *Numme*

triam arma illi⁵ cum Coriolano debuerunt⁶? num Viscellinum amici regnum appetentem⁷, num Sp. Maellum debuerunt⁸ juvare? 37. Ti. quidem¹ Gracchum rem publicam vexantem a Q. Tuberone aequalibusque² amicis derelictum videbamus. At C. Blossius, Cumanus, hospes familiae vestrae, Scaevola, quum³ ad me, quod⁴ aderam⁵ Laenati et Rupilio consulibus in consilio⁶, deprecatum venisset, hanc⁶, ut⁷ sibi ignoscerem, causam afferebat, quod tanti Ti.⁸ Gracchum fecisset, ut, quidquid ille vellet, sibi faciendum⁹ putaret. Tum¹⁰ ego, "*Etiamne*¹⁰," inquam¹¹, "*si in*¹² *Capitolium faces ferre vellet?*" "*Numquam*," inquit, "*voluisset id*¹³ *quidem*¹³, *sed*¹⁴, *si voluisset*¹⁴, *paruissem*." Videtis, quam nefaria vox¹⁵. Et hercle¹⁶ ita fecit¹⁷, vel plus etiam, quam dixit¹⁷. Non enim paruit ille Ti. Gracchi temeritati, sed praefuit, nec¹⁸ se comitem illius furoris¹⁹, sed ducem praebuit. Itaque hac amentia²⁰, quaestione nova²¹ perterritus in Asian profugit²², ad hostes se contulit, poenas reipublicae graves justasque persolvit. Nulla est igitur excusatio

K. Nec probat nec non probat Hand. IV. 79. 7. (4) Cf. 15. 54., 19. 70., 22. 84., C. M. 13. 45. (5) Nota interpos. nom.: sic mox "*amici*." (6) Al. -re: mox ad Ciceronian. § 137. (7) Cf. C. M. 16. 56.

37. (1) De interpos. conjunct. Beier. ad 12. 41. (2) *atque ab ae.* 1., 3. (3) Cf. 4. 16. (4) Sic M.; quo 1., 3.; vulg. *qui*. (5) — (6) V. ad C. M. 11. 38. (6) Nota attract.: cf. Brut. 91. 314., in Verr. v. 3. 7., 56. 146., Philipp. ii. 12. 28., 38. 99., ad F. iii. 10. 7., de F. i. 21. 71., iv. 8. 19., de Rep. iii. 9. 15., de N. D. i. 27. 77., de D. ii. 67. 140.; adde nos ad Sallust. J. 20. n. 10. (7) *sibi ut* 2.: cf. de Off. iii. 5. 22. (8) *sibi* 1., 2., 3.: *scilicet*? (9) -undum 3. (10) — (10) *Tumne, ego, etiam, inquam, si*

— 3.; optime, nisi malis *Tumne*. (1) Del. 1., 2. (12) Sic 2., Haen., or *te*; *si in C. te* 1.: v. ad C. M. 1. (13) Del. 1., 3. (14) — (14) Ha Laelio dat Gruterus iterum interroganti atque instanti. Non placet (15) V. ad C. M. 9. 27. (16) *hercule* K., prob. Mosero *Parad.* 13. (17) — (17) Si cod. aliquis daret: *fecit, ut dixit, vel plus etiam, quam dixit* (quasi abundante hoc *quod dixit*: v. ad C. M. 14. 47. n. 19. id ego crederem Ciceronis esse (18) Cf. 7. 23. (19) -ri Pal. frustra. De gen. nos fortasse alii (20) Sc. quum esset: v. ad de i. 31. 113.; adde 15. 54., B. 33. 126. (21) I. e. quae nova le post rem lata, fiebat: cf. p. Mil 13., Philipp. ii. 9. 22. (22) *fugus* Ox. unus. Tu sic accipimus quum in A. profugisset, ad h.

peccati, si²³ amici causa peccaveris²³. Nam, quum conciliatrix amicitiae virtutis²⁴ opinio²⁴ fuerit, difficile²⁵ est amicitiam manere²⁵, si a virtute defeceris²⁶. 38. Quod¹ si¹ rectum statuerimus vel concedere amicis, quidquid velint, vel impetrare ab iis², quidquid velimus, perfecta quidem³ sapientia simus⁴, si nihil habeat res vitii. Sed loquimur⁵ de iis amicis, qui ante⁶ oculos⁶ sunt, quos⁷ vidimus⁸ aut de quibus memoriam⁹ accepimus⁹, quos¹⁰ novit vita¹¹ communis¹¹. Ex hoc numero¹² nobis exempla sumenda sunt, et eorum quidem maxime, qui ad sapientiam proxime accedunt. 39. Videmus¹ Papum Aemilium C.² Luscino familiarem³ fuisse (sic⁴ a patribus⁵ accepimus⁵), bis una⁶ consules et⁷ collegas in⁸ censura; tum et cum⁹ iis¹⁰ et inter se conjunctissimos fuisse M. Curium et¹¹ Ti.

contulit. (23)—(23) Quasi peccavisse: cf. 12. 40., 14. 48., 15. 54., 17. 64., ad F. v. 12. 7.; add. Bakius de L. 391. (24) Cf. 26. 98., de Off. ii. 11. 39. (25)—(25) Cf. 10. 33. (26) discesseris 3., frustra: v. Nizol.

38. (1) Cf. 7. 23. (2) his 1., 2., 3. (3) s. q. 1., 3. (4) sumus 1., 2., 3.; si simus, nihil —, Sch., M., de sententia Canteri. Ego malim: perf. sap. sumus (h. e. sequitur, oportet nos esse), si quidem —. De si quidem Orell. p. Mil. p. 94. ed. min., nos ad de D. i. 6. (5) Cf. de Off. iii. 10. 45. (6) Hand. 1. 364. 3. (7) V. ad de Off. i. 7. 20. (8) -emus 1., 3. (9) I. e., opinor vel audivimus vel legimus. (10) sic 1., 2., 3., om. aut. (11) Cf. 5. 18. (12) Cf. 2. 7. (13) Del. 2., ut 2. 7.

39. (1) Solet praesenti videndi verbo de iis uti, quae in historii patebant (Brut. 14. 54., de L. iii. 8. 19.); in rebus a patribus acceptis non item. (2) Del. 1., 2., 3. Ergo fortasse excidit Fabricio ante familiarem, ut eandem rationem nominum in

utroque secutus fuerit: v. ad C. M. 14. 48. (3) Superlativo utitur infra "conjunctissimos." (4) Nota parenthesin, quasi enim particula ommissa: cf. de Or. iii. 27. 105., in Verr. ii. 52. 128., iii. 21. 54., p. Planc. 34. 84., Philipp. i. 13. 31., ii. 33. 83., ad A. i. 13. 3., Acad. ii. 7. 22., de F. iv. 6. 15., de N. D. i. 40. 113. e. Contra 1. 5. (5) Cf. 1. 4. Viderat quidem (vide not. 1.), id quod in Annalibus et Fastis patebat, bis una istos consules et collegas in censura fuisse; a patribus autem accepit, familiares inter se fuisse. Ergo fortasse scriptum fuit: Videmus Papum Aemilium, Luscinum Fabricium (v. not. 2.) familiarissime (v. not. 3.) (sic a patribus accepimus) bis una consules fuisse. (6) Del. 3.; quasi bis consules (collegas) et collegas in censura: v. ad C. M. 1. 1. (7) Abest ab edd. recc. fere. (8) I. e. quum censuram gerent. (9) Del. 2. (10) his 1., 2., 3. (11) Del. aliquot. (12) trad. 1., 3.: v. Moer. Parad. 139.; nam falso G. Sed

Coruncanium, memoriae proditum¹³ est. Igitur ne suspicari quidem possumus, quemquam horum ab amico quidpiam contendisse¹⁴, quod contra fidem, contra iusjurandum, contra rem publicam esset. Nam hoc quidem in¹⁵ talibus viris quid attinet dicere, si¹⁶ contendisset¹⁶, impetraturum non fuisse; quum illi sanctissimi¹⁷ viri fuerint, aequae autem nefas sit tale aliquid et facere¹⁸ rogatum¹⁹ et rogare? At vero Ti. Gracchum sequebantur²⁰ C. Carbo, C. Cato, et minime²¹ tunc quidem C. frater²², nunc idem acerrimus²³.

XII. 40. Haec igitur lex in¹ amicitia¹ sancitur², ut neque³ rogemus res turpes nec³ faciamus rogati. Turpis enim excusatio est⁴ et minime accipienda⁵, quum⁶ in ceteris⁷ peccatis, tum si⁸ quis contra rem publicam se amici causa fecisse fateatur. Etenim eo loco, Fanni⁹ et Scaevola⁹, locati sumus, ut nos longe prospicere¹⁰ oporteat futuros casus rei publicae. Deflexit¹¹ jam aliquantulum¹² de spatio curriculoque con-

quodammodo abundant haec: v. ad C. M. 18. 63. ⁽¹³⁾ V. Nizol.; adde ad F. p. 293., 294., 297., 298. bis, 299., 300., 306., 322., 353., 354. ed. Or. ⁽¹⁴⁾ V. ad 2. 9. ⁽¹⁵⁾ si enim 1., 2. ⁽¹⁶⁾ Sc. aliquis, ut saepe quisquam ex nemo adsumitur. ⁽¹⁷⁾ Cortius ad Sallust. J. 85. 40. ⁽¹⁸⁾ Sc. aliquem: v. ad de Off. i. 38. 137. ⁽¹⁹⁾ -tu 2. sc. alterius: at cf. 12. 40. ⁽²⁰⁾ -atur 2.: cf. de Off. ii. 5. 16. ⁽²¹⁾ Sc. acer: cf. Brut. 65. 232., "quae quum omnibus (notae sunt), tum certe mihi notissimas sunt:" Phil. v. 18. 49., "qui quum omnibus est (carus), tum optimo cuique carissimus:" ad F. ix. 14. 7., ad A. xiv. 17. A. 7.; Sallust. J. 52., "Nam Metello virtus militum erat (opportuna), locus adversus; Jugurthae alia omnia praeter milites opportuna:" adde apud M. Liv. xxxvii. 41., "Quae nihil admodum Romanis (incommoda), eadem

perincommoda regis erant." Nam de loco, quem Ciceronis addidit V. C., de Rep. i. 47. 71., dissentio scribendumque censeo: "quem si habemus (habemus etiam ne nunc quidem), —" ⁽²²⁾ Sc. sequebatur. ⁽²³⁾ Adj. pro. adv.; sc. sequitur: cf. 12. 41.

XII. 40. ⁽¹⁾ I. e. fere amicitiae; v. ad C. M. 9. 28.: cf. 13. 44. ⁽²⁾ Cf. 13. 44. ⁽³⁾—⁽³⁾ Hand. IV. 127.; adde in Verr. i. 2. 6., ii. 37. 91., in Pis. 22. 51., p. Mil. 6. 15., p. Rab. Post. 11. 31., Phil. i. 4. 10., ii. 2. 3., xii. 10. 22., ad F. p. 27., 31. ter, 44. bis, 46., 66., 89., 95., 96., 165., 299., 331. ed. Or., ad A. p. 172., 219., 247., 282., 286., 299., 304., 328., de Rep. vi. 23. 25., de N. D. ii. 9. 23., 46. 118. ⁽⁴⁾ Del. 2. ⁽⁵⁾ V. ad C. M. 3. 7. ⁽⁶⁾ tum 1., 2., 8.: v. ad C. M. 2. 4. ⁽⁷⁾ V. ad C. M. 1. 3. ⁽⁸⁾ Cf. 11. 37. ⁽⁹⁾ V. ad C. M. 2. 4. ⁽¹⁰⁾ resp. 2. ⁽¹¹⁾

suetudo¹³ majorum¹⁴. 41. Ti. Gracchus regnum occupare conatus est, vel regnavit is quidem paucos menses. Num quid¹ simile¹ populus Romanus audierat² aut³ viderat? Hunc etiam post mortem secuti amici et propinqui⁴ quid⁴ in⁵ P. Scipione⁶ effecerint⁷, sine⁸ lacrymis non⁹ queo⁹ dicere. Nam Carbonem, quoquo¹⁰ modo¹⁰ potuimus¹⁰, propter¹¹ recentem poenam Ti. Gracchi, sustinuimus¹¹. De C. autem¹² Gracchi tribunatu, quid exspectem, non libet augurari¹³. Serpit¹⁴ deinde res, quae proclivius ad perniciem, quum semel coepit¹⁵, labitur. Videtis, in¹⁶ tabella¹⁶ jam¹⁷ ante¹⁷ quanta sit facta labe, primo Gabinia¹⁸ lege, biennio autem post Cassia¹⁹. Videre jam²⁰ videor²¹ populum²² a senatu disjunctum²², multitudinis²³ arbitrio res maximas agi. Plures²⁴ enim discent, quemadmodum haec fiant, quam quemadmodum his resistatur. 42. Quorsum¹ haec?

Def. enim 1., 2.; *Def. se* 3. Cf. *de Off.* ii. 3. 9. ⁽¹³⁾ Del. 1. ⁽¹³⁾ Sc. nostra: cf. *de Off.* ii. 3. 9. ⁽¹⁴⁾ Junge cum Facciolo *de spatio c.que majorum*.

41. (1) I. e. fere quem similem: cf. *Brut.* 39. 146., ad *A.* xi. 25. 3.; plura mox ad *Ciceronian.* § 90. (2) V. ad *C. M.* 6. 20. (3) Hand. I. 537. 3. (4) *propinqui*. Quid — 1. 3. (Q. autem 3.); *propinqui*, qui quid 2. (5) V. ad 2. 9. (6) Sic 1., 3.; ambigue 2. -ae; al. -nem. (7) *fecerint* 1., 3.: sed bene contulit B. *Philipp.* xiv. 3. 9. (8) Puta effusus: cf. p. *Rosc. A.* 50. 146., "z. sanguine;" add. Wopkens. *M. Obs.* N. X. 208., 248. (9) *neg.* 2., 3.: vv. Cort. ad *F.* 820., Hand. IV. 261. 7. (10) Adde Nizolianis in *Quoquomodo*. (11) — (11) I. e. pertulimus, ne poenam ex poena continuaremus. Et sic fere jam Facciol.: "ad vitandam majorem invidiam et indignationem plebis." Aliter B., "coercuimus, repressimus metu, ne ipse

eundem reperiret exitum." ⁽¹²⁾ Sic etiam mei interponunt: vid. B.; adde sup. 11. 37., *quidem*; inf. 19. 69., *vero*. ⁽¹³⁾ V. ad *C. M.* 6. 19. Cf. *Orat.* 13. 41. ⁽¹⁴⁾ V. Nizol. ⁽¹⁵⁾ Sc. labi. ⁽¹⁶⁾ I. e. quum leges factae essent de suffragiis per tabellam ferendis. Cf. *de L.* iii. 15. 34. ⁽¹⁷⁾ Del. 3.; j. q. f. s. a. 1. ⁽¹⁸⁾ Cf. *de L.* iii. 16. 35. ⁽¹⁹⁾ *lege* C. 1., 2.: v. ad *C. M.* 10. 32. ⁽²⁰⁾ *Videor* v. j. 1.; *Videre* autem v. j. 3. ⁽²¹⁾ V. ad *C. M.* 19. 71. ⁽²²⁾ — ⁽²³⁾ Cf. *de Rep.* i. 19. 31. ⁽²⁴⁾ Sic 1., 2.; et m. 3.: al. *m.que*. ⁽²⁵⁾ Ad rem adhibet H. p. *Sest.* 47. 100., "Majoribus praesidiis et copiis oppugnatur resp., quam defenditur, propterea quod audaces homines et perditu nutu impelluntur, . . . boni, nescio quomodo, tardiores sunt;" *de Off.* ii. 8. 29. Frustra autem Ern. Horatianum contulit "peccare docentibus" *historiis*.

42. (1) V. ad *C. M.* 5. 13. (2) c. 1., 2. (3) *huj.* 3. (4) Hand.

Quia sine sociis nemo quidquam tale² conatur. Praecipendum est igitur bonis, ut, si in ejusmodi³ amicitias ignari casu aliquo inciderint, ne⁴ existiment, ita se alligatos, ut ab amicis magna aliqua⁵ in⁶ rem publicam⁶ peccantibus⁶ non discedant. Improbis autem poena statuenda est; nec vero minor iis, qui secuti erunt⁷ alterum, quam iis, qui ipsi⁸ fuerint impietatis⁹ duces⁹. Quis clarius in Graecia Themistocle; quis potentior? qui quum imperator bello Persico servitute¹⁰ Graeciam liberasset, propterque¹¹ invdiam in exsilium expulsus¹² esset, ingratae patriae¹³ injuriam non tulit, quam ferre debuit¹⁴; fecit idem, quod viginti¹⁵ annis ante apud nos fecerat¹⁶ Coriolanus. His adjutor contra patriam inventus¹⁷ est nemo¹⁸; itaque mortem sibi uterque conscivit¹⁹. 43. Quare talis improborum consensus non¹ modo¹ excusatione amicitiae tegenda² non¹ est, sed potius¹ omni³ supplicio vindicanda², ut⁴ ne⁴ quis concessum⁵ putet, amicum vel⁶ bellum patriae inferentem sequi: quod quidem, ut⁷ res coepit⁸ ire⁹, haud¹⁰ scio¹⁰, an¹⁰ aliquando futurum¹¹ sit. Mihi autem non minori curae est,

IV. 30. 3., Madvig. *de F.* 254., nos ad *de Fa.* 13.: cf. 43., 16. 60., 18. 66., 21. 78. (5)—(5) Ita scribendum putavi: nam codd. fere in *magnam aliquam rem*. vel *rem*; editiones autem omitto. Cf. *de N. D.* i. 12. 29., "*multa alia peccans*," et § 31., "*eadem*." (6) Cf. *ad A.* iii. 15. 4. "*Si quid in te peccavi, . . . In me ipsum peccavi*," et vii. 1. 3., "*peccare in rem publicam*" (etsi *Or.* in *re p.*). (7) *Del.* 1.; *secuntur* 2. (8) *Del.* 2. (9) I. e. in impietate: cf. Sallust. *J.* 93. 6., Liv. xxi. 29. (10) *-tem* 2. (11) *p. quod invidia* 1.; *p. quorūdam* 2.; *p. quam* 3.: *propterque eam inv.*? i. e. ex ea re ortam, ejus rei; v. ad *C. M.* 6. 19. (12) *missus* 1.; pauci *pulsus*; frustra autem *Or.* de conj. Langii in *exs. isset*: cf. Nep. *Phoc.* 2. De junctis autem

praepositionibus utriusque termini ad *C. M.* 17. 59.; adde *de D.* i. 23. 47. (13) Gen. activus: cf. *ad F.* 30. bis, 33., 35., 45. bis. (14) Cf. 2. 8. (15) Sic per literas 3. (16) *Del.* 1. B., (17) Cf. in *Ferr.* p. 80., 97., 194., 195., 443., 693. B., 745. ed. Z. (18) V. ad *C. M.* 4. 12. e. (19) V. Nizol.

43. (1)—(1)—(1) *Hand.* IV. 289. 17. (2) V. ad *C. M.* 3. 7. (3) I. e. sed potius suppl. vind., et quidem omni: v. ad *C. M.* 4. 12. Ceterum *omni*, h. e. omnis generis, quolibet: v. Davisius ad *Tusc.* i. 48. 115.; adde *Parad.* iii. 2. 26. (4) V. ad § 42. (5) Sic 1., 2., 3.: al. *sibi conc.* (6) *Del.* 1., 2., 3. (7) I. e. habita ratione modi, quo —; quum videam quomodo —. (8) i. c. 1., 3. (9) Cf. *ad A.* xiv. 15. 3., 20. 4.; v. Frotscher. ad

qualis res publica post¹⁸ mortem¹⁸ meam futura sit, quam qualis hodie sit.

XIII. 44. Haec igitur prima¹ lex amicitiae sancitur², ut ab amicis honesta petamus, amicorum causa honesta faciamus; ne³ exspectemus quidem, dum rogemur; studium⁴ semper adsit⁴, cunctatio absit. Consilium vero⁵ dare gaudeamus⁶ libere; plurimum in amicitia amicorum bene suadentium valeat auctoritas⁷, eaque et⁸ adhibeatur ad monendum non modo aperte, sed etiam acriter, si res postulabit, et adhibitae pareatur. 45. Nam quibusdam, quos audio¹ sapientes habitos² in Graecia, placuisse³ opinor³ mirabilia⁴ quaedam (sed nihil est, quod illi⁵ non persequantur⁵ suis argutiis⁷); partim fugiendas⁸ esse nimias⁹ amicitias⁹, ne necesse sit unum sollicitum esse pro pluribus; satis superque esse¹⁰ suarum cuique rerum; alienis¹¹ nimis¹² implicari molestum esse; commodissimum esse, quam laxissimas habenas¹³ habere amicitiae, quas vel adducas, quum velis, vel remittas; caput¹⁴ enim esse ad beate vivendum securitatem, qua¹⁵ frui non possit¹⁵ animus, si tamquam parturiat¹⁶ unus¹⁷ pro pluribus.

Muret. I. 339. ⁽¹⁰⁾ Hand. I. 317.

⁽¹¹⁾ V. ad C. M. 6. 19. ⁽¹²⁾ Ibid. 5. 14.

XIII. 44. ⁽¹⁾ Del. 2. ⁽²⁾ Del. G.; sit Pal. 2. Significantius v. pro subst.; v. ad C. M. 23. 83. e.: cf. 12. 40. ⁽³⁾ nec 1., 2., 3. ⁽⁴⁾ —(4) Nota omissam primam personam: v. ad C. M. 4. 12. ⁽⁵⁾ —rum 1., 2., 3.: cf. de Off. i. 16. 52. ⁽⁶⁾ aud. unus apud G.; g. l. d. 1., 2. Fortasse: Cons. v. dare libere audeamus, gaudeamus libere dari. Cf. 25. 91., "et monere et moneri." ⁽⁷⁾ Iterum variat personam. Ad rem autem adhibe de Off. i. 26. 91. ⁽⁸⁾ Del. 1., 2., 3.: v. ad C. M. 3. 7.

45. ⁽¹⁾ Cf. C. M. 21. 78. Sic etiam § 46. "aiunt." ⁽²⁾ Cf. I. 5.

⁽³⁾ Quasi — placuerunt, ut opinor,

mirabilia quaedam; v. ad C. M. 1. 3.: de opinor autem inf. ad 23. 88. ⁽⁴⁾ Paradoxa dicit. ⁽⁵⁾ Sc. Graeci: vv. Ellendt. de Or. II. 55. et 112., Zumpt. Verr. 399., nos ad Sallust. 199. b. ⁽⁶⁾ V. ad C. M. 6. 16. ⁽⁷⁾ —tius 1., 3. ⁽⁸⁾ Del. 2. ⁽⁹⁾ Cf. Eurip. Hippol. 253., seqq. ⁽¹⁰⁾ esse sibi 1., 2., 3. ⁽¹¹⁾ a. rebus 1., 2.: v. ad C. M. 10. 32. ⁽¹²⁾ Ibid. ad § 31. ⁽¹³⁾ Cf. de Or. i. 52. 226. ⁽¹⁴⁾ V. ad de Off. ii. 21. 75.; adde de Or. ii. 82. 337., p. Mil. 16. 43., Tusc. iii. 31. 76. ⁽¹⁵⁾ —(15) I. e. eaque frui non posse animum: vv. Wopkens. LL. TT. 208. [285. H.], seq., Madvig. de F. 43. et 65. ⁽¹⁶⁾ I. e. sollicitudines et molestias suscipiat. ⁽¹⁷⁾ Sc. animus. Eurip.: ὑπὲρ δισσωμύτων ὀδίνων ψυχάν.

46. Alios autem dicere aiunt¹ multo etiam² inhumanius (quem locum³ breviter perstrinxi⁴ paulo ante⁵) praesidii adjumentique causa, non benevolentiae neque caritatis, amicitias esse expetendas; itaque, ut quisque⁶ minimum firmitatis haberet⁷ minimumque virium, ita amicitias appetere maxime; ex eo fieri, ut mulierculae⁸ magis amicitiarum⁹ praesidia⁹ quaerant, quam viri, et inopes, quam opulenti, et calamitosi, quam ii¹⁰, qui putantur¹⁰ beati. 47. O praeclaram¹ sapientiam! solem² enim e mundo tollere videntur, qui amicitiam e vita tollunt; qua nihil³ a diis immortalibus melius habemus³, nihil jucundius. Quae est enim ista securitas? Specie⁴ quidem blanda, sed reapse⁵ multis locis⁶ repudianda⁷. Neque enim est consentaneum, ullam honestam rem actionemve, ne sollicitus sis, aut non suscipere aut susceptam deponere. Quod⁸ si⁸ curam fugimus, virtus fugienda est; quae, necesse⁹ est⁹, cum¹⁰ aliqua cura¹¹ res sibi contrarias aspernetur atque oderit; ut¹² bonitas¹² malitiam, temperantia libidinem, ignaviam¹³ fortitudo. Itaque videas¹⁴ rebus injustis justos maxime dolere, imbellibus¹⁵ fortes, flagitiosis modestos. Ergo¹⁶ hoc proprium est animi¹⁷ bene constituti, et laetari bonis rebus¹⁸ et dolere con-

46. (1) Sc. *homines*: cf. C. M. 18. 63. (2) Hand. II. 565. 9. (3) V. ad C. M. 9. 27. (4) V. Nizol. (5) C. 8. et 9. (6) V. ad 9. 29. (7) Sic 1., 2., 3.; al. -eat: v. Dietrich. Qu. Gr. 8., seqq. (8) Q. d.: *mulieres, qui infirmior sexus est*. Cf. de Off. ii. 16. 57., plura apud Nizol.; adde de usu deminutivorum ad de D. p. 9. b. (9) I. e. amicitias tamquam praesidia: v. ad C. M. 15. 51. e. (10) — (10) Del. G.: ego quasi parenthetice accipio. Cf. de N. D. ii. 37. 95.

47. (1) Cf. Tusc. iv. 32. 69., de N. D. iii. 29. 73. (2) Cf. ad A. ix. 10. 3. (3) — (3) I. e. qua nihil, quod quidem a diis imm. habea-

mus, melius est: v. ad C. M. 12. 40. (4) -em 2. (5) *re ipsa* 1., 2.; *re ab se* 3.: v. ad de D. i. 37.; add. Osann. de Rep. 9. (6) I. e. argumentis: v. Nizol. (7) Notat H. homoeoteleuton; add. Otto apud Osann. de Rep. 471. (8) Cf. 7. 23. (9) De intercisca orat. ad C. M. 2. 5.: cf. Sallust. J. 85. 27. (10) Hand. II. 146. 5. (11) I. e. cum aliqua cura sit, dum aspernatur: v. ad C. M. 1. 3. Cf. de F. v. 11. 31. (12) Sc. *aspernatur* cum cura aliqua: v. ad 6. 21. (13) De chiasmo ad C. M. 13. 44. (14) I. e. licet videre. (15) -cillibus 1., 2., 3.: v. ad C. M. 11. 35. (16) Hand. II. 450. 1. (17) Cf. 9. 29. (18) b. r. 4. 1.; in b. 3.: v. ad 2. 8.

trariis. 48. Quamobrem, si cadit¹ in¹ sapientem animi² dolor (qui profecto³ cadit, nisi⁴ ex ejus animo extirpatam humanitatem arbitramur⁵), quae causa est, cur amicitiam funditus tollamus e vita, ne aliquas propter eam suscipiamus⁶ molestias? Quid enim interest, motu animi sublato, non⁷ dico⁷ inter pecudem⁸ et hominem⁸, sed inter hominem et truncum⁹ aut saxum⁹ aut quidvis generis ejusdem¹⁰? Neque enim sunt isti¹¹ audiendi¹², qui virtutem duram et quasi ferream¹³ esse quamdam¹⁴ volunt¹⁵; quae quidem est quum¹⁶ multis¹⁷ in¹⁸ rebus, tum in¹⁸ amicitia tenera atque tractabilis; ut et bonis¹⁹ amici²⁰ quasi diffundantur²¹ et incommodis contrahantur²¹. Quamobrem angor iste, qui pro²² amico saepe capiendus²³ est, non tantum valet, ut tollat e vita amicitiam; non²⁴ plus²⁴, quam²⁵, virtutes quia²⁵ nonnullas curas et molestias afferunt, repudientur²⁶.

48. (1) V. ad *de Off.* iii. 3. 14.;

adde *Tusc.* iii. 4. 7., inf. 26. 100.

(2) Non abundat *animi*, si quidem etiam in corpore dicitur *dolor*, ut *aurium, dentium, pedum*. (3) Cf.

1. 2. (4) Cf. 3. 11. (5) Al. *-emur*,

Ind. recte tuetur G.: accedunt 1.,

2. (6) V. Nizol. (7) Hand. IV. 281.

12.; adde *Philipp.* ii. 4. 9., 8. 19.,

27. 66., *de F.* ii. 28. 92., 29. 94.,

34. 115., *Tusc.* i. 12. 26. (8) — (8)

Sic 1., 2., 3.: al. *h. et p.* (9) — (9)

Sic 1., 2., 3.: al. *s. aut t.* (10)

ejusd. g. 1., 2. (11) Np. Stoici.

(12) Cf. 15. 52., *de Off.* i. 25. 88.,

35. 128.; add. *Matth. p. Sext.* 64.

133. (13) Cf. 23. 87.; plura Nizol.

(14) Sic 1., 3.; q. e. 2. Male autem

edd. quaedam omittunt *quamd.*; v.

ad 9. 29.; add. Goerenz. *Acad.* I.

41., Zumpt. § 707. (15) Cf. 9. 30.

(16) *tum* 1., 3.: v. ad 4. 16. (17)

Sc. aliis: v. ad *C. M.* 16. 55. (18)

Hand. III. 269. 34. De interpo-

sitione autem ad *C. M.* 17. 59.

(19) *b. rebus* 1., 2.: in *b.* aliquot;

alii *ex b.* De abl. ad 2. 8. (20) Np.

sui quisque. Male G., qui 4. 13.

recte sing. numerum cum plur.

unctum tuetur, pro nom. plur. ac-

cipit *amici*. (21) Np. amici: *-atur*

B., frustra. (22) Hand. IV. 580.

5.: cf. 22. 82. (23) Dictum ut *dolo-*

rem, cetera, capere. (24) V. ad *C.*

M. 9. 27. (25) — (25) Vulg. *non*

plus, quam ut virtutes, quia —;

quod frustra G. explicare conatur.

Nam sic non potest non absurde

angor idem iste huc usque perti-

nere. Librarii autem, ut saepe,

priorem structuram temere propa-

garunt. Ego delevi *ut*, et, mutata

distinctione, postposui *quia*: cf. *de*

N. D. ii. 4. 12.; v. Wopkens. *LL.*

TT. p. 143. et 217. [201. et 296.

H.]; adde *ad A.* xiii. 28. 2. (26)

I. e. possunt s. debent repudiari;

sc. ipsae. Cf. similem quamdam

conformationem loci *C. M.* 16. 55.,

“Curio . . . quum attulissent, re-

pu diati sunt.”

XIV. (1) Sc. ipsa elucens virtu-

XIV. Quum autem contrahat¹ amicitiam, ut supra² dixi, si qua significatio³ virtutis⁴ eluceat, ad quam se similis animus applicet⁴ et adjungat; id quum⁵ contingit, amor exoritur necesse est. 49. Quid enim tam absurdum, quam delectari multis inanibus rebus, ut honore, ut¹ gloria, ut¹ aedificio, ut¹ vestitu cultuque² corporis²; animo autem virtute praedito, eo, qui vel amare vel, ut³ ita dicam³, redamare⁴ possit, non⁵ admodum delectari⁵? Nihil est enim remuneratione benevolentiae, nihil vicissitudine studiorum officiorumque jucundius. 50. Quod¹ si¹ etiam illud addimus, quod recte addi potest, nihil esse, quod ad se rem ullam tam alliciat et tam trahat², quam ad amicitiam similitudo; concedetur profecto³, verum esse, ut⁴ bonos boni diligant adsciscantque sibi, quasi⁶ propinquitate conjunctos atque natura. Nihil est enim appetentius similium sui nec⁶ rapacius, quam natura. Quamobrem hoc quidem, Fanni⁷ et Scaevola⁷, constat, ut opinor, bonis inter bonos quasi necessariam benevolentiam esse⁸; qui⁹ est amicitiae fons a natura constitutus. Sed eadem bonitas etiam ad multitudinem pertinet. Non est¹⁰ enim inhumana virtus neque immunis¹¹ neque superba; quae etiam populos universos tueri eisque optime consulere soleat;

tis significatio. De *si* — quasi pro infinitivo ad 11. 37.: cf. 17. 64.

(²) C. 8. § 27. et 28., 9. 32., 11. 37. Etsi non est ipso *contrahendi* verbo usus: v. ad C. M. 15. 53.

(³) v. s. 2., 3. (⁴) V. ad 8. 27.

(⁵) V. ad 4. 16.

49. (1) — (1) — (1) Frotscher. ad Muret. I. 353. (²) Cf. Sallust. C. 48. 2. (³) — (3) Cf. 9. 29. (⁴) Intelliges, ultro fingere compositum. (⁵) — (5) De forma interrogationis Madvig. *Emendd.* 30. Sed praeter morem suum addit *adm.*: v. ad *de Off.* i. 16. 50., C. M. 23. 83.

50. (1) Cf. 7. 23. Sed *Quid*?

si — K., M. (²) Sic 1., 8.; cf. *de D.* i. 39. 86.: al. *attr.*, frustra; v. ad 9. 30. (³) Hand. IV. 597. 7.; adde *Tusc.* ii. 19. 45. et mox iterum. (⁴) Cf. 4. 14. (⁵) Cf. C. M. 7. 22. (⁶) Zumpt. *Verr.* 478. et 640., Madvig. *Emendd.* 85., *Epist. Cr.* 66., *Opusc.* I. 344. n., *de F.* 65., Bakius *de L.* 382. et 591. (⁷) — (7) Cf. 12. 40. (⁸) Del. edd. rec. (⁹) Cf. in *Pis.* 24. 57., "gloriam, qui est fructus —," apud Krueger. p. 96, 7. (¹⁰) Del. 2.; *N. enim inh. v. est.* 1., 3. (¹¹) I. e. sine munere. Frustra 1. *immanis.* (¹²) — (12) Cf. 4. 13.

51. (1) Cf. *de U.* 4. e. (²) — (2)

quod¹² non faceret¹² profecto¹², si¹² a caritate vulgi abhorreret. 51. Atque etiam mihi quidem videntur, qui utilitatis causa fingunt amicitias, amabilissimum nodum¹ amicitiae tollere. Non enim tam utilitas parta per amicum, quam amici amor ipse delectat: tumque illud fit, quod ab² amico est profectum², jucundum, si³ cum⁴ studio est profectum; tantumque⁵ abest⁵, ut⁵ amicitiae propter indigentiam colantur, ut⁵ ii, qui opibus⁶ et copiis⁶ maximeque virtute⁷ (in qua plurimum est praesidii), minime alterius⁸ indigeant, liberalissimi sint et beneficentissimi. Atque haud sciam⁹, an ne¹⁰ opus sit quidem¹⁰, nihil umquam omnino deesse amicis. Ubi enim studia nostra viguissent, si¹¹ numquam consilio, numquam opera nostra nec domi nec militiae Scipio eguisset¹¹? Non igitur utilitatem amicitia, sed utilitas amicitiam consecuta¹² est.

XV. 52. Non ergo erunt homines deliciis diffuentes¹ audiendi², si quando de amicitia, quam nec usu³ nec ratione⁴ habent cognitam, disputabunt. Nam quis est, pro deum⁵ fidem atque hominum! qui velit, ut⁶ neque diligat quemquam nec⁷ ipse ab ullo diligatur,

Cf. *ad F.* ii. 19. 2. (3) Sic, post *tum*, *ad F.* vi. 11. 2., ix. 21. 1., *ad A.* iii. 20. 1. (4) Hand. II. 155. 11.; adde inf. 20. 75., 21. 81. (5) —(5) Zumpt. § 779., Gernh. *Opuscc.* 259. (6) —(6) Cf. *C. M.* 3. 8. (7) Sic 1., 2., 3., K., omisso *praediti*. De abl. ad 2. 8. (8) De sing. ad 4. 13. (9) Sic 3., K.: v. Hand. I. 320. et 317.: vulg. *scio*. (10) —(10) V. ad *C. M.* 11. 34. e. (11) —(11) At cf. 9. 30. (12) Cf. 9. 30.

XV. 52. (1) Cf. *de Or.* iii. 32. 131., *de Off.* i. 30. 106. (2) Cf. 13. 48. (3) V. Nizol.; add. Cort. ad Sallust. 398. b. (4) I. e. rationibus ejus acceptis. (5) *deorum* 1., 3., K., frustra; vide *Orat.* 46. 155.: cf. *in Verr.* iii. 60. 137. apud G. (6) I. e. ea conditione, ut —:

v. ad *de Off.* iii. 10. 45.; adde *de F.* v. 11. 32. (7) V. ad 12. 40. (8) *Quis est qui velit circumf.* 1.; *qui velit*, 2. Moser. *Parad.* 37. (9) I. e. quum sit ei o. r. abundantia: cf. *de Off.* iii. 5. 25.: v. ad *C. M.* 3. 8. (10) v. *pauperrime* 1., 3., p. v. 2. Fortasse *opipare vivere*. (11) V. ad *de Off.* iii. 21. 84.; adde Sallust. *J.* 72. (12) Sic 1., 2., 3.; al. *i. q. n.*: v. Hand. IV. 205. 5. (13) Peerlkamp. *B. C. N.* IV. 290.; adde *in Verr.* v. 47. 124. (14) Cf. *C. M.* 12. 41.

53. (1) Sic 1., 2., 3.,; vulg. *eum dil.* Mallet quis *dil. aut eum*: at v. ad *C. M.* 3. 7. (2) Sic 1., 3.; -*it* 2. (3) Sic 1., 2., 3.; al. -*at*. (4) Cf. 8. 26. (5) Hand. II. 336. (6) V. ad 8. 27. (7) V. ad 7. 23. (8) -*runt* 2., M.: v. ad *C. M.* 19. 71.

circumfluere⁹ omnibus copiis atque in⁹ omnium rerum abundantia vivere¹⁰? Haec enim est tyrannorum¹¹ vita¹¹; nimirum¹² in qua nulla fides, nulla caritas, nulla stabilis benevolentiae potest esse fiducia; omnia¹³ semper¹³ suspecta atque sollicita; nullus locus¹⁴ amicitiae. 53. Quis enim aut diligat eum¹, quem metuat², aut eum, a quo se metui putet³? Coluntur⁴ tamen simulatione dumtaxat⁴ ad⁶ tempus. Quod⁷ si forte, ut fit plerumque, ceciderint⁸, tum intelligitur, quam⁹ fuerint inopes amicorum. Quod¹⁰ Tarquinius dixisse ferunt¹¹, tum exsulem¹² se intellexisse, quos fidos amicos habuisset¹³, quos infidos, quum jam neutris gratiam¹⁴ referre¹⁴ posset. 54. Quamquam¹ miror, illa superbia² et importunitate² si³ quemquam⁴ amicum⁵ habere⁶ potuit³. Atque, ut hujus, quem dixi, mores⁷ veros⁸ amicos parare⁹ non potuerunt¹⁰; sic multorum opes praepotentium¹¹ excludunt amicitias fideles. Non enim solum ipsa fortuna caeca est, sed eos¹² etiam plerumque efficit caecos, quos¹² complexa est. Itaque illi¹³ efferuntur¹⁴ fere fastidio et contumacia; nec¹⁵ quidquam¹⁶ insipiente fortunato intolerabilius fieri potest. Atque hoc¹⁷ quidem videre¹⁸ licet¹⁸, eos,

n. 19. (9) V. ad C. M. 5. 15. (10) V. ad de Off. ii. 9. 29., iii. 3. 15.; add. Wopkens. LL. TT. 285. [380. H.], Faesius in Seebod. M. Cr. II. 707., Ellendt. de Or. II. 7. et 179. (11) Cf. 7. 24. (12) Sic 1., 2., 3.: vulg. *exsulantem*. Frustra autem M. transposuit: — *ferunt exsul., tum se* —. (13) Cf. 11. 36. (14) Etiam in malam partem dicitur, ut p. Sulla 16. 47. e. 54. (1) V. ad C. M. 1. 1. (2) —(2) Sc. quum esset: v. ad 11. 37. Frustra codd. sic: 1. *in illa*; 2. *pro illa*; 3. *illa s. et importunitas*. Ceterum cf. de Rep. i. 40. 62. (2)—(2) 1. e. fere quemquam... potuisse: v. ad C. M. 11. 35.: cf. in Verr. ii. 11. 29., v. 38. 100. (4)

Dicit quasi tantum non paratus ad negandum. (5) Sic addunt 1., 2., 3.: v. ad C. M. 10. 32. (6) Cf. 11. 36. (7) Nota in malam partem: cf. Sallust. J. 4. 7. et 9., 42. 5., Juv. i. 147. (8) Del. 3. (9) —ere nonnulli: cf. Terent. Andr. i. 1. 41., Sallust. J. 10. 4., Plin. Panegg. 85. (lect. codicis Ambros.) (10) Sic 2., 3.; —ant 1.: al. —re, male; v. ad 11. 36. (11) *potent*. 1., 2. (12)—(12) V. ad C. M. 7. 21. (13) Sic 1., 2., 3.: vulg. *eff. illi*. Frustra autem aliquot omittunt pron.: v. ad C. M. 7. 22. (14) Cf. C. M. 23. 83. (15) Sic 1., 2., 3.: al. *neque*. (16) Zumpt. § 675.; plura nos mox ad Ciceronian. § 90. (17) Cf. 5. 18.

qui antea¹⁹ commodis fuerint²⁰ moribus, imperio²¹, potestate, prosperis rebus immutari; sperni²² ab his²³ veteres amicitias, indulgere²⁴ novis. 55. Quid autem stultius¹, quam, quum plurimum copiis, facultatibus, opibus possit², cetera³ parare, quae⁴ parantur pecunia, equos, famulos, vestem egregiam, vasa pretiosa; amicos non⁵ parare⁶, optimam et pulcherrimam vitae⁶, ut⁷ ita dicam⁷, supellectilem⁸? Etenim, cetera³ quum⁹ parant, cui¹⁰ parentur¹¹, nesciunt, nec cujus causa laborent. Ejus enim est istorum quidque¹², qui vincit¹³ viribus; amicitiarum¹⁴ sua¹⁵ cuique¹⁵ permanet stabilis et certa possessio¹⁵: ut¹⁶, etiam si illa maneant, quae sunt quasi¹⁷ dona fortunae, tamen vita inculta et deserta ab¹⁸ amicis, non possit esse jucunda. Sed haec hactenus¹⁹.

XVI. 56. Constituendi¹ autem² sunt, qui¹ sint in amicitia fines et quasi termini diligendi. De quibus³ tres⁴ video⁵ sententias ferri⁶, quarum nullam probo; unam, ut⁷ eodem modo erga amicum⁸ affecti simus, quo

(¹⁹) Cf. *de Off.* i. 14. 44. (²⁰) Sic 1., 2., 3.; vulg. *antea*: vv. Zumpt. *Ferr.* 101. et 698., Gies. *de D.* 258., Hand. I. 374. 11. (²⁰) Sic 2., K.: al. *runt*. (²¹) *-iis* aliquot: v. ad 13. 48. (²²) Sic 3.; *et s.* 1., 2.: al. *s.que*. (²³) Sic 1., 3.; *iis* 2. (²⁴) *Sc. eos*. Sic 1., 3.; *-ri* 2.: vv. Soldan. p. *Lig.* 80., Madvig. *de F.* 178., Ochsner. 220., Scheller. *Obs.* 135., Oudendorp. ad *Caea.* 558., nos ad Sallust. 80. et 244.

55. (¹) Cf. *C. M.* 19. 68. (²) *Sc. aliquis*, vel *is*, ut *aliquem* cum infinitivo mox subaudiendum sit: v. ad *de Off.* i. 38. 137. Sic 1., 2. (³ *s. longe abit*): vulg. *-int*. Neque enim quae sequuntur omnia imperiis et potestatibus conveniunt. Neque obstat num. plur. infra. Sensit aliquid jam Ochsnerus. (³) Cf. 6. 22. (⁴) *Np. ea*, quae — Appositio. Nam cave arctius *cetera quas jungas*, quasi (contra quam

Micipsa Sallustianus monet) etiam amici possint pecunia parari. (⁵) V. ad 5. 19. (⁶) Del. 2. (⁷)—(⁷) Cf. 9. 29. (⁸) Xenoph. *M. S.* ii. 4. 1. (⁹) V. ad 4. 16. (¹⁰) *Np.* a quoque: ne mallet quis *quibus*; v. ad 4. 13. (¹¹) Sic 1., 2., tres Orellii; *parent* 3. (¹²) *quodque* 1., Ern.; male; *quicquid* 2., 3. (¹³) *viciis* aliquot. (¹⁴) *Sc. autem*: cf. 6. 22. (¹⁵)—(¹⁵) Amicitiarum permanent . . . possessiones, sc. sua cuique: v. ad *de Off.* i. 41. 147., iii. 5. 21. (¹⁶) Cf. 3. 12. (¹⁷) Del. 2., 3. Junge quasi per hyphen: v. ad *C. M.* 14. 47.; adde *de N. D.* i. 18. 49., 26. 74. (¹⁸) Del. 2., 3.: vv. Nizol. in *Desertus*, Hand. I. 39. 3. (¹⁹) Hand. III. 6. 1.

XVI. 56. (¹)—(¹) Krueger. *de Attract.* 442., Matth. p. *L. M.* 12. 84., Madvig. *de F.* 386. et 719., Ochsner. 221. (²) *C. s. autem* 2. (³) V. ad 1. 5. e. (⁴) V. ad *C. M.* 5. 15. (⁵)

erga nosmet ipsos; alteram, ut nostra in amicos benevolentia illorum erga nos benevolentiae pariter⁹ aequaliterque⁹ respondeat; tertiam, ut quanti quisque se ipse facit, tanti fiat ab amicis. 57. Harum trium sententiarum nulli prorsus¹ assentior. Nec² enim illa prima³ vera est, ut, quemadmodum⁴ in se quisque, sic in amicum sit animatus⁴. Quam multa enim, quae⁵ nostra causa numquam⁶ faceremus, facimus⁷ causa⁸ amicorum? precari⁹ ab indigno, supplicare; tum¹⁰ acerbius in aliquem invehi¹¹ insectarique¹² vehementius¹¹: quae in nostris rebus non satis¹³ honeste, in amicorum¹⁴ fiunt honestissime. Multaeque¹⁵ res sunt, in quibus de suis commodis viri boni multa¹⁶ detrahunt¹⁷ detrahique patiuntur, ut¹⁸ iis amici potius, quam ipsi, fruantur. 58. Altera¹ sententia est, quae² definit amicitiam paribus officiis ac voluntatibus: hoc³ quidem³ est nimis⁴ exigue⁵ et exiliter ad calculos⁶ vocare amicitiam, ut par sit ratio acceptorum et datorum. Divitior⁷ mihi et affluentior videtur esse vera⁸ amicitia, nec observare restricte⁹, ne plus reddat, quam acceperit; neque enim verendum est, ne quid excidat¹⁰ aut ne quid in terram defluat¹⁰, aut ne plus

Cf. de F. i. 20. 66. Tusc. iv. 3. 5., 22. 50., de L. ii. 6. 14., de N. D. i. 30. 85., de Off. i. 1. 3., iii. 15. 63. (6) V. Nizol. (?) eod. m. ut 1. (8) Sic 2., 3.; -os 1., G.: v. ad 4. 13. (9) Cf. 9. 32.

57. (1) Hand. IV. 618. 3. (3) Idem V. C. ibid. 115. 26. (3) Del. 2. (4) — (4) Nota ut variata sint omnia: v. ad C. M. 6. 15. (5) *q. nra ca que* 2: v. ad Sallust. p. 72. Ergo postponend. rel.: v. ad C. M. 23. 85. e. (6) V. ad C. M. 4. 11. (?) Xenoph. M. S. ii. 2. 7. (8) Nota praepos. causa: cf. Orat. 55. 185.: v. Frotscher. ad Muret. I. 263. (9) Appositio. (10) V. ad C. M. 15. 54. (11) — (11) Cf. de Or. i. 7. 24. (12) Zeugma: nam non dicitur in aliquem insectari. (13)

sat 2.: v. ad C. M. 14. 48. e. (14) in rebus a. 2.; v. ad C. M. 10. 32. e.: de ellipsi autem ibid. ad 9. 27. (15) V. ad 7. 23. (16) Del. 2. (17) De ind. ad de Off. i. 2. 5.; ad ipsum verbum cf. item de Off. iii. 5. 21. et 24., 6. 30. (18) his ut 1.

58. (1) De anacolutho, quo omisum est prius nec, Madvig. de F. 805. (2) I. e. ea quae. (3) Cf. 8. 26. (4) Del. G.: v. ad 13. 45. (5) Cf. ad F. x. 9. 3. (6) Cf. de F. ii. 19. 60. (?) Moser. de Rep. 77., Parad. 306.: al. ditior. (8) Del. aliquot, frustra: cf. § 59. (9) Translatum, monet B., ab usu radii, quo modus aequatur. Cf. de F. ii. 13. 42. (10) — (10) E mensura aridorum fluidorumque recte interpretatur Goerenz. apud B. (11)

aequo quid¹¹ in amicitiam¹² congeratur. 59. Tertius vero ille finis deterrimus, ut, quanti¹ quisque² se ipse faciat, tanti¹ fiat ab amicis. Saepe³ enim in⁴ quibusdam⁵ aut animus abjectior⁶ est aut spes amplificandae fortunae fractior. Non est igitur amici, talem esse in⁶ eum, qualis ille in⁶ se est, sed potius eniti⁷ et efficere⁷, ut amici jacentem animum excitet inducatque in⁸ spem cogitationemque meliorem. Alius igitur finis verae amicitiae constituendus est, si⁹ prius⁹, quid maxime reprehendere Scipio solitus sit, edixero¹⁰. Negabat ullam vocem¹¹ inimiciorem amicitiae potuisse reperiri, quam ejus, qui dixisset, ita amare¹² oportere, ut¹³ si¹³ aliquando esset osurus¹², nec vero se¹⁴ adduci posse¹⁵, ut hoc¹⁶, quemadmodum putaretur, a Biante¹⁷ esse dictum crederet, qui sapiens habitus¹⁸ esset unus e septem; impuri¹⁹ cujusdam aut ambitiosi aut²⁰ omnia²¹ ad²¹ suam potentiam revocantis²¹ esse sententiam. Quonam enim modo quisquam amicus esse poterit ejus²², cui se putabit inimicum esse posse? Quinetiam necesse erit cupere et optare, ut quam saepissime peccet amicus, quo plures²³ det sibi²⁴ tamquam²⁵ ansas²⁶ ad reprehendendum: rursus autem rectis²⁷ factis commodisque amicorum necesse²⁸ erit²⁸

Del. G., frustra. (18) -a 2. cum plurimis.

59. (1) — (1) Inverso ordine 1. *tanti* ... *quanti* —. (2) Del. 2. : v. ad 9. 29.

(3) — (3) Cf. 17. 63., *Quidam saepe*.

(4) I. e. quibusdam existentibus, aut animus horum — : v. ad C. M. 3. 8. (5) De compar. ad C. M. 3. 8. (6) Cf. 3. 11. (7) I. e. enitendo efficere, eniti ut efficiat.

(8) Del. 1., 2., frustra: cf. *de Off.* ii. 15. 53., p. *Planc.* 42. 104. (9) *Hand.* IV. 567. 3.; adde *ad Herenn.* i. 10. 16., in *Verr.* iii. 16. 40., *ad F.* xiii. 10. 3., *Acad.* ii. 20. 64., *Tusc.* iii. 15. 32., *de D.* ii. 49. 101., *de Off.* ii. 1. 1. (10) Cortius ad *Sallust. C.* 48. 4. (11) Cf. 11.

37. (12) Sc. *aliquem*: v. ad *de Off.* i. 38. 137. (13) Exstat idem fere praeceptum apud poetam Persicum Saadi *Gulistan.* i. 28. (14) Omitunt aliquot, prob. Orellio: v. ad C. M. 9. 30. (15) Sc. *dicebat*; vv. Ellendt. *de Or.* II. 43., *Madvig. de F.* 189. (16) Del. 2. (17) Val. Max. vii. 3. 3. (18) Cf. 1. 5. (19) Sic G., omisso *sed*: adde in *Verr.* i. 3. 8., v. 31. 80., p. *Lig.* 9. 27 (20) *et*? (21) — (21) Moser. *Tusc.* II. 132., *de Rep.* 240., nos *de D.* 100 b. (22) Sic addunt 1., 2. (23) *plus* 2. (24) V. ad C. M. 20. 72. (25) Ochsner. 122. (26) V. ad *de Off.* iii. 6. 31.; add. *Frotsch. ad Muret.* I. 174. (27) Sic 2. cum

angi, dolere, invidere. 60. Quare hoc quidem praeceptum, cujuscumque est¹, ad tollendam amicitiam valet. Illud potius praecipendum² fuit³, ut eam diligentiam adhiberemus in amicitiiis⁴ comparandis, ut⁵ ne⁶ quando amare inciperemus eum, quem aliquando odisse possemus. Quinetiam, si minus felices in diligendo fuisset, ferendum⁶ id Scipio potius, quam inimicitiarum tempus cogitandum, putabat.

XVII. 61. His igitur finibus¹ utendum arbitror, ut, quum emendati mores amicorum sint, tum sit inter eos omnium rerum, consiliorum², voluntatum² sine ulla exceptione communitas; ut³ etiam, si qua fortuna acciderit, ut minus⁴ justae amicorum voluntates adjuvandae sint, in quibus eorum aut caput⁵ agatur⁶ aut fama⁶, declinandum⁷ sit⁸ de via⁷, modo⁹ ne⁹ summa¹⁰ turpitudine sequatur. Est enim quatenus¹¹ amicitiae dari venia possit: nec vero negligenda¹² est fama; nec mediocre¹³ telum¹⁴ ad res gerendas existimare oportet benevolentiam¹⁵ civium¹⁵: quam blandi-

aliquot; v. ad *C. M.* 19. 69.: vulg. -te. (28) Del. G., frustra: v. ad *de Off.* i. 41. 149. e., *C. M.* 18. 63. e.; adde *Orat.* 16. 51., "dicere," et 57. 196., *temperata*; in *Verr.* i. 31. 80., "dicis," et v. 71. 181., "videmus;" p. *Tullio* § 10., "dare;" *Tusc.* i. 20. 45., "viderunt," et v. 21. 62., "jussit;" supra 2. 8., "respondeo."

60. (1) De ind. vid. B.; add. *Matth. p. Sext.* 66. 138., p. *Mil.* 1. 1., p. *Lig.* 7. 22., *Madvig. de F.* 26. et *Opusc.* I. 481. Moser., *Tusc.* I. 278. et 385., II. 351., *Gies. de D.* 274., *Ochsner.* 228., *Daehn.* in *Seebod. M. Cr.* I. 164., II. 252., *Frotscher.* ad *Muret.* III. 71., nos ad *Sallust.* 82. (2) V. ad *de D.* ii. 33.: cf. *Orat.* 22. 75., 44. 151., 48. 162., 53. 177., ad *A.* vii. 7. 6., viii. 3. 3. (3) -cis aliquot, frustra cf. 21. 76., *de F.* i. 20. 66. (4) V. ad *de Off.* ii. 23. 82.: adde in

Verr. ii. 55. 138., iii. 16. 42., p. *Mil.* 2. 6., ad *A.* iv. 1. 6., vii. 3. 6., 17. 3., viii. 3. 3., 12. 1., ix. 6. 6., 7. 3. ter, xi. 7. 2., 16. 5., xiii. 19. 5., xiv. 13. B. 4., *Acad.* i. 6. 24., *Tusc.* i. 49. 118., *de Rep.* ii. 10. 20. (5) *Supra* 12. 42.; add. *Hand.* IV. 32. (6) *Solon* apud *Diog. Laert.* i. 60., conferente *Wetzelio*; addit B. *Isocr. ad Demonic.* 9. 2.

XVII. 61. (1) Cf. 16. 56. (2) Cf. 4. 15., p. *Planc.* 2. 5. (3) Cf. 3. 12. (4) Cf. 7. 23. (5) Cf. *Acad.* ii. 38. 119., *de Off.* i. 12. 38. (6) Cf. in *Verr.* ii. 23. 57., *Philipp.* vii. 9. 27., *de F.* ii. 17. 56. (7) — (8) *Proprie de F.* v. 2. 5. Ad rem autem adhibe p. *Mur.* 3. 7., *de Off.* ii. 14. 51. (8) est 1., 2.; tertio deest locus. (9) *Hand.* III. 635. 12. (10) Del. unus apud G., frustra. (11) Cf. *de Off.* iii. 10. 43. (12) Cf. *de Off.* i. 28. 99. (13) Cf. 18. 66. (14) *Vetus Poëta ad F.*

tiis et assentando¹⁶ colligere¹⁷ turpe est: virtus¹⁸, quam¹⁸ sequitur caritas¹⁸, minime repudianda est. 62. Sed (saepe¹ enim¹ redeo² ad Scipionem³, cujus⁴ omnis sermo⁴ erat de amicitia) querebatur⁵, quod omnibus in⁵ rebus homines diligentiores⁵ essent; ut⁶, capras et oves⁷ quot quisque⁸ haberet, dicere posset⁹; amicos quot haberet, non posset⁹ dicere¹⁰; et in illis quidem parandis adhibere¹¹ curam, in amicis eligendis¹² negligentes esse, nec habere quasi signa¹³ quaedam et notas¹³, quibus eos, qui ad amicitiam essent idonei, iudicarent. Sunt igitur¹⁴ firmi et¹⁵ stabiles et¹⁵ constantes eligendi. Cujus¹⁶ generis est magna penuria: et iudicare difficile est¹⁷ sane, nisi expertum¹⁸. Experiendum autem¹⁹ est in ipsa amicitia. Ita praecurrit amicitia iudicium tollitque experiendi potestatem. 63. Est igitur prudentis sustinere¹, ut currum¹, sic impetum benevolentiae, quo utamur², quasi equis tentatis, sic amicitii³, aliqua parte periclitatis⁴ moribus⁴ amicorum. Quidam⁵ saepe⁵ in⁵ parva pecunia perspicuntur⁷, quam sint leves; quidam autem⁸, quos parva

vii. 16. 1., "Usquequaque sapere oportet: id erit telum acerrimum." Plura Forcell. (15) Cf. de Off. ii. 9. 32. (16) De ger. ad C. M. 23. 85.; adde inf. 20. 74. (17) V. Nizol; adde in Caecil. 22. 71. et 72., Philipp. ii. 2. 3., ad F. ii. 16. 1., ix. 16. 2., x. 12. 5. (18)—(18) virtutem quae sequitur caritas? cf. de Off. ii. 9. 32.

62. (1) Sic 2., 3., K.; vulg. S. saepe (etenim redeo—): Sed saepe redeo 1. (2) Cf. 1. 1. (3)—(3) Poterat sic: Sed (saepe enim ad hunc redeo, ...) querebatur Scipio. V. ad 1. 2. (4)—(4) Cf. 1. 5., C. M. 1. 3. (5)—(5) V. Nizol. Dicitur etiam alicujus rei diligens. (6) Cf. 3. 12. e. Etai del. 1., 2., 3. (7) Xenoph. M. S. ii. 4. 2. (8) V. ad 9. 29. (9)—(9) posse ... posse edd. multae (omissa supra

ut); posset ... posse 2. (10) dicere n. p. 3. Dele dicere: cf. 5. 19. e. (11) Sc. dicebat. Etai potes jam ad querebatur referre. (12) del., 3. (13)—(13) Cf. Eurip. Med. 519., Hippol. 925., apud G. (14) Cf. 8. 26. (15) Cf. 18. 65., C. M. 13. 44. (16) I. e. Hujus autem: v. ad 1. 5. (17) Del. G. (18) nisi experto expertum? (19) E. e. au. G.

63. (1)—(1) ad A. xiii. 21. 3., Acad. ii. 29. 94. (2) Nota enallagen. (3) -cis 2.: v. ad 16. 60.: in amicitiiis 3. (4) I. e. sic amicitiiis ita, ut sint aliqua ex parte periclitati mores amicorum: cf. inf. h. §., "neglecta amicitia." Ad rem autem 20. 74. (5) Cf. 16. 59. (6) I. e. quum parva pecunia proposita est: v. ad C. M. 3. 8. (7) Kru-eger. 443.: cf. 16. 56. (8) Sic ad-

movere non potuit, cognoscuntur in⁶ magna. Sin⁹ erunt aliqui¹⁰ reperti, qui pecuniam praeferre amicitiae sordidum existiment; ubi¹¹ eos inveniemus¹¹, qui honores, magistratus, imperia, potestates, opes amicitiae non anteponant, ut, quum¹² ex altera parte proposita haec sint, ex altera jus¹³ amicitiae, non multo¹⁴ illa malint? Imbecilla enim est¹⁵ natura¹⁶ ad contemnendam potentiam; quam etiam si neglecta¹⁷ amicitia¹⁷ consecuti sunt¹⁸, obscuratum¹⁹ iri¹⁹ arbitrantur, quia²⁰ non sine magna causa sit²⁰ neglecta amicitia²¹. 64. Itaque verae amicitiae difficillime reperiuntur in iis, qui in honoribus reque publica versantur. Ubi enim istum invenias¹, qui honorem amici anteponat suo? Quid? haec ut² omittam², quam graves, quam difficiles plerisque videntur calamitatum societates? ad quas⁴, non sunt⁵ faciles⁵ inventu⁶, qui descendant⁵. Quamquam Ennius recte:

Amicus certus in re incerta cernitur :

tamen haec duo levitatis et infirmitatis plerosque convincunt, aut⁷ si⁷ in⁸ bonis⁸ rebus contemnunt aut⁷ in malis⁹ deserunt.

XVIII. Qui igitur utraque¹ in re¹ gravem, con-

dunt 1., 2., 3. ⁽⁹⁾ *Sin vero* 1., G.; *Sin autem* 2.; *Si vero* § 3. ⁽¹⁰⁾ *a. e.* 1., 2. ⁽¹¹⁾—⁽¹¹⁾ Cf. § 64. ⁽¹²⁾ Del. 2.: fortasse *ex . . . haec quum sint*; v. ad C. M. 16. 55. ⁽¹³⁾ *vis* 3., male. ⁽¹⁴⁾ V. ad C. M. 14. 49.: cf. 19. 70. ⁽¹⁵⁾ Sic 1., 2., 3.; *I. e. enim* G.: al. *I. enim n. e.* ⁽¹⁶⁾ Del. 2. ⁽¹⁷⁾ I. e. quam etiam si ita consecuti sint, ut neglecta sit a.: cf. supra h. §., “*periclitatis moribus.*” ⁽¹⁸⁾ *sint* 2., M. ⁽¹⁹⁾ Sc. quod neglecta sit amicitia. V. Nizol. ⁽²⁰⁾—⁽²⁰⁾ Cf. 4. 15. ⁽²¹⁾ Recte tuetur G.

64. ⁽¹⁾ *-es* 2., 3.: cf. § 63. ⁽²⁾ V. ad C. M. 20. 74. ⁽³⁾ Cf. C. M. 7. 24. ⁽⁴⁾ V. ad 1. 5. ⁽⁵⁾—⁽⁵⁾

Ita scripsi: nam edd. fere *non est facile inventu, qui descendant*; quae constructio nulla est: codd. autem plures (omnes mei) *inventus*, quod etiam expressit H., praet. graviter pro fut. poni dicens; unus *non sunt facile inventi*; aliquot *descendant*. ⁽⁶⁾ Mox ad Ciceronian. § 34. ⁽⁷⁾—⁽⁷⁾ Malles *si aut . . . , aut —*, vel *aut si . . . , aut si*: at v. ad C. M. 3. 7. De *si* — autem quasi pro infinitivo ad 11. 37.: cf. 14. 48. ⁽⁸⁾ I. e. quum bonae res sunt: v. ad C. M. 3. 8. ⁽⁹⁾—⁽⁹⁾ In bonis rebus *suis*, in malis *amicorum*, intelligebat Manutius. Contra Facciol.: “*Amici in bonis cendi, in malis adiuvandi.*”

stantem, stabilem se in amicitia praestiterit, hunc ex maxime² raro³ genere hominum judicare debemus et paene divino. 65. Firmamentum autem stabilitatis¹ constantiaeque¹ est² ejus, quam in³ amicitia³ quaerimus, fides. Nihil est enim stabile, quod infidum est. Simplicem⁴ praeterea et communem⁵ et⁶ consentientem⁷, id⁸ est⁸ qui rebus eisdem moveatur, eligi par⁹ est; quae omnia pertinent ad fidelitatem. Neque enim fidum potest esse multiplex¹⁰ ingenium¹¹ et tortuosum¹⁰. Neque vero, qui non eisdem rebus movetur et natura¹² consentit, aut¹³ fidus aut stabilis potest esse¹⁴. Addendum eodem est¹⁵, ut¹⁶ ne¹⁶ criminibus aut inferendis delectetur aut credat oblati; quae pertinent omnia¹⁷ ad eam, quam jamdudum¹⁸ tracto, constantiam. Ita¹⁹ fit¹⁹ verum illud, quod initio²⁰ dixi, amicitiam, nisi inter²¹ bonos, esse non posse. Est enim boni viri (quem eumdem²² sapientem licet dicere) haec duo tenere²³ in amicitia²⁴; primum, ne quid fictum²⁵ sit neve²⁶ simulatum²⁵; aperte enim vel²⁷ odisse magis ingenui est, quam fronte²⁸ occultare sententiam; deinde, non solum ab aliquo allatas criminationes repellere, sed ne ipsum quidem esse suspiciosum, semper

XVIII. (1) — (1) Sc. et bonarum rerum et malarum: cf. c. 17. extr. (2) Mox ad Ciceronian. § 35.

65. (1) — (1) Omittit *gravitatem*; v. ad C. M. 11. 36.: *constantem* autem et *stabilem* epanodi modo respicit; v. ibid. ad 13. 44. (2) Sic etiam 1. et 2. cum aliquot; 3. autem del. est: al. in fine *fides* est. (3) *q. q. in a. 3.* (4) I. e. apertum: cf. *de Off.* i. 19. 63., 30. 109., iii. 13. 57. (5) *comem* 3.: vv. Gernh. *Cat. M.* 114., Beier. *de Off.* II. 222. (6) Cf. 17. 62. (7) Cf. 4. 15. (8) Addidit K.; accedit 1.; *idem* 2. et 3.: v. ad C. M. 20. 73. (9) Cf. 22. 82. (10) — (10) Cf. *de N. D.* ii. 54. 136. (11) I. e. homo multiplicitis ingenii: cf. Sallust. C.

20. 2. (12) *et naturae*, 1., 2.; *ex naturaeque* 3.: al. *naturaeque*. Fortasse: *et natura cujus non naturae consentit.* (13) Om. G.; quem sequitur Hand. I. 544. (14) *e. p.* 1. 2. (15) Del. 2. (16) Cf. 12. 42. (17) Sic 1.; *q. p. ad ea omnia* 2.; *q. omnia p.* 3. (18) Hand. III. 159. 2.; adde in *Verr.* iv. 49. 109., *de Rep.* ii. 40. 67., inf. 22. 82. (19) Hand. III. 474. 13. (20) C. 5. § 18. (21) Hand. III. 396. 18. (22) V. ad 4. 14. (23) Cf. *de Off.* i. 25. 85. (24) *in a. t.* 2. (25) Np. ab ipso: cf. 2. 8. e. (26) Hand. IV. 176. 3. (27) Zumpt. § 108. et 734. (28) V. Nizol. (29) *semper ab a. a. exist.* 1.

66. (1) Cf. 17. 61. (2) V. Ni-

aliquid existimantem ab³⁹ amico³⁹ esse violatum. 66. Accedat huc suavitas quaedam oportet sermonum atque morum, haudquaquam mediocre¹ condimentum² amicitiae. Tristitia³ autem et⁴ in omni re⁴ severitas⁵ habet⁵ illa⁶ quidem gravitatem; sed amicitia remissior⁷ esse debet et liberior et dulcior et ad omnem comitatem facilitatemque proclivior⁷.

XIX. 67. Exsistit autem hoc loco quaedam¹ quaestio subdifficilis, num quando amici novi² digni² amicitia veteribus sint anteponendi, ut equis vetulis teneros antepondere solemus. Indigna dubitatio³ homine³! Non enim debent esse amicitiarum, sicut aliarum rerum, satietates; veterrima quaeque, ut ea vina⁴, quae vetustatem ferunt⁵, esse debet⁵ suavissima⁷; verumque illud est, quod dicitur, multos modios salis⁸ simul edendos esse, ut⁹ amicitiae munus expletum⁹ sit⁹. 68. Novitates autem, si spem afferunt, ut¹, tamquam² in herbis non fallacibus, fructus appareat, non sunt illae³ quidem³ repudiandae; vetustas tamen suo⁴ loco⁴ conservanda est. Maxima est enim vis vetustatis et consuetudinis: ut⁵ in⁶ ipso⁷ equo, cujus modo feci⁸ mentionem⁸, si⁹ nulla res impediatur⁹, nemo¹⁰ est, qui non eo, quo consuevit, libentius utatur, quam intractato¹¹ et novo. Nec vero¹² in⁶ hoc¹³,

zol. (3) Cf. *de Or.* ii. 58. 236., *Brut.* 25. 97. (4) — (4) in o. re et 1., frustra: v. n. 2. ad *C. M.* 1. 1. (5) V. ad *C. M.* 13. 45. (6) V. ad *de Off.* i. 18. 60.; add. Eilendt. *de Or.* II. 340., Moser. *Tusc.* I. 448. II. 34. et 295. (7) — (7) De compar. ad *C. M.* 3. 8.

XIX. 67. (1) q. quaed. 1., 3. (2) De adjj. duobus ad *C. M.* 11. 36.; cf. in *Verr.* iv. 37. 81., "hominibus novis industriis." (3) Sic 3., K.: vulg. *ind. h. d.* (4) I. e. ut eorum vinorum . . . veterrimum quodque, sc. suavissimum est. (5) I. e. quae vetustate mitescent melioraque fiunt. (6) — *est* codd.;

correx. B.: v. ad *C. M.* 18. 63. (7) — *mae* edd. multae, male. (8) Utitur dicto eodem Plutarch. (9) — (9) De temp. Zumpt. § 528., Madvig. *Opuscul.* II. 106., seqq.

68. (1) V. ad 4. 14. (2) I. e. quemadm.: v. ad *C. M.* 11. 35. (3) V. ad *C. M.* 18. 65. (4) I. a. 1., 3. (5) Sic 1., 2., 3.: vulg. *Quin ipso*; al. *Atqui vel Atque in ipso*. (6) Math. p. *Mil.* 34. 92.; adde supra ad 13. 48. (7) V. ad *C. M.* 11. 38. (8) Sic 1., 3.: vulg. *m. f.*: v. ad *C. M.* 18. 63. (9) — (9) De subj. ad *C. M.* 7. 21. (10) *impediat. Nemo est enim, qui* — 1., 3., frustra: v. ad *C. M.* 8. 26. (11)

quod est animal, sed in⁶ iis etiam, quae sunt inanima¹⁴, consuetudo valet; quum locis ipsis delectemur, montuosis¹⁵ etiam et sylvestribus, in quibus diutius¹⁶ commorati sumus. 69. Sed maximum est in amicitia, parem¹ superiorem² esse inferiori. Saepe³ enim excellentiae quaedam sunt; qualiserat Scipionis in nostro, ut⁴ ita dicam⁴, greges⁵. Numquam se ille Philo, numquam Rupilio, numquam Mummio anteposuit, numquam inferioris ordinis amicis. Q. vero⁶ Maximum fratrem, egregium virum omnino⁷, sibi⁸ nequaquam parem, quod is anteibat aetate, tamquam superiorem⁹ colebat¹⁰, suosque omnes per¹¹ se esse ampliores volebat. 70. Quod faciendum¹ imitandumque est omnibus, ut², si quam praestantiam³ virtutis, ingenii, fortunae consecuti sunt, impertiant eam⁴ suis⁵ communicentque cum proximis; ut², si parentibus nati sint humilibus, si propinquis habeant⁶ imbecilliores⁷ vel animo⁸ vel fortuna⁹, eorum augeant opes⁹ eisque honori sint et dignitati: ut in fabulis, qui aliquamdiu propter ignorationem stirpis et generis in¹⁰ famulatu¹¹ fuerint¹², quum cogniti sunt et¹³ aut decorum aut regum filii inventi, retinent tamen¹⁴ caritatem in¹⁵ pastores, quos patres multos annos esse duxerunt. Quod est multo¹⁶ profecto¹⁷ magis in¹⁸ veris¹⁹ patribus certisque²⁰ faciendum²¹. Fructus

Sc. aliquo. ⁽¹⁹⁾ Sic 1., 2., 3.: al. modo. ⁽²⁰⁾ I. e. Nec vero in hoc tantum (quod etiam addit 2.; 1. solo): v. Davis. ad *de N. D.* ii. 64. ⁽¹⁴⁾ -mata 1., 2., 3.: cf. *de Off.* ii. 3. 11., 4. 14., 5. 17. ⁽¹⁵⁾ -tosus edd. quaedam. ⁽¹⁶⁾ V. ad *C. M.* 22. 80.

69. ⁽¹⁾ Sic Bas. 2.; vulg. s. p.; p. e. i. s. K. ⁽²⁾ Del. aliquot, M. ⁽³⁾ Nota cum plur.: cf. 21. 76. ⁽⁴⁾ —⁽⁴⁾ Cf. 9. 29. ⁽⁵⁾ Sine excusatione ista *de F.* i. 20. 65. et alibi. ⁽⁶⁾ V. ad 12. 41. ⁽⁷⁾ Hand. IV. 375. 6. Sic autem distinxit B.: al. s. v., a. s. ⁽⁸⁾ Del. 2.: v. ad 1. 1. ⁽⁹⁾ Del. 2. ⁽¹⁰⁾ Cf. *C. M.* 3. 7. ⁽¹¹⁾ Hand. IV. 439. 4.

70. ⁽¹⁾ -undum 1. ⁽²⁾ —⁽²⁾ V. ad *C. M.* 5. 13. ⁽³⁾ eminentiam 1. ⁽⁴⁾ Sic 1., 2., 3.; vulg. ea: del. G. ⁽⁵⁾ V. ad *C. M.* 3. 7.: cf. 20. 71. ⁽⁶⁾ Cf. 11. 36. ⁽⁷⁾ V. ad *C. M.* 3. 8. ⁽⁸⁾ —⁽⁸⁾ Cf. 16. 59. ⁽⁹⁾ Nota Chiasmum; v. ad *C. M.* 13. 44. ⁽¹⁰⁾ Cf. 3. 11. e. ⁽¹¹⁾ Nonius 206. ⁽¹²⁾ -runt 2. ⁽¹³⁾ Del. 1., 3. ⁽¹⁴⁾ V. ad *C. M.* 18. 65. ⁽¹⁵⁾ Cf. 3. 11. ⁽¹⁶⁾ Cf. 17. 63. ⁽¹⁷⁾ Cf. 1. 2. ⁽¹⁸⁾ Cf. 2. 9. ⁽¹⁹⁾ v. in p. G. tacite. ⁽²⁰⁾ Matth. p. *Rosc. A.* 16. 46. ⁽²¹⁾ -undum 1. iterum. ⁽²²⁾ excellentiae 1., 3. ⁽²³⁾ -me aliquot, male. ⁽²⁴⁾ V. ad *C. M.* 18. 62.: cf. 21. 79.

XX. 71. ⁽¹⁾ -a 3. ⁽²⁾ Cf. non

enim ingenii et virtutis omnisque praestantiae²² tum maximus²³ capitur²⁴, quum in proximum quemque confertur.

XX. 71. Ut igitur ii, qui sunt in amicitiae¹ conjunctionisque necessitudine superiores, exaequare se cum inferioribus debent, sic inferiores non² dolere³, se a suis⁴ aut ingenio⁴ aut fortuna aut dignitate⁴ superari. Quorum⁵ plerique aut queruntur semper aliquid aut etiam⁶ exprobrant; eoque magis, si habere⁷ se putant, quod⁷ officiose et amice⁸ et cum⁹ labore aliquo¹⁰ suo¹⁰ factum queant⁷ dicere. Odiosum¹¹ sane genus¹¹ hominum, officia exprobrantium¹²: quae meminisse debet is¹³, in quem collata sunt, non commemorare, qui¹⁴ contulit. 72. Quamobrem, ut ii, qui superiores sunt, submittere¹ se¹ debent in amicitia; sic quodam modo inferiores extollere. Sunt enim quidam², qui² molestas amicitias faciunt³, quum³ ipsi se contemni putant; quod non⁴ fere⁴ contingit, nisi iis⁵, qui etiam contemnendos⁶ se arbitrantur; qui hac⁷ opinione non modo verbis, sed etiam opere levandi⁷ sunt. 73. Tantum autem cuique tribuendum¹, primum, quantum ipse efficere possis; deinde etiam, quantum ille, quem diligas atque adjuves, sustinere. Non enim neque² tu³ possis, quamvis⁴ licet⁴ excellas⁵, omnes tuos⁶ ad honores

c. infin. in *Ferr.* i. 9. 25., 49. 128., il. 64. 155., ad *F.* 117., 152., 198., ad *A.* 80., 224., 330., 334. (3) Cf. 19. 70. (4) — (4) Cf. 19. 70.

(5) V. ad 1. 5. (6) Hand. I. 556. (7) — (7) — (7) V. ad *C. M.* 10. 33. e. (8) in amico 1. (9) Hand. II. 155. 11., 158. e. (10) s. a. 2., 3. (11) — (11) Cf. 21. 79. De epiphonemate ad *C. M.* 5. 14. (12) Gen. epexeget.: v. ad *C. M.* 1. 2., de *Off.* iii. 9. 38. (13) is d. 3. (14) Nota omitti is: cf. 21. 78., *Philipp.* xi. 4. 9.

72. (1) Cf. *p. Planc.* 10. 24. (2) — (2) V. ad 16. 57. (3) I. e. fere quod: v. ad *C. M.* 19. 68.

(4) Hand. II. 695. 5. (5) his 2., 3.: v. ad *C. M.* 3. 7. (6) V. ad *C. M.* 3. 7. (7) — (7) ab h. 8., male: v. Nizol.

73. (1) Cf. 2. 9. (2) Addidit K.: quasi fuisset infra perrecturus, et, si etiam possis . . ., — V. Madvig. de *F.* 805. (3) Indefinita: cf. 27. 100. e.; add. Peerkamp. *B. C. N.* I. 89. (4) Garaton. de *H. R.* 9. 19., Moser. *Tusc.* II. 393., Gronov. de *N. D.* iii. 36.; adde de *L.* iii. 10. 24. (5) — eas codd. Langii: v. Priscian. viii. 17. 96., x. 6. 36. (6) V. ad *C. M.* 3. 7. (7) I. e. quum potuerit: nim. discretive; v. ad *C. M.* 6. 19. (8)

amplissimos perducere: ut Scipio P. Rutilium potuit consulem efficere, fratrem ejus Lucium non⁸ potuit⁸. Quod² si⁹ etiam possis quidvis deferre ad alterum, videndum¹⁰ est tamen, quid ille possit sustinere. 74. Omnino¹ amicitiae corroboratis jam confirmatisque³ et ingeniis et aetatibus judicandae³ sunt; nec⁴, si qui ineunte aetate venandi⁶ aut pilae studiosi fuerint⁵, eos habere necessarios⁷, quos tum eodem studio praeditos dilexerunt⁸. Isto⁹ enim modo⁹ nutrices et paedagogi jure vetustatis plurimum benevolentiae postulabunt¹⁰; qui negligendi quidem non sunt, sed alio¹¹ quodam modo¹¹. Aliter¹² amicitiae stabiles permanere non possunt. Disparis enim mores disparia studia sequuntur, quorum dissimilitudo dissociat amicitias. Nec ob aliam causam ullam boni improbis, improbi bonis amici esse non possunt, nisi quod tanta¹³ est inter eos, quanta¹³ maxima¹³ potest esse, morum studiorumque distantia¹⁴. 75. Recte etiam praecipui potest in amicitias, ne¹ intemperata quaedam¹ benevolentia¹, quod persaepe fit, impediatur magnas utilitates amicorum. Nec enim, ut² ad fabulas redeam², Trojam Neoptolemus³ capere potuisset, si Lycomedem, apud⁴ quem erat educatus, multis cum⁵ lacrymis iter suum⁶ impediens⁷, audire⁸ voluisset⁹. Et saepe incidunt magnae res, ut¹⁰ discedendum sit ab amicis: quas¹¹

Cf. 5. 19. e. ⁽⁹⁾ Cf. 7. 23. ⁽¹⁰⁾ Cf. *de Off.* i. 14. 42., 18. 59.

74. ⁽¹⁾ Hand. IV. 378. 10.: cf. 26. 98. ⁽²⁾ *firm.* 3. v. ad 9.: 30. ⁽³⁾ Jungendum arctius cum abll. istis: cf. 17. 63. ⁽⁴⁾ Exegetice; v. ad C. M. 17. 60.: cf. 23. 87., 24. 88. ⁽⁵⁾ De ger. ad 17. 61. ⁽⁶⁾ *-runt* l., B. ⁽⁷⁾ Sc. *oportet*; quod recte G. omisit: v. Madvig. *de F.* 318.; adde nos *Animadv. in Fronton.* 19. ⁽⁸⁾ *-runt* 3. ⁽⁹⁾ — ⁽¹⁰⁾ Cf. *de F.* ii. 8. 23., 31. 103., *Tusc.* iv. 23. 52., *de L.* iii. 10. 23., *de N. D.* i. 30. 83., iii. 9. 23. ⁽¹¹⁾ De fut. ad *de Fa.* 159. b. ⁽¹²⁾ —

⁽¹¹⁾ Addunt codd. varie *colendi, diligendi, amandi.* Cf. 2. 6. ⁽¹²⁾ Alioqui: Hand. I. 273. 5. ⁽¹³⁾ — ⁽¹⁴⁾ V. ad C. M. 12. 41. ⁽¹⁵⁾ Frotscher. ad Muret. I. 221.

75. ⁽¹⁾ — ⁽²⁾ *ne quis int. quadam* 1., 2., 3. ⁽³⁾ — ⁽⁴⁾ Cf. 19. 70. ⁽⁵⁾ Nim. sine quo Troja capi non poterat. ⁽⁶⁾ Hand. I. 408. 4. ⁽⁷⁾ Hand. II. 155. 11.: de interpos. autem cum ad C. M. 15. 51. ⁽⁸⁾ V. ad C. M. 20. 72. ⁽⁹⁾ I. e. impedire conantem: v. ad C. M. 4. 11. ⁽¹⁰⁾ I. e. obtemperare ei: v. Nizol. ⁽¹¹⁾ V. ad C. M. 6. 20. ⁽¹²⁾ Quasi tales, ut —: v. ad *de Off.* i.

qui¹¹ impedire vult, quod desiderium non¹² facile¹³ ferat, is et infirmus est mollisque natura et ob eam ipsam causam in amicitia parum justus. 76. Atque in omni re considerandum¹ est, et quid postules ab amico², et quid patiare a te impetrari.

XXI. Est etiam quasi¹ quaedam calamitas in amicitia² dimittendis nonnumquam necessaria: jam enim a sapientium familiaritatibus ad vulgares amicitias oratio³ nostra delabitur³. Erumpunt saepe⁴ vitia amicorum quum in ipsos amicos, tum in alienos, quorum tamen ad amicos redundet⁵ infamia. Tales igitur amicitiae sunt remissione⁶ usus⁶ eluendae⁷ et, ut Catonem dicere audiui, dissuendae⁸ magis, quam discindendae⁹; nisi quaedam almodum¹⁰ intolerabilis injuria exarserit¹¹, ut neque rectum neque honestum sit nec¹² fieri possit, ut non statim alienatio disjunctioque facienda sit. 77. Sin autem morum aut studiorum commutatio quaedam, ut fieri solet, facta erit, aut in rei publicae partibus¹ dissensio intercesserit (loquor enim jam², ut paulo ante dixi, non de sapientium, sed de communibus³ amicitia) cavendum erit, ne non solum amicitiae depositae, sed inimicitiae etiam⁴ susceptae videantur⁵. Nihil enim turpius, quam cum eo bellum⁶ gerere⁶, quicum⁷ familiariter⁸ vixeris⁸. Ab amicitia Q. Pompeii meo⁹ nomine⁹ se removerat, ut scitis, Scipio: propter dissensionem autem, quae erat

10. 32.; add. Garaton. p. Mil. 236. ed. Or. (11) Cf. 9. 32. (12) V. ad C. M. 13. 44.

76. (1) Cf. 12. 40. (2) Del. 3.

XXI. (1) Del. 1., 2.; frustra: v. Beier. de Off. I. 67. (2) Cf. 16. 60. (3) — (3) V. ad 26. 100. (4) Del. 2., frustra: cf. 19. 69. (5) — at 3., male. Intellige autem vim praedicativam huc usque pertinere: v. Zumpt. § 561. De verbo Nizol.; adde de Rep. i. 3. 5. (6) remissione usu 1. (7) elevandas 1., 2., 3. (8) Cf. de Off. i. 33. 120. (9) re-

scind. 3. Mallem simplex scind.: cf. de N. D. iii. 40. 95., "disserere malui, quam (di-)judicare:" v. ad 9. 30. (10) Cf. 4. 16. e. (11) Cf. 9. 29. (12) neque 2., 3., G.

77. (1) V. Nizol.; adde in Cat. iv. 6. 13. (2) Del. 2.: v. Hand. III. 136. 12. (3) I. e. vulgaribus: cf. de Off. iii. 10. 45. (4) Del. 2.; sed etiam 1., 3. (5) Cf. C. M. 14. 46. (6) Cf. p. Sulla 9. 28., ad F. xii. 22. 1. (7) quo cum 1.; c. quo 3.: cf. 6. 22. (8) Cf. 1. 2. (9) V. Nizol. (10) Np. augurali. (11) Cf.

in re publica, alienatus est a collega¹⁰ nostro Metello¹¹: utrumque egit graviter¹², auctoritate¹³, et offensione animi¹⁴ non acerba. 78. Quamobrem primum¹ danda² opera³ est, ne qua amicorum discidia³ fiant; sin tale aliquid evenerit, ut extinctae⁴ potius amicitiae, quam oppressae⁴ esse⁵ videantur⁶. Cavendum vero est, ne etiam in graves inimicitias convertant se amicitiae; ex quibus jurgia, maledicta, contumeliae gignuntur⁷. Quae tamen si⁸ tolerabiles erunt⁹, ferendae⁹ sunt: et hic honos veteri amicitiae tribendus, ut is in⁹ culpa⁹ sit, qui faciat, non qui¹⁰ patiat¹⁰ur injuriam¹¹. Omnino¹² omnium¹² horum vitiorum atque incommodorum una cautio est atque una provisio, ut¹³ ne¹⁴ nimis cito diligere incipiant¹⁵ neve¹⁶ non¹⁷ dignos¹⁷. 79. Digni autem¹ sunt amicitia, quibus in² ipsis² inest causa, cur diligantur. Rarum³ genus³! Et quidem omnia praeclara⁴ rara⁴, nec quidquam difficilius, quam reperire, quod sit omni ex parte in⁵ suo genere⁵ perfectum⁵. Sed plerique neque in rebus⁶ humanis quidquam⁶ bonum⁷ norunt, nisi quod fructuosum sit, et⁸ amicos, tamquam pecudes, eos

de Off. i. 25. 87. (13) naviter 3.

(13) auct. sapientium 2. Fortasse ut acta aetate: cf. C. M. 17. 60.

(14) Saepe gen. hic quasi abundat.

78. (1) id p. o. d. s. 2.: cf. Terent. Andr. i. 1. 130. (2) Cf. de Off.

ii. 20. 71., 21. 74. (3) dissid. 1., 2., 3.: v. ad 10. 35. (4)—(4) Cf. C. M.

19. 71. Male autem Nonius 440.: "Quasi quod exstinguitur, possit

refluamari; quod opprimitur, non queat." Nam exstinguitur aliquid

sua sponte, deficiente alimento, opprimitur per vim. (5) Del. 1. (6)

Cf. § 77. (7) -antur Ern., frustra. (8)—(8) Q. i. t. eferendae s. 2. (9)

Cf. Orat. 57. 192., ad F. x. 26. 3., de F. i. 10. 33., de N. D. iii. 31.

78. (10) is qui 2.; ii qui -ntur 3.: cf. 20. 71. e. Fortasse si qui: cf.

ad F. iii. 8. 3., de F. iii. 9. 31., u.

v. Madv. 400. (11) Cf. Philipp. xi. 4. 9. et ibi Plat. apud Muret.

(12) Hand. IV. 378. 12. (13) V. ad 4. 14. (14) V. ad 12. 42. (15)

Np. qui amicos quaerunt. Contulit G. de Off. i. 9. 28., "nolunt;"

ii. 22. 79., "consequuntur." Frustra aliquot -as, -amus. (16) Del. 3.: v.

Hand. IV. 176. 3., 178. 5. (17) ind. 1., 2.: v. Hand. IV. 257. 1.

79. (1) Hand. I. 579. (2) Del. 3., male: cf. C. M. 2. 4. (3) Cf.

20. 71. (4) Et q. rara 3. De parcesesi vid. B.; adde VV. DD. ad

C. M. 2. 6. laudatos. (5)—(5) Cf. Tusc. v. 13. 37. (6)—(6) V. ad

C. M. 22. 80. n. 13. (7) -ni 2. cum aliquot: mox ad Ciceroniam.

§ 29. (8) V. ad C. M. 15. 51. (9) -ne 3.: v. Hand. IV. 521. 4. (10)

Cf. 19. 70. e.

potissimum⁹ diligunt, ex quibus sperant se maximum fructum esse capturos¹⁰. 80. Ita¹ pulcherrima illa et maxime² naturali carent amicitia, per³ se et propter⁴ se expetenda⁵; nec ipsi⁶ sibi⁶ exemplo sunt, haec vis amicitiae qualis⁷ et quanta⁷ sit. Ipse enim se quisque diligit, non ut aliquam a se ipse mercedem exigat caritatis suae, sed quod per se sibi quisque carus est. Quod⁸ nisi⁸ idem in amicitiam transferatur, verus amicus numquam reperietur: est enim is quidem⁹ tamquam alter idem. 81. Quod¹ si¹ hoc apparet in² bestiis², volucribus, nantibus, agrestibus, cicuribus, feris, primum, ut³ se ipsae⁴ diligant; id enim pariter⁵ cum⁵ omni animante nascitur, deinde, ut³ requirant atque⁶ appetant, ad quas se applicent⁷, ejusdem generis animantes; idque faciunt cum⁸ desiderio et cum⁹ quadam similitudine amoris humani; quanto id magis in¹⁰ homine fit natura, qui et se ipse diligit¹¹ et alterum anquiri¹², cujus animum ita cum suo misceat, ut efficiat paene¹³ unum¹⁴ ex duobus¹⁴?

XXII. 82. Sed plerique perverse, ne¹ dicam¹ impudenter, amicum² habere³ talem volunt, quales ipsi esse non possunt; quaeque ipsi non⁴ tribuunt amicis, haec ab iis desiderant. Par⁵ est autem⁶, primum ipsum⁷ esse⁸ virum bonum, tum alterum similem sui

80. (1) *Itaque* 1., 2., 3.: v. ad C. M. 10. 34. (2) Hand. III. 587. 1.: mox nos ad Ciceronian. § 35. (3) Hand. IV. 442. (4) Idem V. C. ibid. 612. 6. (5) *-tita* 1., K.: v. ad C. M. 9. 27. n. 13. (6) *s. i.* 1., 3. (7) — (7) Cf. de Inv. ii. 57. 170. *Tusc.* iii. 23. 56. (8) Zumpt. § 807.; adde in *Verr.* iii. 92. 215., ad A. xiii. 45. 2. (9) *qui est* M.

81. (1) Cf. 7. 28. (2) Cf. 8. 27. (3) *Madvig. de F.* 399. (4) *Del. aliquot.* (5) Hand. IV. 388. 3. (6) *adque* 2.: vv. Hand. I. 453., Osann. de *Rep.* 31. et 464. (7) V. ad 8. 27. (8) Hand. II. 170. 13.: cf. 14. 51. (9) *Frotscher. ad*

Muret. I. 373. (10) Cf. 2. 9. (11) *-at* 2. (12) *quaerat* 2. Cf. 23. 87., 24. 88., 27. 102.: vv. *Moer. de Rep.* 52. b, *Cortius ad Sallust. J.* 13. 6. (13) Hand. IV. 418. 2. (14) — (14) Cf. 25. 92.

XXII. 82. (1) *Beneck. p. L. M.* 15. 44.: cf. ad *F.* ix. 16. 3., xii. 30. 3., ad A. ix. 5. 2. (2) *Np. suum quisque:* v. ad 4. 13. (3) I. e. tali ut amico: cf. in *Ferr.* ii. 38. 95., v. 71. 182. (4) *jam non* 1., 2.: v. Hand. III. 133. (5) Cf. 18. 65. (6) *P. autem e.* 1., 2.: v. Hand. I. 578. (7) *Del.* 2., 3. (8) *Sc. aliquem:* v. ad de *Off.* i. 38. 137. (9) I. e. tales si quando sunt; v.

quaerere. In⁹ talibus ea, quam jamdudum¹⁰ tractamus¹⁰, stabilitas amicitiae confirmari potest, quum homines benevolentia conjuncti primum cupiditatibus iis, quibus ceteri serviunt, imperabunt¹¹, deinde aequitate justitiaque gaudebunt, omniaque alter¹² pro¹³ altero suscipiet¹², neque quidquam umquam nisi honestum et rectum alter ab altero postulabit¹²; neque solum colent¹⁴ inter¹⁵ se¹⁶ ac diligent, sed¹⁶ etiam verebuntur. Nam¹⁷ maximum ornamentum amicitiae tollit, qui ex ea tollit verecundiam. 83. Itaque in¹ iis perniciosus² est error, qui existimant, libidinum peccatorumque omnium patere³ in amicitia licentiam. Virtutum amicitia⁴ adiutrix a natura data est, non vitorum comes, ut, quoniam solitaria non posset virtus ad ea, quae summa sunt, pervenire, conjuncta et sociata⁵ cum altera perveniret⁶. Quae si quos inter societas aut est aut fuit aut futura est, eorum est habendus ad summum naturae bonum optimus beatissimusque comitatus. 84. Haec¹ est¹, inquam², societas, in qua¹ omnia insunt¹, quae putant homines expendenda³, honestas, gloria, tranquillitas animi⁴ atque jucunditas; ut⁵ et, quum haec adsint, beata vita sit et sine⁶ his esse non possit. Quod quum optimum maximumque sit, si id volumus⁷ adipisci, virtuti

ad C. M. 3. 8. ⁽¹⁰⁾ -avimus 1.: v. ad 18. 65. ⁽¹¹⁾ Cf. Tusc. ii. 21. 47. ⁽¹²⁾—⁽¹²⁾—⁽¹²⁾ Attractum est verbum ad interpos. pron.: sic in quisque quidem saepe; vv. Meyer. Brut. 167. b, Madvig. de F. 692., nos de Off. i. 41. 147. ⁽¹³⁾ Cf. 13. 48. ⁽¹⁴⁾ se colent Ern., male. ⁽¹⁵⁾ Hand. III. 398. ⁽¹⁶⁾ Del. 2.: v. ad 16. 59. ⁽¹⁷⁾ Hand. IV. 4.

83. ⁽¹⁾ V. ad C. M. 4. 10. ⁽²⁾ pern. in iis 1., 2. ⁽³⁾ Del. 2. Significantius pro subst.: v. ad C. M. 23. 83. ⁽⁴⁾ Nota interpos. nomen: cf. Tusc. v. 2. 5., "philosophia;" de Off. iii. 17. 72., "natura." ⁽⁵⁾ Sic 2., 3., Oxx. quatuor, alii; vulg.

cons.: cf. de Or. ii. 38. 159., "concisum ac (con-)minutum;" de N. D. ii. 9. 25., "conflictu atque (con-)tritu;" et 45. 117., "continuatus et (con-)junctus;" de Off. i. 34. 122., "constituenda et (con-)regenda;" v. ad 9. 30. ⁽⁶⁾ I. e. posset pervenire: v. ad 7. 23. ⁽⁷⁾ Hand. III. 408. 41.

84. ⁽¹⁾—⁽¹⁾—⁽¹⁾ Madvig. de F. 92.; adde in Ferr. i. 34. 87., ii. 53. 131., iii. 9. 22., 34. 78., iv. 13. 31. ⁽²⁾ V. ad C. M. 11. 35. e. ⁽³⁾ V. ad C. M. 3. 7. ⁽⁴⁾ V. ad C. M. 1. 1. ⁽⁵⁾ V. ad 3. 12. ⁽⁶⁾ Cf. 25. 92., 27. 104. ⁽⁷⁾ -imus 2.: v. ad C. M. 2. 6. ⁽⁸⁾ V. Nizol.

opera^a danda^a est; sine^a qua nec¹⁰ amicitiam neque¹⁰ ullam rem expetendam^a consequi possumus: ea vero neglecta qui se amicos habere¹¹ arbitrantur, tum¹² se¹² denique¹² errasse sentiunt, quum eos gravis aliquis casus¹⁴ experiri cogit. 85. Quocirca (dicendum est enim saepius¹), quum judicaveris², diligere oportet², non, quum dilexeris, judicare. Sed, quum multis in^a rebus negligentia⁴ plectimur⁵, tum maxime in amicis et deligendis et colendis. Praeposteris enim utimur consiliis et acta⁶ agimus⁶, quod⁷ vetamur⁷ veteri proverbio. Nam implicati⁸ ultro⁹ et citro⁹ vel usu diuturno vel etiam officiis repente in¹⁰ medio cursu¹⁰ amicitias¹¹, exorta aliqua offensione¹¹, dirumpimus.

XXIII. 86. Quo etiam magis vituperanda¹ est rei^a maxime³ necessariae tanta incuria. Una⁴ est^a enim amicitia in^a rebus⁵ humanis, de cujus⁴ utilitate omnes uno ore⁶ consentiunt⁴; quamquam⁷ a multis ipsa virtus contemnitur et venditatio quaedam atque ostentatio esse dicitur. Multi divitias despiciunt, quos parvo⁸ contentos⁹ tenuis victus¹⁰ cultusque¹⁰ delectat. Honores¹¹ vero, quorum cupiditate quidam inflammantur, quam multi ita contemnunt, ut nihil inanius,

(⁹) Cf. 25. 92. (¹⁰)—(¹⁰) Hand. IV. 128.; adde in *Pis.* 15. 36., *Philipp.* ii. 33. 83., ad *F.* iv. 1. 1., xiii. 57. 1., xiv. 1. 1., *Acad.* ii. 3. 7., *Cat. M.* 12. 41. (¹¹) V. ad 11. 36. (¹²)—(¹²) V. ad *C. M.* 23. 82. (¹³) V. ad *C. M.* 2. 4. (¹⁴) V. Nizol.

85. (¹) Cf. 21. 78. e. (²)—(²) Est Theophrastihoc, post Ruhnken. ad Rutil. Lup. i. 23. monente Schuetzio. (³) V. ad *C. M.* 17. 59. (⁴) I. e. propter negl.: v. ad 2. 8. (⁵) V. Nizol. (⁶) Cf. ad *A.* ix. 18. 3., Terent. *Adelph.* ii. 2. 24., *Phorm.* ii. 3. 72. (⁷) *quo utamur* 3., frustra. (⁸) Cf. *de Off.* 1. 32. 117. (⁹)—(⁹) Hand. II. 87. (¹⁰)—(¹⁰) Cf. *de Off.* iii. 33. 121. (¹¹)—(¹¹) De sing. c. plur. ad 4. 13.

XXIII. 86. (¹) V. ad 20. 72. (²) I. e. in re necessaria: cf. 12. 42., 25. 92. (³) Cf. 21. 80. (⁴)—(⁴)—(⁴) Madvig. *de F.* 92. (⁵) I. e. una res est rerum humanarum: v. ad *C. M.* 18. 64. (⁶) Cf. 1. 2. (⁷) Correctio; v. ad *C. M.* 1. 1.: nim. quasi pars quaedam virtutis est amicitia. Mire autem H. particulam in duplicem exclamationem censuit dividendam. Et frustra delevit M.; quasi potuisset Cic. virtutem primum rerum humanarum exemplum afferre. (⁸) Cf. ad *A.* xii. 19. 1., *de Off.* i. 21. 70. (⁹) Sive parvo contenti, quos —; v. ad 3. 12. (¹⁰) Cf. *de Off.* i. 4. 12., 44. 158. (¹¹)—(¹¹) Cf. *de Off.* i. 21. 71. (¹²) De intercisia orat. ad *C. M.* 2. 5. (¹³) Cf. *de F.*

nihil esse levius existiment¹¹. Itemque cetera, quae quibusdam admirabilia videntur, permulti sunt¹², qui pro¹³ nihilo putent¹⁴. De amicitia¹⁵ omnes¹⁶ ad¹⁷ unum¹⁸ idem sentiunt, et ii, qui ad rem publicam se contulerunt¹⁷, et ii, qui rerum cognitione doctrinaque delectantur¹⁷, et ii, qui suum¹⁸ negotium¹⁸ gerunt otiosi¹⁷; postremo ii, qui se totos tradiderunt voluptatibus, sine¹⁹ amicitia vitam esse nullam¹⁹ sentiunt²⁰, si modo velint aliqua ex parte liberaliter vivere. 87. Serpit¹ enim, nescio² quomodo², per omnium vitas³ amicitia, nec⁴ ullam aetatis⁵ degendae rationem⁵ patitur esse expertem sui. Quin etiam, si quis asperitate⁶ ea est et immanitate⁶ naturae, congressus⁷ ut⁸ hominum fugiat⁸ atque oderit⁹, qualem fuisse Athenis Timonem nescio¹⁰ quem¹⁰ accepimus; tamen is pati non possit, ut non anquirat¹¹ aliquem, apud quem evomat¹² virus acerbitalis suae¹³. Atque hoc maxime judicaretur¹⁴, si quid tale posset contingere, ut aliquis nos deus¹⁵ ex hac¹⁶ hominum frequentia tolleretur et in solitudine¹⁷ uspiam collocaret atque ibi, suppedians omnium rerum, quas natura desiderat, abundantiam et copiam, hominis omnino adspiciendi potestatem eriperet. Quis tam¹⁸ esset ferreus¹⁹, qui eam vitam

v. 24. 72., *Tusc.* iii. 17. 36., *de L.* i. 23. 61., *de Off.* i. 9. 28., 21. 71. (M) -ant 2., 3.: v. ad 16. 57. (15) I. e. De a. autem: cf. 6. 22. (16) Hand. I. 104. 5. (17) - (17) - (17) Cf. *de Off.* i. 20. 69., 70., 21. 70., 71. (18) s. g. n. 3. Cf. *de Off.* i. 9. 29. (19) - (19) V. ad C. M. 3. 7. (20) Sic 2. et 3.; dicunt 1. Recte autem, in postremo abjecta particula et, iteratum est verbum; quod frustra edd. rec. fere excludunt.

87. (1) Nota in bonam partem: cf. *de F.* ii. 14. 45., v. 23. 65. (2) Cf. 1. 4. (3) - am aliquot: v. ad 4. 13. (4) Cf. 20. 74. (5) - (5) aetatem degendam ratione 3., frustra. Potest sic converti oratio:

nec ulla ratione degendam aetatem: cf. 3. 12. (6) - (6) -tem eam est et -tem 2. 3.: ergo fortasse excidit nactus ante naturae. (7) V. Nizol. (8) V. ad C. M. 20. 74. (9) - (9) Prius est odisse: v. ad C. M. 15. 52. Nisi forte de manente odio interpretandum est. (10) -mus 2. Cf. *ad Q. Fr.* i. 1. 19., 2. 6., *de D.* ii. 37. 79., 55. 113. (11) Cf. 22. 81. (12) Cf. p. Mil. 29. 78., Terent. *Adolph.* iii. 2. 14. (13) suae a. 1. 2. (14) Np. ita esse. (15) Vid. Cl. Maius *ad de Rep.* i. 25.; adde C. M. 23. 83. (16) V. ad C. M. 5. 14. (17) -nem 2.: v. Cort. *ad Sallust.* 869. b., et Kritsch. 328. Ad rem autem cf. *de F.* iii. 20. 65., *de*

ferre²⁰ posset, cuique non auferret fructum voluptatum omnium solitudo? 88. Verum ergo¹ illud est, quod, a Tarentino³ Archyta, ut³ opinor³, dici solitum⁴, nostros senes commemorare audivi, ab aliis⁵ senibus auditum, si⁶ quis in coelum adscendisset naturamque mundi et pulchritudinem siderum perspexisset⁶, in suavem illam admirationem ei fore, quae jucundissima fuisset, si aliquem, cui narraret, habuisset. Sic natura solitarium⁷ nihil amat⁷, semperque⁸ ad aliquod tamquam⁹ adminiculum annititur; quod in¹⁰ amicissimo quoque dulcissimum est.

XXIV. Sed, quum tot signis eadem natura declaret, quid velit, anquirat¹, desideret; tamen absurdescimus, nescio² quomodo³, nec³ ea, quae ab ea⁴ mone-mur, audimus. Est enim varius⁵ et multiplex⁵ usus amicitiae, multaeque causae suspicionum offensio-numque dantur; quas⁶ tum evitare, tum elevare, tum ferre sapientis est. Una illa sublevanda⁷ est⁸ offensio⁹, ut et veritas¹⁰ in amicitia et fides retineatur: nam¹¹ et monendi amici saepe sunt et objurgandi¹²; et haec

Off. i. 43. 153., 44. 158., iii. 5. 25. (18) Cf. C. M. 12. 40. e.; add. Madvig. de F. 660. (19) Cf. 13. 48. (20) De paronomasia vid. B.; adde VV. DD. ad C. M. 2. 6. extr. laudatos.

88. (1) Hand. II. 447. 8. (2) V. ad C. M. 5. 13. (3) Sic saepe de rebus in memoria potius quam in opinione positis: vv. Mueller. p. Sext. 70. et CC. SS. 63., Borgers. Parad. 34., Ochsner. 365.; adde Brut. 15. 58., 22. 85., Topio. 8. 36., in Verr. iv. 3. 7., 13. 30., de Aere A. Mil. 3. 2., ad F. xv. 6. 1., ad A. i. 13. 1., 19. 5. et 10., 20. 3., vii. 2. 5., viii. 11. 1., de N. D. i. 30. 85., ii. 20. 53. (4) Sive illud a T. A. dici solitum, quod —: v. ad 3. 12. (5) Cf. C. M. 13. 43. (6) Cf. Tusc. i. 20. 45. (7) — (7) ni. a. s. 1., 3. (8) Tollit 2. copulam:

v. ad C. M. 6. 17. (9) Cf. 16. 59. (10) I. e. si quisque amicisimicujusque adminiculo utitur: v. ad C. M. 3. 8.

XXIV. (1) V. ad 21. 81. (2) Beier. de Off. I. 292.: cf. § 89. (3) Cf. 23. 87. (4) illa 1.: v. ad C. M. 1. 3. (5) — (5) V. Nizol. (6) V. ad 1. 5. (7) Subeunda Facciol., quod recepit M., frustra. Nam quomodo una subeunda, si quidem jam plures significavit ferendas? Falsi in eo sunt viri doctissimi, quod ad amicos participium referebant. Ego sic interpretor: Una illa (de amicitia agenti mihi) sublevanda (verbis atque oratione) est offensio. Cf. de Off. i. 22. 74., "minuenda est haec opinio:" sc. mihi; np. verbis atque oratione. (8) Sic 1., 2., 3.: al. subl. off. est. (9) cautio 1., 3., male. (10) utilitas 1., 2.,

accipienda amice, quum benevole fiunt. 89. Sed, nescio¹ quomodo¹, verum est, quod in² Andria familiaris³ meus dicit :

Obsequium amicos, veritas odium parit.

Molesta veritas, si quidem ex ea nascitur odium, quod est venenum amicitiae ; sed obsequium multo molestius, quod peccatis indulgens praecipitem amicum ferri sinit. Maxima autem culpa⁴ in⁴ eo est, qui et⁵ veritatem aspernatur et⁵ in fraudem obsequio impellitur. Omnis⁶ igitur hac in re habenda ratio et diligentia est, primum ut monitio⁷ acerbitate, deinde ut⁸ objurgatio contumelia careat. In⁹ obsequio autem (Terentiano quoniam¹⁰ verbo lubenter¹¹ utimur¹¹), comitas adsit, assentatio, vitiorum adjutrix, procul amoveatur, quae non modo¹² amico, sed ne libero quidem¹³ digna est : aliter enim cum tyranno, aliter cum amico vivitur¹⁴. 90. Cujus autem aures veritati¹ clausae sunt, ut ab amico verum² audire³ nequeat, hujus⁴ salus desperanda est. Scitum⁴ est enim illud⁵ Catonis⁶, ut⁷ multa⁷ : Melius de quibusdam acerbos inimicos mereri, quam eos amicos, qui dulces videantur ; illos⁶ verum saepe⁹ dicere, hos⁸ numquam. Atque illud absurdum¹⁰, quod ii, qui monentur¹¹, eam molestiam, quam debent capere¹², non capiunt¹² ; eam cap-

3. : sed alterum infra respicit. (11) Hand. IV. 4. (12) Cf. *de Off.* i. 17. 58.

89. (1) Cf. § 88. (2) V. ad C. M. 7. 24. (3) Cf. C. M. 4. 10. (4) Cf. in *Ferr.* v. 51. 133., ad F. i. 9. 13. (5) — (2) V. ad C. M. 1. 1. (6) Cf. *de Off.* i. 31. 114. apud G. : al. *Omni.* (7) *adm.* aliquot, G., fortasse recte ; v. Wopkens. *LL. TT.* 216. [295. H.] (8) Sic iterant 1., 2., 3. (9) I. e. si quando obsequio uteris : v. ad C. M. 3. 8. (10) Sic 2. postponit : cf. *ad F.* xv. 14. 3., ad A. i. 16. 15., xiii. 28. 1. (11) Cf. *Brut.* 21. 83. (12) Hand.

IV. 294. 20. (13) Addit 3. *homine.* (14) V. ad C. M. 19. 67.

90. (1) c. s. v. 1. ; c. v. s. 2. (2) Cf. 26. 98. (3) h. *hominis* 3. (4) Cf. *de Or.* iii. 61. 228., *Orat.* 16. 51., *de D.* ii. 24. 51. (5) V. ad C. M. 14. 50. e. (6) Ab Antisthene esse hoc, monet Graevius. (7) Cf. *de N. D.* ii. 25. 65., iii. 19. 50. (8) — (9) Zumpt. § 700. (9) d. s. 1., 3. (10) Sic 2., 3., omisso est. (11) Ex duobus verbis, quae supra sunt, *moneri* et *objurgari*, unum tantum posuit. Item infra unum, sed alterum, quod est *objurgari* : v. ad C. M. 9. 29. (12)

iunt¹², qua debent vacare. Peccasse enim se¹³, non anguntur, objurgari¹⁴, moleste ferunt: quod¹⁵ contra¹⁶ oportebat delicto dolere, correctione¹⁶ gaudere.

XXV. 91. Ut igitur et monere et moneri proprium est verae amicitiae, et alterum libere facere, non¹ asperere, alterum patienter accipere, non¹ repugnanter; sic² habendum² est, nullam in³ amicitia p³estem⁴ esse⁵ majorem⁵, quam adulationem, blanditiam, assentationem: quamvis⁶ enim multis⁷ nominibus⁷ est hoc vitium notandum levium⁸ hominum⁸ atque fallacium, ad⁹ voluntatem loquentium omnia¹⁰, nihil ad⁹ veritatem. 92. Quum autem omnium¹ rerum¹ simulatio est vitiosa (tollit enim iudicium² veri idque³ adulterat⁴), tum amicitiae repugnat maxime: delet⁵ enim veritatem, sine⁶ qua nomen amicitiae valere non potest. Nam, quum amicitiae vis sit in eo, ut unus quasi⁷ animus fiat ex pluribus⁸, qui id⁹ fieri poterit, si ne in uno quidem quoque unus animus erit idemque semper, sed varius, commutabilis, multiplex¹⁰? 93. Quid enim potest esse tam flexibile, tam devium, quam animus ejus, qui ad¹ alterius non modo sensum ac voluntatem, sed etiam vultum atque² nutum³ convertitur³?

Negat quis? nego; ait? aio: postremo imperavi egomet mihi Omnia⁴ assentari⁴,

ut ait idem Terentius⁵; sed ille⁶ in⁷ Gnathonis persona; quod⁸ amici genus⁸ adhibere omnino⁹ levitatis

Cf. p. Sulla 1. 1. (¹²) Del. 1.: v. ad C. M. 9. 30. (¹⁴) V. supra ad "monentur." (¹⁵) Hand. II. 121. (¹⁶) *corrupt.* 2.

XXV. 91. (¹) Hand. IV. 269. 17. (²) Cf. 2. 10. (³) Hand. III. 265. 29. (⁴) Cf. 10. 34. (⁵) *m. esse* 1., 2., 3. (⁶) Cf. 5. 17. (⁷) Cf. de F. iii. 4. 14., Tusc. ii. 20. 46., u. v. Moser. 558.; add. Ochsner. 29. et 243. (⁸) I. e. quae est l. h. (⁹) Hand. I. 108.: cf. § 92., 26. 98. (¹⁰) Del. 2.

92. (¹) I. e. in omnibus rebus:

cf. 23. 86. (²) *aditum* 1.; *audium* 3., frustra. (³) V. ad C. M. 15. 51. (⁴) Cf. Partit. 25. 90. (⁵) V. Nizol. (⁶) Cf. 22. 84. (⁷) *quasi unus* 3.: cf. 21. 81. e. (⁸) Cf. de Off. i. 17. 56. (⁹) Del. 1., 2., 3. (¹⁰) *et m.* 1., 2., 3.: v. ad § 95. e.

93. (¹) Cf. § 92. (²) *ac* 2., 3. (³) Cf. ad F. iii. 10. 10. e. (⁴) Elendt. de Or. II. 29. (⁵) *Eunuch.* iii. 2. 21. (⁶) Del. 1. (⁷) Sic 1., 2., 3.; al. *sub*: v. Hand. III. 261. (⁸)—(⁹) Sive cuius generis ami-

est. 94. Multi autem Gnathonum¹ similes quum² sint loco³, fortuna, fama superiores, horum est assentatio molesta, quum ad vanitatem⁴ accessit auctoritas. 95. Secerni autem blandus¹ amicus a vero et internosci tam potest, adhibita diligentia, quam omnia fucata et simulata a veris² atquesinceris. Concio, quae³ ex imperitissimis constat⁴, tamen judicare solet, quid intersit⁵ inter popularem⁶, id⁷ est⁷ assentatorem⁸ et levem civem, et inter⁹ constantem, severum¹⁰ et¹⁰ gravem. 96. Quibus blanditiis C. Papirius nuper influebat¹ in aures concionis, quum ferret legem de tribunis plebis reficiendis²? Dissuasimus nos³. Sed nihil de me⁴; de Scipione⁵ dicam libentius. Quanta illa⁶, dii immortales! fuit gravitas? quanta in⁷ oratione⁷ majestas? ut⁸ facile ducem populi Romani non⁹ cognitum⁹ diceres. Sed affuistis, et est in¹⁰ manibus¹⁰ oratio. Itaque¹¹ lex popularis suffragiis populi repudiata est. Atque, ut ad me¹² redeam¹², meministis, Q. Maximo, fratre Scipionis, et L. Mancino consulibus¹³ quam popularis lex de sacerdotiis C. Licinii

cum: cf. 3. 12. (°) Hand. IV. 378. 9.

94. (1) Fortasse *Gnathones et Gnathonum similes*. Nunc contra morem videtur plurali usus. Nam frustra G. contulit *C. M.* 5. 13. (2) V. ad 4. 16. (3) Sc. quo nati sunt et vivunt. (4) I. e. mendacitatem; v. Nizol.: cf. 26. 99.

95. (1) I. e. assentans. (2) Sic chiasmi modo 1., 3.: v. ad *C. M.* 13. 44. (3) Del. 2. (4) *crescat* 2. (5) Cf. *in Cat.* iv. 5. 9. (6) Cf. *p. Sext.* 45. 95. (7) V. ad *C. M.* 20. 73. (8) Adjective: cf. *C. M.* 5. 14., "fortis et victoris." (9) Del. 1., frustra: vv. Frotscher. ad Muret. I. 373., Hand. III. 410. 42. (10) et s. et g. M. tacite, q. v. *Opuscul.* I. 383., *de F.* 570.: cf. § 92. e.

96. (1) Cf. *de Off.* ii. 9. 31. Ver-

bum constat: v. ad 20. 75. (°) Vid. Livii Epit. lix. (2) Sc. ego et Scipio. (4) Sc. *dicam*: cf. *ad F.* iii. 10. 7. (5) V. ad 1. 5. (6) *illi* 1., 2., frustra: v. ad *C. M.* 17. 60. (7) *Sive orationis*: v. ad 6. 22. (8) V. ad 3. 12. (9) I. e. vel si tibi non cognitus esset. Ita emendavi absurdam vulgatam *ducem p. R., non comitem*. Locum crediderim Tacito obversatum esse *Agric.* 44., "Bonum virum facile crederes, magnum libenter;" i. e. Bonum virum facile credidissent quibus esset non cognitus. (10) Cf. *C. M.* 4. 12. (11) Cf. 1. 1. (12) Cf. *C. M.* 10. 32. (13) Jungit M. *meministis . . . consulibus*; item Bakius *de L.* 354., monens nihil pertinere, illisne an aliis consulibus lex ista lata fuerit. Ergo vide nos *de Off.* i. 39. 138. (14) Sic per ex-

Crassi videbatur¹⁴! cooptatio enim collegiorum ad populi beneficium transferebatur¹⁵. Atque is primum instituit in forum¹⁶ versus¹⁷ agere¹⁸ cum¹⁸ populo. Tamen illius vendibilem¹⁹ orationem religio deorum immortalium, nobis defendentibus²⁰, facile²¹ vincebat. Atque id actum est praetore me, quinquennio ante, quam consul sum factus. Itaque¹¹ re magis²², quam summa²³ auctoritate, causa illa defensa est.

XXVI. 97. Quod¹ si¹ in scena, id² est³ in con-
cione², in qua rebus fictis et adumbratis loci plurimum
est, tamen verum valet, si modo id patefactum et il-
lustratum est, quid in³ amicitia fieri oportet, quae tota
veritate perpenditur? In qua⁴ nisi, ut⁵ dicitur⁵, aper-
tum pectus videas tuumque⁶ ostendas, nihil fidum,
nihil exploratum habeas; ne amare quidem aut amari,
quum, id quam⁷ vere fiat, ignores. Quamquam⁸ ista
assentatio, quamvis⁹ perniciosa sit⁹, nocere tamen ne-
mini¹⁰ potest, nisi ei, qui eam recipit atque ea¹¹ delec-
tatur. Ita¹² fit¹², ut is assentatoribus¹³ patefaciat¹³
aures¹³ suas maxime¹⁴, qui ipse sibi assentetur¹⁵ et se
maxime ipse delectet¹⁶. 98. Omnino¹ est amans sui
virtus: optime enim se ipsa novit, quamque amabilis
sit, intelligit. Ego autem non de virtute nunc loquor,
sed de virtutis² opinione². Virtute enim ipsa non
tam multi praediti esse³, quam videri³ volunt. Hos

clamationem effert M.: v. Matth.
p. *Rosc. A.* 30. 83. (15) Np. tenta-
batur istud: verbum conatus; v.
ad 20. 75. (16) Potius quam ad
curiam. (V) Krueger. *de Attract.*
§ 135. et 136. (18) Cf. 1. 4. (19)
Cf. *de F.* i. 4. 12.; add. Ellendt.
Brut. 126. (20) Cf. *Brut.* 21. 83.,
de N. D. iii. 2. 5. (21) Hand. II.
686. 2. (22) Hand. III. 561. 13.
(23) Del. G.

XXVI. 97. (1) Cf. 7. 23. (8)—
(2) Del. 2., frustra: v. ad C. M.
20. 73. Q. d.: sic enim dico con-
cionem: cf. § 95.; adde apud G.

de Or. ii. 83. 338. (9) Cf. 2. 9. e.
(4) V. ad 1. 5. e. (5) Cf. 27. 101.
e., C. M. 14. 49.; plura ad *Cicero-*
nian. § 234. (6) *itemque*? (7) I. e.
vere fiat necne: v. ad 3. 10. (8)
Cf. 7. 25. (9)—(9) V. ad C. M.
19. 67. (10) p. nemini 2.: v. ad
C. M. 4. 12. e. (11) in ea Or.,
frustra: v. Madvig. *de F.* 82. (12)
Hand. III. 474. 13. (13) Cf. *de*
Off. i. 26. 91. (14) *suas, ut qui*
maxime 2.; *suas: maxime* qui 3.
(15) -atur 1., 2., 3. De subj. Matth.
p. *Rosc. A.* 1. 4. (16) -at 1.
98. (1) Cf. 20. 74. (2) Cf. 11.

delectat assentatio; his fictus ad⁴ ipsorum voluntatem sermo quum⁵ adhibetur, orationem illam vanam⁶ testimonium esse laudum suarum putant. Nulla est igitur haec amicitia, quum⁷ alter verum⁸ audire⁹ non vult, alter ad mentiendum paratus est. Nec parasitorum in⁹ comoediis⁹ assentatio nobis¹⁰ faceta videre, nisi essent milites gloriosi.

Magnas vero agere gratias Thais mihi?

Satis erat respondere, *Magnas*: “*Ingentes*,” inquit. Semper auget assentator id, quod is, cujus ad⁴ voluntatem dicitur, vult esse magnum. 99. Quamobrem, quamquam¹ blanda² ista vanitas³ apud eos⁴ valet¹, qui ipsi⁵ illam allectant et invitant, tamen etiam graviore constantioresque admonendi sunt, ut animum⁶ advertant⁶, ne callida assentatione capiantur⁷. Aperte enim adulantem nemo⁸ non⁸ videt⁹, nisi¹⁰ qui admodum¹¹ est excors: callidus¹² ille et occultus¹³ ne¹⁴ se insinuet, studiose cavendum¹⁵ est. Nec enim facillime¹⁶ agnoscitur¹⁷, quippe qui etiam adversando saepe assentetur, et litigare¹⁸ se simulans blandiatur, atque ad¹⁹ extremum¹⁹ det²⁰ manus²⁰ vincique se patiatur, ut is, qui

37. (3)—(3) V. ad *de Off.* i. 19.

65. (4) Cf. 25. 91. e. (5) V. ad 4. 16. (6) Mendacem. (7) I. e. quae tum est quum —: v. ad *C. M.* 20. 72. (8) Cf. 24. 90. (9) Cf. § 100., “in fabulia.” (10) Del. 1., 2., B.

99. (1)—(1) Sic 1., 2., 3.: al. *quamvis* . . . *valeat*. (2) Cf. 25.

95. (2) Cf. 25. 94. (4) Cf. § 97.

(5) Abest a duobus Ald.: *ipsi qui?* (6) Cf. *de Off.* ii. 19. 68. (7) Cf. *C. M.* 13. 44. (8) Hand. IV. 261.

6.; adde p. *Planc.* 9. 22., *Philipp.* ix. 2. 4. (9) I. e. perspicit: cf. *Philipp.* v. 2. 5. apud G. (10)

Fortasse *nisi si qui*; v. Hand. IV. 239. 21.: cf. *Columell.* iv. 21. 4., “*nisi si admodum* —.” (11) Cf. 4.

16. e. (12) Sc. *autem*: cf. 1. 5., 6.

22. (13) Reflexive; qui animum suum occultat: cf. *ad F.* iii. 10. 8.

(14) V. ad *de Off.* iii. 27. 100.; adde in *Cascil.* 22. 73., in *Verr.*

Act. I. 9. 27., 11. 32., 17. 51., et *Accus.* ii. 39. 96., v. 44. 116., *Philipp.* ii. 23. 55., *de L.* i. 7. 21. (15) Ad

rem adhibe in *Verr.* i. 15. 39.: v. *Muret. VV. LL.* ii. 11. (16) *facile* 1., 2. (17) Sic 2., 3.; cogn. 1., G.

(18) —*asse* 1. (om. *se*), 2., 3. (19) Hand. I. 132., nos *de Off.* iii. 23.

89.; adde *de N. D.* i. 34. 94., ii. 46. 118., *de D.* ii. 10. 25., 41. 85.

(20) Cf. *ad A.* ii. 22. 2., xvi. 3. 1. (21) Cf. *ad F.* vii. 28. 1. (22) V.

ad 12. 41. (23) Addidi ex 1., 2., 3.: v. ad 12. 42. (24) Del. G., frustra: v. Hand. III. 562. (25)

Cf. 24. 89. (26) *Fabula*, credibile

illus sit, plus²¹ vidisse²¹ videatur²². Quid autem turpius, quam illudi? Quod ut²³ ne accadat, magis²⁴ cavendum est, ut in²⁵ Epiclero²⁶:

*Hodie me ante omnes comicos²⁷ stultos²⁸ senes
Versaris²⁹ atque emunzeris³⁰ lautissime.*

100. Haec enim etiam in¹ fabulis stultissima persona est improvidorum et credulorum senum². Sed, nescio³ quo³ pacto³, ab⁴ amicitiiis perfectorum hominum, id⁵ est⁵ sapientium (hac⁵, dico⁵, sapientia⁵, quae videtur in⁷ hominem cadere⁷ posse) ad⁴ leves⁵ amicitias deflexit¹⁰ oratio¹⁰. Quamobrem¹¹ ad illa prima¹² redeamus, eaque ipsa¹³ concludamus¹⁴ aliquando¹⁵.

XXVII. Virtus¹, virtus¹, inquam¹, C. Fanni², et tu, Q. Muci³, et conciliat³ amicitias et conservat³. In ea est enim convenientia rerum, in ea stabilitas, in ea constantia; quae quum se extulit⁴ et ostendit lumen⁵ suum⁵ et idem adspexit agnovitque in alio, ad id se admovet, vicissimque accipit illud, quod in altero est: ex quo eorum exardescit⁷ sive⁸ amor sive⁸ amicitia. Utrumque enim dictum est ab *amando*: amare autem nihil est aliud, nisi⁹ eum ipsum diligere, quem ames,

est, Caecilii. (27) Hand. I. 386. 3. (28) V. ad C. M. 11. 36. (29) Cf. Plant. Bacch. iv. 5. 6., Pers. v. 2. 17. (30) Est e conj. Bentleii ad Hor. de A. P. 96.: ut uizeris 1., 2., 3.

100. (1) Cf. § 98. (2) Gen. epexeget.: v. ad de Off. iii. 9. 38., C. M. 1. 2. (3) — (3) Beier. de Off. I. 293. (4) — (4) Cf. 21. 76., 77. (5) V. ad § 97. (6) Omissa de, ut abl. a participio pendeat: cf. in Verr. i. 22. 58., "ornatu;" v. 64. 166., "suspitione;" Philipp. xiii. 10. 22., "scelere." De dico autem ad emphasin addito vid. Buckleius noster ad Apul. de Deo Socratis p. 27.; ubi poterat quam aptissime ad conj. suam firmandam laudare de N. D. ii. 31. 80.; adde 24. 62., 60. 150.,

1. 31. 86. (7) — (7) Cf. 13. 48. (8) Sive levium. (9) deflux. 1., 2., 3., M. (10) Cf. ad Q. Fr. i. 1. 6., "Sed, nescio quo pacto ad . . . delapsa est oratio mea;" supra 21. 76. (11) Cf. 4. 16. (12) illam primam 1., 2., 3. (13) eamque ipsam 1., 2., 3. (14) Cf. in Verr. iv. 52. 115. (15) Hand. I. 250. 3., Moser. Tusc. I. 361., nos ad Sallust. p. 82.

XXVII. (1) — (1) Cf. Tusc. v. 28. 80. apud H., plura apud Nizol. Sed omittunt alterum nomen 1., 2., 3.: v. ad C. M. 11. 35. e. (2) — (2) Cf. C. M. 21. 77. (3) — (3) Cf. 5. 20. (4) Cf. de Or. ii. 21. 88. (5) Cf. 8. 27. e. (6) s. l. 1., 3. (7) Cf. 9. 29. (8) — (8) Cf. de N. D. i. 34. 95. (9) Hand. IV. 244. 24.; adde supra 6. 20. (10) l. e.

nulla indigentia¹⁰, nulla utilitate quaesita¹¹. Quae¹² tamen ipsa¹³ efflorescit¹³ ex amicitia, etiam si tu¹⁴ eam minus¹⁵ secutus sis¹⁶. 101. Hac nos adolescentes benevolentia senes illos L. Paullum, M. Catonem, C. Gallum, P. Nasicam, Ti. Gracchum, Scipionis nostri socerum, dileximus: haec etiam¹ magis elucet inter aequales², ut inter me et Scipionem, L. Furium, P. Rupilium, Sp. Mummium. Vicissim autem senes in adolescentium³ caritate acquiescimus, ut in vestra, ut in Q. Tuberonis: equidem⁴ etiam admodum⁵ adolescentis⁶, P. Rutilii, A. Virginii familiaritate delector. Quoniamque⁷ ita ratio comparata est vitae naturaeque nostrae, ut alia⁸ aetas⁹ oriatur¹⁰; maxime¹¹ quidem optandum est, ut cum aequalibus³ possis, quibuscum tamquam¹² e carceribus¹³ emissus sis, cum iisdem¹⁴ ad calcem¹³, ut¹⁵ dicitur¹⁵, pervenire. 102. Sed, quoniam res humanae fragiles caducaeque sunt, semper aliqui anquirendi¹ sunt, quos diligamus et a quibus diligamur: caritate enim benevolentiaque sublata³, omnis est e vita sublata² jucunditas. Mihi³ quidem Scipio, quamquam est subito ereptus, vivit⁴ tamen semperque vivet⁴. Virtutem⁶ enim amavi illius viri: quae⁶ extincta non est. Nec mihi soli versatur ante oculos, qui illam semper in⁷ manibus⁷ habui, sed etiam posteris erit clara et insignis. Nemo um-

nullam ob ind.: v. ad 2. 8. (11) *nulla indigentia quaesita utilitate* 2. (12) —(12) Cf. 9. 30. e. (13) V. Nizol. (14) Indefinite: cf. 20. 73. (15) Cf. 7. 23. (16) *s. sit* 2., omisso supra *tu*: v. ad C. M. 20. 72.

101. (1) *m. etiam* 3.: v. ad C. M. 14. 46. (2) V. ad C. M. 3. 7. (3) *adu.* 3., et mox iterum. (4) *et q.* 2.: v. ad C. M. 7. 21. (5) Hand. I. 171. 2. (6) De num. sing. ad *de Off.* i. 14. 43. (7) Cf. *de F.* iii. 17. 58., 19. 64., *de L.* ii. 11. 28., *de N. D.* i. 18. 48. (8) *alia atque alia?* cf. *Orat.* 22. 72.: v. *Doctr.* nostr. i. 118. (9) Recte

B. pro ipsis hominibus accipit, conferens *Philipp.* xi. 15. 39., "*aetas succedit aetati;*" et *Homer. Il.* x. 147. (10) *o. ex alia* edd. multae. (11) Hand. III. 598. 16.; adde *ad F.* xiii. 16. 3. (12) V. ad C. M. 2. 5. (13)—(13) Cf. C. M. 23. 83. (14) Sic abundat fere pron. in *Verr.* ii. 33. 81., *ad F.* iii. 8. 8., xv. 14. 4. (15) Cf. 26. 97.

102. (1) Cf. 21. 81. (2)—(2) Cf. 5. 19. (3) I. e. Ad me quod attinet: cf. 3. 11. (4)—(4) Cf. *Tacit. Agric.* 46. (5) I. e. Quod enim illius viri amavi, ea virtus ejus fuit: v. ad C. M. 1. 3. (6)

quam animo⁶ aut spe⁸ maiora⁹ suscipiet, qui¹⁰ sibi non¹⁰ illius memoriam atque imaginem¹¹ proponendam putet. 103. Equidem¹ ex omnibus rebus², quas mihi aut fortuna aut natura tribuit, nihil² habeo³, quod cum amicitia Scipionis possim comparare. In hac mihi de re publica consensus, in hac rerum⁴ privatarum⁴ consilium, in eadem plena⁵ requies oblectationis⁵ fuit. Numquam illum ne⁶ minima quidem⁶ re offendi, quod quidem senserim; nihil audivi ex eo⁷ ipse⁷, quod nollem; una domus erat, idem victus isque communis; neque solum⁸ militia, sed etiam peregrinationes rusticationesque⁹ communes. 104. Nam¹ quid ego de studiis dicam¹ cognoscendi semper aliquid atque discendi²? in quibus³ remoti ab oculis populi omne otiosum tempus contrivimus⁴. Quarum rerum recordatio et memoria si una⁵ cum⁵ illo occidisset, desiderium conjunctissimi atque amantissimi viri ferre nullo modo possem. Sed⁶ nec illa extincta sunt (alunturque⁷ potius et augentur cogitatione et memoria mea⁸), et⁹, si¹⁰ illis¹¹ plane orbatus essem, magnum tamen afferret¹² mihi aetas ipsa solatium; diutius¹³ enim jam¹⁴ in¹⁵ hoc desiderio esse non possum. Omnia¹⁶ autem breviter tolerabilia esse debent¹⁶, etiam si magna sint¹⁷. Haec¹⁸ habui, de amicitia quae¹⁹ dicerem. Vos autem

I. e. ea autem: v. ad l. 5. e. (7) Praesentem: cf. *Brut.* 33. 125. (8)—(8) Cortius ad Sallust. *J.* 20. 6., Wopkens. *M. Obs.* N. X. 123.; adde in *Verr.* i. 51. 135., de *Rep.* ii. 4. 7. (9) V. ad *C. M.* 7. 24. (10)—(10) V. ad 7. 23. (11)—(11) Cf. Sallust. *J.* 4. 5. 103. (1) *Et q.* 2.; *Et sine quidem* 3.: v. ad *C. M.* 7. 21. (2)—(2) Cf. de *Off.* i. 42. 151., "Omnium rerum... nihil —." (3) V. ad *C. M.* 5. 13. e. (4) I. e. de rebus p.: v. ad 10. 34. (5)—(5) Sic 1.; vulg. *reg. plena obli.*: cf. *Tusc.* v. 27. 79., de *Off.* iii. 23. 89. (6)—(6) Hand. IV. 64. 7. (7) *ex ipso*

G., frustra. (8) Del. 2. (9) Cf. de *Or.* ii. 6. 22. 104. (1)—(1) V. ad *C. M.* 15. 52. (2) *discendi, in q.*...? G., B., M.: v. ad *C. M.* 15. 53. (3) I. e. in his enim: v. ad l. 5. (4) Cf. de *F.* v. 20. 57. (5) Cf. 10. 33. (6) Cf. *C. M.* 11. 38. (7) Tollit B. copulam. (8) Addidi ex l., 2., 3. (9) V. ad *C. M.* 15. 51. (10) Cf. *Orat.* 20. 68. (11) *illo* 2. (12) *affert* l., 2. (13) Cf. 19. 68. (14) Hand. III. 153. (15) Cf. 3. 11. (16)—(16) Notus philosophiae locus. (17) Sic 1., 2., 3.: *sunt* G. (18) I. e. Haec sunt, quae habui —: v. ad *C. M.* 23. 85. (19) V.

hortor, ut ita²⁰ virtutem locetis²⁰, sine²¹ qua amicitia esse non potest, ut, ea excepta²², nihil amicitia praestabilius²³ putetis.

ad C. M. 23. 85. e. (²⁰)—(²⁰)
I. e. ut eo loco virtutem locetis.
Nisi forte lacuna est: *ut ita virtutem* [loco in primo] *locetis*. Cf. 5. 17. e., 6. 20. Graevii autem suspicioni *colatis* nihil censeo tri-

buendum. Et bene jam Waardenburg apud De-G.: "Sic accipe: eum virtuti locum adsignetis, ut haec prima sit, amicitia proxima." (²¹) Cf. 22. 84. (²²) Cf. 6. 20. (²³) Cf. C. M. 12. 40.

EXPLICIT.

INDEX IN NOTAS.

- Ab his sermo oritur*, 4 a; *illud, quod ab amico est profectum*, 83 a; *deserta ab amicis vita*, 85 b.
- Abduci ab officio*, 6 a.
- Abest (tantum), ut . . . , ut —*, 33 a.
- Abjicere . . in —*, 21 b.
- Ablativi usus*, 2 b, 6 a, 7 b, 16 b, 21 b, 30 b, 83 a, 58 b; duplex, 7 b; *Sublatâ enim . . . tollitur*, 14 a; "Itaque hac amentia . . . ad hostes se contulit," 24 b; "miror . . . illa importunitate si potuit," 84 a; absolutus, 39 b, 40 a, 45 a; *levare aliquem aliquâ re*, 44 b; ablativus vulgaris sermonis in nominativum ornatæ orationis convertitur, 45 b; *sapientium, hac, dico, sapientia, quæ —* (conj. nostra) 58 a.
- Abundantia quædam*, 8 a, 10 b, 26 a.
- Ac in æquiparatione*, 21 a.
- Accidit nihil mali*, 8 a.
- Accipere a patribus*, 3 b; *dolorem*, 6 a; *memoriam*, 25 a.
- Accurata oratio*, 17 b.
- Accusativi usus: agere aliquid cum aliquo*, 12 a; *bonam spem præluet*, 16 a; *omittitur c. infin.*, 22 b, 23 a, 24 b, 26 a, 37 b, bis, 48 b, 54 a; *contendere aliquid ab aliquo*, 26 a; *magna aliqua peccare in remp.*, 28 a; *servitutem Græciam liberare* (v. l.) 28 a; *speciem blanda* (v. l.), 30 b; *in solitudinem aliquem collocare* (v. l.), 51 b; *omnia assentari*, 54 b.
- Acta ætate* (conj. nostra) 47 a; *acta agere*, 50 a.
- Ad vesperum*, 9 b; *ad vivum*, 12 b; *ad istorum normam*, 13 a; *ad quoddam tempus*, 19 a; *ad voluptatem omnia referre*, 21 b; *nisi quid ad hæc forte vultis*, 22 a; *ad calculos vocare*, 36 b; *omnia ad suam potentiam revocare*, 37 b; *omnes ad unum*, 51 a; *ad voluntatem loqui omnia*, 54 a; *ad alterius . . . nutum converti*, 54 b; *ad extremum*, 57 b.
- Adesse in consilio alicui*, 24 a.
- Adjectivum quasi pro membro relativo*, 8 b; *variatur*, 9 a; *bonus vir et v. b.*, 13 a; chiasmus adjectivi, 16 b; *extremum vitæ*, 22 b; *pro adv.*, 26 b; *adj. duo uni substantivo juncta*, 42 a, 58 a; *adj. a casu suo dirempta*, 42 a (cf. 21. 79.), 60 a; *neque . . . quidquam bonum norunt* (al. *boni*), 47 b; *leves amicitias*, i. e. levium hominum, 58 b.
- Admodum*, 12 b, 59 a.
- Adulterare*, 54 b.
- Advertere (animum)*, 57 a.
- Æquales (pares et)*, 21 b; *substantive*, 59 a.
- Æqualitas et æquitas*, 13 b.
- Æqualiterque (pariter)*, 36 a.
- Æquius erat —*, 11 a.
- Ætas pro ipsis hominibus*, 59 b.
- Agere cum aliquo*, 8 a, 56 a; *cum*

- illo actum esse praeclare*, 8 a;
agere aliquid cum aliquo, 12 a;
caput agi alicujus aut famam,
 38 b; *acta agere*, 50 a.
Agnoscere et cogn. 57 b.
Aiunt (ut), 13 b, 15 b; *aiunt* —,
 29 a, 30 a.
Alias, 2 a; *omiss.*, 2 a.
Alii quasi omis., 2 a, 31 a; *ab*
aliis senibus auditum, 52 a;
nihil est aliud nisi, 58 b; *alia*
atque alia (conj. nostra), 59 a.
Aliquando, 58 b.
Aliquis : scribere aliquid, 3 a;
aliquis subaud., 26 a, 35 a; *ali-*
quem omis. c. infin., 26 a, 37 b,
 48 b.
Aliter, 45 b.
Allicere absolute, 19 a.
Alter pro altero, 49 a.
Amicitiae et amici, 38 a, 39 b.
Amor (sive) sive amicitia, 58 b.
An (haudivisio), 14 b, 29 a.
Anacoluthon, 5 a, 36 b, 44 b.
Anaphora omis., 19 b; *ut . . , ut*
. . , ut —, 32 a.
Angustum (adduci in), 14 a.
Animi hominum, i. e. fere *homines*,
 20 a; *offensio animi*, 47 a;
animi interpos., 49 b; *unus*
quasi a. ex pluribus, 54 b; *ani-*
imum advertere, 57 a; *animo*
suscipere, 60 a.
Anno ante, 8 b.
Anquirere, 48 b.
Ansa, 37 b.
Ante tempus, 8 b; *anno ante*, 8
 b; *a. oculos*, 25 a; *a. omnes*,
 58 a.
Ante et antea, 35 a.
Anticipationis verbi, 11 a, 26 a, 27
 b, 55 b.
Antiquior, 18 b.
Antisthenes, 53 b.
Appetere, 24 a.
Applicare se, 21 b.
Applicatio animi, 18 b.
Appositio, 35 a, 36 a.
Apud, 45 b.
APULEIUS, 58 a.
Aqua, igni uti, 15 b.
Arbitratu meo, 2 b.
Assentari omnia, 54 b.
Assentator et levis civis, 55 a; *as-*
sentatoribus patefacere aures,
 56 b.
Assolet (ut), 5 a.
Asyndeton in relativo, 25 a.
Attractio, 2 a, 5 a, 6 b, 9 a, 12 b,
 15 b, 20 b, 24 a, 31 b, 32 b, 35
 b, bis, 39 b, 49 a, 52 a, 56 a.
Auctoritas, 3 b, 9 b, 29 a, 47 a.
Audeo dicere, 1 b.
Audire : audite ergo —, 22 b;
num . . . audierat aut viderat?,
 27 a; *audio*, doctrinam dissimu-
 lantis verbum, 29 a; *non sunt*
isti audiendi, 31 a; *audire ali-*
quem, obtemperare alicui, 45 b;
verum audire, 53 b.
Augurari, 27 b.
Aures veritati clausae, 53 b; *in-*
fluere in aures concionis, 55 a;
assentatoribus patefacere, 56 b.
AUSONIUS, 16 a.
Aut, 27 a, 33 b, 40 b, 41 b, 44 a.
Autem omittitur, 4 a, 15 b; in as-
 sumptione, 17 a; in parenthesi,
 17 a; respondentis, 17 a, 21 a;
 interpos. inter praen. et nomen,
 27 b; ante verb. subst., 47 b,
 48 b.
Bellum gerere cum aliquo, trans-
 late, 46 b.
Beluarum hoc quidem, 14 b.
Benevolentia civium, 39 a.
Bestiis (etiam in), 18 b.
Bias, 37 b.
Blandus, 55 a.
Bona amici, 31 a.
Bonus vir et v. b., 18 a.
Brachylogia, 2 b, 7 a, 16 a, 19 b,
 23 b, 29 a, 30 a, 42 b.
Brevia (omnia) tolerabilia, 60 b.
Cadit in sapientem dolor, 31 a;
sapientia, quae in hominem ca-
dit, 58 b.
CAESAR, 35 a.

- Calcem (ad) pervenire*, 59 b.
Calculos, vocare ad, 36 b.
Capere gloriam, 18 a; *utilitatem*, 22 a; *angorem*, 31 b; *fructum alicujus rei*, 48 b; *molestiam*, 53 b; *assentatione capi*, 57 a.
Capitale odium, 2 b.
Caput esse, 29 b; *alicujus agi*, 38 b.
Carceribus (e) emissus, 59 b.
Cassia lex, 27 b.
Casus humani, 5 a; *gravis aliquis*, 50 a.
Catonis (illud), 53 b.
Causa (temporis), 18 b; *hanc . . causam . . quod —*, 24 a; *causa praepos.*, 36 a.
Celeberrimi dies, 9 a.
Censensus (cui) —?, 10 b.
Certatio honesta, 22 a.
Certi patres, 43 b.
Ceterae res, inverse, 15 a, 26 b.
Chiasmus, 16 b, 30 b, 41 a, 43 b, 55 a.
 CICERO:—*ad Herenn.*, 37 a; *de Invent.*, 48 a; *de Orat.*, 1 a, 1 b, 2 b, 6 a, 6 b, 7 b, 8 a, bis, 11 b, bis, 12 b, quinquies, 14 b, 16 b, 17 b, 20 a, 20 b, 21 b, 25 b, 29 b, ter, 33 a, 34 a, 36 a, 37 b, 38 a, 42 a, bis, 49 b, 53 b, 54 b, 56 b, 58 b, 60 b; *Brut.*, 1 b, bis, 2 b, 4 b, 5 b, bis, 7 a, bis, 8 a, 10 b, 16 b, 17 b, bis, 20 a, 20 b, 22 a, 24 a, 24 b, 25 a, 26 a, 27 a, 42 a, 49 a, 52 a, 53 a, 56 a, bis, 60 a; *Orat.*, 3 a, 7 a, 21 b, 27 b, 38 a, 36 a, 38 a, 47 a, 53 a, 59 a, 60 b; *Topic.*, 52 a; *Partit.*, 54 b; *pro Rosc. A.*, 8 a, 10 b, 14 a, 23 a, 27 a, 43 b, 56 a, 56 b; *in Caecil.*, 8 b, 9 b, 19 b, 20 a, 39 a, 57 b; *in Verr.*, 1 b, 2 a, 4 b, bis, 5 b, bis, 6 a, 7 a, bis, 8 a, 13 a, 14 b, 20 a, 24 a, 25 b, 26 b, 28 b, 29 b, 32 b, 33 a, 33 b, 34 a, 35 a, 37 a, 37 b, 38 a, 38 b, bis, 41 b, 42 a, 44 a, 48 a, 48 b, 49 b, 52 a, 53 a, 57 b, bis, 58 a, 58 b, 59 b, 60 a; *pro Caec.*, 1 b; *pro L. Manil.*, 7 b, 35 b, 48 b; *pro Cluent.*, 5 b; *de L. Agrar.*, 1 b; *pro Rab. P. R.*, 10 a; *in Cat.*, 2 a, 46 b, 55 a; *pro Mur.*, 5 b, 38 b; *pro Sulla*, 2 a, 34 a, 46 b, 54 a; *pro Arch.*, 3 a, 18 b; *post Red. in Sen.*, 19 b; *de Harusp. Resp.*, 44 b; *pro Sext.*, 5 b, 8 a, 10 a, 20 a, bis, 27 b, 31 a, 38 a, 52 a, 55 a; *pro Cael.* 1 b, 2 a; *pro Balbo*, 8 a; *in Pis.*, 26 b, 32 b, 50 a; *pro Planc.*, 5 b, 10 b, 25 b, 37 a, 38 b, 44 a, 57 a; *pro Rab. Post.*, 26 b; *pro Mil.*, 17 b, 24 b, 25 a, 26 b, 29 b, 38 a, 38 b, 42 b, 46 a, 51 b; *pro Ligar.*, 35 a, 37 b, 38 a; *pro Deiot.*, 7 a, 13 a, 19 b; *Philipp.*, 2 a, 2 b, 4 b, 5 b, 6 b, 7 a, 8 a, 10 a, 11 a, 20 a, 21 b, bis, 24 a, 24 b, 25 b, 26 a, 26 b, 27 a, 31 a, 38 b, 39 a, 44 a, 47 b, 50 a, 57 a, bis, 57 b, 58 a, 59 b; *pro Tullio*, 38 a; *de Aere Alieno Milonis*, 52 a; *ad Fam.*, 2 b, 3 a, bis, 4 a, 4 b, 6 b, bis, 7 a, ter, 8 a, ter, 9 a, 12 a, bis, 12 b, 16 b, 20 b, 21 a, 24 a, 25 a, 26 a, bis, 26 b, 27 a, 28 b, 33 a, bis, 36 b, 37 a, 38 b, 39 a, 44 a, 46 b, 47 a, bis, 48 b, 50 a, 52 a, 53 a, bis, 54 b, 55 b, 57 b, bis, 59 b, bis; *ad Q. Fr.*, 51 b, 58 b; *ad Att.*, 6 a, bis, 6 b, 7 a, 7 b, 9 a, 10 a, bis, 12 a, 12 b, bis, 14 a, 17 b, 18 b, 19 b, 20 a, bis, 25 b, 26 a, 26 b, 27 a, 28 a, 28 b, 30 a, 31 b, 33 a, 38 a, 38 b, 39 b, 44 a, 48 a, 48 b, 50 a, 50 b, 52 a, 53 a, 57 b; *ad Brut.*, 18 b; *Acad.*, 3 a, 4 b, 6 a, 7 b, 8 a, 12 a, 14 a, 25 b, 31 a, 37 a, 38 b, bis, 39 b, 50 a; *de Fin.*, 1 a, bis, 2 a, bis, 3 a, 3 b, 5 b, bis, 6 b, 10 b, 11 a, 11 b, 13 a, bis, 14 a, 14 b, bis, 17 a, 18 b, 20 b, 22 a, bis, 22 b, 23 b, 24 a, 25 b, 28 a, 29 b, 30 b, 31

a, 82 b, 83 b, 85 a, 85 b, 86 a, 86 b, ter, 87 b, 88 a, bis, 88 b, bis, 43 a, 44 b, 45 a, bis, 47 a, bis, 48 a, 49 a, 49 b, 50 b, bis, 51 a, 51 b, 52 a, 54 a, 55 a, 56 a, 56 b, 59 a, 60 b; *Tusc.*, 1 a, 1 b, 2 a, 2 b, 3 a, 5 b, 6 a, 6 b, 7 a, 7 b, 8 b, 9 b, ter, 10 a, ter, 10 b, bis, 12 b, 13 a, 14 a, 16 b, 18 a, 20 a, 20 b, bis, 22 a, bis, 28 b, 29 b, 30 a, 31 a, bis, 32 b, 36 a, 37 a, 37 b, 38 a, bis, 38 b, 42 a, 44 b, 45 a, 47 b, 48 a, 49 a, bis, 51 a, 52 a, 54 a, 58 b, bis, 60 a; *Parad.*, 5 a, 12 b, 14 b, bis, 15 b, 16 a, 16 b, 19 b, 24 b, 25 b, 28 b, 33 b, 36 b, 52 a; *de Rep.*, 3 b, 5 a, 5 b, bis, 7 a, 9 b, 10 a, bis, 12 b, bis, 17 a, 17 b, ter, 18 a, 19 b, 24 a, 26 b, bis, 27 b, 30 b, bis, 34 a, 36 b, 37 b, 38 b, 41 b, 46 a, 48 a, 48 b, 51 b, 60 a; *de Leg.*, 2 b, 3 b, 9 b, 10 a, 13 a, 20 b, 25 a, bis, 27 b, bis, 32 b, 36 a, 44 b, 45 a, 51 a, 55 b, 57 b, 59 a; *de Nat. Deor.*, 2 b, 5 b, bis, 7 a, 8 a, 9 b, bis, 10 a, 11 b, ter, 13 a, bis, 13 b, 14 a, bis, 16 b, 18 a, 18 b, 19 a, ter, 20 a, 20 b, 21 a, 21 b, 24 a, 25 b, 26 b, 28 a, 30 a, bis, 31 b, 35 b, 36 a, 41 a, 43 a, 44 b, 45 a, 46 b, 47 a, 49 b, 52 a, 53 b, 56 a, 57 b, 58 a, 58 b, 59 a; *de Div.*, 2 b, 3 a, 3 b, 5 a, 7 a, bis, 10 b, 11 a, 11 b, 13 a, 15 b, 19 b, 22 b, 23 b, 24 a, 25 a, 28 b, 30 a, 30 b, 32 b, 35 a, 37 a, 37 b, 38 a, bis, 51 b, 53 b, 57 b; *de Fato*, 12 b, 13 a, 22 a, 28 a, 45 a; *Cat. M.*, 1 a, ter, 1 b, quater, 2 a, quinquies, 2 b, sexies, 3 a, ter, 3 b, quinquies, 4 a, bis, 4 b, ter, 5 a, quater, 6 a, sexies, 6 b, ter, 7 a, bis, 8 a, bis, 8 b, quinquies, 9 a, quinquies, 9 b, quinquies, 10 a, bis, 10 b, quinquies, 11 a, quinquies, 11 b, nonies, 12 a, bis, 12

b, 13 a, bis, 13 b, quinquies, 14 a, bis, 14 b, ter, 15 a, ter, 15 b, 16 a, bis, 16 b, bis, 17 a, quater, 17 b, quater, 18 a, bis, 19 a, quater, 19 b, bis, 20 a, bis, 20 b, bis, 21 a, ter, 21 b, quater, 22 a, ter, 22 b, quater, 23 a, bis, 23 b, sexies, 24 a, ter, 24 b, ter, 25 b, bis, 26 a, 26 b, quinquies, 27 a, 27 b, quater, 28 a, 28 b, quater, 29 a, quinquies, 29 b, quater, 30 a, ter, 30 b, quinquies, 31 a, bis, 31 b, bis, 32 a, bis, 32 b, 33 a, bis, 33 b, quater, 34 a, ter, 34 b, quater, 35 a, 35 b, bis, 36 a, quater, 36 b, ter, 37 a, bis, 37 b, bis, 38 a, 39 a, bis, 39 b, bis, 40 a, quater, 40 b, bis, 41 a, ter, 42 a, quater, 42 b, septies, 43 a, bis, 43 b, sexies, 44 a, quater, 44 b, quater, 45 a, 45 b, quinquies, 46 a, 46 b, 47 a, bis, 47 b, quater, 48 a, bis, 49 a, ter, 49 b, quater, 50 a, quater, 50 b, ter, 51 a, 51 b, quater, 52 a, quater, 52 b, ter, 53 a, quater, 53 b, ter, 54 a, 54 b, 55 a, quater, 55 b, ter, 56 a, 56 b, ter, 57 a, bis, 58 a, bis, 58 b, bis, 59 a, quater, 59 b, ter, 60 a, ter, 60 b, quinquies; *de Off.*, 1 a, 1 b, bis, 2 b, 3 a, 3 b, bis, 4 a, 4 b, 5 b, 6 a, ter, 6 b, 7 b, 8 a, 8 b, 9 a, bis, 10 a, 10 b, 11 b, 13 a, 13 b, bis, 14 a, bis, 14 b, 15 b, 16 a, 16 b, 18 a, bis, 18 b, 19 a, 19 b, ter, 20 b, quater, 21 a, 21 b, 22 a, 23 a, ter, 23 b, ter, 24 a, 24 b, 25 a, ter, 26 a, bis, 27 a, bis, 27 b, 29 a, bis, 29 b, 30 a, 31 a, bis, 32 a, 33 a, 33 b, ter, 34 a, 35 a, bis, 35 b, 36 a, 36 b, bis, 37 a, bis, 37 b, bis, 38 a, bis, 38 b, quater, 39 a, bis, 41 a, bis, 41 b, 42 a, 43 a, 44 a, 45 a, 45 b, 46 a, bis, 46 b, 47 a, bis, 47 b, 48 b, 49 a, bis, 49 b, 50 a, bis, 50 b, ter, 51 a, ter, 52 a, 52 b,

- bis, 53 a, bis, 54 b, 55 a, 55 b,
 56 b, 57 a, bis, 57 b, bis, 58 a,
 bis, 59 a, 60 a, bis; *de Univ.*,
 32 b.
Circumfluere, 38 b.
Citro (*ultra et*), 50 a.
Civitas (*haec*), 19 b.
Clamores, plaudentium, 17 a.
Clarus vir, 4 b; *clariss. dies*, 9 a.
Coelum (*si quis adscendisset in*),
 52 a.
Coepit (*quum semel*), 27 b.
Cogitatio, quantum —, 18 b.
Cognoscere, 4 b; *quam nec usu*
nec ratione habent cognitam, 33
 b; *ut facile ducem . . non co-*
gnitum diceret (conj. nostra),
 55 b.
Colere, 18 b, 48 a.
Colligere benevolentiam, 39 a.
 COLUMELLA, 57 a.
Comici stulti senes, 58 a.
Commode dicta, 1 b.
Comproveri, 6 a.
Communicare, 15 b.
Communis vita, 13 a; *homo*, 41 a;
communes amicitiae, 46 b.
Comparativa quasi positive, 10 b,
 11 a, 37 a, 42 a, 43 b.
Compositum ex simplici, 53 a.
Concedere, ut —, 13 a.
Conciliare, 14 a.
Concludamus aliquando, 58 b.
Concordiae vis, 16 b.
Concursus pronominum, *hos . .*
hoc, 21 b; *ea . . . ea*, 52 b.
Condimentum translate, 41 b.
Confirmare, 7 b.
Conglutinare, 22 a.
Congressus hominum, 51 b.
Coniuncta cura, 11 a; *coniuncta*
et (con-)sociata, 49 a.
Coniunctiones inter praenomen et
nomen interponuntur, 24 a.
Consciscere sibi mortem, 28 b.
Consensio voluntatum, 11 a.
Consentiens homo, 41 a.
Consequi, 21 a.
Consilio (*adesse in*), 24 a; *consi-*
liorum communitas, 38 b.
Consuetudo, 14 b; *sc. nostra*, 27 a.
Consulibus . . . quasi parenthetice,
 55 b.
Contempta res, 21 b.
Contendere aliquid ab aliquo, 26 a.
Contenti (*parvo*), 50 b.
Contentio c. gen. rei, 23 a.
Conterere otiosum tempus, 60 b.
Continuo, 8 a.
Contra (*Quod*), 54 a.
Contracta res, 14 a.
Contrahere, 32 a.
Contrahi, 31 b.
Converti (*ad alterius nutum*), 54 b.
Coram, 3 a.
Cordi esse, 11 a.
Correctio et correptio, 54 a.
Crebro, 5 a.
Culpa (*esse in*), 47 a; *culpam in*
aliquo esse, 53 a.
Cultus corporis, 32 a; *victus cul-*
tusque, 50 b.
Cum : *secum et cum* —, 2 b, 8 b;
agere c. aliquo, 3 a, 56 a; *c.*
illo actum esse praeclare, 8 a;
c. quibus et quibuscum, 20 a;
una c., 22 b; *c. aliqua cura*, 30
 b; *officose et c. labore*, 44 a;
multis c. lacrymis, 45 b; *pariter*
c., 48 a; *c. desiderio*, 48 a;
cum . . et cum —, 48 a.
Cupiditas pecuniae, et absolute,
 23 a.
Cursu (*in medio*), 50 a.
Dare manus, 57 b.
Dativi usus, 8 a, 8 b, 17 b, 59 b.
Datum nihil melius, 14 b.
De imperio decertare, 19 b; *de*
via declinare, 38 b.
Debui (*non*), 6 b.
Declinare de via, 38 b.
Deductus, 1 b.
Deficere a virtute, 25 a.
Deflexit . . de . . consuetudo, 26 b;
oratio (*ab . . ad . .*), 58 b.
Defluere, 36 b.
Delabitur (*oratio nostra*), 46 a.
Delectari aliqua re, 51 a, 56 b.
Delere, 8 b, 9 b, 54 b.

Deminutivorum usus, 30 a.

Denique (tum), 50 a.

Detrahere, 36 b.

Deum, 33 a; *ut aliquis nos deus* —, 51 a.

Dicam (quid) de —?, 8 b; *tum magis id diceret, si* —, 17 b; *ut ita dicam*, 20 b, 43 a; *nisi quid ad haec forte vultis* (dicere), 22 a; *ut diceret sibi videri*, 23 b; *non dico* . . ., *sed* —, 31 a; *negabat* . . . *nec* . . . (dicebat), 37 b; *querebatur* . . . (dicebat) . . ., 39 b; *ne dicam*, 49 b; *Sed nihil de me* (dicam), 55 b; *ut dicitur*, 56 b; *sapientium, hac, dico, sapientia, quae* — (conj. nostra), 58 a; *Nam quid ego de . . . dicam* ?, 60 b; *Haec habui, de amicitia quae dicerem*, 60 b.

Dicta, facta, 7 a.

Dictu (difficile), 9 a.

Dies celeberrimi laetissimique, 9 a; *dies videre*, 9 a; *ex multis diebus . . . illum diem*, 9 a; *illum diem, quum* —, 9 a.

Difficile dictu, 9 a; *amicitiam permanere*, 22 b.

Diffuere deliciis, 33 a.

Diffundi, 31 b.

Digna res cognitione, 3 a; *non dignos*, 47 b.

Dii superi, 9 b.

Diligens in aliqua re et alicujus rei, 39 a.

DIODEGENES LAERTIUS, 38 b.

Dirimere, 19 a, 22 b.

Discidium, 23 b, 47 a.

Discretiva oratio, 44 b.

Disputare, 11 b.

Dissidium, 16 b, 23 b, 47 a.

Dissolvere, 22 a.

Diasuere, 46 a.

Distantia, 45 b.

Diu esse, 3 b; *diutius*, 43 a, 60 b.

Divitior, 36 b.

Doctorem consuetudo, 12 b.

Dolorem accipere, 6 a.

Dubitare c. infia, 1 a.

Dumtaxat, 33 b.

Duos, non *duo*, 14 a.

Dux vivendi natura, 13 b; *impietatis duces*, 28 a.

Edicere, 37 a.

Efferre se, 58 b.

Efferri, 34 b.

Efficere, 27 a.

Efflorescere, 59 a.

Ellipsis: sed uterque alio quodam modo, 4 b; per anticipationem, 11 a, 26 a, 27 b, 55 b; *praeclare illi quidem* (faciunt), 14 b; indicativi ex subj., 14 b, 30 b; *nisi quid ad haec forte vultis* (dicere), 22 a; accusativi c. inf., 22 b, 23 a, 24 b, 26 a, 37 b, bis, 54 a; infinitivi, 23 b, 27 b; *fecit idem, quod* . . . (fecerat), 28 b; *concessum* (sibi), 28 b; nominis genitivum regentis, 36 b; *negabat* . . . *nec* . . . (dicebat), 37 b; *nec* . . ., (sed) —, 37 b; *querebatur* . . ., (dicebat), 39 b; *judicandae sunt nec* . . . (oportet), 45 a; *sed alio quodam modo*, 45 b.

Eluere et elevare, 46 a.

Empedocles, 16 b.

Emungere, 58 a.

Enallage vocis, 35 a, 35 b.

Enim, 2 b; *omittitur*, 6 b, 15 a; *enim et autem*, 14 a; *gnomice*, 19 a; *Quid enim*?, 20 b; *omittitur in parenthesi*, 25 b; *Nec enim* —, 36 a.

Epanalepsis, 21 a (v.l.), 33 b (v.l.).

Epanodos, 41 a.

Epiphonema, 44 a.

Equidem, 59 a, 60 a.

Ergo, 22 b, 30 b, 52 a.

Esse diu, 3 b; *Sunt ista, Laeli*, 4 b; *in* —, 8 b; *ita esse*, 10 b; *dum erit*, 11 a; *esse quam videri*, 57 a.

Et is, 3 b; *et bis*, 16 a, 39 b; *eniti et efficere*, 37 a; *tristitia et in omni re severitas*, 42 a; *neque* . . ., *et* —, 47 b; *et* —, *et*

- , = *atque*, 53 a; *varius, commutabilis et multiplex*, 54 b, 55 a; *nec* . . . , *et* —, 60 b.
- Etiam* nunc, 8 b; *ut* . . . , *sic etiam* —, 18 b; c. compar., 15 a; *etiam et enim*, 16 a; postpos., 20 a, 46 b; *multo etiam inhumanius*, 30 a; *aut* . . . , *aut etiam* —, 44 a; *etiam magis*, 59 a; *etiam si* —, 60 b.
- EURIPIDES**, 15 a, 28 a, 29 b, 39 b.
- Eversis urbibus*, 8 b.
- Eoomere*, 51 b.
- Exardescere*, 20 a.
- Excedere e vita*, 9 b.
- Excello et excelleo*, 44 b.
- Excepta* . . . *nihil* —, 14 b.
- Excidere*, 36 b.
- Exemplum abruptius ponitur*, 19 a.
- Exigue*, 36 b.
- Expetenda et expetita*, 48 a.
- Expulsus in exilium*, 28 a.
- Exstinguere*, 47 a.
- Extremum vitae*, 22 b; *ad extremum*, 57 b.
- Facere* : *feci, ut* —, 3 a; *quam id recte faciam*, 7 a; *quod non fecissent, si* —, 9 b; *praeclare illi quidem (faciunt)*, 14 b; *facere rogatum aliquem aliquid*, 26 a; *fecit idem, quod* . . . (*fecerat*), 28 b; *faciendum*, 48 b, bis.
- Facile*, 17 a, 56 a; *non f.*, 45 b.
- Facilis inventu*, 40 a.
- Facta, dicta*, 7 a; *recta facta*, 37 b.
- Fama negligenda non est*, 38 b.
- Familiaris meus*, 53 a.
- Familiariter*, 46 b.
- Famulatus*, 43 b.
- Fenerari*, 21 a.
- Fere*, 2 a, 3 b, 44 b.
- Ferre*, 6 b, 38 b; *ferunt*, 16 b; *sententias ferri*, 36 a; "ea vina, quae vetustatem ferunt," 42 a.
- Ferreus* translate, 31 a.
- Fines amicitiae*, 38 b.
- Fit (Ita)*, 41 b, 56 b.
- Fortuna, gloria*, 8 b; *fortunae te-meritas*, 14 b; *imbecilliores . . fortuna*, 43 b.
- Fronte occultare sententiam*, 41 b.
- FRONTO**, 45 a.
- Fructus amicitiae*, 21 a; *f. capere*, 43 b.
- Fugere atque odisse*, 51 b.
- Futurum tempus* : "ubi eos inveniemus ?," 40 a; *f. consequentiae*, 45 a.
- Gabinia lex*, 27 b.
- GELLIUS**, 21 a.
- Genitivus pro in praep.*, 14 a, 50 b, 54 a; *interpos.*, 21 b, 49 b; *pro de*, 28 a, 60 a; *quasi pro dat.*, 24 b, 37 b; *g. objecti, virtutis opinio*, 25 a; *g. activus*, 28 b; *amicitiarum praesidia*, 30 a; *tyrannorum vita*, 33 b; *diligens alicujus rei*, 39 a; *epexeget.*, 44 a, 58 a; *animi abundat*, 47 a; *quidquam boni et bonum*, 47 b; *rei* . . . *incuria*, 50 b; *exeget.*, 54 a; *plena requies oblectationis*, 60 a.
- Genus* : *Genere (quo de) mortis*, 8 b; *quo in g.*, 11 b; *odiosum g.*, 44 a; *rarum*, 47 b; *in suo g. perfectum*, 47 b; *quod amici genus*, 54 b.
- Gerundium c. subst. jungitur*, 39 a.
- Graecia (Magna)*, 9 b; *Graecia* . . . *illi*, 29 b.
- Gratiam referre*, 34 a.
- Gravaver (non)* 12 b.
- Grex* translate, 43 a.
- Habena* in translatione, 29 b.
- Habere sermonem*, 2 b; *haberi sapientem*, 8 b; *habere in* —, 5 a; *sic habetote*, 7 a; *sibi habeant*, 13 a; *si habuit amicos*, 24 a; *Tristitia habet gravitatem*, 42 a; *habere se putant, quod . . queant*, 44 a; *amicum habere talem*, 48 b; *nihil habeo, quod* —, 60 a; *Haec habui, quae* —, 60 b.
- Hactenus*, 17 a, 35 b.

- Haud scio an* —, 14 b, 29 a; *h. sciam, an* —, 33 a.
Hemicyclium, 2 a.
Hercle et hercule 24 b.
Hic: *credo ex hoc item Scaevola*, 5 a; *his proximis Nonis*, 5 a; *Hic . . . ille* —, 7 a, 53 b; *hoc imperium*, 8 b; *tum hoc, tum illud*, 9 b; *hoc quidem*, 18 a; *haec civitas*, 19 b; *hos . . . hoc*, 21 b; *pro hoc enim . . . respondeo*, 22 a; *hanc . . . causam . . . quod* —, 24 a; *hoc sequente infini.*, 34 b; *haec duo tenere*, 41 b; *Haec est societas, in qua omnia insunt*, 49 b; *ex hac hominum frequentia*, 51 b; *Nulla est haec amicitia, quum* —, 57 a; *sequente gen. epexegetico*, 54 a, 58 a; *Haec habui, quae* —, 60 b.
HOMERUS, 59 b.
Homoeoteuton, 30 b.
Honoris contentio, 23 a; *honores*, 50 b.
HORATIUS, 2 b, 13 b, 23 a, 27 b, 58 a.
Humani casus, 5 a; *humanae res*, 12 b.
Hypphen, 19 a, 23 b, 35 b, 37 b, 42 a.
Idem (qui), 10 a, 41 b; *ut cum . . . cum iisdem*, 59 b.
Igitur, 18 a.
Ille — (*hic* —), 7 a, 53 b; *ex multis diebus . . . illum diem, quum* —, 9 a; *tum hoc, tum illud*, 9 b; *illa . . . ut* —, 10 b; *Graecia . . . illi* —, 29 b; *propter interposita additum*, 34 b; *"tristitia habet illa quidem gravitatem, sed"* —, 42 a; *"non sunt illae quidem repudiandae"*, 42 b; *Scitum est illud Catonis*, 53 b; *illa quasi pro illi*, 55 b; *illa prima*, 58 b.
Imaginem alicujus sibi proponere, 60 a.
Imbecillitatem (propter), 18 a.
Imbecillus et -lis, 16 a.
Imbelles res, 30 b.
Immortalitas, 8 a.
Immunis, 32 b.
Imperare cupiditatibus, 49 a.
Imperfectum subjunctivi, 9 b, 30 a.
Implicatus, 50 a.
Importunitas, 34 a.
In, 1 a, 4 b, 5 a, 6 b, 8 b, bis, 10 b, 15 a, 17 a, 18 a, 20 b, 23 a, 25 b, 26 b, 27 a, 27 b, 31 a, 33 b, 37 a, 39 b, 40 b, 42 b, 43 b, 47 a, 47 b, 48 b, 49 a, 50 a, 50 b, 51 b, 52 b, 53 a, ter, 54 a, 54 b, 55 b, bis, 57 a.
Inanimus, 48 a.
Incidere in —, 23 a.
Inclinata structura omittitur, 13 b.
Incuria rei necessariae, 50 b.
Indicativus modus ex subjunctivo adsumitur, 14 b; *sumus, sequitur nos esse*, 25 a; *nisi* —, 31 a; *Multae res sunt, in quibus . . . detrahunt*, 36 b; *cujuscumque est*, 38 a; *Sunt quidam qui . . . faciunt*, 44 a; *Haec est societas, in qua omnia insunt*, 49 b; *Una est . . . de cujus* —, 50 b; *"meministis . . . quam . . . videbatur"*, 55 b.
Indicatum est, 8 b.
Indigna dubitatio homine, 42 a (cf. 21. 79.); *indignos et non dignos*, 47 b.
Inducere, 2 b; *in spem*, 37 a.
Infinitivus epexegeticus, 17 b; *omisso accus. subjecti*, 22 b, 23 a, 24 b, 26 a, 37 b, bis; *ellipsi infinitivi*, 23 b, 27 b; *spersi ab his . . . indulgere novis*, 35 a; *obscuratum iri*, 40 a; *c. non*, 44 a; *judicandae sunt, nec . . . eos habere necessarios (oportet)*, 45 a.
Influere in aures concionis, 55 a.
Ingenium pro homine, 41 a.
Ingravescent, 22 b.
Injuria c. gen. act., 28 b; *injuriā facere, pati*, 47 b.
Inquam, 49 b, 58 b.
Inter, 19 a, 22 b, 41 b, 49 a, 49 b; *inter . . . et inter* —, 55 a.

Intercisa oratio, 4 a, 11 b, 17 a,
30 b, 50 b; *minutatim*, 24 a.

Interesse inter —, 55 a.

Interrogationis forma discretiva,
32 a.

Invehi in aliquem, 36 a.

Inventu, 40 b.

Inventus est nemo, 28 b; *ubi eos*
inveniemus, qui —?, 40 a.

Inveterata querela, 23 b.

Invitus (non), 3 a.

Ipsa (tu), 15 a; *ipso* . ., *cujus* —,
42 b; *quibus in ipsis inest causa*,
47 b: *qui ipsi* —, 57 a; *nihil*
audivi ex eo ipse, 60 a.

Ire (ut res coepit), 28 b; *iri*, 40 a.

Is: et is, 3 b; *id* . ., *ut* —, 10 b;
eaque pro eorumque, 12 b; *eam*

. ., *quam* —, *talem* . ., *qualem*,
13 a; *id* c. *epexegesi*, 16 b, 17

b; *eam invidiam*, 28 a; *id est*,
41 a; (is) *qui*, 44 a; *iis et his*,
44 b; *id opera danda est, ne* —,

47 a; *ea, quae ab ea*, 52 b; *id-*
que, abundante fere pronomine,
54 b; *id est*, 55 a, 56 a, 58 a.

ISOCRATES, 38 b.

Isto modo, 45 a.

Ita quasi transpos., 1 a; *ita, ea*
lege, 1 a; *ita esse*, 10 b, 11 b;
pro adeo, 23 b; *Ita fit* —, 41

b, 56 b; *ita virtutem locetis*,
. . . *ut* —, 61 a.

Itaque, 1 b, 2 b, 48 a.

Jam, 4 b, 8 a, 14 b, 46 b, 48 b, 60 b.

Jamdudum c. *praes.*, 41 b.

Jucunde, 1 a.

Judicaretur (hoc maxime), *si* —,
51 b.

Jure meo, 22 a; *jus amicitiae*, 40
a (cf. 11. 35.)

JUVENALIS, 34 b.

Laelius (C.), 1 a.

Laetissimi dies, 9 a.

Latini (socii et), 9 b.

Laudare, memorare, 7 a.

Levare aliquem aliqua re, 44 b.

Lex (haec) sancitur, 26 b.

Libenter uti verbo aliquo, 53 b.

Liberum, 18 a.

Libro (hoc), 2 b.

Licere (posse et), 1 b; *videre licet*,
35 a; *quamvis licet*, 44 b.

LIVIVS, 26 a, 28 a, 55 b.

Locetis (ita) virtutem, . . . ut —
61 a.

Locus philosophiae, 30 b; *lo-*
cus nullus amicitiae, 33 b; *suo*

loco, 42 b; *loco superiores*, 55 a.

Loquimur (Sed) de —, 25 a.

Lumen translate, 19 a.

Magis (tum) . ., *si* —, 17 b; *re*
magis, quam —, 56 a; *pro ad-*
modum, valde, 57 b.

Magna Graecia, 9 b.

Majus, difficilius, 19 b; *majora*
suscipere, 60 a.

Mali nihil accidit, 8 a.

Manibus (in) oratio est, 55 a;
uare manus, 57 b; *in manibus*
habere, 60 a.

Maxime, 3 b, 14 a, 20 b, 41 a, 48
a, 50 b, 56 b, 59 b.

Marinus (tantus, quantus), 45 b.

Me interpos. 11 a.

Medicina (animi), 7 b.

Mediocris, 38 b.

Melius nihil datum, 14 b.

Memini c. *praes. infin.*, 2 a; *me-*
minisse pro memorare, 3 b; *me-*
mini . ., *vidi* —, 6 b; *meminis-*
tis . . . quam . . . videbatur !,
55 b.

Memoriae mandare, 1 b; *memo-*
riam accipere de —, 25 a; *me-*
moriae prodere et tradere, 25 b.

Memoriter, 1 a.

Mentionem facere, 11 b, 42 b

Minerva (pingui), 13 a.

Minor natu, 22 a.

Minus, 16 b, 18 a.

Mirabilia, 29 b.

Miror, si —, 34 a.

Mirum (quid), si —, 20 a; *Nec*
mirum, 21 b.

Mode (alio quodam), 4 b, 45 b;
quoquo, 27 a; *isto*, 45 a.

- Molestiam capere*, 53 b.
Montuosus, 43 a.
Mores in malam partem, 34 b;
 morum similitudo, 19 a; muta-
 tio, 22 b.
Moriendi sensus, 8 b.
Mortem consciscere sibi, 28 b.
Mortuis jura tributa, 9 b; *mortui*
vivunt, 16 a.
Motus animi et amoris (amor?),
 20 a.
Mulierculae, 30 a.
Multus: quum saepe multa, tum
 —, 2 a; *multis* sc. aliis, 31 a;
Multae res sunt, in quibus —, c.
 ind., 36 b.; *ut multa*, 53 b.
Multiplex, 41 a, 52 b.
Multo a compar. diremptum, 40 a.
Mutari mores hominum, 22 b.

Nactus videtur excidisse, 51 b.
Nam, 49 a, 53 a, 60 b.
Nati, 19 a.
Natu minor, 22 a.
Natura dux vivendi, 13 b.
Ne cum ut, 28 a, 28 b, 38 b; *modo*
ne, 38 b; *ne dicam*, 48 b; post-
 positum, 57 b.
Ne — *quidem*, 7 a, 33 a, 60 a.
Nec exegeticum, 16 a, 45 a; *Nec*
mirum, 21 b; *nihil . . nec* (quid-
 quam), 32 b; *Nec enim* —, 36
 a; altero *nec* non sequente, 36
 b; *nec . . (sed)* —, 37 b; *Nec*
vero . . (tantum), sed . . etiam,
 43 a; *nec . . neque* —, 50 a;
nec . . et —, 60 b.
Necesse est, 30 b, 38 a.
Negabat . . , nec . . (dicebat),
 37 b.
Negotium (suum) gerere, 51 a.
Nemo in fine, 28 b, 56 b; *nemo*
est qui non —, 42 b: *nemo non*,
 57 a.
Neoptolemus, 45 b.
 NEPOS, 28 a.
Neque . . , nec —, 26 b, 46 b;
neque cui debebat et respondere,
 44 b; *neque . . , et* —, 47 b;
nec . . , neque —, 50 a.

Nescio quo pacto, 3 b, 58 a, 58 b;
nescio quis, 51 b; *quomodo*,
 52 b.
Neutrum genus: "quid ego sum?"
 12 b; "num quid simile . . . ?,"
 27 a; "nec quidquam insipiente
 fortunato intolerabilius," 34 b;
 "in rebus quidquam," 47 b; *ex*
omnibus rebus nihil, 60 a.
Neve, 41 b, 47 b.
Nihil (excepta . .), 14 b; *n. me-*
lius datum, 14 b, 30 a; *n. vir-*
tute amabilius, 19 a; *nihil . .*
nec (quidquam) —, 32 b; *Sed*
nihil de me, 55 b; *nihil est aliud*
nisi, 58 b; *ex omnibus rebus ni-*
hil, 60 a; *nihil habeo, quod* —,
 60 a.
Nihilo (pro) putare, 51 a.
Nimiae amicitiae, 29 b.
Nimis quasi abundans, 29 b.
Nimirum, 16 a, 33 b.
Nisi ironice, 8 a; praemissum, 12
 b; *negant quemquam . . nisi* —,
 12 b; *Quod nisi*, 48 a; *nisi si*
qui —, 57 a; *nihil est aliud*
nisi, 58 b.
Nodus translate, 32 b.
Nomen proprium in membrum se-
cundarium transfertur, 2 b; *n.*
propr. plur. translate, 14 b, 55
 a; *n. verbale, cogitatione, quan-*
tum —, 18 b; *n. repetitum*, 29
 b, 34 b, 36 b; *adjj. praemissis*
tribus duo abstracta redduntur,
 41 a; *n. patrium praemittitur*,
 52 a; *n. subst. in -tor adjec-*
tive, 55 a.
Nomine (meo), 46 b; *multis no-*
minibus notandum, 54 a.
Nominata est (ex quo), 18 b.
Nominativus interpositus, 24 a, 27
 a, 49 a.
Non invitus, 3 a; *non cum verbo*
geminato, 13 b, 32 a; *quae non*
 16 b; *qui . . non*, 19 a, 60 a
 n. *nimis*, 19 b; *n. queo*, 27 a
 n. *modo . . n., sed potius* —, 2
 b; *n. dico . . , sed* —, 31 a; *n.*
plus quam —, 81 b; *c. infin.*

44 a; n. fere, 44 b; n. facile, 45 b; n. dignos, 47 b; jam non, 48 b; n. modo (non) —, sed ne — quidem, 53 a; libere, non asper, 54 a; ut facile ducem . . non cognitum diceret (conj. nostra), 55 b: nemo non, 57 a.
NONIUS, 18 b, 43 b, 47 a.
Nonne — ?, 17 b.
Nota (signa et), 39 b.
Nova quaestio, 24 b.
Nulla = nullius, 3 b; nullo pro nemine, 20 b; vita nulla, 51 a.
Numero (habere in), 5 a; ex hoc n., 25 a.
Numquam pro non, 36 a.
Numne, 23 b.
Nunc (etiam), 8 b.
Nutum (ad alterius), 54 b.
Objurgandi saepe amici, 53 a.
Observare, 18 b.
Occultare sententiam (fronte), 41 b.
Ocultus reflexive, 57 a.
Oculus conjectos, 4 b; ante o., 25 a.
Odiosum genus, 44 a.
Odisse (fugere atque), 51 b.
Omittam (ut), 40 a.
Omnino, 10 b, 15 a, 43 a, 45 a, 47 b, 55 a.
Omnis, omnis generis, 28 b; omnia semper, 33 b; omnino omnium, 47 b; omnes ad unum, 51 a; omnis hac in re —, 53 a; omnia brevia tolerabilia, 60 b.
Opera danda est, ne —, 47 a; virtuti, 49 b.
Opes et copiae, 33 a.
Opinio c. gen. subjecti, 25 a.
Opinor (ut), 52 a.
Opipare vivere (conj. nostra), 33 b.
Oportet subaud., 45 a; quum judicaveris, diligere oportet, 50 a; Quod contra oportebat —, 54 a.
Optare, 13 a; maxime quidem optandum est, ut —, 59 b.
Opprimere, 47 a.
Optimi viri, 22 b.
Optimus quisque, 10 a, 23 b.

Oratio nostra delabitur (a . . ad . .), 46 a; vendibilis, 56 a; vana, 57 a; deflexit, 58 b.
Oratio recta ex inclinata, 13 b, 23 b.
Osirus, 37 b.
Ore (esse in), 2 a; uno o., 50 b.
Otiosus, 11 b, 51 a.
Pacuvius (M.), 17 a.
Paene, 48 b.
Par est, 41 a.
Parare et parere amicos, 34 b.
Parachesis, 3 b, 47 b.
Parenthesis quasi enim particula omissa, 25 b; ii qui putantur, 30 a; . . . consilibus quasi par-enthetice, 55 b.
Pares et aequales, 21 b.
Paria quatuor, 11 b.
Pariter aequaliterque, 36 a; p. cum, 48 b.
Paronomasia, 52 a.
Partes rei publicae, 46 b.
Participii usus: facere rogatum aliquem aliquid, 26 a; p. fut. pass., 26 b, 28 b, 31 a, 44 b, 45 a, 49 b, 50 b; illud praecipendum fuit, 38 a; expetenda et expetita, 48 a; sapientium, hac, dico, sapientia, quae — (conj. nostra), 58 a.
Particulae inter praenomen et nomen interpositae, 27 b.
Parturire translate, 29 b.
Parumper, 4 a.
Parvo contenti, 50 b.
Patefacere aures (assentatoribus), 56 b.
Patere pro esse, 49 a.
Patrium nomen praemittitur, 52 a.
Patronus justitiae, 17 b.
Pauci, sc. alii, 2 a.
Peccare] magna aliqua in remp., 28 a.
Pecudum ritu, 21 b.
Pecuniae cupiditas, 23 a.
Per se, 43 a, 48 a.
Per erit gratum, 12 a.
Perciipi, 16 b.

- Perducere*, 22 b.
Perfectum (in suo genere), 47 b.
Persequi aliquid argutis, 29 b.
Persona variatur, 29 a, 39 b.
Perstringere breviter, 30 a.
Pestis, 23 a.
Pingui Minerva, 13 a.
PLATO, 7 b, 8 a, 9 b, 11 a, 47 b.
PLAUTUS, 17 b, 58 a.
Plectimur negligentia, 50 a.
Plena requies oblectationis, 60 a.
Pleonasmus, 20 a (*posse*), 46 b, 47 a (*videri*).
PLINIUS Epist., 2 a, bis, 22 a; *Paneg.*, 34 b.
Pluralis numerus propriorum translate, 14 b.
Plus (non) quam, —, 31 b.
PLUTARCHUS, 42 b.
Poëta vetus, 38 b.
Ponere, proponere, 12 b; deponere, 22 b; *positum esse in* —, 3 b, 5 a.
Popularis, 55 a.
Populus a senatu disjunctus, 27 b.
Posse et licere, 1 b; *potest*, . . . *non potest*, 14 a, 39 b, 44 b; *star epoterit . . . permanebit* (poterit permanere), 16 a; *videor . . . potuisse dicere*, 17 a; in pleonasmo, 20 a; *quoquo modo potuimus*, 27 a; *Miror, si . . . habere potuit*, 34 b; *potest esse et esse potest*, 41 b.
Post mortem, 2 b, 29 a; *quasi pro propter*, 4 a.
Potentialis modus, 80 b, 81 b, 42 b.
Potissimum et -me, 47 b.
Prae ceteris, 3 b.
Praeclaram (o) — !, 30 a.
Praeclare actum esse, 8 a; *Praeclare illi quidem*, 14 b.
Praedicativa vis quasi transfertur, 30 b, 59 b, 60 b; *longius pertinet*, 46 a.
Praepositio geminatur, 11 a, 15 b; *praep. compositi verbi cum simplici vicino communicatur*, 20 b, 32 b, 45 a, 46 b, 49 a; *praepositiones utriusque termini junguntur*, 28 b; *interpos.*, 31 a.
Praesens tempus: sumus, sequitur nos esse, 25 a; *Videmus*, 25 a; *video*, 35 b; c. *jamdudum*, 41 b; *afferret et affert*, 60 b.
Praesentes coram, 3 a.
Praesidia (amicitiarum), 30 a.
Praestabilis, 61 b.
Praesto esse, 15 b.
Praeter ceteros, 3 b.
Praefixa toga, 22 b.
Princeps ad —, 18 b.
PRISCIANUS, 44 b.
Prius (si), 37 a.
Pro, 17 a, 31 b, 49 a, 50 b.
Prodere memoriae, 25 b.
Prodesse multis, 8 a.
Profecto, 2 b, 9 b, 32 b.
Profectum esse aliquid ab aliquo, 33 a.
Profteri aliquid, 12 b.
Pronomen in diverso genere nominum iteratum, et contra, 5 b; *pronominum concursus*, 21 b (*hos . . . hoc*), 52 b (*ea . . . ea*).
Proprium nomen in membrum secundarium transfertur, 2 b; *plurale translate*, 14 b.
Propter, 18 a, 27 a, 28 a, 48 a.
Prorsus, 36 a.
Putantur (ii qui), *parenthetice*, 30 a.
Putare (pro nihilo), 51 a.
Qualis nemo, 7 b; *qualem existimes*, 11 b; *qualis et quanta sit*, 48 a.
Quam ironice, 7 a; *ab adj. suo diremptum*, 8 b, 34 a.
Quamobrem, 12 a.
Quamquam corrigentis, 17 b, 34 a, 50 b; c. *subj.*, 21 a; c. *ind.*, 57 a.
Quamvis, *quantumvis*, 12 b, 56 b; *quamvis licet*, 44 b; *quamvis pernicioso sit*, 56 b.
Quantus: vide *Qualis* et *Tantus*.
Quasi c. *substt. per hyphen*, 19 a,

- 23 b, 35 b: c. casu obliquo, 32] b; q. *quaedam*, 46 a; *unus quasi animus*, 54 b.
- Quatenus*, 38 b.
- Quatuor et quattuor*, 11 a.
- Que* omiss., 13 a, 27 b; *divinarum rerum omniumque humanarum* (v. l.), 14 a; in transitione, 16 a; in fine, 17 b; exeget., 52 a; *quoniamque*, 59 a; -*que potius*, 60 b.
- Queo* (non), 27 a.
- Qui*, pron. rel. in continuatione, 4 a: attrahit nomen a membro demonstrativo, 9 a, 15 b; *quod idem*, 10 a; *disseruit . . . cujus disputationis* —, 10 a; postponitur, 10 a, 13 b, 36 a, 60 b; c. subj., 15 a, 21 b, 33 b, 35 a, 48 b; *quae non* —, 16 b; duplex, 19 a; *cujus cum*, 19 a; *qui non* —, 19 a, 60 a; *qui . . .*, *qui . . .* (qui) —, 19 b; *quibus cum* et c. q., 20 a; attrahit *quisque*, 20 b; membrum rel. pro genitivo, 21 a; *Quam qui* —, 21 b; *ex quo . . . exstitisse*, 23 b; *qui* —, *quos* —, sine copula, 25 a; in attract., 32 b; *Quod* c. epexegesi, 34 a, 43 b; a demonstr. diremptum, 34 b; *quae* —, in appositione, 35 a; *Multae res sunt, in quibus* —, c. ind., 36 b; *quae pro ea quae*, 36 b; *Sunt quidam, qui . . . faciunt*, 44 a; *Haec est societas, in qua omnia insunt*, 49 b; *Una est . . . de cujus* —, 50 b.
- Quia* c. subj., 11 a, 13 b; postpos., 31 b.
- Quicum*, 15 a, 46 b.
- Quicumque* c. ind., 38 a.
- Quid dicam de* —?, 8 b, 60 b; *quid ego sum?*, 12 b; *quid mirum si* —?, 20 a.
- Quid enim?* 20 b.
- Quid?* . . . *nonne* —? 17 b.
- Quid simile* (num)?, neutr. pro masc., 27 a.
- Quidam*, 20 a, 31 a, 37 a, 44 a, 46 a.
- Quidem*, 16 b, 18 a, 24 a, 24 b, 42 a, 42 b.
- Quiete* (in), 10 b.
- QUINTILIANUS, 23 b.
- Quis* (si) = *qui* rel., 20 a.
- Quisquam*, 34 b; *nec quidquam insipiente fortunato intolerabilius*, 34 b; *in rebus quidquam*, 47 b.
- Quisque*, 18 a, 20 b; *quidque et quodque*, 35 b; *sua cuique*, attracto verbo, 35 b, 49 a.
- Quoad*, 1 b.
- Quocum*, 2 b.
- Quod et qui*, 6 a, 24 a.
- Quod contra*, 54 a.
- Quod si*, 16 a; *Q. nisi*, 48 a.
- Quoniam* postpos., 53 a; *quoniamque*, 59 a.
- Quoquo modo*, 27 a.
- Quorsum haec?*, 27 b.
- Quum . . . tum* —, 2 a, 3 a, 6 a, 18 a, 26 b, 31 a; *illum diem, quum* —, 9 a; postpos., 5 a, 12 a, 17 b, 32 a, 35 b; pro *quod*, 44 a.
- Rarum genus!*, 47 b.
- Ratione habere cognitum*, 33 a; *nec ullam aetatis degendae rationem*, 51 a.
- re* et -*runt* in exitu perfecti, 24 a, 34 b.
- Reapse*, 30 b.
- Recipere merita*, 18 a.
- Recta facta*, 37 b.
- Recte tu quidem*, 6 a; *quam id recte faciam*, 7 a.
- Redamare*, 32 a.
- Redeo ad* —, 2 a; *ut ad . . . redeam*, 45 b, 55 b.
- Reditus in coelum*, 10 a.
- Reduci*, 9 a.
- Redundare*, 46 a.
- Referre omnia ad* —, 21 b.
- Reficiendis* (*lex de tribunis pl.*), 55 b.
- Reflexiva verba*, 6 a, 41 b.
- Res: re probare*, 17 a; *in rebus quidquam*, 47 b; *ex omnibus rebus nihil*, 60 a.
- Res publica*, 8 b; *ad rem publicam se conferre*, 51 a.

- Resecare ad vivum*, 12 b.
Restrictæ, 36 b.
Revocare omnia ad —, 37 b.
Ritu (pecudum), 21 b.
Rogatum facere aliquem aliquid, 26 a.
-runt et -re in exitu perfecti, 24 a, 34 b.
Rusticationes, 60 b.
RUTILIUS LUPUS, 50 a.

SAADI, poeta Persicus, 37 b.
Saepe multa (quum), *tum* —, 2 a;
saepe . . in quibusdam, 37 a, 48 a.
Saeppissime . . solet, 18 a.
Salis modios multos, 42 b.
SALLUSTIUS, 4 a, bis, 7 a, 8 a, bis, 10 b, ter, 11 a, bis, 16 b, 18 b, 21 b, 22 b, 23 a, 24 a, 26 a, bis, 28 a, 29 b, 30 b, 32 a, 33 a, 33 b, 34 b, bis, 35 a, 35 b, 36 a, 37 a, 38 a, 41 a, 48 b, 51 b, 58 b, 60 a, bis.
Sanciatur (haec lex), 26 b.
Sanctus vir, 26 a.
Sapientium, hac, dico, sapientia, quae —, 58 a.
Sat et satis, 36 b.
Scaevola (Q. Mucius), augur, 1 b. — (— —), pontifex, 1b.
Scio (haud), an —, 14 b, 29 a; *haud sciam an* —, 38 a.
Scitum est illud, 58 b.
Se et sese, 21 b; *omittitur ante infin.*, 37 b; *interpos.*, 50 a.
Secum quasi pro cum ipso, 2 b.
Secus est (Quod longe), 20 b.
Sed quasi sed quod, 21 a; *omiss.*, 37 b, 49 a; *post si*, 60 b.
Semper (omnia), 33 b.
Senectute (in), 4 b.
Senex pro pron., 1 b.
Sensus moriendi, 8 b.
Sententiae disputationis, 2 b; *sententias ferri*, 36 a.
Sentire: si disputaris, quid sentias, 11 b; *hoc primum sentio*, 12 b; *vitam esse nullam, sentiunt*, 51 a.

Sermo in malam partem, 2 a; *sermonem habere*, 2 b.
Serpit res, 27 b; *amicitia*, 51 a.
Severitas, 42 a.
Si quisquam, 6 b; *si postpos.*, 7 a; *quod si*, 16 a; *tum magis . .*, *si* —, 17 b; *quid mirum, si* —?, 20 a; *si qui = qui rel.*, 20 a; *si placet*, 23 b; *si* —, quasi pro *infin.*, 25 a, 34 a; *si . .*, *sumus* (*sequitur nos esse*), 25 a; *si guidem*, c. subj., 25 a; *tum . .*, *si* —, 33 a; *si pro si quando*, c. subj., 33 b; *si prius*, 37 a; *aut si . . aut* —, 40 b; c. subj., 42 b; *si qui*, 47 a; *nisi si qui* (conj. nostra), 57 a; *si Sed* —, 60 b; *nec . . et, si* —, 60 b; *etiam si* —, 60 b.
Signa et notae, 39 b.
Significantius verbum pro verbo subst., 29 a, 49 a.
Significatio prohibitatis, 21 b, 32 a.
Simile (Num quid)? neutr. pro masc., 27 a.
Simplex homo, 41 a.
Simplex verbum et compositum junguntur, 20 b, 32 b, 45 a, 46 b, 49 a; *compos. ex simplici*, 53 a.
Sine lacrymis, 27 a; *s. his*, 49 b, 50 a.
Singularis numerus c. plur. jungitur, 10 a, 19 b, 31 b, 33 a, 35 a, 35 b, 36 a, 48 b, 50 a, 51 a; *quasi pro plur.*, 26 a, 59 a.
Sive . . sive —, dubitantis, 58 b.
Socrates, 9 b.
Solem tollere, 30 a.
Solet . . saepissime, 18 a.
Solitudine (in), 51 b.
Solon, 38 b.
Spem civium superare, 8 a; *spem, ut* —, 42 b; *spe suscipere*, 60 a.
Sperare, 11 b.
Stulti senes (comici), 58 a.
Stultius (quid), *quam* —?, 35 a.
Subito, 12 b.
Subjunctivi usus: viderint sapientes, 7 a; *imperf.*, 9 b, 30 a

- subj. c. *quia*, 11 a, 13 b; c. pron. rel., 15 a, 21 b, 33 b, 35 a, 48 b; c. *quamquam*, 21 a; quasi pro infin., 23 b (c. pron. rel.), 29 b; *videas*, 30 b; *haud sciam an* —, 33 a; c. si pro si quando, 33 b; *ubi istum invenias?*, 40 a; c. si, 42 b; *erumpunt saepe vitia*, . . . *quorum redundet infamia*, 46 a; *causalis*, 56 b; *etiam si* —, 60 b.
- Sublevanda (una illa) est offensio*, 52 b.
- Submittere se*, 44 a.
- Subtiliter*, 5 a.
- SUETONIUS, 2 a, 23 b.
- Supellex vitae*, 35 b.
- Superare spem civium*, 8 a.
- Superbia et importunitas*, 34 a.
- Superi dii*, 9 b.
- Superl. c. compar. junctum, 13 b; *unus c. superl.*, 1 b.
- Supina in -u*, 9 a, 40 b.
- Suscipere molestias*, 31 a.
- Suspiciere alium aliquid*, 21 b.
- Sustinere*, 27 a; *translate*, 39 b.
- Suus quasi pro ipsius*, 1 a, 45 b; *suis incommotis angi*, 8 a; *suo loco*, 42 b; *sui*, sc. amici, 43 b.
- Syncope genitivi plur., 18 a, 33 a.
- Synesis: *Graecia* . . . *illi* —, 29 b; *incipiant*, 47 b; *secutus sit* (v. l.), 59 a.
- Tabella*, 27 b.
- TACITUS, 8 b, 9 a, 55 b, 59 b.
- Talis, qualis nemo*, 7 b.
- Tam* ab adj. suo diremptum, 52 a.
- Tamen*, 43 b.
- Tamquam*, 37 b, 42 b, 52 b, 59 b.
- Tantus*: *tantum* . . . *quantum non* —, 6 b; *tantas* . . . *quantas viz* —, 15 a; *tantia* . . . *quantia maxima*, 45 b.
- Tarentinus Archytas*, 52 a.
- Te* omittitur ante infin., 24 b.
- Telum* *translate*, 38 b.
- Temeritas fortunae*, 14 b.
- Tempus (ante)*, 8 b; *temporis causa*, 18 b; *ad quoddam tempus*, 19 a.
- Tenere (haec duo)*, 41 b.
- TERENTIUS, 34 b, 47 a, 50 a, 51 b, 54 b.
- THEOPHRASTUS, 50 a.
- Tmesis, 12 a.
- Toga praetexta*, 22 b; *ponere*, 22 b.
- Tollere*, 14 a.
- Tortuosum ingenium*, 41 a.
- Transitio ab inclinata structura ad rectam, 13 b.
- Tres video sententias ferri*, 35 b.
- Tribuere tantum alicui*, 6 b.
- Tristitia et severitas*, 42 a.
- Tu*, 6 b; *tu ipse*, 15 a; *te* omittitur ante infin., 24 b; *indefinite*, 44 b.
- Tui*, sc. amici, 44 b.
- Tum et tunc*, 9 b; *tum hoc, tum illud*, 9 b; *tum magis* . . . *si* —, 17 b; *tum* . . . *si* —, 33 a; *semel positum*, 36 a; *tum denique*, 50 a.
- Túte*, 4 a.
- Tyrannorum vita*, 33 b.
- Ubi eos inveniemus, qui* —?, 40 a.
- Utro et citro*, 50 a.
- Una cum* —, 22 b, 60 b.
- Unus c. superl.*, 1 b; *unum te*, 4 b; *ut efficiat paene unum ex duobus*, 48 b; *Una est* . . . *de cuius* —, 50 b; *unus quasi animus ex pluribus*, 54 b.
- Υστερον πρότερον, 51 b.
- Usum habere*, 4 b; *usu habere cognitum*, 33 a.
- Usurpare officium*, 6 a; *memoriam alicujus*, 19 b.
- Ut aiunt*. 13 b, 15 b; *ut* . . . *sic etiam* —, 13 b; *ut res coepit ire*, 28 b; *aspernatur* . . . *ut* . . . (aspernatur), 30 b; *ut* . . . *ut* . . . *ut* —, 32 a; *in quadam brachylogia*, 42 b; *ut multa*, 53 b; *ut dicitur*, 56 b.
- Ut conj.*, consecutive, 9 b; *id* . . .

POSTSCRIPTUM.

SICUT in *Catone Majore*, sic etiam has pagellas voluit benignissime V. C., Burgesius, antequam prodirent, percurrere.

1. 2. ⁽¹⁶⁾ Videtur sibi V. D. fragmentum scenicum de Medea et Jasone agnoscere :—

*Odio capitali dissident, qui vixerant
Amore maximo olim conjunctissimi.*

Et verba confert nutricis apud Euripidem in *Medea* vv. 13. et 16.

2. 7. ⁽¹⁰⁾ Quod nos addidimus, *crebro*, id vult etiam geminari : “ex me quaserunt *crebro*, *crebro* ex hoc item Scaevola,” omisso cum codd. quatuor *credo*. Sed facile potuit verbum quidem in similitudine adverbii intercidere. Et emphasis ista geminati adverbii vereor ne frustra quaesita esse videatur. Nam nihil erat, arbitror, cur non ex utroque homines genero quaerent. In nostra autem lectione facile *item* particula adverbium simul et verbum repetit : vid. Kritz. ad Saliust. C. 27. 2. Urbanum vero *credo*, quasi oblique Scaevolam interrogantis et copiam huic pro se dicendi facientis. De praeposito autem eodem nos ad *de D.* i. 44. ; et sexcenta possunt addi.

9. 30. Suspiscatur “opinione fortasse *non mala*.” Sed ipsum per se *opinio* in bonam partem accipi solet, adverbio qualitatis non addito : cf. ad *A.* vii. 2. 5., “*opinio*, quam is vir habebat integritatis meae.” Nihil ergo afferat *non mala* emolumenti. *Nonnulla* autem *opinio* dictum est, ut saepe “*magna opinio*.” Jam vero *fortasse*, quod maxime amicum meum ad istam impulit conjecturam, quasi esset cum adjectivo jungendum, censeo parentheticum esse et ad *opinione* potius sive ad rem totam, quam ad *nonnulla*, pertinere. Quod sic senties : nam omisso adjectivo nihilominus potest *fortasse* manere.

13. 44. ⁽⁶⁾ Scribit, quod laetor, vehementer placere sibi supplementum meum.

15. 52. ⁽¹⁰⁾ Item probat conj. nostram.

25. 96. ⁽⁹⁾ Veretur amicus meus, ut sim conjecturam meam aliis probaturus, et ipse conjicit *commilitonem*. Judicet lector. Me quidem nondum poenitet conjecturae meae.

1053 A

14

This book should be returned to
the Library on or before the last date
stamped below.

A fine of five cents a day is incurred
by retaining it beyond the specified
time.

Please return promptly.

NOV 19 '60

Lc 38.450

Cato major sive de senectute liber

Widener Library 004440341

3 2044 085 191 237